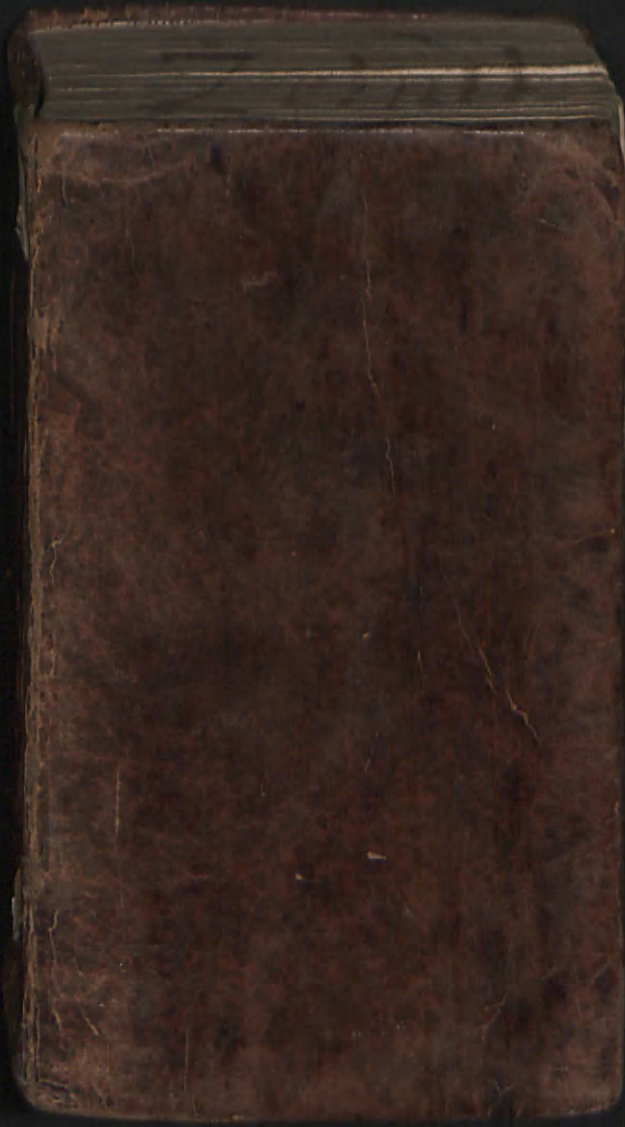

...acych, listy czytających, o gazetach
...pod czas Miły swojej komplement
...il Stephan VI. naywyższy Pasterz,
...nie okrzy-
...katow,
...ryach mo-
...ec o czym
...miedzy
...za zębami,

517

520

Wielm na
duja nie

...bek possim
: Po- dżisiey
...sis. teczne
dżis pr
Patrona
uśmierzy
lonie

R
22.

...yczliwe
...niezwię
...as. App
...ocznym
...koży Witer
...amiątkę dedyku
nam każe, iż
...dżikie ptażet
...prugnostrykuje; że
...wowieerney religii gniazd

DE ARTE
RHETORICA

LIBRI QUINQUE,
LECTISSIMIS VETERUM
AUCTORUM ETATIS AUREAE

PERPETUISQUE
EXEMPLIS ILLUSTRATI;

AUCTORE
P. DOMINICO
DE COLONIA

SOCIETATIS JESU
PRESBYTERO.

V I L N

TYPIS ACADEMICIS

SOC: JESU

M.D.CC.LXX.

80-1194

AUCTOR LECTORI

*Præceptis paucis brevibusque,
exemplis verò bene multis
constat hæc Ars Rhetori-
ca: Præcepta hausimus ex vetustissimis
Græcorum Latinorumque Rhetorum fon-
tibus; Aristotelem dico, Ciceronem, Quin-
tilianum, Demetrium Phalereum, Hermo-
genem, atque Longinum. Exempla, quæ
lectissima sunt perpetuaque, summo studio,
singularique diligentia selegimus ferè ex
elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus.
Atque hoc exquisito veterum exemplorum
delectu, copiaque, nostrum hunc qualem-
cumque laborem speramus posse commen-
dari, si cætera omnia desunt; illumque e-
tiam politioribus, & urbanis hominibus
nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem
nomine, fore confidimus.*

A2

ELLE

P-18-0-892
80-1194

(§ (o) §)
ELEMENTA
RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM.
DE FABULA.

Quid est Fabula?

R. est Oratio falsa veritatem effingens. Talis est apud Horatium elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversus cervum implorantis.

Cervus equum, pugnat melior, communibus herbis

Pellebat; donec minor in certamine longo

Imploravit opes hominis, frænumque recepit.

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,

Non equitem dorso, non frænum depulit ore.

Vide quam solerter Horatius sub illis Fabulæ involucris, & quasi integumentis, verum ac rectum nos doceat; & nos repente à levi illa in speciem narrationis
cula

cula, ad veritatem traducat, tribus illis, qui sequuntur versibus:

Sic qui pauperiem veritus, potiore mentalis

Libertate caret, dominum vehet improbus, atque

Serviet æternum, quia parvô nesciet uti.

§. I. DE VARIIS FABULARUM GENERIBUS.

Quot sunt genera Fabularum?

R Tria numerantur ab Aphthonio, & a Theone Sophista, qui Rhetoricas exercitationes, seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis scripto reliquere. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. DE FABULA RATIONALI, SIVE PARABOLA.

Quid est Fabula Rationalis, seu Parabola?

R. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipsa nequè dictum fuit, nequè factum, sed tamen dici vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabola-

Parabolæ de Virginibus decem, de Divite, & Inope, de Filio Prodigio, aliæquæ, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat: *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut se ad rudem populi captum accommodaret, tum etiam in primis, ut serviret Palæstinorum moribus, ac consuetudini, apud quos nimium hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & undè in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureo-
lo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hic offero.

Æsopus, & petulans.

Æsopo quidam petulans lapidem im-
pegerat: Tanto, inquit, melior; assem de-
inde illi dedit,

Sic prosecutus: plus non habeo me-
hercule:

Sed undè accipere possis, monstrabo
tibi

Venit ecce dives, & potens: huic simi-
liter

Impinge lapidem, & dignum accipies
præmium.

Per-

Persuafus ille fecit quod monitus fuit,
Sed spes fefellit impudentem audaciam;
Comprehensus neque pœnas perfolvit
cruce.

§. III. DE FABULA MORALI, SIVE
APOLOGO.

Quid est Fabula Moralis, seu Apologus?

R. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicæ*; non quod *Æsopum* auctorem habeant, ut vulgus existimat, cum longissimè ante *Æsopi* tempora ab Homero, & Hesiodo fuerint usurpatæ, sed quod valdè fuerint in deliciis *Æsopo*, qui illas admodum ingeniosè tractavit, interdum etiam non solum feræ, sed arbores quoquè, & plantæ, mallei, incudes, aliæquè res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo;

Rana rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conspexit bovem;
Et tacta invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugosam inflavit pellem; tum natos suos

Inter-

Interrogavit, an bove esset latior?
 Illi negarunt: rursus intendit eutem
 Majore nisu; & simili quæsit modo,
 Quis major esset? illi dixerunt, bovem.
 Novissimè indignata, dum vult validius
 Inflare sese, rupto jacuit corpore.
 Quantoquè valeat hic Apologus ad no-
 stros mores emendandos, satis liquet
 ex primo versiculo:

Inops, potentem dum vult imitari,
 perit.

Quapropter vir antiquis comparandus
 Julius Cæsar Scaliger ait in sua Poëtica,
 Apologum sic appellari, quasi *apo Logu lo*
gon, quasi si aliud palàm, & apertè dicat,
 aliud clàm innuat, doceatquè, quemad-
 modum Allegoria.

*Quid interest inter Apologum, & para-
 bolam?*

R. Hoc interest, quod Apologus sit ea-
 rum rerum, quæ fieri omninò nequeunt;
 nequè enim belluæ loqui possunt; Para-
 bola verò est earum rerum, quæ si reipsa
 non sunt, esse certè quidem potuerunt.

§. IV. DE FABULA MIXTA.

Quid est Fabula Mixta?

R. Est ea, quæ ex Rationalis, & Mora-
 lis admixtione componitur, seu in qua
 homi-

homines cum brutis sermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Justinum, Historiarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Massilienses, qui ex Asia nuper in Ligurum regionem advecti, lociquè amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis, & Pastor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Pastore precariò petiit, in quo pareret: quo obtento, iteratò petiit, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis catulis, fulta domesticò præsidio proprietatem loci sibi vindicavit. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videntur, quandoquè dominos regionum futuros.

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, continuò subjungit Justinus: *His, inquit, incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit.*

§. V. DE LEGIBUS, & ARTIFICIO
FABULÆ.

Quænam est prima, ac præcipua Fabulæ lex?

R. Prima hæc est lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat suam interpretationem, quâ moralis illius sensus breviter explicetur: quam interpretationem quasi Fabulæ animam ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, sive *Affabulatio*, si verò ponatur initio, vocatur *Promythion*, quasi *Præfabulatio*, si ita loqui fas esset. Cæterum initione ponas, an fine, non refert maximopere.

Quænam est altera lex Fabulæ?

R. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verum de illis quatuor narrationis cum Fabulosæ, tum Historicæ virtutibus, itémquæ de Figuris, quibus utraqûe potest illuminari, capite subsequenti dicturi sumus.

Quomodo nam probabilis reddi potest, veroquæ similis Fabula, quæ nimirum ficta semper res est, & commentitia, ac persæpè etiam incredibilis, fideique prorsus absona, quales sunt Apologi, qui belluis humanum sermonem affingunt?

R. Fabulæ, quantumvis fictitiæ, quamdam tamen inesse probabilitatem, ac verisimilitudinem, si sua cuilibet animanti serve-

fervetur indoles, ac suum ingenium: si Vulpem facias versipellem & subdolam; Lupum rapacem, & truculentum; Agnum mitem, & simplicem; ac cæteræ demum belluæ germanis propriisque suis coloribus depingantur. Hinc sapientes monet Horatius in arte Poëtica; Poëtæ mendacia ad veritatem accedere omninò debere:

Ficta voluptatis causâ sint proxima
veris,

Et alio loco ejusdem Poëticæ:

Atque ita mentitur, si veris falsa remiscet
Primo nè medium, medio nè discrepet i-
mum.

§. VI. DE UTILITATE FABULÆ.

Quænam est utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quosdam usus habet Fabula, si in loco, ac tempore adhibeatur, ut par est. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi solet esse conjuncta. Hac arte sibi paravit olim attentionem summus Orator Demosthenes.

Cum enim, licet de rebus gravissimis, agens, fastidiosè tamen, & oscitanter au-

diretur ab Atheniensibus, hac eleganti Fabella repentinè illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Asini umbra. Fabula.

Adolescens æstivo tempore Athenis Megaram profecturus, asinum conduxit; cumque eservescente jam meridie, solis ardor capisset esse vehementior, vitandi caloris causâ, sub asini ventrem se coniecit, ut umbram inde captaret. At Agaso, qui locaverat asinum, hinc hominem seriò proturbare, asserens se nihil nisi asinum, non verò asini umbram locasse: alter contra affirmare, se cum asino pariter illius umbram conduxisse: Cum autem vidisset Demosthenes captos hac Fabula Judices risu corrumpere, ac penè emori, discessum repentinè paravit, vel parare se finxit: sed rogantibus enixè Atheniensibus, ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret, Itane verò, mutata voce inquit, de asini umbra audire vultis, de rebus gravibus, & seriis non vultis? & illos hęc artificiosè ab oscitantia, tædioquè ad summam quamdam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam est altera utilitas Fabulæ?

R. Fabula non solum valet ad delectandum

dum, sed, quod caput est, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores commendandos. Hic etenim est, quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fabulæ laudabilis scopus, ut utraqûe Mortales ad honestatis, ac virtutis studium, à vitiorum foeditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversis itineribus eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palam, & apertè, sinè ambagibus, & integumentis: unde offensi persæpè improborum animi salutare monitum aspernantur ac respuunt, *castigatiqûe remordent*, ut inquit Juvenalis.

At Poëta vitium impugnat, quasi aliud agens, ac veluti per cuniculos, & monitorum austeritatem Fabularum condimento mitigat: ut nempe captus, ac delinitus innoxie voluptatis illecebris animus salutarem medicinam libenter admittat, ut sapienter monet Lucretius *lib. 3. & 4.*

Ac veluti pueris absinthia terra medentes

Cùm dare conantur, prius oras pocula circum

Contingunt mellis dulci, flavoqûe liquore,

Ut

Ut puerorum ætas improvida ludificetur;
Labrorum tenuis; interea perpotet amarum

Abfinthi laticem, deceptaque non capiat:
Sed potius tali facto recreata valescat.

Quid enim aptius, v. gr. ad inanium
promissorum tumorem linè cujusquam
offensione castigandum, quàm hæc lepidissima
Phædri de monte parturiente
Fabella?

Mons parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens
Erátque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc scriptum est
tibi,

Qui magna cùm minaris, extricas nihil.
Quò etiam ingeniosè alludit Horatius
in arte Poëtica:

Quid dignum tanto ferat hic promissor
hiatu?

Parturient montes: nascetur ridiculus
mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam
quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia capta
Flumina. Quid rides? mutato nomine,
de te Fabula narratur.

Quo

Quo veterum exemplò probari potest, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

R. Exemplò Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamquæ revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adversus stomachum conspirantibus; & quod nec legum, nec magistratûs auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimentò perfecit. Apologum sic narrat T. Livius *Lib. 2.*

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

*Tempore quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuiquæ consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui, conspici-
râsse indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa unâ membra, totûmque corpus ad extremam tabem venisse; indè apparuisse,*

se, ventris quoque haud segne ministerium esse; nec magis ali, quàm alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque divisum pariter in venas, maturè confectio cibo, sanguinem. Comparando hinc: quàm intestina Corporis seditio similis esset iræ plebis in Patres, flexit mentes hominum.

CAPUT II.

DE NARRATIONE.

Quid est Narratio?

R. Est rei gestæ, vel quasi gestæ expositio. Dicitur rei gestæ, vel quasi gestæ, ut nempe Narrationem tum Historicam, tum Fabulosam complectatur hæc nostra definitio.

§. I. DE VIRTUTIBUS NARRATIONIS.

Quænam sunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor à Tullio recensentur: perspicuitas, probabilitas, brevitās, & suavitas.

Quomodo perspicua fiet Narratio?

R. Fiet perspicua. 1. Si temporum servetur ordo, adeò, ut quod primum gestum est, primum etiam referatur.

2. Si verbis propriis, & usitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Deniquè si diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis esset ista, v. gr. *Ajunt Regem Pyrrhum Romanos vicisse.* Quis enim inde victor, qui victus intelligi possit.

Quantum porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perspicuè narret, & apertè, facile intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima sit Orationis virtus perspicuitas.* Quò spectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius: *Dilucida & negligenter quòquè audientis aperta sit ut in animum, tamquam sol in oculos, etiamsi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed nè omnino possit non intelligere, curandum.*

Quod si obscuritatis vitiò laboret Narratio, jure, ac meritò cadet in illius auctorem, quod de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est à nobilissimo Poëta:

Quid juvat obscuris involvere scripta latebris,

Nè pateant animi sensa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum, aliquod Narrationis perspicuæ? R.

R. Instar omnium esse potest laudatissimum illud Epigramma Ausonii de Venere armata, & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerem Lacedæmone
Pallas,

Nunc certemus; ait, iudice vel Paride
Cui Venus: Armatam cur me, temeraria,
temnis,

Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Quomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, sit notæ probitatis, & fidei.

2. Si rei gestæ seriem exponat finè fūco; qua simplicitate nimirum atquè candore plus multò valebit ad persuadendum, quàm alii calamistris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei absonum, & quod abhorreat à communi hominum sensu; quia, ut rectè admonet Horatius in arte Poetica

Quodcumquē ostendis mihi sic, incredulos odi.

Quodd si fortè rei veræ, sed incredibili fidem, facere velis, usurpare poteris sapiens illud cujusdam Veteris dictum:

Mul-

Multa esse vera, quæ tamen non sint verisimilia; & probabile omnino esse, quamplurima contra probabilitatem contingere.

4. Deniquè si clarè, apertèquè exponas rerum circumstantias, & adjuncta personarum, locorum, ac temporum; undè vel maximè pendet facti probabilitas. Ità Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile reddit à circumstantiis personarum, quod narrat de infidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur, inquit, victus est? (Clodius) Quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quidà quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

Quid factò est opus, ut brevis sit Narratio?

R. Brevis erit, si narrandi initium altius non repetas, & ab ovo, ut ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius:

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Sed si indè sumas exordium, undè necessè est, 2. Si non inutiles, putidasquè circumstantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus est dicere; v. gr. *In portum veni,*

ni, navem paratam aspexi, de pretio conveni, sublatae sunt anchorae, è portu solvi? Satis erat dixisse: è portu solvi.

Vide tamen etiam, atque etiam, nè nimia brevitās obscuritatem afferat orationi: ut observat Fabius. *Vitanda, inquit, illa Sallustiana brevitās, & abruptum orationis genus* Et alio loco: *Narratio, inquit, præcisa, non tam Narratio vocari potest, quàm confusio.* Audi rursus Horatium nostrum:

—— Brevis esse laboro.

Obscurus fio.

Qua ratione suavis reddetur Narratio?

R. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter, & numerosè sonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulus, nec asper sit illorum concursus. 3. Si, quæ narramus, sint magna, nova, & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio persimiliares; cùm, v. gr. pro tempore præterito præsens usurpatur; itèm cùm plures infinitivi subauditò verbò junguntur, ut cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil suspicari, dies unus, & alter intercedere.* Ità etiam Cæsar, lib. I. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrimis Cæsarem complexus obsecrare capit, nè quid gravius*

in

in fratrem, statueret: Scire se illa esse vera, nec quemquam ex eo plus, quàm se doloris capere. Supple, dixit. Ità Virgilius in mirificis hisce versibus Lib. VI. Æneidos.

*At Danaum Proceres, Agamemnoniæ-
quæ Phalanges.*

*Ut videre virum, fulgentiaquæ arma
per umbras.*

*Ingenti trepidare metu: pars vertere
terga,*

*Ceu quondam petiere rates: pars tol-
lere vocem.*

*Exiguam: inceptus clamor frustratur
hiantes.*

5. Deniquè suavis erit Narratio, si di-
versis figuris illuminetur, & si habeat ad-
mirationes, expectationes, suspensiones,
exitus inopinatos, & interpositos motus
animorum, dolorem, lætitiā, metum,
cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile
quoddam exemplum habes in jucun-
dissima illa Narratione de Dionysio Sy-
racusarum Tyranno, & de Damocle quo-
dam illius Parasito, in quam intueri satis
non poterunt Tyrones, ut suaviter, &
festivè narrare discant.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuscul. lib. 5.

Cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque unquam beatiorum quemquam fuisse. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento, auroque cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ; incendebantur odores; mensæ conquisitissimis epulis extruebantur, Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari, seta equina aptum dimitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam: jam ipsæ defluebant
coro.

orone: denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse, Satis nè videtur declarasse Dionysius, nihil ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Ad hanc suavissimam Narrationem allusit Horatius, cum ait Odarum lib. 3.

Distriktus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. DE SCHEMATIS, SEU FIGURIS, QUIBUS ILLUMINARI POTEST NARRATIO.

Quid est Figura?

R. Figura, seu Schema est ornamentum quoddam orationis, seu loquendi modus illustrior, & à communi consuetudine remotus, cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium sumus! . . . O scelus, oportet in ultimas terras amandandum!* Itémquè illa Virgiliū verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cum idem Virgilius *Æneid. VI* Sibyllam ita loquentem inducit:

Bel-

— Bella, horrida bella,

Et multo Tibrim spumantem sanguine cerno.

Quis enim non videt, hæc orationis lumina, & illas dicendi quasi faces in quotidiano communiquè sermone adhiberi nequaquam solere?

Quibus potissimum Figuris erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figure sunt Hypotyposis, Suspendio, sive Suggestio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, sive Dialogismus.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, qua aliquid tam vivis, spirantibusque, ut ita loquar coloribus pingitur, atque narratur, ut non tam audiri, vel legi, quam spectari, & oculis quasi subjici videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi ejusdam Civis Romani supplicium narrat per Hypotyposin: *Cædebatur virgis in medio foro Messinæ Civis Romanus; cum interea nullus gemitus, nulla alia vox istius miseri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc; Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æneæ venationem describens, rem quasi
sub

sub oculos ponit his versibus egregiis:

——— Ostróque insignis, & auro

Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia
mandit.

Idémque Poëta libro quinto, Entelli, &
Daretis pugnam pænè sub aspectum ità
subjicit:

Hæc fatus duplicem ex humeris ejecit
amictum,

Et magnos membrorum artus, magna
ossa, lacertosque

Exuit, atque ingens media consistit *A-*
rena.

Constitit extemplo in digitos arrectus
uterque,

Brachiaque ad superas interritus extu-
lit auras,

Præcipitémque Daren ardens agit æ-
quore toto.

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc il-
le sinistra

Nec mora, nec requies; quàm multa
grandine nimbi

Culminibus crepitant, sic densis ictibus
Heros

Creber utraque manu pulsatur, versaturque
Dareta

Ast illum fidei æquales genua ægra tra-
hentem,

Jactantemque utroque caput crassumque
oruoem

Ore rejectantem, mistosque in sanguine
dentes;

Ducunt ad naves.

Quid est Suspensio?

R. Suspensio, seu Sustainatio, est Figura, qua Orator ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquan-
diu suspensos, & incertos quid dicturus sit. Ità Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini judices, quid deinde factum sit Expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem vestram.*

Quid est Exclamatio?

R. Est vocis elatio, five contentio, qua interjectione, vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, post narratum indignissimum illud Gavii, licèt Civis Romani, supplicium, de quo paulò suprà, in has doloris, & indignationis voces subito erumpit: *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostræ civitatis! O lex Porcia, legesque Sempronie,*
ò gra-

o graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunitia potestas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in oppido Fæderatorum, ab eo, qui beneficio populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid cùm ignes, ardentisque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? se te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhihebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es, quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primo narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.

Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum

Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo

Intendunt. Scandit fatalis machina muros

Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ

Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.

Deinde per summum dolorem repentè
sic exclamat:

O patria, o divum domus Ilium, & in-
clita bello

Moenia Dardanidum! quater ipso in li-
mine portæ

Substitit, atque utero sonitum quater
arma dedere.

Instamus tamen, immemores, cæcique
furore.

Et monstrum infelix sacrata sistimus ar-
ce.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, qua Orator causæ suæ con-
fidens deliberat cum iis ipsis, apud quos,
vel contrà quos dicturus est, illos nimi-
rum consulens, quid acturus sit, vel etiam
quid ipsimet in simili causa essent acturi.
Ità Cicero per summam fiduciam videtur
consilia sua communicare cum adversario
suo Verre, illumque quasi consulere in
hunc modum; *Si tu apud Persas, aut in ex-
trema India deprehensus Verres, ad suppli-
cium ducorè, quid aliud clamitares, nisi
te civem esse Romanum? Et si tibi ignoto a-
pud ignotos, apud Barbaros, apud homines
in extremis, atque ultimis gentibus positos,
nobile, Et illustre apud omnes nomen tuæ
civitatis profuisset; ille, quisquís erat, quem*

tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum Civem se Romanum esse diceret, apud te Prætorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque usurpatione civitatis assequi potuit?

Quid denique est Sermocinatio, seu Dialogismus?

R. Est Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut secum ipsi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogismum.

Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari, Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: Volucrisne, & feris? Minime verò, inquit sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi; non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?

Nec minus festivum videbitur, quod hic subjicio, aliud exemplum ex eodem Tull. l. 2. de Orat.

Scipio Nasica, & Ennius Poëta.

Scipio Nasica cum ad Poëtam Ennium

venisset, eique ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset domi non esse, Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quæreret, exclamat Nasica se domi non esse. Tum Ennius, Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica: Homo es impudens: ego cùm te quærerem, ancillæ tunc credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. VARIA NARRATIONUM GENERA, & SELECTA ILLARUM EXEMPLA.

Quotuplex est Narrationis genus?

R. Triplex, alia est enim Narratio Poëtica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Poëtica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potissimum interest, quòd Historicus, & Orator ordinem temporis & rei gestæ seriem in narrando sequantur, & servant; contra quam facit Poëta, qui etiam à fine, aut à medio, rem solet ordiri, quomodo Virgilius ab anno septimo excidii Trojani suam Æneidem auspicatur;
ut

ut liquet ex hisce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

———— Nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus
æstas.

2. Hoc interest, quòd Historicus veritatem confectetur, Orator verisimilitudinem; Poëta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aspergat.

3. Denique hoc interest, quòd Historica Narratio sit fermè simplex, brevis, ac nuda: Oratoria sit ornatior, & fusior; Poëtica verò ornamentis abundet, & omnibus artis coloribus picta sit, atque polita.

Affer ex veteribus illustre quodpiam exemplum Narrationis Poëticæ?

R. Instar omnium esto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, doctesque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Poëtica.

Metamorph. l. 8.

Dædalus interea Creten, longumque per-
rosus

Exilium, tactusque loci natalis amore,

Clausus erat pelago. Terras licet, inquit,
& undas

Obstruat, at cælum certè patet; ibimus il-
lac.

B4

Omnia

Omnia possideat, non possidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine
pennas,

Aminima cœptas, longam breviorē se-
quentē,

Ut clivo crevisse putes: sic rustica quon-
dam.

Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ita compositas parvo curvamine
flectit,

Ut veras imitetur aves Puer Icarus unā
Stabat, & ignarum sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat
aura,

Captabat plumas, flavam modò pollice ce-
ram

Mollibat, lusūque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquam manus ulti-
ma cæpto

Imposita est, geminas opifex libravit in
alas

Ipse suum corpus, motaque pependit in
aura,

Instruit & natum; Mediòque ut limite cur-
ras,

Icare ait moneo: nè, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adu-
rat.

In-

Inter utrumque vola: nec te spectare Bo-
otem

Aut Helicem jubeo, strictumque
Orionis ensen.

Me duce carpe viam pariter præcepta vo-
landi (las.

Tradit, & ignotas humeris accommodat a-

Inter opus monitusque genæ maduere se-
niles,

Et patriæ tremuere manus, dedit oscula
dato

Non iterum repetenda suo; pennisque le-
vatus

Antevolat, comitique timet (velut ales,
ab alto

Quæ teneram prolem produxit in aëra
nido)

Hortaturque sequi; damnosasque erudit
artes;

Et movet ipse suas, & nati respicit alas.

Cum puer audaci cæpit gaudere volatu,
Deseruitque Ducem, Coelique cupidine

tactus
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia solis

Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant eeræ; nudos quatit ille lacer-

tos,
Remigioque carens non ullas percipit

auras;
B5 O-

Oraque cærulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aquâ, quæ nomen traxit ab
illo.

At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requi-
ram?

Icare, dicebat, pennas aspexit in undis;
Devovitque suas artes, corpusque sepul-
chrô

Condedit; & tellus à nomine dicta sepulti
est.

*Cedo vetus quoddam exemplum Narra-
tionis Historicæ?*

B. Habes in veteribus Historiæ Roma-
næ scriptoribus Narrationes bene multas
tam singulari operâ, artificioque elabora-
tas, ut nihil supra; in T. Livio 1. Sabina-
rum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatio-
rum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exa-
ctos à Bruto Tarquinius, interemptosque
à patre proprios filios; 4. Audax Mucii
Scævolæ facinus adversus Regem Porse-
nam; 4. Varios Coriolani eventus; 6. Pu-
gnam Cannensem; 7. Hannibalis cum Sci-
pione congressum Ephesi apud Antiochum
Regem; 8. Supra cætera verò omnia, mi-
rificum illud ejusdem Hannibalis iter in
Italiam, per Hispaniam, per Pyrenæos, per
Gallias, per Alpes, & Appenninum; quod
ex-

exquisitissimum quoddam artis opus existimo.

Habes prætereà in Salustio pugnam adversus Catilinam; in Q. Curtio Tyri obsidionem, singularem Abdolanymi eventum, Alexandri Magni mortem, consternationem, & Reginæ Sisygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verùm sat esto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis disce omnes.

Horatorum pugna cum Curiatis

Narratio Historica. Ex Livii Hist. Lib. I.

Datur signum, infestisque armis, velut acies, terni juvenes Magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumque obversatur animo; futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primò statim concursa increpuere arma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit, & neutro inclinata spe, torpebat vox, spiritusque.

Consertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque antepe telorum, armorumque, sed vulnera quoque, & sanguis spectaculo esset, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Alba-

nis, expirantes corruerunt. Ad quorum casum cum clamasset præ gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimis vires unius quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversus singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capeffit fugam, ita ratus sequituros, ut quemque affectum vulnere corpus sineret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, auferat; cum respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse, in eum magno impetu redit; Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex insperato faventium solet) Romani adjuvant militem suum, Et ille defungi prælio festinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset; Et alterum Curiatium conficit.

Jamque æquato Marte singuli supererant sed nec spe, nec viribus pares: Alterum intactum ferro corpus, Et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere fessum cursu trahens corpus victusque fratrum ante se strage, victori obicitur hosti: nec illud prælium fuit. Romanus
exul.

exultans, Duos, inquit fratrum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè sustinenti arma gladium superne jugulo defigit, jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt, eò majore cum gaudio, quò præpius metus rei fuerat.

Abdalonimus ex Olitore rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.

Ex Lib. IV. Q: Curtii.

Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis quod alii per ferrum, ignesque peterent, Vos quidem macti virtute, inquit, estote, qui primi intellexistis quantò majus esset regnum fastidire, quàm accipere. Certum date aliquem regię stirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum. At illi cum multos imminere tantæ spei cernerent, singulis amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt neminem esse potiozem, quàm Abdalonimum quemdam, longa quidem cognatione stirpi regię annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipem.
Cau-

Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat. Intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum regiae vestis insignibus hortum intrant: quem forte steriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his; *Habitus, inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum isto squallore permittendus tibi est. Ablue corpus, illuvie, æternisque sordibus squallidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quæ dignus es. istam continentiam profer. Et cum in regali solio residebis, vitæ, necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus status, in quo accipis regnum; inò Hercule propter quem.*

Somnio similis res Abdalonymo videbatur. Interdum satisne sani essent, qui tam protervè sibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti squalor ablatus est, & injecta vestis purpurea, auroque distincta, & fides à jurantibus facta; serio jam rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè tota urbe discurret. Aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quisque humilitatem, inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admit-

mitti eum rex protinus iussit; diuque contemplatus. Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim. Hæ manus suffecerunt desiderio meo: nihil habenti nihil defuit. Magnæ indolis speciem ex hoc sermone Abdalonymi cœpit.

Cedo denique Exemplum Narrationis Oratoricæ?

B. Laudatur ab omnibus; & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero suspicionem insidiarum à Milone in Clodium tam callidè, tamque ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

*Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod numquam ferè:
cùm*

cum hic insidiator, qui iter illud ad eandem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori impetum: adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penulâ, desiluisset, seque acri animò defenderet; illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Nilonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cedere incipiunt ejus servos, qui post erant, ex quibus qui animò fideli in dominum erant, & præsentés fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur. Nilonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ità esse putarent, fecerunt id servi Nilonis (aicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) nèque imperante, neque sciente, nèque præsenté domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ità gesta sunt, judices: insidiator superatus; vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram Narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sint perfidi, improbi-que, qui aliud agunt, aliud simulant.

*Malus Pythii cujusdam dolus.
Narratio oratoria.*

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis litteratus, cum se Syracusas ot-
tendi, ut ipse dicere solebat, non negotian-
di causâ contulisset, distitabat se hortulos
aliquos velle emere, quò invitare amicos, &
ubi se oblectare sine interpellatoribus posset.
Quod cum percrebuisse, Pythius ei quidam,
qui argentariam faceret Syracusis, venales
se quidem hortos non habere, sed licere uti
Canio, si vellet uti suis, & simul ad canam
hominem invitavit in hortos in posterum di-
em. Cum ille promississet, tum Pythius, qui es-
set, ut argentarius, apud omnes ordines gra-
tiosus, piscatores ad se convocavit, & ab his,
petivit, ut ante suos hortulos postridie pesca-
rentur, dixitque quid eos facere vellet.

Ad cœnam tempore venit Canius, opipa-
rè à Pythio apparatus convivium, cymba-
rum ante oculos multitudo: pro se quisque
quod ceperat, afferabat: ante pedes Pythii
piscès abjiciebantur.

Dum

Dum Canius, Quæso, inquit, quod est hoc Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit ad Pythio ut venderet. Gravate ille primo: quid multa? impetrat, emit homo cupidus, Et locuples tanti quanti Pythius voluit, Et emi instructos: nomina facit; negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos Venit ipse mature, scalmum nullum videt quærit ex proximo vicino, num ferice quædam piscatorum essent, quod eos nullos videret Nullæ (quod sciam) inquit ille; sed hinc piscari nulli solent. Itaque heri mirabar quid accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim Aquilius Collega, Et familiaris meus protulerat de dolo malo formulas... Ergo Et Pythius, Et omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, Et malitiosi sunt.

C A P U T III.

§. I. DE CHRIA.

Quid est Chria?

R. Est brevis commemoratio facti, vediti cuiuspiam utilis, & memoriâ digni unde

unde etiam *Chria* suum nomen invenit à
Græco vocabulo *Chria* quod usum, utili-
tatem, commodum significat.

Quotuplex est Chriarum genus?

R. Triplex. Aliæ versantur in verbis, a-
liæ in actione; aliæ in utroque consistunt.
Sed, ut vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ
sunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ*.

Quid est Chria Verbalis?

R. Ea est, quæ explicat verba graviter
ab aliquo, & sententiosè prolata: qualis
est v. gr. Virgilii versus:

Discite justitiam moniti, & non temne-
re Divos.

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla est ho-
nesta avaritia, nisi temporis*; itémque hi
Horatii versus:

Pallida mors æquo pulsat pede paupe-
rum tabernas.

Regúmque tures

Aut denique sapientissima illa Juvenalis
sententia.

Orandum est, ut sit mens sana in corpo-
re sano.

Quid est Chria activa?

R. Ea est, quæ memorabile aliquod fa-
ctum exponit, & verbis exornat, ut: *Sa-
piens Pythagoras interrogatus aliquando
quàm longa esset hominum vita, sese paulis-
per*

per conspiciendum exhibuit; tum subito exspectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducæ, & fugacis mortalium vitæ brevitatem designaret.

Si etiam Cotys Traciæ Rex, cum quidam pardalim, seu pantheram, ferocissimum animal, illi dono misisset; ipse vicissim leonem misit, nè verbum quidem addens: sed malam bestiam sic malè pensando, re ipsa hominem prudenter admonuit par pari, ut est veteri proverbio, esse omninò referendum.

Memorable quoque in primis, & omnibus notum, quòd referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis patre, & filio. Cum enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam stimulans, ad Gabios transfugisset, brevique ad summam apud illos, regiæque pœnæ parem potestatem pervenisset, misit clanculùm Romam unum è suis, sciscitatum à patre, quidnam demum se facere vellet. Rex ad hæc nihil voce respondit, sed veluti deliberandus in hortum ædium transiit, sequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculo decussit, & per hasce ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos.

eiendos. Quòd cùm à filio non ità multò
post variis artibus factum esset, brevi, &
consiliò, & præsidiò orbata civitas fuit in
Tarquinii potestatem nullo labore reda-
cta.

Rem sic narrat Ovidius nativo quodam,
ut solet, simplici que candore, libro secun-
do de Fastis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habe-
bat

Regna, vir injustus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.

Namque trium minimus proles manifesta
superbi

In medios hostes nocte silente venit.

Nudarunt gladios: occidite, dixit, inermem
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbera terga.

(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiosque
recondunt,

Tergaque deducta veste notata vident.

Flent quoque, & ut secum tueatur bella
precantur;

Calidus ignaris annuit ille viris

Jamque potens misso genitorem appellat
amicò,

Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.

Hor-

Hortus odoratis suberat cultissimus her-
bis,

Septus humum rivo lene sonantis aquæ;

Illic Tarquinius mandata latentia nati

Accipit; & virgâ lilia summa metit.

Nuntius ut rediit, decussâque lilia dixit,

Filius, agnosco iussu parentis, ait.

Neo mora, principibus cæsis ex urbe Ga-
bina,

Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Quid est Chria mixta?

R. Est ea, quæ Factum aliquod sermoni
conjunctum exponit. Exempla si quæris,
aliquot selecta hic damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

*Marmoream statuam cum aliquando vi-
disset in foro Diogenes Philosophus, ad il-
lam supplex accessit, & manum illi quasi ad
stipem diu multumque porrexit. Mirantibus
valde amicis, & interrogantibus quid por-
rò faceret, respondit, Ad repulsam me ex-
perior.*

II. Exemplum.

*Idem Diogenes cum aliquando confertis-
simam populi turbam sese è theatro effun-
dentem vidisset, adversus illam solus ingredi
totis viribus cæpit, & objurgantibus respon-
dit: Hoc in omni vita facere studeo. III.*

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempesta nocte tumultum præteriens cum horrible quoddam spectrum vidisset, stricta lancea, in illud audacter irruit, ita verbis compellans: Quò me fugis anima bis moritura? Hoc singulari facto docemur, Faunorum terriculamenta, & incania larvarum, ac lemurum ludibria à cordatis, fortibusque omnino videri.

Quot sunt Chriæ partes, seu Capita?

Æ. Chria sive Verbalis sive Activa, sive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnasmatis*. Sunt autem partes illæ, *Encomium*, *Paraphrasis*, *Causa*, *Contrarium*, *Simile*, *Exemplum*, *Testimonium veterum*, & *Epilogus*.

Sive ut trita illa, usitataque formula potius utamur: Chria tractanda est.

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ singula Capita figillatim enucleare necesse est.

Quid

Quid sibi vult à Laudativo?

ꝛ. Significat, in ipso Chriæ initio laudandum esse dicti, vel facti auctorem; ut scilicet ex auctoris laudatione major illius seu dictis, seu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc sibi vult à Paraphrastico?

ꝛ. Idem prorsus ac si diceres, *Ab expositione dicti, vel facti, de quo agitur.* Paraphrasis enim, ut vox Græca satis indicat; est liberior, ac copiosior rei explanatio.

Quid illud est à Causa?

ꝛ. Indicat, diligenter investigandam esse, & asserendam causam illius seu dicti, seu facti; quod pertractandum, & amplificandum suscepimus: v. gr. Chriæ verbalis argumentum esto hæc sapiens sententia: *Ferenda sunt amicorum vitia:* erit in promptu hæc causa justissima, quod scilicet *vitii sine nemo nascitur: optimus ille est qui minimis urgetur,* ut ait; Horatius.

Quid est à Contrario?

ꝛ. Admonet, sententiam nostram ex contrariarum rerum conflictione esse confirmandam, v. gr. postquam probaveris *dulce, ac decorum esse pro patria mori,* dices è contrario rem esse turpissimam, ac propudiosam, si miles pro patria pugnans inhonesta mortis formidine, terga fugæ

con-

convertat. Itē postquam ostenderis, otium, & desidiam omnium vitiorum fontem, ac fomitem esse, dices ē contrario laborem, & vigilias esse firmissimum murum integritatis, innocentiaēque præsidium.

Quid à simili?

R. Monet, propositam sententiam apta quapiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Itā si laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio: *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

R. Hujusce vocis sensus est, rem, quam pertractamus, illustris cujuspiam exempli appositione confirmandam esse. Sit tibi v. gr. amplificandum illud: *Dulce, & decorum est pro patria mori*, efferes exemplum Codri Atheniensium regis, de quo cecinit Horatius ode. 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori*: vel afferre poteris exemplum Decii Consulis Romani, qui se velato capite, certisque verbis pro patriæ salute ultrò devovit.

Quid à testimonio veterum?

R. Ostendit: nostram sententiam veterum auctorum verbis, ac testimonio com-

probendam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potius, quam ulciscendas*: usurpabis aureum illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur*; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam: *Convicia spreta exolescunt*.

Quid demum sibi vult à Brevis Epilogo?

Indicat, apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda esse quæcumque fusiùs dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiosa clausula, quæ colligimus in pauca, quæ fusiùs commemorata fuere.

Sed quoniam, ut initio diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verò expeditum, & facile, idcirco operæ pretium est aliquod Christi exemplum hoc loco subjicere.

§ II. CHRIS VERBALIS IN HANC VIRGILII SENTENTIAM. ÆNEID. IO.

— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ, ...

A Laudativo.

Cum optimo cuique Poëta propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci, hoc est, ut delectando doceas, & docendo delectes; neminem tamen adhuc legi Poëtam

tam hac in re Poëtarum principi Virgilio comparandum. Ille enim non solum cæteros omnes ante se, & post se Græcos, Latinosque Poëtas facile vincit elegantia, suavitate, judiciô, splendore, numerô, delectuque verborum; non solum hoc habet, ut illius versibus perfectis ingeniô, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèque de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovemque ipsum, si sit Poëta, non alio modo loquuturum; verum etiam, quod caput est, sententiarum gravitate, & frugiferorum, quibus abundat, præceptorum sapientiâ, hoc assequutus est, ut optimus vitæ, virtutisque magister jure merito possit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam instituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aspersum est passim divinum illius Poëma, saluberrimum in primis est, atque laudabile quod ait *Æneidos* libro decimo de brevitatem temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita.

— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

A Paraphrastico.

Ita est profectò; tam exiguum, tamque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumscriptum est, ut vix benè lucem ingressis sit de hujus mortalis mundi statione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil nisi temporis punctum quoddam est caduca hæc, quam tantopore deperimus, vita, minimùmque est ac præne nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occasum nostrum interjacet. Fugit retrò levis hora, truditur dies die, præcipiti casu fugaces anni sese mutuellunt, & adolescentiæ senectus, senectuti mors obrepit improvisa semper, & inopinata; quòdque gravius est, cum semel effluxit brevissimum hoc vitæ tempus tam irreparabilis est illius lapsus, ut nulla deinde possit ratione revocari.

A Causa.

Neque verò est cur adeò parvam temporis usuram nobis ad vivendum concessam jure merito conqueramur. Præterquam quod enim vita, si scias uti, satis longa est, præterea ea certa, stabilique lege natos nos esse scimus, ut denique moriamur. Quis enim tam vecors esse potest, qui

qui nesciat hanc esse tristissimam peccati mercedem, pœnamque justissimam: hanc esse mortalium conditionem, ac sortem: humana omnia caduca esse, & fluxa atque mobilia: nihil, quòd ortum sit, sempiternum esse posse: definitum esse cuilibet certum quoddam, brevequē temporis spatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cùmque olim amplioribus terminis circumscripta esset nostra hæc mortalis vita; & in sæcula benè multa propagaretur, eam nostris flagitiis, sceleribusque breviorē effecimus; *Remotique prius tarda necessitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contra verò cum semel post miseræ hujusce vitæ decursum terreni corporis contagione solutus erit noster animus, eum demum inter felices spiritus ævò sempiternò perfruemur in cœlo, nulla jam ampliùs pertimescenda nobis neque vicissitudo rerum, neque conversio temporum, nec ætatum commutatio: nullus jam erit neque horarum lapsus, nec fluxus dierum, nec annorum sibimet mutuò succedentium cursus. Sed eodem semper hærentes, & felicitatis, & temporis vestigio, stabili, certaue beatitate, æternis sæculorum æ-

tatibus cum DEO ipso potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O numquam fatis deplorandam sortem nostram! si æterna hæc, solidaque obliti, nihil nisi umbras, imaginesque consecretur. Si enim ex veritate magis, quàm ex opinione res velimus æstimare, quid demum aliud est fragilis hæc, fugaxque vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evanescit? nisi præceps torrens, qui cum vano strepitu celeriter effluit? nisi flosculus brevi marcescens, qui manè oritur, vespere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædam, & larva inanis, quæ nostras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno?

Ab Exemplo.

Testes hoc loco possem appellare ab omni memoria Christianos illos Heroes, virosque sapientissimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribus, tot vigiliis, tot indefessis curis redemptam compensarunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque incon-

stan-

stantiam pertæsi, quæcumque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxere, & voluptatum illecebras, ac perniciofa rerum caducarum blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsam nos remonet summus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu sic loquitur: *Breves dies hominis sunt:* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoque Horatio, profano licet homini, cùm amicum sapienter sic admonet:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa;*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cùm in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quò priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum?

A Brevis Epilogo.

Cùm igitur adeò breve tempus sit, adeoque irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil esse

loci socordiæ, neque segnitia; nobis inter tantas angustias nequaquam licere esse otiosos; miseros esse, qui se, per summam incuriam, re una omnium pretiosissima defraudari patiuntur. Restat denique id unum, ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tamquam ex Torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§. III. ARGUMENTA CHRIARUM VERBALIUM EX HORATIO.

1. Omnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè: 3. Levius sit patientia quidquid corrigere est nefas. 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis est. 6. Multa semen circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. 9. Quantò quisque sibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

- 10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?
- 11. Facilis descensus Averni.
- 12. Labor omnia vincit.

Ex ovidio.

- 13. Principiis obsta: serò medicina paratur.
- 14.

14. Otia si tollas, periêre cupidinis arcus,

15. — Dicique beatus.

Ante obitum nemo, supremæque funera debet.

16. — Paupertatemque ferendo
Effecere levem.

17. Livor, iners vitium, mores non exit
in altos.

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Crescit amor
nummi quantum ipsa pecunia crescit. 20.
Nemo repentè fit turpissimus. 21. Res est
sacra miser. 22. Nobilitas sola est, atque
unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ discendum est mori. 24.
Etiam sinè magistro vitia discuntur. 25.
Qui genus jactat suum, aliena laudat. 26.
Sequitur superbos ultor à tergo DEUS.

Ex Persio.

27. O curas hominum, O quantum est
in rebus inane! 28. Virtutem videant, in-
tabescantque relicta. *De sceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam est quidquid dona-
tur egenis.

Quas dederis solas semper habebis opes:
30. Non est, crede mihi, sapientis, dicere,
vivam:

Sera nimis vita est craftina: vive hodie

Ex Terentio.

31. Crescit in adversis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumen-
ta pertractare si velis, facies sedulò quod
suprà dictum est.

1. Laudabis breviter auctorem Senten-
tiæ. 2. Planius, & copiosius explicabis sen-
tentiam, illamque variis verborum co-
loribus pictam bono, ut ajunt, lumine col-
locabis. 3. Afferes causam aliquam quam-
obrem res ita se habeat. 4. Ex contrario-
rum conflictione, & quasi concursu illam
confirmabis. 5. Illustrabis eam similitudi-
ne, quæ in rem aptissimè quadret. 6. Pro-
babis illam singulari quodam exemplo. 7.
Veteris auctoris testimoniò, & auctorita-
te illam confirmabis. 8. Denique ex omni-
bus hisce capitibus rem ita se habere con-
cludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

R. Eadem prorsus ratione, qua Chria
verbalis. Eadem enim est utriusque ars,
eædemque planè regulæ. Itaque actum
ageremus, si de Chria activa separatim, ac
seor-

seorsim tractaremus.

Idem planè dicito de Chria mixta.

C A P U T IV.

DE AMPLIFICATIONE.

Quid est Amplificatio?

¶. Ineptè prorsus, ac ridicule facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis verba, Amplificationem cum vulgo ità definiunt: Amplificatio, inquiunt, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis, inquam, & præstigiatores, ac Sophista potius, quàm Oratore digna mihi semper visa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendacio, fallacibusq; pigmentis suprà meritum velit augeri. Ut enim facetè ajebat Spartanorum Rex Agesilaus: Ego pessimum eum futorem arbitrabor semper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio sic Amplificationem commodius longè definimus: *Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animarum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò subobscura cuiuspiam fortè videri posset hæc definitio: & quia vis, & fa-

cultas Oratoris potissimum in amplificando consistit; idcirco definitionem illam & totam amplificandi artem planius, & apertius explicare operæ pretium existimamus.

Quid igitur sibi volunt hæc verba; Gravior quædam affirmatio?

ꝑ. Gravissima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud est, quàm vehementius quoddam, copiosiusque dicendi genus, quo rei vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem pondere verborum, & enumeratione circumstantiarum ità demonstramus, ut non animos, auresque prætervolet, ut ferme fit cum res leviter, ac strictim attinguntur, sed ut feriat animos, permoveat, & audientiam memoriæ penitus infideat.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

ꝑ. Habes luculentissimum in atrocissima illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido simpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, inhumanum, ferreum*, sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat,

Lumi.

Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi Diva Parens, generis nec Dardanus auctor,

Perfide: sed duris genuit te cantibus horrens

Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.

Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, & jejune dicere se amissam conjugem Creusam clamoribus maximis per noctis tenebras appellasse: verum rem ita verbis exaggerat:

Ausus quin etiam voces jactare per umbram,

Implevi clamore vias, mœstusq; Creusam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Quotuplex est Amplificatio?

R. Duplex: Alia est verborum, alia rerum: seu quod idem est, alia fit rebus, ac sententiis, alia verbis tantum. De utroque genere seorsim agendum nobis est.

§. I. DE AMPLIFICATIONE RERUM.

Quod modis fit amplificatio rerum?

R. Octo præcipuis. 1. Fuit per congeriem definitionum, seu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, seu per enumerationem par-

partium. 4. Per congeriem causarum, & effectum. 5. Per congeriem consequentium. 6. Per congeriem similium, comparisonum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, dissimilium, & inter se pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita sigillatim persequamur.

§. II. DE AMPLIFICATIONE PER CONGERIEM DEFINITIONUM.

Quid est Definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio: seu, ut ajunt Philosophi, est oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid est Amplificatio per congeriem definitionum, sive à definitionibus conglobatis?

R. Est ea, in qua varix ejusdem rei definitiones congeruntur, & quasi coacervantur, ut cum ait Cicero: *Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuntia vetustatis.* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curix, ac Senatus Romani majestatem sic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis: consilii publici, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium, sedes ab universo populo R. concessa uni Ordini.*

PO.

Poteris tu vicissim, ad illarum definiti-
onum conglobatarum imitationem, dice-
re, quid sit eloquentia, quid Poësis, quid
amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipse.

§. III. DE AMPLIFICATIONE PER CON-
GERIEM ADJUNCTORUM.

*Quid est Amplificatio per congeriem ad-
junctorum?*

R. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu
rerum, seu personarum adjunctis, ac cir-
cumstantiis simul coacervatis. Cicero 2.
Agraria. *Ego qualem Kalendis Januariis
acceperim Remp. Quirites, intelligo plenam
solicitudinis, plenam timoris, qua nihil erat
mali, nihil adversi, quod non boni metue-
rent, improbi expectarent: omnia turbulen-
ta consilia contra hunc Reip: statum, & con-
tra vestrum otium partim iniri, partim, no-
bis Consulibus designatis, inita esse diceban-
tur: sublata erat de foro fides, non ictum a-
liquo novæ calamitatis, sed suspicione, ac
perturbatione judiciorum, infirmatione re-
rum judicatarum novæ dominationes, ex-
traordinaria non imperia; sed regna quæri
putabantur.*

Virgilius sub finem libri primi Georgi-
corum de Julii Cæsaris interitu lugubriter
admodum, & tragicè lamentatur, coacer-

vando funestissima prodigia, monstraque,
quæ vel antecessere, vel mox subsecuta
sunt:

Ille etiam extincto miseratus Cæsare
Romam.

Cum caput obscura nitidum ferugine
texit,

Impiaque æternam timuerunt sæcula
noctem,

Vox quoque per lucos vulgo exaudita
filentes

Ingens: & simulacra modis pallentia mi-
ris

Visa sub obscurum noctis, pecudesque
locutæ:

Infandum; sistunt amnes, terræque de-
hiscunt,

Et mœstum illacrymat templis ebur, æ-
raque fudant.

Totum hunc locum, ut eximium ampli-
ficationis exemplar, & ad excitandam com-
miserationem in primis idoneum, tu con-
sulito, si me audis.

§. IV. DE AMPLIFICATIONE PER CONGE-
RIEM, SEU ENUMERATIONEM PARTIUM.

*Quid est Amplificatio ab enumeratione
partium?*

R. Est illa, quæ fit, dum totum aliquod in suas partes distribuitur; seu dum rei aliqujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem, figillatim enumerantur. Ità Cicero funestum Pisonis Consulatum describit: *Omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. detestantur. Legati, qui unà fuere, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones, Et si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaja exhausta, Thessalia vexata, laceratæ Athenæ; Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa; Locri exusti: Athamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Ætholia amissa; Dolopes, finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib. ii. Metamorph. dilatat sententiam hanc:*

*Rex Midas omnia quæcumque tangit,
in aurum convertit.*

*Lætus abit, gaudetque malo Berecinthius
heros.*

Pol-

Pollicitique fidem tangendo singula tentat
Vixque sibi credens, non alta fronde vi-
rentem

Illice detraxit virgam, virga aurea facta est:
Tollit humô saxum; saxum quoq; palluit
aurô:

Contigit, & glebam; contactu gleba po-
tenti

Massa fit: arentes Cereris decerpfit aristas,
Aurea messis erat. Demptum tenet arbo-
re pounum;

Hesperidas donâsse putes: si postibus altis
Admovit digitos, postes radiare videntur:
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat un-
dis,

Unda fluens palmis Danaen eludere possit.

Sic etiam Massejus Latinæ linguæ ele-
gantiâ munditiæque nulli inferior, urbis
Venetiarum pulchritudinem, præstanti-
amq; per partium enumerationem descri-
bit in vita S. Ignatii, omnibus picta, & po-
lita artis coloribus.

*Venetiarum descriptio per enumeratio-
nem partium.*

*Venetiarum urbis, in recessu intimo sinûs
Adriatici, ea regio, ac situs, est, ut leniter
stagnantes ex alto aquæ, illam omni ex par-
te circumluant. Ea inclytæ urbi, & ad mer-
ces,*

ces, copiasque invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles, incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò æstuariis majores, minoresque Euripi totam urbem inter cursantes, variis mœandris, ac flexibus ità distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiò sanè vel artis, vel naturæ miraculò. Inde vicorum, insularum, & pontium ingens numerus; ut qui diutiùs ibi versati non sunt, viarum, locorumque modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet haud ità magna mercede, trajiciant.

§. V. DE AMPLIFICATIONE PER CONGERIEM CAUSARUM, ET EFFECTUUM.

Quid est Amplificatio per congeriem causarum, & effectuum?

R. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ut si diceres cum celebri artis magistro. Queris multis modis vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosa-

saque segnitie difflebat. Expecto igitur damna longè graviora Exhaustur pecuniæ, jacebit spreta Religio, fures impunè grassabuntur, &c. Ex hoc eodem loco immansissimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium *Æneid.* 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni

Esiera? Dj capiti ipsius, generique reservent.

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,

Componens manibusque manus, atque oribus ora,

(Tormenti genus,) & sanie, taboque fluentes,

Complexu in misero, longa sic morte necabat.

S. VI. DE AMPLIFICATIONE PER CON- RIEM CONSEQUENTIUM.

Quid est Amplificatio per congeriem consequentium?

R. Est ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re consequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè describit *Æneidos* 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè consequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa
soporem Cor-

Corpora per terras, silvæque, & sæva
quiêrant

Æquora: cùm medio volvuntur fidera
lapsu,

Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæ-
que volucres,

Quæque lacus latè liquidos, quæque a-
spèra dumis

Rura tenet; somno positæ, sub nocte
silenti,

Lenibant curas, & corda oblita laborum.

§. VII. DE AMPLIFICATIONE PER COM-
PARATIONES, SIMILITUDINES, ET
EXEMPLA.

*Quid est Amplificatio per comparationes,
similitudines, & exempla?*

¶ Est ea, quæ fit per unam, vel per
multas comparationes, ac similitudines, &
per unum exemplum, vel per plura. Fiet
Amplificatio per plures comparationes, si
dicas, v. gr. cum Tullio in Pisonem: *Ego
non te vecordem, non furiosum, non mente
captum, non tragico illo Oreste, aut Atha-
mante dementiorem putem?* Vel si dicas
cum Martiali, in improbum quemdam Gau-
rum, qui sua lutulenta vitia magnorum
virorum exemplò solebat excusare.

In Gaurum.

Quod nimiô gaudes noctem producere
vinô,

Ignosco; vitium, Gaure, Catonis habes.

Carmina quòd scribis Musis, & Apolline
nullo,

Laudari debes: hoc Ciceronis habes.

Quod vomis, Antoni; quòd luxuriaris, A-
pici:

Quòd fures; vitium, dic mihi, cujus ha-
bes?

Fit Amplificatio per unam tantum simili-
tudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortis-
simam Amazonem Camillam de imbelli
hoste nullo labore triumphantem sic
exprimit *Æneid. II.*

Quàm facilè accipiter faxo facer ales ab
alto

Consequitur pennis sublimem in nube co-
lumbam,

Comprensamq; tenet, pedibusq; eviscerat
uncis.

Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere
plumæ;

Itémq; in Libro septimo, ubi Reginæ Ama-
tæ furorem, ac circumcursationes de-
pingit lepidissima turbinis verbera à pu-
eris agitati similitudine.

Ceu quondam torto volitans sub verbere
turbo

Quem pueri magno in gyro, vacua atria
circum,

Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ. Non cursu segnior
illo,

Per medias urbes agitur, populosq; feroces
Addite denique pulcherrimam istam juve-
nis Pallantis à Turno occisi cùm floscu-
lo decerpto comparisonem, quàm Scali-
liger quovis nectare dulciorem non ve-
retur appellare.

Hic juvenem agresti sublimem in stramine
ponunt,

Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacin-
thi.

Cui neque fulgor adhuc, necdum sua for-
ma recessit.

§. VIII. DE AMPLIFICATIONE PER CON-
FLICTIONEM CONTRARIORUM.

*Quid est Amplificatio per conflictionem
contrariorum, & inter se pugnantium?*

§. Est ea, qua plura contraria per anti-
theses opponuntur, ut illa Ciceronis in
Ca-

Catilinam: *Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis; ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? In idem est illud ejusdem Ciceronis in Pisonem, & Gabinium Consules: Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna majestas Consulis. Non capiunt angustia peioris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.*

*Sic etiam Seneca in Thyeste;
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.*

Tale est etiam incerti auctoris, sed tamen antiqui in Alexandri magni tumulum.

Sufficit huic tumulus, cui non suffecerat orbis:

Res brevis huic ampla est, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Poëta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congectas antitheses.

*Illis summa fuit gloria despici,
Illis divitiæ pauperiem pati,*

Illis

Illis summa voluptas
Longo supplicio mori.

§. IX. DE AMPLIFICATIONE PER IN-
CREMENTUM.

Quid est Amplificatio per incrementum.

R. Est ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri, & ascendere, donec ad sum-
mum pervenerit. Ità Tullius Verris cru-
delitatem eò per incrementum deducit,
ut verba explanando crimini non ultra
suppeditent: *Facinus est, inquit, vincere ci-
vem Romanum; prope parricidium necare:
quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi
Jam videtur ad hanc amentiam, improbita-
tem, crudelitatemque posse.*

Vide etiam quomodo per gradus, &
per incrementum assurgat oratio in hac
sapientissima Senecæ sententia in Epistola
ad Lucilium: *Magnæ vitæ pars elabitur
malè agentibus: maxima nihil agentibus:
tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametsi sumus pro-
pediem accuratissimè dicturi; postulat ta-
men instituti nostri ratio, ut cursim illud
in antecessum delibemus.

D

Quo-

Quomodo fit Amplificatio verborum?

R. Fit sex præcipuè modis, 1. Per verba translata, seu metaphorica. 2. Per verba superlata. 3. Per verba synonyma. 4. Per verba gravia, & illustrioria. 5. Per periphrasim, seu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

Fit igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempe mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiore efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

R. Est quoddam loquendi genus, quo vox aliqua à propria sua significatione transfertur ad aliam, v. gr. si dicas: *Prata ridere, parietes gestire gaudiò, aliquem esse iræ incensum inflammatum cupiditate, errore lapsum*: voces illæ omnes sunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus risum, & gaudium, quæ propria sunt hominis solius. Idem planè dicito de ceteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, si cum Virgilio dicas de Ænea irato:
— Irarumque omnes effundit habenas.
Vel

Vel si dicas de Didone.

— Magnoque iratum fluctuat æstu.

Quia habenas, & æstum, quæ propriè
conveniunt equis, ac fluctibus, tribuis Æ-
neæ, & Didoni. Itèm si de homine impa-
vido, & imperterritito dicas cum Horatio
in Odis:

Illi robur, & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem

Primus.

§. XI.

2. Fit Amplificatio per verba superlata,
hoc est, quæ veritatem superant, & plùs
dicunt, quàm reipsa esse possit. Ut cùm
ait Tullius de Julio Cæsare, in oratione
pro Marcello. *Domuisti gentes immanitate
barbaras, multitudine innumerabiles, locis
infinitas, omni copiarum genere abundan-
tes.* Itèmque cùm dicit de Pompejo in o-
ratione pro lege Manilia: *Qui sæpiùs cum
hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico
concertavit: plura bella gessit, quàm alii le-
gerunt; plures Provincias confecit, quàm a-
lii concupiverunt: cujus adolescentia ad sci-
entiam rei militaris non alienis præceptis,
sed suis imperiis: non offensionibus belli, sed
victoriis; non stipendiis, sed triumphis est e-
rudita.*

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius *Æneidos* librò 12. cùm de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Itèm cùm de equo Trojano dixit:

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Sed nusquam magis indulgisse videtur huic schemati quàm cùm Amazonem Camillam laudans librò septimò dixit per verissimam hyperbolem:

Illa vel intactæ segetis per summa volaret

Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:

Vel mare per medium, fluctu suspensum tumenti

Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas

§. XII.

Quomodo fit Amplificatio per verba synonyma?

R. Fit per congeriem verborum, & sententiarum idem pænè significantium: ut cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie pharsalico gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat?*

bat? qui sensus erat armorum tuorum, quæ
tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid
cupiebas, quid optabas? Vide quàm multa
sint hic verba idem pænè significantia: gla-
dius, mucro, arma, sensus, mens, animus, cu-
piebas, optabas. Quæ sanè Synonymorum
coacervatio acrem in primis, & illustrem
reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejus-
dem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non
feram, non patiar, non sinam*; & ex duobus
hisce Virgilii versibus *Æneidos* Libro pri-
mò, ubi Illioneus *Æneæ* fortis adhuc igna-
rus, sic de illo ad Didonem:

Quem si fatà virum servant; si vescitur
aurâ

Ætheriâ; nec adhuc crudelibus occubat
umbris.

§. XIII.

Quomodo fit Amplificatio per verba gra-
viora, & illustriora?

R. Fit cum adhibentur verba splendida,
quæ rem significantiùs exprimant, & in
quibus plenum quiddam, numerosum, &
sonans esse videatur: cujusmodi sunt ista:
*Polluerat stuprò sanctissimas religiones; Se-
natùs gravissima decreta perfregerat. Itém-
que illa in Verrem: Non enim furem, sed e-
reptorem; non adulterum, sed expugnato-*

rem pudicitie; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium, sociorumque in vestrum iudicium adducimus.

Ejusdem etiam generis sunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,

Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes

Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos

Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit

Dardanium, non hos quæsitum munus
In usus:

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphasin seu circumlocutionem?

R. Fit, cum longiori verborum ambitu circuituque dicimus, quod brevius, ac simplicius dici poterat. Ità Cicero pro Milone, cum gravius videretur dicere Clodium à Milone fuisse occisum; maluit illud hac verborum circuitione mollire: *In quos incensos irâ, vitamque domini desperantes cum incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetierunt.*

Cir-

Circumlocutione Virgilius utitur *Æn.*
12. cùm pro hac una voce *Moritur*, sic ait:
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumi-
na noctem.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una vo-
ce *Jam advesperascit*, longiori hac, trita-
que utitur periphrasi:

Et jam summa procul villarum culmina
fumant,

Majoresque cadunt altis de montibus
umbræ.

Nota Periphrasim apud Poëtas esse fre-
quentiorem, quàm apud Oratores. Quòd
si non idonea sit, vel si nimis redundet,
jam non appellabitur *Periphrasis*, sed *Pe-
rissologia*.

§. XV. DE AMPLIFICATIONE PER
REPETITIONEM.

Quomodo fit Amplificatio per repetitionem &

Æ. Fit cùm verbum idem, sive ornatùs
causâ, sive ad motus excitandos iteratur,
duplicaturque vel in principio, in fine, vel
in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius:
vidi enim; vidi, penitusque perspexi. Sed u-
titur in primis hoc Amplificationis gene-
re in exordio Orationis pro Roscio Ame-
rino, cùm ait: *Accusant ii, qui in fortunas*

ejus invaserunt: Causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt: Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt: Causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusque orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis, priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epistolis, in quibus, si quid iudico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiae, ingenii, & eloquentiae lumen quoddam elucet: in primo sororem Annam sic compellat infelix Dido:

Anna foror, foror Anna, meæ malè conscia culpæ.

In altero Demophoontem ità compellat Phyllis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:

Credidimus generi, numinibusque tuis.

Credidimus lacrymis: an & hæc simulare docendo.

Hæc

Hæ quoque habent artes, quaque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejanira, cum illi per imprudentiam mortem intulisset, in has justî doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Hei mihi quid feci? quod me furor egit amantem?

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Illita Neslejo misi tibi texta veneno,

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimum figuris varianda erit, & distinguenda Amplificatio?

¶. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt Hypotyposis, & Exclamatio, de quibus suprâ dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempe Proso-popœjam, Apostrophem, interrogationem, ceterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI. QUID SIT IN AMPLIFICATIONE
VITANDUM.

Duo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singulatim, exiliter, & perexiguè

confectantur; quod certè est in Oratore vitium vel maximum. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potius, quàm exilia, minuta-que requirit.

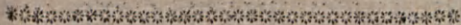
Alter scopulus est illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas quòd vim, & pondus non addat orationi, & sensum non augeat. *Quid est enim tam furiosum, (inquit Tullius Libro 1. de Oratore) quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Poëtica, si sint tibi provisæ, paratæque, & ad manum, ut ita dicam, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sensa nullo labore succurrent:

Verbaque provisam rem non provisassequentur.

Quamquam, ut dicam id, quod res est, si Tyroni peccandum sit in alterutram partem, malim certè, ut, instar Ovidii, peccet potius ubertate quadam, copiaque verborum; quàm eorundem jejunitate, atque inopia; quia, ut optimè notat Tullius, ni-

mia

mia hæc, & redundans verborum ubertas,
& quasi luxuries stylô, atque exercitatio-
ne brevi depascetur.

A P P A R A T U S,
SEU PROOEMIUM
R H E T O R I C Æ.

Rhetoricæ Proœmium, five Apparatum
appellamus ea omnia, quæ pertinent uni-
versim ad Artem Rhetoricam. Quinque
autem sunt, quæ de Rhetorica generatim,
& universè, prolusionis more, quæri pos-
sunt.

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ,
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
4. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhe-
toricæ.
5. Quibus rebus, ac subsidiis possit fa-
cilè comparari.

§. I. DE NATURA, ET FINE RHETORICÆ.

Quid est Rhetorica?

R. Est ars, seu disciplina benè dicendi;
hoc est ornatè, graviter, & copiosè lo-
quendi, Ità Quintilianus, lib. 2.

Unde nomen suum traxit Rhetorica?

R. A voce græca *Rheo*, dico, loquor, unde *Rhetor* Orator, & *Rhetorike*, ars Oratoria.

Quare vocatur ars?

R. Quia certis quibusdam, & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars bene dicendi?

R. Quia docet quomodo optimis sententiis verbisque lectissimis dici possit.

Undenam orta est ars illa bene dicendi?

R. Notatio naturæ, & animadversio peperit artem. Cum enim aliqui nativa quadam facultate, sine ullo artis subsidio, bene dixissent, alii contra insulse omnino, & male; extitit aliquis, qui discrimen illud observaret attentius; qui causas illius indagaret sedulo: atque ita rem sensim ad artem, ac præcepta revocaret, & quasi viam traderet, quæ ad eloquentiam tuto ferret. Unde liquet, non esse eloquentiam natam ex artificio; sed potius artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quid differunt inter se Rhetor, & Orator?

R. Hoc differunt, quod Rhetor sit, qui bene dicendi præcepta tradit; Orator vero sit is, qui accommodate ad persuadendum dicere potest: tametsi erretur persæpe in nomine, & aliud pro alio indiscriminatum accipiatur.

Quis-

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoriæ?

R. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam est Officium Oratoris?

R. Est dicere appositè ad persuadendum; quòd fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione: delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere necessitatis est, delectare suavitatis; movere verò, seu flectere victoriæ: atque hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cum appositè dixerit ad persuadendum, hoc est, ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, siue auditoris vitiò, siue quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

S. II. DE MATERIA RHETORICÆ.

Quænam est materia cujusque artis in genere?

R. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinæ materiæ sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quænam est speciatim materia Rhetoricæ?

R.

R. Nihil omninò est in rerum natura de quo ornatè, eleganter, & copiosè disputare non possit Orator. Ut enim observat Cic. 2. de Orat. *Benè dicendi Ars non habet d. finitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde ajo cum Aristotele, Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendum propositam.

Quotuplex est quæstio, quæ Oratori ad dicendum proponi potest?

R. Duplex alia est infinita, seu universalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Thesis*, ea est, quæ nullis alligatur temporis, loci, & personæ circumstantiis: ut, si quæeratur generatim atque universè. *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita, quæ etiam vocatur *Hypothesis*, & *causa*, sive *controversia*; ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, rei que circumstantias: ut, si quæeratur, *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quæ ab hostibus feruntur, legibus ac conditionibus?*

Quæstio autem, sive finita sit, sive infinita, dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis, & actionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius
scien-

scientiæ gratiâ: ut, *Quæ sit causa defectus solis, sitne terra major quam luna?*
Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ut, *An liceat vim vi repellere . . an sit inimicis ignoscendum?*

Prætereà quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam: Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot sunt universim genera quæstionum, siue causarum, in quibus versari potest Orator?

R. Tria, Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, seu demonstrativum; quòd à Græcis vocatur Epidiæticum.

Quid spectatur in genere judiciali?

R. Accusatio, & defensio.

Quid spectatur in genere deliberativo?

R. Suasio, & dissuasio.

Quid in exornativo?

R. Laus, & vituperium. Unde generis judicialis finis est æquitas; Deliberativi utilitas; Demonstrativi honestas. Judiciale genus versatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonstrativum verò circa præteritum simul, & præsens.

§. III. DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

R. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio, quem admodum sunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta invenire: 2. Inventa disponere: 3. Disposita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt, qui pro quinta parte memoriam statuunt; sed nos cum Aristotele illam ad pronunciationem, revocamus.

Quid est inventio?

R. Est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium; quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

R. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

R. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est Pronunciatio?

R. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. DE DIGNITATE, ET UTILITATE RHETORICÆ,

Quænam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

R.

R. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba, libro I. de Oratore: *Quid est, inquit, aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine existere unum, qui id quod omnibus naturâ sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificentum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquentia, si pro se ipsa loqueretur.

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimum subsidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

R. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

R. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, solutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid

Quid facit ars ad eloquentiam?

R. Excolit quæ dedit natura; supplet quæ illi defunt: quæ verò redundant, luxuriantque castigat; atque coërcet. Uno verbo: certissimam, veluti digitò, monstrat viam, qua ad eloquentiam tutò perveniatur.

Quid affert exercitatio?

R. Conservat, & auget, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione sustulere, ut olim Demosthenes, aliique sexcenti.

Quid est exercitatio?

R. Est assiduus usus, & consuetudo dicendi, vel scribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiscendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus est optimus dicendi effector, & magister.* Triplex est autem exercitationis genus, nempe *Scriptionis, actionis, & memoriæ.*

DE IMITATIONE.

Quanam est Imitationis utilitas?

R. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori similes in dicendo evadamus, & quæ sunt in eo summa, diligenter persequamur. Et quoniam imitatio, si rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari sciunt, ut par est; ideò de imitandi ratione fusiùs aliquid, & uberius disputandum nobis esse existimavimus. *Quæ-*

Quænam igitur est vera, rectaque imitandi via, & ratio?

R. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniem vitiosorem*, sed deligatur imitandus summus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Poëtis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Poëtas longè post se reliquit, & ut ipse loquitur de Turno, *toto vertice supra est*. In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum est illud Quintiliani dictum: *Ille sciat se profecisse, cui Cicero valde placere cæperit*; & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ de illo vox: *Ingenium solum populus R. par imperio suo habuit*, & ut non minùs splendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: *Vir ingenio maximus, qui effecit, nè, quorum arma viceramus, eorum ingeniis vinceremur*.

2. Non optimos solùm auctores imita-beris, verùm etiam quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si, v. gr. scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus se plurimùm amavit Cicero, & in quibus se se ipse videtur

tur quodammodo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidem, ut illarum assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habeas in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca; copiosum summaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque serviliter, putidèque, ut solent homines illi quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, servum pecus*; & ut à benè multis fieri video, qui cum picarum, aut psittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis, sic facies tua, ut eruditis, & emunctæ naris hominibus appareat imitatio; sed tamen res omninò alia, tibi que propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum scriptorum loca, tibi que illa quasi jure tuo poteris vindicare.

Primò, si vim, ac pondus sententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna
ex

ex parte saltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una altis defixæ radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari potest.* Hanc egregiam Tullii sententiam vide quàm scienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cum dicit de homine probo, & in colenda virtute constanti.

Si fractus illabatur orbis,

Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cum dixissent idem Cicerò Philippica nona: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potius Servo Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eandem sententiam, mutatis omnino verbis, ingeniosè admodum expressit Ovidius Lib. 13. Metamorphoseon, ubi Ulysses de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro se ita loquentem inducit:

Si mea cum vestris valuissent vota Pelasgi,

Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:

Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundò, si eadem fermè servando verba, transferas illa ad alium sensum, vel similem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu*

ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimum ostendere? Poteris verba hæc paululum immutata in Judam, hortos ad Christum prodendum subeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ita convertent vel ipsi mehercule tyrunculi: Quousque tandem, homo nequam atque improbe, intemperanter abutere divina patientia? Quamdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperta? Quem ad finem se inveterata tua jactabit impietas? Nihil ne te impendentis mortis pericula, nihil inferorum poenæ; nihil in te Divinæ justitiæ gladius, nihil terror conscientiae, nihil severissimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertiò, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si commissuras, incisæque, & totum orationis ductum, ac filum potius imiteris, quàm verba ipsa, vel ipsas sententias. Dixit. v. gr. Cicero Philippica II. Non placet Antonio consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucatio
Ca-

Catulo, cujus semper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni. Maxime verò Consulatum meum Cn. Pompejus probavit. Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas omnium ordinum, ac ætatum viri sapientissimi in deliciis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, si propositum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fusiùs, uberiusque dilates. Ità cùm Virgilius dixisset *i. Georgicorum*:

Prima Ceres ferrò mortales vertere terram. Instituit.

Hunc eundem locum imitando, fusiùs, more suo, amplificavit Ovidius *V. Metamorph.*

Prima Ceres uncò glebam dimovit aratro:

Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris:

Prima dedit leges; Cereris sunt omnia munus.

Contra verò cùm à Tullio fusiùs, ac uberius dictum fuisset de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes solent quidam extenuare

ver-

*verbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum militib; ne propria sint Imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, com-
meatus multum juvant. Maximam verò partem quasi jure suo fortuna sibi vindicat, Et quidquid est prosperè gestum, id planè omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque est, quod certè est maximum, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum domina Fortuna in istius se gloriæ societatem non offert: tibi cedit; tuam esse totam, ac propriam fatetur. Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ità collegit Poëta egregius:*

*Gloria vincendi juncta est cum milite,
Cæsar:*

Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quintò, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fuere, solerter transferas in orationem adstrictam. Ità facile crediderim cum M. Antonino Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum,

*Quamquam animus meminisse horret,
luctuque refugit:* Ci-

Ciceronem imitatum fuisse. Ità enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonium: *Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus gesserit.*

Sextò, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ità Tullius tam multa singulari quodam artificio expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quoniam Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum estimitatus, & in Bucolicis Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invexit in Latium. Ità Horatius Pindari Callimachique vestigia persecutus est in suis Odis, & nominatim in tertia quarti libri,

Quem tu Melpomene semel

Nascentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus ille vir Julius Cæsar Scaliger, ut mallet à te similem scriptam fuisse, *Quàm esse totius Tarraconensis Rex.* Sic enim (per ludum opinor) dictitare consueverat.

Atq; ut hisce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam

E

ha-

habitura est imitatio, si, quos imitaris, eos non dicam adæquare, sed vincere etiam omni ope coneris; ut ait Quintilianus Lib. 10. *Conandum est aliquid supra eos, quos imitaris; & ut etiam admonet vetus proverbium: Invenire, rem admodum difficilem esse: perfacilem verò, inventis addere.*

Ità Virgilius, cùm exiliter admodum ac jejune de Hectore dictum fuisset à veteri Poëta Ennio;

O lux Trojæ, germane Hector.

Quid ità cum tuo lacerato corpore miser?

Versus eosdem, vel potiùs eandem sententiam ex plumbea fecit auream Æneid. Libro secundo.

O lux Dardaniæ spes! o fidissima Teucrùm

Quæ tantæ tenuère moræ? Quibus, Hector, ab oris,

Expectate venis? ut te post multa tuorum

Funera, post varios hominumque, urbisque labores

Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos

Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eundem Ennii, Virgiliique de Hector-

store locum apertissimè imitari conatus est Seneca in Troade, ubi viduam illius Andromachen ità loquentem inducit:

Cùm subito nostros Hector ante oculos stetit:

Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:

Nec cæde vasta quali in Danaos furens,
Vera ex Achille spolia simulata tulit.

Non ille vultus, flammeum incedens iubar;

Sed fessus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similisq; nostro, squalidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix, tu vide tamen quantum à Virgiliana distet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantò sanè jure videbitur Ennio superior in hac altera ejusdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,

Tu præsidium Phrygibus fessis.

Tu murus eras, humerisque tuis

Stetit illa decem fulta per annos:

Tecum cecidit, summusque dies

Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantib; amicis festivè admodum respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumque colligere.* Cùm verò assidua hæc

Intonuere poli, & crebris micat ignibus
æther,
Præsentemq; viris intentant omnia mor-
tem.

Hunc Virgilii locum cum sibi vel imitan-
dum, vel superandum proposuisset Lucanus
immodico quodam calore raptus, suoque
nimium vehemens ingenio, & laxatis illi
velut habenis, sic aberravit in pejus:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore mon-
tes

Obruit illa dies! quam celsa cacumina
pessum

Tellus victa dedit! non ullo litore surgunt

Tam validi fluctus, alioq; ex orbe voluti,

A magno venere mari; mundumque coër-
cens

Monstriferos agit unda sinus.

A R T I S

R H E T O R I C Æ.

LIBER PRIMUS.

DE ELOCUTIONE.

Quid est Elocutio?

y. Elocutio, inquit Tullius; est idoneorum

E3

ver-

verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio,

Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, contra quam fieri solet, exordimur?

R. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ, prima sit Inventio; quia tamen plusculum difficultatis habet, idcirco eam Elocutioni postponendam esse cum erudito Vossio, aliisque artis Rhetoricæ magistris benè multis, iudicavimus.

Cùm enim verborum delectus origo sit eloquentiæ, ut ait Julius Cæsar in suo de analogia, seu de ratione Latinè loquendi Libro, quem Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, sit longè facilior, quàm cura rerum, quæ spectat ad Inventionem; liquet profectò nos Tyronum commodis, utilitatique servire, dum Aristotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quasi limine, vestibuloque paulisper hæremus priusquàm in intima illius penetralia pedem ausimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati consulatur, nostrum hunc de Elocutione librum, trifariam dividimus. Agendum nobis est primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio se solent exercere vel ipsi

Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur plusculum esse negotii. Tertiò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ut par est, ad difficiliora sensim progrediendo.

C A P U T I.

DE FIGUTIS, SEU SCHEMATIBUS.

Figura, ut diximus in Elementis, est ornamentum quoddam Orationis, seu loquendi modus illustrior; & à communi consuetudine remotus; cuiusmodi sunt hæc Ciceronis verba in Catilinam: *Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Itémque illa Didonis morientis verba.

————— Moriemur inultæ?

Sed moriamur, ait. Sic, sic juvat ire sub umbras.

Aut hæc ejusdem Didonis:

Litora litoribus contraria, fluctibus undas

Imprecor, arma armis pugnent, ipsique nepotes.

Quot sunt genera Figurarum?

R. Duo. Aliæ enim versantur in sententiis, & sensu ipso; aliæ in verbis tantum. Quia verò res priùs animò, menteque con-

ciendæ sunt, quàm verbis exprimantur; ideo de Figuris sententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis est, quàm de figuris verborum.

§. I. DE FIGURIS SENTENTIARUM.

Inter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his; quæ ad movendum, seu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. DE FIGURIS AD MOVENDUM IDONEIS.

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

R. Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere.

Quid est exclamatio?

R. Est vocis elatio, seu contentio, qua, interjectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamus, rei que magnitudinem exprimimus. Ità Tullius oratione 1. in Catilinam: per summam indignationem sic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Consul*

ful videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit. Et oratione 2. in Antonium: O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo hæret dolor.

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, *o! heu! vah! proh Superi! proh Superum, atque hominum fidem!* Persæpè tamen subauditur interjectio, ut si dicas, *Miserum me! vel Hocine Sæculum!* Veteres pro interjectione, *o*, sæpe adhibebant voces istas *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me castor! Medius fidius!* Catullus.

Chartis

Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Heu, & Eheu triste aliquid, & molestum indicant. Ità Cicero: *O domus antiqua, eheu quàm dispari domino dominaris!* Virgilius verò *Æneidos 4.*

— Tu nunc Carthaginis altæ

*Fundamenta locas, pulchramque uxori-
us urbem*

*Extruis; heu regni, rerumque oblite-
tuarum!*

Proh adhibetur sæpè ad obtestandum. Ità Terentius! *Proh Deum! atque hominum fidem, quid est si non hæc contumelia est*

Mirum in modum facit exclamatio ad

significandam indignationem, doloremque ex re atroci conceptum, ut Tullius pro Cœlio: *Proh Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivitis, aut præsnētis fraudis pœnam in diem reservatis?*

Servit etiam misericordiæ. Ità pro Syl-
la: *O miserum, & infelicem diem illum, quo Consul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus est! O fallacem, ò volucrem fortunam! O cæcam cupiditatem! præposteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex lætitiis, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, si ejecerit; miseram si amiserit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum misericordiam exclamando captat:

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt

Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat.

Aliquando etiam lætitiā, animique hilaritatem exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticum: *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evangelia quæ reddam, nescio; deberi quidem plane fateor.* Evangelia verò (si quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam

am sacrificia, & supplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis consueverant. Unde non immeritò Christianis *Evangelium* appellatum est salutiferum illud nuntium à CHRISTO veracissimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio servit interdum Ironiæ; ita Tullius: *Opræclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Pisonem: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum: rusticum Marium: nullius consilii patres istorum amborum Consulum qui triumphaverunt!*

Quibus potissimum in locis utendum est Exclamatione?

R. Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori persuaseris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum esset, ac puerile.

§. III. DE DUBITATIONE.

Quid est Dubitatio?

R. Dubitatio est Schema, quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu quid sibi agendum, dicendumve sit. Ità Scipio apud Livium milites alloquitur quasi dubitans: *Apud vos quemadmo-*

dum loquar, nec consilium, nec oratio sup-
peditat, quos nè quo nomine quidem appel-
lare debeam, scio, Cives? qui à patria vestra
descivistis. An milites? qui imperium, au-
spiciumque abnuistis, Sacramenti religionem
rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum, ha-
bitum civium agnosco; facta, dicta, consilia,
animos hostium video.

Illustre omninò Dubitationis exemplum
suppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem
itá dubitantem inducit:

En quid agam? rursusne procos irrisa
priores

Experiar? Nomadumque petam connu-
bia supplex,

Quos ego sum toties jam dedignata ma-
ritos?

Iliacas igitur classes, atq; ultima Teucrûm
Jussa sequar.

An Tyriis, omniq; manu stipata meorum
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe re-
velli,

Rursus agam pelago, & ventis dare vela
jubebo?

Deinde sequitur electio, quæ fit nimi-
rum, cùm is, qui dubitat, subitò consilium
capit, quasi oborta sibi nova quadam luce:

Quin morere, ut merita es, ferroque a-
verte dolorem.

Est itè apud Ciceronem egregium aliud ejusdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrum difficilius, aut majus esset negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei quem unice diligere, cuique me charissimum esse sentirem: præsertim, & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur, & suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui verreretur, reprehensionem doctorum, atque prudentium*

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid scribam, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deæque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. DE OBSECRATIONE.

Quid est obsecratio?

R. Obsecratio, ut nomen ipsum per se fatis indicat, fit cùm alicujus sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primum me-*

metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & elementiam tuam libera, nè residerere in te ullam partem iracundiæ suspicamur. Per dexteram te istam, oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam dexteram, non tam in bellis, & in præliis, quàm in promissis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focusque viderunt.

Vehemens est etiam, atque flexanima Palinuri ad Æneam obtestatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,

Per genitorem oro, per spem surgentis Juli,

Eripe me his, invicte, malis. Aut tu mihi terram.

Injice, namque potes, portusque require Velinos:

Aut tu, si qua via est, si quam tibi Diva creatrix

Ostendit (neque enim credo sinè numine divum

Flumina tanta paras, stygiamque innare paludem)

Da dextram misero; & tecum me tolle per undas.

Hæc

Hæc figura, præ ceteris, vehemens est, & in perorationibus potissimum solet adhiberi.

§. V. DE IMPRECATIONE.

Quid est Imprecatio?

R. Est execratio quædam, quâ malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipsis. Tale est illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Itâ non modo nequam, & improbus, sed etiam fatuus, & amens es.* Et in Antonium: *Quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum.* Tale est etiam illud Didonis:

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,

Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam,

Ante pudor, quàm te violem, aut tua jura resolvam.

§. VI. DE INTERROGATIONE, ET SUBJECTIONE.

Quid est Interrogatio?

R. Fit cum interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, instandumque, & ad vehementio-

tio^{re}m affectum exprimendum. Ità Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientia teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convoceris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?*

Quibus sanè interrogationibus Catilinam multò acriùs punit Cicero, quàm si frigide diceret: Patent, Catilina, tua consilia, conjuratio tua omnium conscientia constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterit dicere Virgilius: Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum Excipere insidiis, multum latrante Lycisca.

Sed plus spiritus, nervorumque habet hæc interrogatio:

Non ego, te vidi, Damonis, pessime, Caprum

Excipere insidiis.

Quòd si interrogationi subjiciatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? Confecit, huic præesse? Præfuit, rem optime ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consue-*
tu-

tudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam per-mitti, atque Africam, bellumque in ea admi-nistrandum? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, æquitate, virtute: bellum in Afri-ca maximum confecit, victorem exercitum deportavit.

§. VII. DE PRÆTERITIONE, ET RETI-CENTIA.

Quid est Præteritio?

R. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit cum simula-mus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maximè dicimus. Ità Tullius su-um Pompejum magnificè laudat per præ-teritionem:

Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terrâ, ma-rique, quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modò cives assen-serint, socii obtemperârint, hostes obedierint sed etiam venti, tempestatesque obsecunda-rint; hoc brevissimè dicam.

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus incuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me, pa-
rie-*

rietes in adolescentiæ perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberaris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudine obscuritate, & sordibus tuis tegatur.

Præteritioni vicina est, & affinis Reticentia, aposiopesis Græcè dicta, quæ fit cum orationem abrumpimus subito, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale est illud Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,

Aut pastor fuit, illud quod dicere nolo. Illustre omnino hujusce Schematis exemplum nobis suppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:

Jam cœlum, terramque meo sinè numine venti

Miscere, & tantas audetis tollere moles?

Quos ego sed motos præstat componere fluctus,

Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Aposiopesi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.

Novimus, & qui te. . .

§. VIII. DE EXPOLITIONE.

Quid est Expolitio?

R. Expolitio, five Commoratio, & Exoratio (nam tria hæc vocabula unum, atque idem sonant) est figura ad motus excitandos valdè insignis.

Fit autem, cùm eandem sententiam variis modis versamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur. Ità Cicero pro Sextio: *An mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors æquò animò oppetenda? quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers consilii, aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo, quærendoque cognoveram? nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloriæ sempiternum? quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potiùs donata, quàm reservata naturæ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, animos hominum, sensusque morte restringui, alii autem tum maxime mentes sapientum, ac fortium virorum, quum è corpore excessissent, sentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu.* §. IX.

§. IX. DE EPIPHONEMATE.

Quid est Epiphonema?

R. Est exclamatio sententiosa, quæ fieri solet post rem aliquam insignem vel narratam, vel probatam. Ut cum Virgilius, post narratos classis Trojanæ labores, sic exclamat sententiosè:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sic etiam Lucretius lib. 1. post commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam suam Iphigeniam immolantis, hac gravi sententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit suadere malorum.

Simile est illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adeptam: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Sic etiam Virgilius, postquam apum, in melle conficiendo, industriam, laboresque descripsit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itemque hoc 2. Georgicorum.

— Adeò à teneris consuescere multum est.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymnestore loquens, Fas

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & aurō
Vi potitur. QUID non mortalia pectora
cogis
Auri sacra fames?

CAPUT II.

DE FIGURIS AD DELECTANDUM MAGIS
IDONEIS.

§. I. DE APOSTROPHE.

Quid est Apostrophe?

R. Est Schema, quo sermonem ad aliam personam, vel quasi personam convertimus, quàm instituta oratio requirat. Ità Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem effudistis: vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones, vosque milites; vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apostrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ità Tullius i. in Catilinam: *Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem statorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc, & hujus socios suis aris,*
cæ-

cæterisque templis, à tectis urbis, à mœnibus
à vita, fortunisque omnium civium arcebis;
Et omnes inimicos bonorum, hostes patriæ,
latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac
nefaria societate conjunctos, æternis suppli-
ciis vivos, mortuosque mactabis.

Nec tantum ad personas fit Apostrophe;
sed etiam ad res inanimas, sensuque ca-
rentes, aut aliquando etiam ad belluas.
Ejusmodi est apud Virgilium notissima il-
la Mezentii Apostrophe ad equum suum,
nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus
ulla est)

Viximus. . . .

Ita Cicero pro Milone: Vos enim jam Alba-
ni tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro,
atque obtestor, vosque Albanorum obruta
aræ, sacrorum Populi Romani sociæ, Et æ-
quales. Poëtis porro nihil familiarius, est
quàm illa ad res sensu carentes Apostro-
phe. Ita Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deusque fi-
nebant,

Accipite hanc animam, meque his exol-
vite curis.

Quænam sunt Apostrophes regulæ?

R. Tres. 1. Rarò est usurpanda. Si enim
crebrius adhibeatur, inepta erit, & frigi-
duscula.

2. Tametsi multis videatur; Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquam adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ut docet initium primæ Catilinaris: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ?*

3. Fas est Poëtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ità Ovidius lib. 3. Tristium:

Nunc ego jactandas optarem sumere pennas,

Sive tuas, Perseu; Dedale, sive tuas.

§. II. DE HYPOTYPOSI.

Quid est Hypotyposis?

R. Est figura, qua res ità graphicè describitur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac illustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ità subjicit. *Ipse inflammatus scelere, Et furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes: quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente Hominem corripì, atque in foro medio nudari, ac deligari, Et virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilo inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quam meritò mirantur omnes:

Tollit se arrectum quadrupes, & calcebus auras

Verberat, effusumque equitem super ipse secutus

Implicat, ejectoque incumbit cernuus armò.

Hypotyposim creberrimè solent usurpare Poëtæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeò vivis, & spirantibus, ut ità dicam, coloribus describit, ut pænè sub oculos cadant. Ità Cyclopes depingit Æneid 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro

Brontesque, Steropesq; & nudus membra Pyracmon.

— Alii ventosis follibus auras

Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt

Æra lacu, gemit impositis incudibus antrum.

Illi inter sese, multa vi, brachia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe massam.

§. III. DE PROSOPOPOEJA,

Quid est Prosopopœja?

R.

3. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quo personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam; v. g. cum inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur.

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,

Ingentesque animo motus, bellumque futurum

Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,

Ingens visa Duci Patriæ trépидantis imago Clara, per obscuram, vultu moestissima, noctem,

Turrigero canos effundens vertice crines, Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis, Et gemitu permissa loqui: Quò tenditis ultra?

Quæ fertis mea signa viri? Si jure venitis, Si cives, huc usque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit: Quæ (patria) tecum, Catilina, sic ait, & quodammodo

dò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Tibi uni multorum necesse, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, verum etiam ad evertendas, perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: Nunc verò me totam esse in metu, propter te unum quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, nè opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, &c.

Venustissimum est, & Aurea Augusti ætate dignissimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Prosopopæjam sic alloquitur uxor mortua:

*Immatura perii; sed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optime vive meos.*

§. IV. DE ETHOPOEJA.

Quid est Ethopæja?

R. Ethopæja est expressio morum, seu Schema, quo alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ità Sal-

lu-

Iustius Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tanto pe-
re omnium consensione laudata.

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia, bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuere; ibique juventutem suam exercuit. Corpus patiens inedia, algoris, vigiliæ, supra quàm cuique credibile est; Animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus. Ardens in cupiditatibus: satis eloquentiæ, sapientiæ parùm. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, fordidique mores mirabiliter exprimit, dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave quemque alienum in ædem intromiseris.

Si quispiam ignem quærat, extinguere volo,
Ne causæ quid sit, quòd te quisque quæritet.

Tum aquam effugisse dicito: si quis petet Cultrum, securim, pistillum, mortarium, Quæ utenda vasa semper vicini rogitant: Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius, dum ait: *Novi ingenium mulierum: Nolunt, ubi velis: ubi nolis, capiunt ultrò.* Et alio loco in *Heau. 2. 2. II.* *Nosti mores mulierum; dum moliuntur, dum comuntur annus est.*

Ethopæja dividitur in Prosopographiam, & in Ethopæjam propriè dictam, de qua jam egimus.

Quid est Prosopographia?

Æ. Est expressio vultûs, ac corporis totius, seu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamenta, incessum, cultum, habitumque omnem exprimimus. Ità Martialis deformem Zoilum lepidè pingit:

Crine ruber; niger ore, brevis pede, lumine læsus,

Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es

Sic etiam Franciscus Vavassor in suo illo eximio de *ludrica dictione* libro Socratis habitum, os, figuramque depingit.

Socrates Æsopo non absimilis deformitate corporis fuit: utpote simis naribus, exstantibus & prominentibus oculis, recalva fronte, pilosis humeris, obeso ventre, repandis

dis cruribus, quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno, & Satyris etiam formà, & specie contulit. Ac licuit semper animadvertere, luscòs, gibbosos, ventriosos, claudos, similesque eorum eò ferè dicaciores esse hominibus ceteris, quò sunt vitiis corporis insigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem: siue quòd sæpiùs laceßiti propter suam foeditatem, asuescant vicissim adversarios repungere, atque ità exercitiores in eo ipso genere fiant: siue quòd priores occupentur feriantur, aut ut feriantur leviùs.

Feliciter admodum miscentur Prosopographia, & Ethopoeja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratissimum efflorescit, ut liquet in exemplo sequenti, ubi M. Calphurnium sic pingit Tullius: Consul ipse parvò animò, & pravò: tantùm cavillator genere illo moroso, quod etiam sinè dicacitate ridetur, facie magis quàm faceciis ridiculus: à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.

C A P U T III.

DE FIGURIS AD DOCENDUM IDONEIS.

§. I. DE ANTITHESI.

Quid est Antithesis.

R. Antithesis, five oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum in primis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnât, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc honestas, illinc turpitudine; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita; mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibi que imparem facile ludit per Antitheses,

*Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:
Nec tecum possum vivere, nec sine te.*

Ita Ovidius:

*Frigida pugnabant calidis, humentia ficcis
Mollia cum duris, sine pondere habentia
pondus:*

Sic etiam Justinus Agathoclem, Syracusis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheses:
Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis

bis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliend, victusque victoribus insultaret. Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti, jam ætate valdè pro-
 vecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite, juvenes senem, quem juvenem senes audivêre.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum; & post illum Seneca.*

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. DE SUSTENTATIONE.

Quid est Sustentatio?

R. Est figura, qua Orator, ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, ar-
 rigendosque auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, incertosque quid dicturus sit; ut cum Tullius agit contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit . . . expe-
 ctate facinus, quàm vultis improbum? vin-
 cam tamen expectationem omnium.*

Habes falsum, & facetum Sustentatio-
 nis exemplum in Martialis Libro 6.

In Luperum.

Quod convivatis sinè me tam sæpè, Luper-
 ce,

Inveni, noceam qua ratione tibi.
 Irascar, licet usque voces, mittasq; rogesq;
 Quid facies? inquis, quid faciam? veni-
 am.

§. III. DE COMMUNICATIONE.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, qua Orator, causæ suæ confidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero summam causæ suæ fiduciam ita demonstrat: *Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii profectò taciti dabitis, quod ego mihi necessario capiendum intelligo.* Et pro Cæcina: *Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine, tectoque ædiū tuarū, sed primo aditu, vestibuloq; prohiberent, quid acturus sis?*

§. I. DE CORRECTIONE.

Quid est Correctio?

R. Correctio, seu Retractatio, est Schema, quo Orator sententiam, aut vocem à se prolatam retractat, ac veluti corrigit. Ità Cicero pro Coelio: *O stultitia! Stultiti-
 amne dicam, an impudentiam singularem?*

Et

Et prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent!*

Sic etiam Terrentius in comœdia, quæ inscribitur *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedemum sic loquentem inducit.

*Filium unicum adolescentulum
Habeo Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme:
Nunc habeam, nec ne, incertum est.*

CAPUT V.

DE FIGURIS VERBORUM

Figuræ verborum aliæ sunt tropi, aliæ non sunt tropi. Figuræ quæ sunt tropi, fiunt tantum in verbis translatis, hoc est à sensu sibi proprio in alienum sensum traducti, ut cum dicimus: *Lætas segetes. Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadæ, &c.* Figuræ verò, quæ non sunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis, ut cum ait Tullius: *O Tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

§. I. DE TROPIS.

Quid est Tropus?

R. Tropus est verbi, vel Orationis è propria significatione in alienam immutatio, cum virtute, ac dignitate; ut cum dicitur: *Mulus pro Stupido; vel Laterem lavare, pro Frustrâ laborem suscipere*, instar laterem lavantis. Ista porro immutatio, sive conversio fit cum virtute, ac dignitate, hoc est ad addendum orationi pondus, majoremque illi venustatem, dignitatem conciliandam. Porro Tropus sic appellatur à voce Græca *trepo* *verto*; ut ad verbum *Inversionem* sonet.

Hæc autem Inversio fit multiplici, variâque ratione, sed quatuor potissimum modis; unde existunt primarii quatuor, nobilissimique Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus sigillatim tractandum est.

§. II. DE METAPHORA.

Quid est Metaphora?

R. Metaphora, seu Translatio est tropus, quo vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur, ob similitudinem: Ut cum ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes huius curiæ tibi gratias agere gestiunt*. Vox illa, *Gestire*, quæ est hominis propria, transfertur ad parietem; cuius non est propria; sed

sed cum quo tamen habet hoc loco quamdam similitudinem & affinitatem.

Hunc porro usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cum scilicet verba propria deessent; postea vero delectatio jucunditasque celebravit. Quemadmodum enim vestis depellendi frigoris causam primum reperta, postea etiam adhiberi coepta est ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopiae causam primum instituta, deinde etiam fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimum ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omnino rebus duci possunt, a divinis, a Cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorumque operibus: adeo ut non minus late pateat Metaphora, quam similitudo, quæ a re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. a Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noster Plato*. Itemque apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio.

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cum dicitur

á Tullio, *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantâque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas, possit.*

3. Metaphora sumitur é stipibus, plantis, & arboribus. Ita Cicero; *Virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nullâ umquam vi labefactari potest.*

4. Sumitur á rebus arte, manuque factis. Ita Appion ille, contra quem Josephus scripsit, vocabatur. *Cymbalum mundi.* Longinus veró Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca, & Museum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgò nuncupatus, quòd nempé variis fortunæ casibus fuisset exercitus. Denique Augustus homines illos, qui solerti, promptoque erant ingenio ad res ex tempore conficiendas, lepidè agebat, *Argentum habere innumerato*, Metaphora á pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ut cum ait apud Virgilium Palinurus:

Méne falis placidi vultum, fluctusque quietos

Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi

qui figillatim, hominis esset otio intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cum à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus: ut cum ait Titus Livius: *Scipionem à Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*; cum propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinne. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque versutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap: 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cum inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Fænum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel si dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus.*

Tertiò, cum inanima transferuntur ad animata; ut cum ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum; & cum ait Catullus!

O qui flos es juvenulorum.

Quartò, denique præcipuam quamdam venustatem habet, cum rebus inanimis, sensuque carentibus sensum quemdam, anim-

nimosque, ac veluti vitam damus; ut cum ait Virgilius:

———— Pontem indignatus Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. QUID VITANDUM IN METAPHORA.

Quænam Metaphoræ dicuntur vitiosæ?

R. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæque, & ab re quapiam abiecta, deformique desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curiæ Glaucia*: itèmq; ista: *Saxa mundi verrucæ*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eandem causam notavit versum illum cujusdam M. Furii Bibaculi:

↳ Jupiter hibernas cana nive conspuat Alpes.

Quid enim sordidius, ac turpius, quam Metaphoram à sputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ita dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa Tertuliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium*.

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ
du-

duriores sunt, vel longiùs accersitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ut si dicas: *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorum*; quod profectò duriusculum est, & à Tullio jure damnatum. Quòd si verearis, nè durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis, aut similibus vocabulis: *Ut ità dicam . . . quasi . . . pæne . . . Si ità loqui fas est*, & ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ità dicam, relictum esse Senatum*, duriuscula Metaphora, hoc velut appposito condimento, mitescet. Nam; ut sapienter admodum monet idem Tullius, *Verecunda debet esse translatio*, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precario, non vi venisse videatur.

3. Vitium est in Metaphora, si nimis poetica sit; v. gr: si Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare*; aut si cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Poëtis licent, ea omnia Oratoribus licere existimandum est.

4. Metaphorarum vitium est immoderata

ta quædam illarum coacervatio. Etsi enim nullus est florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimium debet: nam ut modicus illius usus maximopere delectat, ita immodicus non parum affert satietatis, atque fastidii, & in ænigma transit, aut in allegoriam.

5. Denique vitiosa est Metaphora, quæ sibi non constat, res nimirum omnino dissimiles inter se conjungendo. Quippe, ut docet Fabius: *Id in primis est custodiendum, ut quo ex genere coeperis translationis, hoc desinas. Multi enim cum initium à tempestate sumpserint; incendio, aut ruina finiunt, quæ est in consequentia rerum fœdissima.* Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua, sibi que consentanea translatione Rhetorum præcepto non adeò severe à summis viris obtemperari video. Scimus enim diversas omninò Metaphoras eleganter sæpè fuisse conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. sic triplex est Metaphora in duobus hisce versibus Horatii:

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,

Si modò culteræ patientem commodet aurem.

Prima est de feris, quæ propriè mansuescunt, & cicurantur. Altera est de fructibus, qui acerbi sunt, & propriè mitescunt. Tertia est ab agris, quorum propria est cultura.

§. IV. DE ALLEGORIA.

Quid est Allegoria?

R. Allegoria est Metaphorarum continuatio, seu figura, quâ aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurdè vocatur *Diversiloquium*; quod nimirum aliud dicatur, aliud sentiatur.

Huiusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernassem, salvamque in portu collocassem. frontis tuæ nubesculam, aut collegæ tui contaminatum spiritum perhorrescerem. Alios ego vidi ventos; alias prospexi animo procellas; aliis impendentibus tempestatibus non cessi; sed unum me pro omnium salute obtuli.*

Illustris est, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, Lib: i.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides ut
Nudum remigiô latus?

Et

Et malus celeri saucius Africo,
 Antennæque gemant? ac sinè funibus
 Vix durare Carinæ
 Possint imperiosius
 Æquor? Non tibi sunt integra lintea, &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace, concordiaque; remigium pro Militibus; nautas pro Magistratibus; malum pro præcipuis Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad finem egregiè sibi constat, quod in Allegoria præcipuum est.

§. V. DE METONYMIA.

Quid est Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, seu Transnominatio, est troporum omnium vastissimus, atque usitatissimus. Fit autem quatuor potissimum modis. I. cum causa, vel quasi causa ponitur pro effectu, & cum rerum inventor, & auctor usurpatur pro rebus ipsis, quas invenit; ut Mars pro bello; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius pro scriptis illorum; dux exercitus pro exercitu ipso. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventum; & Virgilius, *Onerantque canistris dona*

laboratœ cereris; id est panis. Et Georgi-
corum librô 2.

Bacchus amat colles; Aquilonem, &
 frigora taxi.

Sic etiã dicimus, ab Hannibale apud
 Cannas cæsa fuisse sexaginta Romanorum
 millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit
 itẽm hoc primo modo Metonymia, cùm
 possessor usurpatur pro re possessa, ùt cùm
 ait Virgilius *Æneid: 2.*

Jam proximus ardet
 Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia cùm sumuntur esse-
 ta pro causis, aut scelus pro scelerato i-
 pso: Itã Comicus: *Ubi est scelus ille, qui me*
perdidit? Itã Virgilius 2. *Æneid.*

Accipe nunc Danaum insidias, & cri-
 mine ab uno

Disce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sino-
 ne criminis auctore, & hic est germanus
 illius loci sensus: ex uno Sinone disce Græ-
 cos omnes esse perfidos. Itã Cicero 1. in
Verr. Quas res luxuries in flagitiis, crude-
litas in supplicis, avaritia in rapinis, super-
bia

bia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno Præatore per triennium pertulisse. Fit etiam, cum id, quod proprium est effectui, tribuitur causæ, & hoc Poëtis valdè familiare est: Ita timor dicitur fugax; mors dicitur pallida; morbi dicuntur pallentes, quia fuga est effectus timoris, & pallor est effectus morborum, & mortis. Sic Horatius; *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regumque Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi, tristisque senectus.

3. Fit Metonymia, cum res, quæ continet, usurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis, coelum pro cœlestibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Testis est Italia, quam ille ipse victor Sylla huius virtute, Et consilio confessus est fuisse liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. Ubi Italiam pro Italis, Siciliam pro Siculis, &c. usurpavit.*

4. Cùm signum usurpatur pro re significata, ut toga pro pace, fasces pro magistratu. Ità Cicero in Pisonem:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Huc refer, cùm hæc vox *nomen* ponitur pro re ipsa: ità Livius lib: 1. *Ad singula oppida circūferendo arma nomen omne Latinum domuit.*

§. VI. DE SYNECDOCHE.

Quid est Synecdoche?

§. Synecdoche est tropus apud Oratores æquè ac Poëtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm pars ponitur pro toto, v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra: ità virgilius *Æneid. 2,*

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima sæpè usurpatur pro homine ipso. Ità Tullius: *Vos meæ charissimæ animæ, sæpissimè ad me scribite.* Eodem refert vulgares illas locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ut cùm dicit Virgilius: *Hostis habet muros.*

2. Fit Synecdoche; cùm totum usurpatur

tur pro parte: ut in hoc decantato Virgilii versu.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Et rursum Æneid. 12.

—— Fontemque, ignemq; ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cum *Plures* usurpantur pro *Uno*; ut, cum ait Tullius: *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus*; licet de se tantum loquatur.

3. Synecdoche fit, cum materia, ex qua facta res est, accipitur pro re ipsa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cum vel species sumitur pro genere, vel genus pro specie, ut *Eurus*, vel *Aquilo*, pro quolibet vento, *Sabellicus fus*, pro quolibet sue, *Myrtoum*, vel *Carpantium mare*, pro mari quocunque. Sic Maro:

Dentesque Sabellicus exacuit fus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi, *Curium* appellat;

Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.

Contra verò genus usurpabitur, pro specie, si dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*

—— Prædamque ex unguibus ales

Pro-

Projecit fluvio.

§. VII. DE IRONIA.

Quid est Ironia?

R. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis; est figura, qua aliud planè dicimus, quàm verba ipsa significare videntur. Quando v. gr. quempiam simulata laudatione falsè, ac ingeniosè perstringimus; nimirum aliud apertè dicendo aliud verò innuendo: unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio*, ut sonat Græca ipsa Ironiæ vox,

Intelligatur autem Ironia: vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronuntiatione certè quidem; ut si dicas: *O Præclarum ovium custodem lupum!* Ità Juvenalis impiam æquè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solùm colebant, uti canem, simiam, felem, bovemque: sed plantas etiam ipsas, uti porrum, & cepe, divinis prosequiebantur honoribus, falsè cavillatur hac faceta, & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota canem venerantur; nemo Dianam;

Porrum, & cepe, nefas violare, aut frangere morfu.

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis

Nu-

Numina!

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed stulti sumus, inquit, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquò animò ferre nemo-potest; luget Senatus: moeret Equester ordo; tota civitas confecta senio est; squalent municipia; affliguntur Coloniae; agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò bardus, & imbellis habebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quædam Menippæa, qua fatuum Claudii caput multo urbanitatis sale defricatur. Apocolocyntosis porrò vocatur, quasi si dicas Metamorphosim in cucurbitam: ad significandam hominis insulsitatem; est enim Colocynte Græcè *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironia Poëtas in funere Claudii ità jocose cantantes inducit Seneca Philosophus

Fundite fletus,
Fundite luctus;
Clamore forum:

Edite planctus,
Resonet tristi
Cecidit pulchre
Cor-

Cordatus homo,
Fuit in toto

Quo non alius
Fortior orbe...
Deflete virum,
Potuit citiùs
Una tantùm
Sæpè, & neutra.

Quo non alius
Dicere causas,
Parte audita,
Quis nunc iudex
Audiet anno?
Sed relicta,
Jura silenti,
Oppida centum.
Pectora palmis,
Venale genus,
Lugete novi;
Qui concusso
Lucra fritillo.

Toto lites
Tibi jam cedit,
Qui dat populo
Crætea tenens
Cædite moestis
O Causidici,
Vosque Poëtæ
Vosque in primis
Magna parâstis

DE REGULIS IRONIÆ.

Quænam sunt Ironiæ Regulæ.

R. Duæ. I. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venustatem habent. Acuta quippe, jocosaque videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui sese ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetè lusit Poëta Romanus, teste Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem.

Ità Plagiarium ridet Martialis librò secundò:

Carmina Paulus emit, recitat sua Carmina Paulus:

Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidem patibulo suspensos eximiè lusit Poëta recens

Ecce jugo nexi pendet vir, & uxor eodem:

Hoc meritò possis dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempe*; illas inquam adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus curat scilicet*, & apud Virgilium Dido *Æn: 4.*

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietos

Solicitat.

§. VIII. DE SARCASMO,

Quid est Sarcasmus, seu Subsannatio?

R. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrifio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna qua-

quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiam hosti crudeliter insultat: ut apud Virgilium Trojano à se interfecto per Sarcasum insultat victor Turnus.

Ens agros, & quam bello, Trojane, petisti,

Hesperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me

Ferrò ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.

Potestne Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ut quibusdam placet?

R. Nequaquam, Liquet enim perspicuo Ironiam semper esse Tropum, cum semper voces à propria significatione traducat ad alienam.

Falsamne, & mendacem orationem efficit Ironia?

R. Nequaquam; quia neque fallendi est animus Oratori, dum utitur Ironia; neque est justa causa, cur fallatur auditor, si paulum modò intelligat, quod dicitur, quem admodum falli non solet, cum homo callidus, & versipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi, præter istos, de quibus egimus?

R. Sunt aliqui alii, sed qui ad superiores hosce quatuor omnino revocantur:

ut Metalepsis ad Metonymiam; Antonomasia, & Syllepsis ad Synecdochen.

C A P U T V.

DE FIGURIS VERBORUM PROPRIE DICTIS,
SEU QUÆ NON SUNT TROPI.

Quid sunt Figuræ verborum propriè dictæ?

R. Eæ sunt, quæ sic in verbis continentur, ut, mutatis illis, figura tollatur v. gr. hæc sententia *Amantes sunt amentes*, est figura verborum, quia perierit figura, si pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud simile. Sed est figura sententiæ, si quis patriam inducat loquentem, aut si utaris similitudine, quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloques ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

R. Fiunt tribus potissimum modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem, 3. Per similitudinem.

§. I. FIGURÆ PER ADJECTIONEM.

Quænam verborum Figuræ fiunt per Adjectionem?

R. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio,
Con-

Conversio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polysyntheton.

Quid est repetitio?

R. Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpius inchoatur oratio, ut i. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munissimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultusque moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

R. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, estque Schema planè venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propter eam non est diutius continuandum; sed satius est, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid est Conversio?

R. Est Figura Repetitioni prorsus contraria, in qua sæpius eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonium Cicero: *Doletis tres exercitus P. C. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

R. Est figura, quæ Repetitionem simul,

& Conversionem complectitur, cum nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, atque claudatur. Ità Tullius: *Quis legem tulit? Nullus. Quis maiorem partem populi suffragiis privavit. Nullus. Quis comitiis præfuit? Nullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per completionem insectatur, Lib: 9.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur in-
vidiâ,

Rumpitur invidiâ, quod turba semper
in omni

Monstramur digitò; rumpitur invidiâ.

Rumpitur invidiâ, tribuit quod Cæsar u-
terque

Jus mihi natorum: rumpitur invidiâ.

Rumpitur invidiâ quod rus mihi dulce
sub urbe est,

Parvâq; in urbe domus, rumpitur in-
vidiâ,

Rumpitur invidiâ, quod sum jucundus
amicis,

Quod conviva frequens, rumpitur
invidiâ.

Rumpitur invidia, quod amamur, quod-
que probamur.

Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.
Verum figura hæc, quia maxime ferit o-

culos

enlos, uti præcedentes; id circò parcé admodum, & in loco est adhibenda.

Quid est Conduplicatio?

R. Est ejusdem vocabuli, vel plurium iteratio, sive initio orationis, sive in fine, sive alibi, Ut cùm ait Maro:

Nunc, nunc insurgite remis

Hectorei socii:

Et Libro Nonò, cùm ait Nisus:

Me me; adsum qui feci, in me converte ferrum

O Rutuli. Mea fraus omnis.

Quid est gradatio?

R. Gradatio sive Klimax est figura, qua per quosdam gradus vel ascenditur ad summum, vel descenditur ad infimum. Quale est illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, sed etiam non videam, planeque sentiam.* Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronem: maius, quidquid moliatur: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis expergiscere; si stas, ingredere? si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva læna lupum sequitur: lupus ipse capellam

Florentem cithysum sequitur lasciva capella,

Quid est Synonymia?

R. Est verborum idem fermè significantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana: *An verò vos soli ignoratis; vos hospites in hac urbe versamini? vestræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur?* Hoc Schema Poëtæ est valde usitatum. Ità Plautus:

Quicumque ubique sunt, qui fuere, qui que futuri sunt

Stulti, stolidi, fatui; fungi, blenni, buccones,

Solus ego omnes longè anteeo stultiâ, & moribus indoctis:

Quid est traductio?

R. Traductio, seu Polyphton, ut ajunt Græci, est variata casibus, aut generibus, aut modis. aut temporibus, ejusdem vocabuli repetitio; ut cum ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cum ait Ovidius,

Spectatum ornatæ veniunt, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton?

R. Polysyntheton, seu, ut alii malunt, Polysyndeton. est Schema conjunctionibus

bus abundans, ut & *justitiâ*, & *liberalitate*,
& *fortitudine cæteros omnes Imperatores*
superavit. Itêmque apud Virgilium:

Ascaniumque, patremque meum; juxta-
que Creusam,

Alterum in alterius mactatum sanguine
cernam.

§. II. DE FIGURIS PER DETRACTIONEM.

*Quot sunt Figure, quæ fiunt per Detra-
ctionem?*

R. Tres: Reticentia, Adinnectio, & Dis-
junctio.

Quid est Reticentia?

R. Est figura, quæ fit, quando verbum
aliquod subauditur, ut cum ait Tullius in
Verrinis: *Huncine hominem? hancine im-
pudentiam? hancine audaciam?* Supple
feremus. Et apud Virgilium:

At verò Rutulis impar ea pugna videri

Jamdudum, & varia misceri pectora mo-
tu. Ubi profectò vides intelligi *cæpit*, &
cæperunt. Itêmque libror. *Sed vos qui tan-
dem?* subauditur *estis*. Eodem pertinet il-
lud Maffei: *Ex eo tempore tyro vanis agi-
tari terroribus, dies noctesque fletibus jun-
gere, nullam capere partem quietis; supple*
cæpit.

Quomodo fit Adjunctio?

¶ Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina substantiva respondent. Ità Cic: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Sic etiam Virgilius *Æneid. 3.*

Trojægena interpres Divûm, qui numina Phœbi,

Qui tripodas Clarii lauros, qui sidera sentis
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Quomodo fit disjunctio?

¶ Disjunctio, seu dissolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitator feretur oratio ità Tullius: *Hæc studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

S. III. DE FIGURIS PER SIMILITUDINEM.

Quod sunt Figuræ per similitudinem?

¶ Tres in primis numerantur, nempe Paronomasia, similiter cadens, & similiter definens.

Quid est Paronomasia?

¶ Paronomasia, seu annominatio, est Figura, qua voces pænè similes, ac colludentes usurpantur in sensu dissimili. Ut
cum

cum ait Tullius ad Atticum: *Consul ipse parvū animū, & parvū; facie magis quā facetiis ridiculus.* Et alibi: *Ex cratore factus orator.* Itā Martialis qui in hoc genere frequens est:

Litigat, & podagrā Diodorus, Flacce, laborat:

Sed nil patrono porrigit; hæc chiragra est.

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere

Orta solo, suscepta solo, patre edita coelo,

Æneadum genitrix hic habito alma Venus.

Græcis quoq; admodum usitata est Paronomasia, ut apud Herodotum Lib: I. *Pathemata Mathemata Quæ nocent, docent.* Ejusdemq; generis erat illud quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Facilius erit videre, quā imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parçè, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ut non rarò fit venietur orator, ineptus nimium erit, & putidus.

Quid est similiter cadens?

R. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorum con-

sensus quidam, & quasi concentus: ut, cum ait Cicero: *Quid tam commune, quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?* Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita.

Ejusdem generis sunt illi triti Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens fecit:

Animula vagula, blandula

Hospes, comesque corporis;

Quæ nunc abibis in loca

Pallidula, rigida, nudula,

Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter desinens?

R. Fit, cum orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur; ut apud Quintilianum: *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ità Cicero Pompejum laudans *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.*

§. IV. APPENDIX DE TRANSITIONE.

Quid est Transitio?

R. Transitio, quam alii Figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quo fit ut aptè copulata inter se illius membra concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera?

R.

3. Duo. Transitiō enim vel est perfecta, vel imperfecta. Transitiō perfecta est, qua breviter monemur quid dictum sit, & quid dicendum restet: cujusmodi est ista pro lege Manilia: *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitiō imperfecta ea est, qua alterum tantum eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecuta sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio præsertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1. *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat ut de Imperatore ad id Bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videatur.* 2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo.* 3. *Unī epistolæ respondi: venio ad alteram. . . .* 4. *Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. . . .* 5. *Verum ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis.* 6. *Sed hæc vetera: illud recens, Cæsarem meo consilio*
in-

interfectum. 7. Sed nè fortè ex multis rebus
gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam
transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.
Non dissimulat, Patres conscripti, apparet
esse commotum, sudat, pallet. 8. Sed arro-
gantiam hominis, insolentiamque cognosce-
te. 9. At etiam ausus es (Quid autem est,
quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis
multa de causa: extra causam etiam nimis
fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, ob-
testerque vos Iudices, ut misericordiam tri-
buatis fortissimo viro? 11. Quæstura illius
demonstrata, reliqua attendite. 12. Atque
ut inde oratio mea proficiatur, unde hæc
omnis causa ducitur. 13. Atque ut facilius
intelligere possitis Iudices, quæ facta sunt,
indigniora esse quam hæc sunt, quæ diximus;
initio res quemadmodum gesta sit, vobis ex-
ponam. 14. Sed hæc robustioris improbita-
tis scelera omittamus, loquamur potiùs de
iniquissimo genere levitatis. 15. Id quò faci-
lius facere possitis, dabo operam, ut à prin-
cipio res quemadmodum gesta sit, cognosca-
tis. 16. Sed finis sit: neque enim præ lacry-
mis jam loqui possum; Et hic se lacrymis de-
fendi negat. 17. Sed quoniam emersisse jam
è vadis, Et scopulos prætervecta videtur o-
ratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus
ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus fa-
cinus nobile, Et multis locis sæpè comme-

moratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta prætermisi. 20. Age verò, nè semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur. 21. Ad ejus Tribunalum, qui ad sese jamdudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentò studiò, cursuque veniamus. 22. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis. 23. Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum. 24. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ quantò omnes anteirent animantes. 25. Longa est oratio, multæque rationes, quibus doceri potest. 26. Sed quid ego longiqua commemoro? 27. Intellego quàm scopulosò, difficilique loco verfer. 28. Sed quid ego his argumentis utor. quas res dubia, aut obscura sit? 29. Magna sunt hæc, vel potius maxima. Jam verò quantò majus videbitur? 30. Multa hujusmodi proferre possem: sed genus ipsum videtis. 31. Nolo in hac re multus videri. 32. Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recordor? 33. Itaque fateamur necesse est, nihil difficilius esse. 34. Quid loquar, quanta
ra-

ratio in bestiis appareat? 35. Jam verò ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestice. 36. Multa prætereunda sient, & tamen multa dicuntur. 37. Vereor ut hoc quod dicam; perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. 38. Sinite me illa minora, ac quotidiana prætermittere. 39. Illud tamen, quamquam ad exitum festinet oratio, prætermittere nullo modo possum. 40. Verùm hæc missa facio; illud quæro. 41. De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus. 42. Quod ad definitiones, hætenus; reliqua videamus. 43. Nunc reliquorum Oratorum ætates persequamur. 44. Tempus est ad cæteras partes orationis profitisci. Deinceps igitur de dispositione dicemus. 45. De statutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam. 46. Hæc de hæro: quod sequitur de pecore. 47. De multitudine quondam quod satis est, admonui, de obscuritate pauca dicam. 48. Sed ut omisso principiò, rem ipsam aggrediamur. 49. Hætenus de principe: quod sequitur de monstro. 50. Jam quantum illud est, quod in occupationibus summis nunquam intermittis studia doctrinæ? 51. Utinam verò mihi satès esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis. 52. Hic hîc, Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite. 53. Sed hæc utcumq;
se-

ferenda; hoc verò quis ferat. 54. Audistis gravissima: audite nunc graviora. 55. Sed hæc privatim: nunc quæ publicè gesta sunt, videamus. 56. Verùm hæc missa facio: illud quàm ... 57. Nihil jam dico de isto scelere. 58. Postularet hic locus, ut dicerem de ...

Variis hisce, quas attuli, Transitionibus addito breviores hæc formulas particulasque connectentes.

His addæ accedit his; huc accedit quod; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam? Age verò explicemus nunc; His simillimum est; Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicam Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi; Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ita est quemadmodum dixi.

C A P U T VI.

DE PERIODO.

Quid est Periodus?

Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris, à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, Periodos quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib; 3. Rhetoricæ, ubi ait. Periodum esse orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facile possit?

R. Definitionem in nostram perbelle quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Aristoteles, nihil aliud est nisi primum Periodi membrum, quod ita suspensum ferri debet, ut aliud quidpiam subsequi omnino debeat; unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractoque verborum ambitu debent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu facile cerni debere, unoque spiritu pronuntiari.

§. I. DE PARTIBUS PERIODI.

Quænam sunt Periodi partes?

R. Periodus constat certis quibusdam partibus, quarum majores appellantur *Membra* Græcè *Cola*: minores verò appellantur *Incisa* Græcè *Commata*.

Quid est membrum Periodi?

R. Membrum, sive Colon est pars Periodi continens sensum aliquem sed suspensum, ac imperfectum; v. gr: *Antequam de republica Patres conscripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror: ecce tibi Periodo-*

riodi membrum: neque enim hic sensus orationis cor quiescit: Habebis Periodum absolutam, si ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter consilium, & profectiois, & reversionis meæ.*

Quid est incisum?

R. Incisum, sive Comma est pars membri: quemadmodum enim in Periodo membrum, sic in membro continetur incisum; v. gr: *Nihil est, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius;* extrinsecus hisce incisis membrum unum efficitur Itaque dicere incisum est crebris id genus incisis, & articulis suam orationem distinguere.

Quandonam potissimum usurpanda sunt crebra illa incisa?

R. Incisa mirum in modum valere, cum adversario vehementius, & acrius instat orator. Ità Cicero per incisa Pisonem increpat, illumque cæsum, ac punctum, ut ita loquar objurgat, & ferit: *Non enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis, est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua ista lutulenta vitia noveramus: pauci tarditatem in-*

genii stuporem, debilitatemque linguæ.

§. II. DE VARIIS PERIODORUM GENERIBUS.

Quod sunt genera Periodorum?

R. Tria. Alia est periodus binembris; siue dicolos, alia trimembris, siue tricolos; alia quadrimembris, siue tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur germana, sinceraque Periodus. Singula porro hæc membra, si vel paria sint, vel non valde disparia, multò gratior, & venustior erit oratio.

Periodus binembris.

Ergo, & mihi meæ pristinae vitæ consuetudinem C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exemplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus, numeris, ut mihi videtur, omnibus absoluta: in exordio Manilianæ:

Nam cum antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: Statueremq; nihil huc nisi perfectum ingenio, & laboratum industriâ afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris. quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinnæ: *Si quantum*

tum in agro, locisque desertis audacia potest, * tantum in foro; atque iudiciis impudentia valeret, * non minus in causa cederet A Cæcinna Sex Albutii impudentiæ * quàm tum in vi facinda cessit audacia.

§. III. DE LEGIBUS, AC REGULIS PERIODI.

Quænam sunt Periodi leges?

R. Tres præcipuæ. Prima est, ut illius membra nexibus quibusdam inter se quàm aptissimè cohæreant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutaque, & ut ajunt, *Arena sine calce.* 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur

Possentne fieri Periodus, quæ contineret membra vel minùs quàm duo, vel plura quàm quatuor?

R. Possè fieri Periodum huius membri: atque hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele Periodus * *simplex*, sive *monocolos*: Possent etiam omnino usque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hic tantum sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phalerei, Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait:

Qua-

Quatuor è membris plenum formare videbis

Rhetora circuitum, five ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiscum ità sentit ipse Tullius, cùm ait in Oratore: *Constat ille ambitus, & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior sit, quàm satis sit, nec longior.*

Quòd si, ut aliquando contigit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minus orbe quodam, circuitùque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus*, five *Oratio periodica*. Ità Cicero pro Archia Poëta:

Si quid est in me ingenti, iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic A Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

S. IV. DE ARTIFICIO PERIODI AMPLIFICANDÆ,

Quenam est prima ratio amplificandæ Periodi?

R. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas: cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quamdam habent cum aliis subsequenribus affinitatem, v.gr: *Etsi, quamvis, quamquam quemadmodum, sicut, cum, quoties, quantum, qualis, quò, non minus:* quibus respondent, *tamen, veruntamen, nihilominus, ita tum, toties, tantum, talis, eo, quàm.*

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attolitur.

Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit Illæ porro, de quibus loquimur, particulae suspensæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ut videre est in allatis exemplis, illo præsertim Pro Cæcinna supra §. II.

Quænam est secunda, & tertia ratio amplificandæ Periodi?

R. Periodus pulcherrimè dilatatur, cum brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc ver-

verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cum ait ironice nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equestri ordine, à Municipiis, à Colonis, ab Agris denique ipsis.

3. Facile dilatatur Periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cum res eadem aliis, atque aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide quæ supra in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V. DE NUMERO, ET CETERIS VIRTUTIBUS PERIODI.

Quid est numerus Periodicus?

R. Numerus Periodi, de quo hic agitur, non est numerus arithmeticus; sed est numerus ille in harmonia, & concentu positus de quo Virgilius in Ecloga 4.

———— Numerus memini, si verba tenerem.

Et rursus in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunòsque, feràs
que videres

Ludere.....

Numerus autem Oratorius est harmonia quædam non exquisita, neque canora; qualis est in poematibus, & canticis;

cis; sed ita dissimulata, latensque, ut tamen sentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illustretur, sva-vis admodum est, auribusque pergratus verborum numerus in hac Tullii sententia pro Marcello: *Nulla est tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangique possit.* Peribit funditus omnis venustas, si inverso numero dicas: *Nulla est vis tanta, & copia tanta, quæ non possit debilitari, frangique viribus, ac ferro.* Quid item svavius hac altera Ciceronis sententia in Philippica 2. *Te miror, Antoni, quorum facta imitare, eorum exitus non perhorrescere?* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur constructa, ut præclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit verò decor omnis, si sublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere sententias: ideòque ut optimè notat Quintilianus *Neque Demosthenes fulmina vibrasse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. REGULÆ SEX, QUIBUS REDDI POTEST NUMEROSA PERIODUS.

H

Quæ

Quæ de varia collocatione pedum æ mensurarum, & de optimaratione miscendi inter sese Dactylos, Spondeos, Anapæstos, Jambos, Creticos, Molossios, Chæreos, & Dichæreos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magistri: sunt egregia illa quidem, & Oratori perfectæo numquam satis commendanda; verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti jam dudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ita dicam, præceptionibus valde defatigari tyronum animos, & illorum industriam retardari solere potius, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum satietati, fastidiòque occuratur, operæ pretium me facturum existimavi, si ex laboriosis illis præceptionibus quemdam quasi succum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesque regulas ad omnium captum, & quotidianum usum accomodatas hoc loco proponerem.

Quænam est Prima regula Periodi numerosæ reddendæ?

R. Numerosa fiet Periodus, si syllabæ breves ac longæ sic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitatio, ac celerior feratur oratio, neque longarum multitudine retardata languescat. Concinnam hanc brevium,

um, & longarum syllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæsarem Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c,

Aliquando tamen, ex arte, & industria syllabæ breves, vel longæ, finè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo subjiaciendam. Ità Virgilius Æneid. 5. remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes

Haud mora profluere suis, ferit æthera clamor

Nauticus.

Itemque celeritatem equorum in hoc versu, etiam pueris noto:

— It clamor, & agmine facto:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Tarditatem contra egregiè imitatur hic versus lib. 1.

Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras.

Quænam est secunda regula numerosam efficiendi periodum?

R. Voces unius, duarum, aut plurium

syllabarum si commisceantur, nascetur inde oratio valde numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monosyllabarum iteratione quasi exilit, atque subsultat oratio, v. gr. *Hac in re nos hic non ferret.*

Quænam est tertia regula?

3. Cadet numerosè Periodus, si magnificis, & bene sonantibus verbis terminetur; ut in hisce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos amissimus cives, eos non Martis vis perculit, sed ira victoriæ.* Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates extiterunt.

Quænam est quarta regula?

3. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quàm verborum splendor, non solum in periodi clausula, sed etiam in toto illius quasi contextu. Ità Tullius in Pisonem: *Obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, iudices, aras Deorum immortalium, Vestæq; Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de vestro iudicio commoveri.* Et in 4. Catil. *Id est*

est initum consilium, ut interfecisset omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi Romanomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinqueretur.

Cedo quintam regulam?

R. Ut leniter, æquabiliterque fluat periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1. Cum durius, ac crebrius concurrunt inter se consonantes, quæ fridorem efficiunt, ut *Ars studiorum... Rex Xerxes*.

2. Cum verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ut vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cum ait; *Res mihi invisæ visæ sunt*. Itemque cum dixit in Carmine:

O fortunatam natam me Consule Romanam!

3. Cum eadem litera, vel etiam, quod pejus est, eadem syllaba crebrius iteratur; quale est illud Ennii Poëtæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

4. Cum similiter cadentibus, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices*, ad-

jutrices, præstigiatrices fuerunt.

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum ne, dum numerosè loqui volunt, inferciant ut persæpè fit, inania quædam complementa, & ramenta numerorum, quasi firimas explere vellent. Alterum est, nè, dum oratorium numerum quærent, incidunt in metricum, & periodi finis sit finis alicujus versus, præsertim Heroici, vel elegiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus è Soc: Jesu in opusculo, quod sic inscribitur: *Risposta ei Golmario Pepugies Marsigliano*: allatis locis ipsis præclare docet n. 19. p. 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt diligentius, & aurium voluptati morigerantur, omnis intereà retardetur impetus, visque orationis, & animus ab iis, quæ potiora sunt, penitus avertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ut ingens crimen expavescenda sunt; ac nescio hac in re negligentia, an nimia sollicitudo sit pejor.

Quænam est ultima numerosæ periodi regula?

3. Caput illud est, non in periodo solum, sed etiam in omni oratione, ut Latina constructio quàm maximè distet à vernacula;
hoc

hoc est; ut verba per inversam, quam vocant, constructionem ita trajiciantur; ut quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadam verborum collocatione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ita est propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, atque elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimum sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ,

1. Quos amissimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ. Cic.

2. Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti. Cic.

3. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Cic.

4. Quod cuique temporis datum est ad vivendum, eo bene utatur.

5. Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet. Cic.

6. Quam quisque novit artem, in hac se exercent.

7. Fac, quæso, qui ego sum, esse te

8. Quæ res in civitate duce plurimum possunt, hæc contra nos, ambæ faciunt in hoc

tempore, summa gratia, & eloquentia. Cic.

9. Ferè quem quisque locum pugnaudocerperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat. Salust.

10. Id sibi negotii credidit solùm dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas. Terent.

11. Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ. Terent.

12. Quam rem vitio dent, quæso, animum advertite.

§. VII. QUOMODO PARARI POSSIT FACULTAS NUMEROSE DICENDI.

Quæ de Periodis, numerisque, post Aristotelem, Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hætenus, non eo dicta sunt à nobis, quo tyro in dinumerandis pedibus, syllabisque dimetiendis consenescat; quod sanè nec magni, nec felicitis foret ingenii. Verum hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam faciliè sequatur quocumque ducas, quàm oratio; atque ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, motumque animorum faciliè mutatur, ac vertitur.

Qua

Qua ratione, viaque numerosè scribendi facultas parabitur?

R. Duplici potissimum, Si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed elata etiam voce pronunciare assuescat: cujusmodi sunt illæ, quas suprè attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate superabat.* Itemque ista: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit:* qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clausula, clamorem ingentem sustulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, si numerum illum, & quasi concentum imitatione, ac stylo coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque usu, qui est optimus dicendi magister, non ità difficulter consequetur. *Ut enim qui in sole ambulat, sensim coloratur,* inquit Tullius: ità cum istos libros lego, sentio orationem meam illorum quasi cantu colorari. Sed de Periodo satis hæcenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

C A P U T VII.

DE STYLO ORATORIO.

Omnem hanc de Stylo doctrinam hausimus.

sumus in primis ex aureolo illo libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opusculum Tyrones, si me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurna, que manu versabunt. Verùm quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixte tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digesta sic disposuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam sint accommodata.

Quid est Stylus?

R. Stylus si primam vocis vim, & originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo in ceratis tabulis scribebatur antiquitus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa descriptione, seu dictione, & sermonis conformatione usurparetur.

Quot sunt Stylosum genera?

R. Stylus, seu orationis Character triplex est, 1. Magnificus, sive sublimis. 2. Humilis sive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. I. DE STYLO SUBLIMI.

Quid est Stylus sublimis?

R. Stylus sublimis ille est, qui constat verbis splendidis, magnificisque sententiis, quique sua nobilitate rapit quoadmodo

ex.

extra se audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale est illud morientis Didonis:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferròq; sequare colonos.

Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus, Hyrcanæque admòrunt ubera tigres.

Vel, ut ait Ovidius in eandem sententiam:

Tò Lapis, & montes, innatàque rupibus altis

Robora; te sævæ progenere feræ.

Laudatur plurimum in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cum suam illi filiam, cum decem talentorum milibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obtulisset. *Ego verò*, inquit Parmenio, *acciperem si Alexander essem: Et ego*, inquit Alexander, *si Parmenio essem*.

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: me, quæ fecerim clementer, & liberaliter, non a-*

amicitiæ ejus tribuisse, sed naturæ meæ. Bellum cum captivis, & fœminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum Fœminam æquavimus gloriâ; & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ut cùm ait: *Fasces victoriosæ januæ Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensque submiserat.* Habes etiam in paucis hisce Ovidii verbis, aliisque similibus non paucis:

Jam seges est, ubi Troja fuit. . .

§. II. DE ARTE COMPARANDI STYLII SUBLIMIS.

Quonam pacto conciliari poterit?

R. Duobus potissimum modis. I. Si nobilissima quæque rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias confideres, illamque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior; cætera verò fileas, atque dissimules: ut olim Apelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret Sic etiam Homerus temperatam admodum magnificè pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte seligendo. Eadem arte Neptunum curru
in-

invectum, perambulantem maria, soloque
nutu fluctus iratos pacantem, describit
Virgilius *Æneid.* I.

Sic ait, & dictô citiùs tumida æquora
placat;

Collectasque fugat nubes, solemque re-
ducit:

Atque rotis summas levibus perlabitur
undas.

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illu-
stribus desumptæ, mirum in modum faci-
unt ad styli granditatem, atque magnifi-
centiam; ut cùm Virgilius ait de Augusto
Cæsare.

— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius
est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut
scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non
dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res
tuas gestas possit.* Aut cùm ait Horatius:
Curas laqueata circum tectâ volantes.

3. Styli magnificentiam facilè conse-
quêris, si legas assiduè auctores eos, qui
grandiloqui, ut ita dicam, fuere, cum am-
pla sententiarum gravitate, & majestate
verborum; cuiusmodi sunt Cicero Catili-
naria secunda, secunda Philippica, in Ver-
rem, in Pisonem, pro Milone, præcipue
sub

sub finem: Virgilius, præsertim *Æneid.*
lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius in *Gal-*
licis Tragœdiis: &c.

§. III. DE STYLO SIMPLICI.

Quid est Stylus simplex?

R. Stylus simplex, qui etiam nuncupa-
tur tenuis & infimus, ille est, qui in rebus
tenuioribus, & exilibus; cujusmodi sunt e-
pistolæ, dialogi, præceptiones, & sermo
familiaris; solet usurpari.

Quænam sunt dotes Styli simplicis?

R. Præcipuæ illius dotes sunt perspicui-
tas, nitor, atque munditia. Verecundus,
ac parcus in illo debet esse troporum, ac
Schematum usus: vehementiores verò fi-
guras, cujusmodi sunt Apostrophe, Pro-
topopœja, aliæque id genus, omnino re-
pudiat. Selectissima Styli simplicis exem-
pla passim invenies in Phædri fabellis, &
in Virgilio Bucolicis: ut cum ait Ecloga 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe,
putavi

Stultus ego huic nostræ similem, quo
sæpè solemus.

Pastores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catulos similes, sic matribus
hædos

Nôram, sic parvis componere magna so-
lebam.

§. IV. DE STYLO MEDIOCRIS.

Quid est Stylus mediocris?

R. Hic est, qui medium quemdam locum obtinet sublimem inter, & infimum. Hoc dicendi genus neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in sublimi est; neque est subtili, ac pressa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac simplex: sed ut ait Tullius: *Est stylus quidam interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acuminis inferioris, nec fulmine utens superioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus*, quod nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnis verborum venustas, omnes sermonis deliciae soleant illigari. Absolutum hujusce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: v. gr. cum ait Lib. I.

Sæpè etiam steriles incendere profuit agros,

Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis;

Sive inde occultas vires, & pabula terræ

Pingua concipiunt, sive illis omne per ignem

Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor,

Seo

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ succus in
herbas;

Seu durat magis, & venas adstringit hian-
tes

Nè tenues pluvix, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adu-
rat.

**§. V. DE USU TRIPLICIS STYLI, SEU
CHARACTERIS.**

*Quandonam utendum Stylo simplici, aut
mediocri, aut sublimi?*

R. Cùm tria sint Oratoris Officia, doce-
re, delectare, & movere; Stylo simplici u-
tetur ad docendum, mediocri ad delectan-
dum, magnifico verò ad movendum, & ad
effectus concitandos.

Prætereà Stylus simplex, seu infimus
convenit comœdiis; magnificus aptus est
tragœdiis; mediocris verò in historia est
adhibendus: quamquam Cæsar simplicem
potiùs, quàm mediocrem Stylum usurpa-
vit; quòd nempe Commentarios potiùs
scripserit quàm Historiam, ut notat Tullius
in Libro de Claris Oratoribus.

Itèm Bucolicis, & Eclogis accommo-
datus est Stylus simplex; Georgicis con-
venit Stylus mediocris; Epico verò poë-
mati, cujusmodi est Maronis Æneis, aptus
est

est Stylus magnificus: quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non raro miscet in ipsa Æneide, & simplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicit de Comœdiis, quæ altiùs affurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Poëtica:

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,

Iratusq; Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus ceteris duobus est anteponendus?

R. Stylum illum esse ceteris anteponendum, non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitur, maximè sit aptus: ita, ut, quemadmodum loquitur Tullius, *magna graviter, mediocria temperatè, humilia sublimiter efferrat.*

§. VI. DE STYLO VITIOSO.

Quenam sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

R. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & dissolutum: 4. Denique siccum, & exanguem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

R.

Æ. Ille est, qui verbis, ac sententiis supra modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet Persius Satyrâ I. Torva Mimalloneis implérunt cornua bombis,

Et raptum vitulo caput ablatura superbo

Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis

Evion ingeminat: reparabilis adsonat echo.

Quid est Stylus frigidus?

Æ. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille est, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas allusiones, affectatas, ac luxuriantes descriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur; cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ merito repudiantur à magistris artis: *Centaurus se ipsum equitans. . . . Aurò magis aurea, &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis, vel in sententiis, Erit in verbis, si sint vel molliora, quale est illud Mœcenatis: *Fœmina cirro crispata, & labris columbatur, incipitque suspirans, ut cervice laxa feratur:* vel si sint indecorè translata, qualia sunt ista, quæ damnat Cornificius: *Montes bel-*
li

li fabricatus est, Campos sustulit pacis: vel si juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii Syri de ciconia.

Pietatis cultrix, gracilipes, crotalistris, Avis exul hiemis.

Erit vitium in sententiis, si nimis tumidae sint, & hyperbolicæ, qualis est ista lippis, ac tonsoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Cassius: Minime mirandum est, si Dianæ Ephesicæ templum conflagraverit, qua nocte natus est Alexander. Quippe Dea in ipso Olympicæ matris Alexandri partu, obstetricandi laboribus, & curis distracta, ignem non valuit restringere.

Sic etiam nimis frigide, ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de sene avaro, in Aulularia:

Suam rem periisse, seque eradicarier.

Quin Divum, atque hominum clamat continuò fidem,

De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus?

R. Ille est, qui sine articulis, sine numero, sine arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto cohæret; quod sane vitium Tyronibus est valde familiare Hujusmodi autem affert Cornificius: Socii nostri cum belligerare nobiscum vellent, profectò ratio sinati essent etiam atque etiam quod possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non ha-

haberent hinc adjuutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.

Quid est Stylus siccus, & exanguis sive aridus?

R. Ille est, qui nihil fermè habet neque Ornamenti, ne fuci. Hoc styli genus vulgò Frontoni tribuitur.

§. VII. DE STYLO LACONICO, ET ASIATICO.

Quid est Stylus Laconicus?

R. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porro traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla Styli Laconici?

R. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum, flammamque minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani, *ai si*; hoc est, *Si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum nescio quid flagitanti responderunt hac unica littera: *me non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleome-

omenis Spartanorum ducis ad Samios:
Eorum quæ dixistis, prima non memini; media non intelligo, ultima non probo.

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum est quiescere.*

Itemque illam Philostrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quòd adhuc sunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expressit Cæsar in laureatis suis ad Senatum literis, victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI, VIDI, VICI.

Porro brevitās illa loquendi imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est mirantibus, mirificeque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce; sic illæ orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ut opinor, secuti sunt Lacedæmonii, cùm ad Philippum, interposita nescio qua offensione, bellum minaciter intentantem ita scripserunt: *Lacedæmonii Philippo: Dionysius Corinthi.* Multò enim fortior, & ut Lucretii verbò utar, penetratior illa brevitās fuit, quàm si ita dixissent: Memento Dionysium Tyrannum, tui prorsus similem

regnô fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto nè tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem studes opprimere.

Neque dissimile illud Dēmetrii ad Locrenses: *Faxo, cicadæ apud vos humi cantant; cū significare vellet totam illorum regionem à se devastatum iri.*

Quid est Stylus Asiaticus?

℞. Ille est, qui fusiori quodam orationis ambitu circumscribitur, multisque verbis pauca dicit. Asiatici nomen traxit ab Asiæ populis, qui diffusorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verbosis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porrò stylum Asiaticum tu fugies, si sapias. Quid enim tam insulsum, est quàm verborum optimorum sonitus inanis, nullâ subjecta sententiâ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil est, quàm certa quædam scribendi ratio cujusque propria ex duabus maximè rebus coalescit: 1. Ex sententiâ: 2. Ex sententiæ conformatione, seu quod idem est, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo vestitur sententiâ.

De sententiâ id generatim, & universali

dicì potest, in ea spectandum esse primum, ut sit vera; deinde ut sit perspicua; postremo ut sit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò sententiæ, qua una maximè Stylus continetur, quatuor sunt observanda; 1. Verborum proprietas: 2. Eorumdem elegantia: 3. Nexus: 4. Collocatio.

Quomodo cognosci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitus cognoscendam, adjumenti multum afferent, 1. Aureus Hadriani Cardinalis Liber, *de sermone Latino, & modis latinè loquendi*. 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantiae latinæ locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Vala elaboratus, *De latini sermonis elegantia*. 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falsò suspecta*: nec opus posthumum Vavassoris, *de vi, & usu quorundam verborum*.

Præcipuè verò, & suprâ cætera omnia adhibendus erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Francisci Sylvii Progymnasmatibus ad illius calcem editis.

Sunt

Sunt autem Sylvii Progymnasmata tercentæ observationes eximiæ, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper existimavi,

Quo pacto intelligi poterit, & edisci verborum nexus, & apta eorundem collocatio?

R. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, seu commissuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians, & absonum, nihil dissolutum, & fluctuans, hoc est, quod finè nervis, articulisque fluctuet huc illuc: sed ut omnes sententiæ, singulæque earum partes certo inter se modo, numeroque cohæreant.

Valde profuerit in eam rem legere aureum Horatii Tursellini libellum. *De Particulis Latine locutionis*. Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ est *de Particulis*; sed Tursellino longè, multumque inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noscendam, consulenda erunt Sylvii Progymnasmata, de quibus suprâ dictum. Vide etiam quæ paulò ante diximus de regulis, quibus reddi poterit numerosa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stylus optimus?

R.

R. Duabus maximè rebus: primò, diligenti bonorum librorum lectione. 2. assidua eorundem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione; nunc verò superest, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum Delectu.

Quæcumque diximus hætenus, & post hæc dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Poëtas. Sed Poëtis, ut verbis ipsorum utar,

Aurea prima Sata est ætas.....

—— Subiitque argentea proles,

Aurò deterior, fulvo pretiosior ære.

Tertia post illam successit ahenea proles.

—— De duro est ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrèa, deinde ab ænèa ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quænam nuncupanda est ferrea Linguae Latinæ ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam rostratam

tam C. Duilli, quæ hodieq; visitur Romæ; itémque Saliarum hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à sacerdotib; suis intellectos, cujusmodi est v. gr: rancidulum illud fragmentum, quod à Varrone citatur: *Omnia dapatilia comisse Jani cusiones... Duon9 Ceruses Deivos Janos venet*. Porro *dapatilia comisse* significat, si quæris, opipara comedisse; *Jan*i verò *Cusiones* sunt curiones, seu sacerdotes Jani; *Duonus Ceruses* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro *Divos*, ut nemo non yidet, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ut amptuat, & volgu' redamptruat olli.

Hoc est, cum Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eundem omnino motum de compacto referat Saliorum choro omnis. Et volgu' redamptruat olli.

Amptuare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porro ferream illam Latinæ Linguae ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quænam est ænea Linguae Latine ætas?

R, Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scri-

scripsit. Ad eandem ætatem pertinet.
Ennius ingenio maximus, arte rudis:
Ut de illo scribit Naso; itemque Cælius:
Mahus Latinitatis auctor, inquit Tullius.
Totum porro tempus illud, quo floruere
Andronicus, Ennius, Nævius, Cæcilius,
Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ
Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam est ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plan-
tus in suis Comædiis, & Cato de re rusti-
ca. Terrentium verò ad auream ætatem
omnino referendum esse judicam9: quam-
quam nonnullis, ob illius *Archaismos* se-
cùs visum fuerit; sed immeritò. Hanc ve-
rò argenteam ætatem quasi adolescentiam
Latinæ Linguæ possumus appellare.

*Quænam demum est aurea Latinæ Lin-
guæ ætas?*

R. Auream ætatem appello temp9 illud
annorum ferme centum, quod vulgo Au-
gusti ætas dicitur, estque magni Cicero-
nis ortum inter, & ejusdem Imperatoris
Augusti mortem interjectum. Hac aurea
ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhe-
tores, Cicero, & Cornificius, auctor, ut
verissimillimum est, quatuor librorum ad
Herennium, qui vulgò adscribuntur Cice-

roni; inter Historicos Julius Cæsar; A Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispaniensi; Salustius, Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Pòetas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum postremi duo ceteros ætatis aureæ Pòetas aliquantum ætate antecessere. Inter Medicos, Philosophos, reique rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem Latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cælestem in dicendo virum*, ut eum Fabius appellat, quippe, ut ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus est, ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur spectemus; hoc propositum sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placuerit.*

Quantà verò curâ, ac religione sermonis proprietatem observaverit Cicero, factis magno argumento erit, quod dicam. Fuit cum existimaret *inhibere remos* idem esse ac retinere; & ut auriga equos *inhibet*

bet, ut cursum sistant, sic etiam remos inhiberi, dum sustinentur. Postea verò ex nautis didicit inhiberi remos, cum remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè cessandum putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum: *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi didici hère, cum ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab Epoxys remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavit.*

Quòd si de vocula una ita laboravit Tullius, nihil mirum si viro, ut omnium eloquentissimo, ita etiam proprietatis adeò amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingua Latina, si itè omnium fortissimo Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studiis tradidisset, eidem dicaret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In ma-*

ximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latine loquendi accuratissime scripsit Cæsar.

Quisnam Ciceroni proximus est incorrupta Latini sermonis integritate, & elegantia?

R. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atque Terentio. Sanè quàm præclare de utroque senserit Tullius, liquet ex his, quæ de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Cœcilium (ma-
lus enim auctor Latinitatis est,) sed Teren-
tium, cujus fabellæ propter elegantiam pu-
tabantur à C. Lælio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Eti-
am Commentarios quosdam scripsit rerum
suarum valdè quidem probandos: nudi enim
sunt, recti, & venusti, omni ornatu oratio-
nis, tamquam veste detracta: sed dum vo-
luit alios habere parata unde sumerent, qui
vellent scribere historiam; ineptis gratum
fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inu-
rere, sanos quidem homines à scribendo de-
terrui.*

Quinam Latinitatis Auctores, post tres
hos, legendi sunt?

R. Cum Fabio, ut quisque erit Ciceroni

Amillimus; Quales sunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii, quos recensuimus, qui vel Ciceronis ævô vivere, vel non ita magnô distant intervallô.

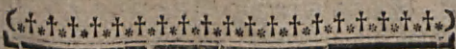
Degustari etiam poterunt, sed parce, & serô, recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter sunt imitati; & quomodo sit imitandus, ipsi exemplo esse poterunt. Quales sunt Muretus, Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit, nam cæteræ frigidam sapiunt ætatem, Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atque politus, Bunellus, Tursellinus, Longolius, Perpinianus, Vavaffor, Petavius.

Post obitum Augusti, incorrupta illa, quam dixi, Latini sermonis integritas sensim adulterari cæpta est, & quasi ex auro in argentum iterum commutari, ut ex Senecæ, Fabiique, & aliorum querimoniis liquet. In decrescente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius junior, &c. Inter Historicos Suetonius, Tacitus, Justinus, &c. Inter Pœtas, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca; Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronensis: inter Grammaticos denique Asconius, Agellius &c.

Denique à temporibus Severi auspiciari licet æneam ætatem, quæ tandem, in
fer-

ferream desit, postquam variarum gentium irruptione ipsi Romani facti sunt barbari, & in hac ætate decrepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius Apollinaris; quos omnes tu vitabis summoperè, si sapi-

Finis Libri Primi.

ARTIS
R H E T O R I C Æ.
LIBER SECUNDUS.

DE I N V E N T I O N E.

Egimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo & de Stylo. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sine qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio.

R. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primum igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De Argumentis, & locis Oratoriis.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ut, si probare velis expetendam esse Rhetoricam, invenies, quod sit ars bene dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, siue rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appellat *Argumentorum sedes*, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda. Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, & ut ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam *Argumentorum segetem* facile possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim petuntur ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinseci*: seu *Insiti*: alii sunt extra ipsam rem, de qua quaestio est; unde etiam vocantur *Extrinseci* seu *Remoti*. De utroque illo genere, ac de primo praesertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam accuratissime nobis est hoc loco tractandum.

CAPUT I.

DE LOCIS INTRINSECIS.

Quot sunt loci Oratorii Intrinseci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio.

paratio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.

§. I. DEFINITIO.

Quid est Definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel ut Philosophi malunt, Definitio est oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo sit recta definitio?

R. r. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unice proprium, ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica est ars bene dicendi*: quod sit ars, hoc illi commune est cum aliis artibus: quod verò sit ars bene dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quod si manca sit, & mutila tua definitio, jure, ac meritò poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume*. Diogenes Cinicus, homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum implumem, ac nudum in mediam Platonis scholam projiciens, *En, inquit, hominem Platonis*.

Est.

Estne eadem definiendi ratio Logicis, & oratoribus?

R. Longè diversa. Logici enim jejune, breviter, ac siccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*: Orator verò liberiùs, & ornatius hominem ità definiet per locos Rhetoricos: *Homo est eximium opus à Deo effectum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum*. Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio*.

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

R. Sex potissimùm modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ut si dicas; *Ars oratoria est ars, quæ constat inventionem, dispositionem, elocutionem, & pronuntiationem*.

2. Fit per effectus, ut cùm dicitur: *Pecatum est pestis animæ, conscientie labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicim⁹, quid non sit res, ut deinde melius intelligatur quid sit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Pisonem probat

bat, non fuisse Consulem. Tu in licoribus, in toga, & prætexta esse consulatum putas? Quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animò consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, toto denique munere consulatus. Et pro domo sua: An tu Populum Rom. esse illum putas, constat qui ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magistratibus? obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? O speciem dignitatemque populi Rom., quam nationes extræ, quam gentes ultimæ pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Illa fuit pulchritudo Populi Rom. illa forma, quam in campo vidisti, tum cum etiam tibi contra Senatûs, totiusque Italicæ auctoritatem, & studium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ità Chymicam artem non minùs verè, quàm lepidè defines: *Chimia est ars sine arte, cujus principium est mentiri; medium laborare; finis mendicare.* Ita Virgilius famam describit ab adjunctis.

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;

Mobilitate viget, virèsque acquirit eundo
Par-

Parva metu primo, mox sese tollit in
 auras,
 Ingrediturque solo, & caput inter nu-
 bila condit

.....
 Monstrum horrendum, ingens, cui quot
 sunt corpore plumæ,
 Tot vigiles oculi subter (mirabile di-
 ctu)
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot
 subrigit aures,

.....
 Tam ficti, pravique tenax, quàm nun-
 tia veri.

5. Definitio fit venustè per similitudi-
 nem atque Metaphoras, ut si dicas cum
 Petrarcha, *Puichritudinem esse blandum ho-
 stem, dulcem raptorem, tortorem fraudu-
 lentum, laqueum pedibus, oculis velum, &c.*
 Observa tamen, Metaphoricis id genus
 definitionibus caute admodum utendum
 esse, & cum mica salis, ut ait Catullus.

§. II. ENUMERATIO PARTIUM.

Quid est enumeratio partium?

R. Est oratio, qua totum in suas partes
 distribuitur; unde locus ille vocatur eti-
 am *Distributio*: ut si distribuas, ac dividas
 vitam humanam in pueritiam, adolescen-
 ti-

tiam, virilem ætatem, & senectutem.

Quæ sunt Regulæ, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipuæ: 1. Regula hæc est: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum; Ità Tullius probat Pompejum esse summum Imperatorem, omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes sic enumerando: *Ego enim existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat: *Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est?* Deinde de ejus justitia: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed nè vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia ab instituto cursu ad prædā revocavit, non libido ad voluptatem, nam amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, &c.*

Ità etiam Lactantius Dominicæ mortis acerbicatem, singularum partium cruciatu, piè æquè, ac eleganter probat:

Com-

Compressos speculari oculos, & luce
carentes,

Afflictasque genas, arentem suspice lin-
guam

Felle venenatam, & pallentes funere
vultus;

Cerne manus clavis fixas, tractosque
lacertos

Atque ingens lateri vulnus: Cerne inde
cruorem

Purpureum, fossosque pedes, artusque
cruentos,

*Flecte genu, lignumque Crucis venerabi-
le adora.*

Sic Juvenalis Sat. 3. per Partium enu-
merationem ridet quemdam, qui se omnia
scire profitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pi-
ctor, Aliptes,

Augur, Schœnobates, Medicus, Magus;
omnia novit

Græculus esuriens: in cœlum, jussuris,
ibit.

Quenam est secunda regula?

R. 2. Regula hæc est ut negatis omni-
bus, & singulis partibus, negetur totum.
Sic probat Tullius Antonium non esse
Consulem: Negat hoc D. Brutus Impera-
tor: negat Gallia; negat cuncta Italia,
negat Senatus, negatis vos. Qui igitur il-
lum

lum consulem, nisi latrones, putant?

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

R. Ut negatis partibus rectè negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quoad ejus fieri poterit. Ità Martialis vetulam quamdam probat esse edentulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia,
dentes,

Expuit una duos tussis, & una duos.

Jam secura potes totis tussire diebus:

Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. NOTATIO NOMINIS, & CONJUGATA.

Ad unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocam⁹. Quamvis porro uterque ille locus propter levitatem, non adeò valere videatur ad persuadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

R. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui verborum originem, & significationem inquit, ut *Senatus* nomen traxit,

à *Senibus*: Consul vocatur is, qui consuli
patriæ: ergo Piso nihil minus quàm con-
 sul est: & Ovidius in *Fastis Victimam* sic
 appellari dicit à *vincendo*, & *hostiam* ab
hoste.

Victima, quæ dextra cecidit victrici,
 vocatur.

Hostibus à domitis *hostia* nomen ha-
 bet.

Quandonam potissimum utendum est No-
 tatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laudem,
 vel dedecus, aut locum aliquem, n̄ scur-
 rilem, ac mimicum, sed liberalem, & ur-
 banum invenit Orator. Sic in nomine *Ver-
 ris* jocose lusit Cicero, quasi ita dicto fu-
 isset, quòd omnia verreret; hoc est omnia
 raperet homo furacissimus: *Quam tu*, in-
 quit, *domum*, quod *sanum* adisti, quod non
eversum, atque *extersum* reliqueris? Sic e-
 tiam Chrysogonum in avaritiæ suspicio-
 nem vocavit ab ipsius nomine, quod *au-
 reum* significat, aut quasi *auro* genitum.

Ad notationem nominis pertinent Ana-
 grammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*
Roma, *Maro*: *Logica*, *Caligo*: *Ursula*,
Laurus; *Prudentia*, tardè puni. *Maria Vir-*
go, mira *Virago*: *Divus Alexius*, diu exul
 à suis: *Quid est veritas*, est vir qui adest:
Maria Magdalena, grandia mala mea: Sa-
 cra-

cramentum Eucharistiæ, Chara Ceres mutata in Jesum &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt, quàm elegantis ingenii partus. Et, si me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos usque, infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

R. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo variè conjuguntur, seu commutantur, ut *Sapiens, sapientia, sapienter; Imperium, imperator, imperare.* Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ita laudat Tullius: *Cæteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam ante æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno vero die te ipsum vicisti Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judiciò conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiam victoriæ conditio, visque devicta est.*

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam argumentatur Ovidius;

An-

Aurea nunc verè sunt sæcula. Plurimus
aurò

Venit honos: aurò conciliatur amor.

In hoc idem genus facètè lufit Martialis Epig. lib. 2.

Hostem cùm fugeret, se Fannius ipse
peremit

Hic (rogo) non furor est, nè moriari,
mori?

Ad eundem locum pertinet illud in Pisonem; *Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus erat, & Consulis, & Senatûs.*

Est illud Terrentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo sum; humani nihil à me alienum puto*

Eodem quoque pertinet venustissimum illud Epigramma inscriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Parisiensis S. J.

Vitales inter succos, herbasque salubres

Quam benè stat populi vita, salusque sui.

§. IV. GENUS, & SPECIES, SEU FORMA.

Quid est Genus?

R. Genus apud Rhetores dicitur illud,
quod

quod est commune multis; & quod multa sub se complectitur, ut virtus sub se continet justitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, sodes, argumentum a genere?

R. Præsto est: *Temperantia est virtus, ergo est amanda*

Qua potissimum ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis, cum à specie fit transitus ad genus, seu, ut vulgò loquuntur, cum hypothesis revocatur ad thesim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Pòeta, ubi Cicero cum laudandum Archiam Magistrum suscepisset (quod est hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Pòésim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiore orationi suæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypothesis transit ad thesim.

LAUS ARCHIÆ PÒETÆ À GENERE.

Si igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Pòetæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, Saxa, & solitudines voci respondent: bestia sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non Pòetarum voce mō-

veamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in opido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Pòëta fuit, post mortem etiam expetunt, Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?

Quod vitium in genere tractando vitandum est?

R. Hoc loco solent intemperantiùs abuti Tyrones, dum thesim longiùs trahunt, quòd nempe res sit communior, faciliorque, & multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi, se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent, & miseram crambem, ut ajunt, tædium affectis auribus, ac fastidium usque ad satietatem ingerent. Tu igitur, si sapias, hoc vulgare vitium fugies:

Nec circa vilem, patulumque moraberis orbem.

Nè in te jure cedat lepidum illud Martialis dictum:

Jam dic, Posthume, de tribus capellis.

Ubi

Utinam præcipue locum habet argumentum à genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur.

Quid est species, seu forma?

R. Ex his, quæ dicta sunt de genere, facile intelliges speciem esse id, quod minus late patet; seu esse rem particularem, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*; v. gr. *Virtus est amanda*, est Genus, five Thesis: *Temperantia hic, & nunc est in convivio servanda*; en Species, five Hypothesis.

S. V. SIMILITUDO, & DISSIMILITUDO.

Quid est Similitudo?

R. Similitudo est rerum cæteroqui disparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. est similitudo inter avarum, & hydropem; quia licet avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter satiari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valde inter se
di-

disparēs, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quòd umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicerō; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine.

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbo, aut sensus stupore, cibi suavitatem non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinerosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio:

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparisonem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparisonem verò pertinere ad *quantitatem*. Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neque paris, neque majoris, neque minoris.

Quomodo facile poterit inveniri argumentum à simili?

R.

R. Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia: quæres quid vel maximè resistat, & occurrat tibi *rupes, adamas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino.

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa solo fixos oculos averfa tenebat.

Nec magis incepto vultu sermone movetur,

Quàm si dura filex, aut stet Marpesia cautes.

Quid est dissimilitudo?

R. Est oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ut cum ait Tullius: *Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia semperiternum tempus spectare debent.* Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quod hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur: cæteræ verò artes suis se certis quibusdam finibus contineant.* Hunc locum à Dissimili lepidissimè tractat Catullus, cum ait Carmine 5.

Soles occidere, & redire possunt:

Nobis, cum semel occidit brevis lux,

Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eundem locum pertinet hæc
Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparant cœlestia
lunæ:

Nos ubi decidimus,
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, &
Ancus,
Pulvis, & umbra funus.

§. VI. CONTRARIA & REPUGNANTIA.

Quid sunt contraria, seu opposita?

R. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse
non possunt; vel si fuerint in eodem, ne-
cessariò inter se pugnant.

Quot sunt contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur, nimi-
rum Adversia, Relata, Privantia, & Con-
tradicientia.

Quid sunt Adversa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimum in-
ter se differunt, ut virtus, & vitium; bel-
lum, & pax; sapientia, & stultitia Cicero
Philip 2. Attende paulisper, cogitationem
que sobrii hominis punctum temporis susci-
pe.... Nego quidquam esse medium. Consi-
teor, eos, nisi liberatores Populi Rom. con-
servatoresque Reip sint, plus quàm sicarios,
plus quàm homicidas, plus etiam quàm par-
ricidas esse: siquidem est atrocius Patriæ pa-
ren

rentem, quàm suum occidere. Tu, homo sapiens, & considerate quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom: semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ &c. Non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuò iudiciò sint.

Quid sunt Relata?

R. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum finè altero esse non possit, ut Pater & Filius; dux & miles; magister & discipulus; dominus & servus; qui dat, & qui accipit. Ità Martialis lib. i. ex hoc Relatorum loco facetè jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum Patrem Dominum ineptè omnino vocitabat:

E servo scis te genitum, blandèque fateris,

Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in oratione pro Marcello: Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio suo Ænea poscentis à Vulcano:

Arma rogo genitrix nato.

Quid sunt privantia?

R. Sunt habitus, & ejus privatio: ut *vitā, & mors; lux, & tenebræ, scientia, & inscitia; pauperies, & divitiæ.* Ex privantibus ingeniosè argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceres id sobrius
umquam.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem
Pòetæ lib. 5.

Semper eris pauper, si pauper es, Æ-
miliane,

Dantur opes nullis nunc, nisi diviti-
bus.

Quid sunt contradicentia?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, al-
terum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo*
insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus
Clodio.

§. VII. ADJUNCTA.

Quid sunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur,
non necessario, sed probabiliter conjun-
cta sunt.

Quot sunt adjunctorum genera?

R. Tria vulgo numerantur: 1. Adjuncta
rei, ut *locus, tempus, &c.* 2. Adjuncta a-
nimi, ut *vitia, virtutes;* 3. Adjuncta cor-
po-

poris; ut *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus*: Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet quàm longè, lateque pateat locus ille, & quam uberem dicendi segetem Oratori suppeditet.

Quomodo sumi potest argumentum ab Adjunctis?

R. Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisque id genus, quæ rem circumstant, persuadendi occasionem idoneam captat Orator. Sic Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

ORATIO HANNIBALIS MILITES SUOS AD
PUGNAM ADHORTANTIS.

Liv: lib. 21.

*Dextra, lævaque duo maria claudunt. Nul-
lam nè ad effugium quidem navem habem⁹.
Circa Pad⁹ annis major, ac violentior Rho-
dan⁹: à tergo Alpes urgent, vix integris
vobis, ac viventibus transitæ. Hic vobis vin-
cendum, aut moriendum, Milites, est.
Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod
armis vindicaverim⁹. Illis timidis, & igna-
vis licet esse, qui receptum habent, quos a-
ger*

ger suos,) quos sua terra, per tuta, ac pacata itinera fugientes, accipient. Vobis necesse est fortibus viris esse, & omnibus inter victoriam, mortemque certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potius, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumque in animo est, iterum dissam, vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatem, ac turpitudinem exagitat: Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiciæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse est in populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modo visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter coenam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cætu verò populi Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset: is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.

Porro memoriæ juvandæ causâ præcipua

pua octo Adjuntorum genera hoc vulgari versiculo fuere comprehensa:

Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illam pertinent; cujusmodi sunt genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per* quos indicat adjuutores, & socios, quorum operâ facta res est. *Quoties* docet, quàm sæpè res facta fuerit. *Cur* causam, & finem designat. *Quomodo* modum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. ANTECEDENTIA, & CONSEQUENTIA.

Quid sunt Antecedentia?

R. Sunt ea, quibus positis, necesse est alia consequi; ut Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Ille gravissimi sceleris reus est; ergo gravissimè plectetur à justo iudice.

Quid sunt consequentia?

R. Sunt ea, quæ rem necessario consequuntur. Sic autem argumentum duces à con-

à consequentibus: *Est copia fructuum; ergo, & florum fuit. Cicatricem gerit; ergo plagam accepit.* Cicatrix enim & fructus plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideo diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. CAUSÆ.

Quid est Causa?

R. Est id, unde aliquid est, vel id, vñ cuius aliquid fit; ùt vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

R. Quadruplex numeratur à Philosophis, efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis?

R. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur; ùt marmor est materia, seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

R. Est ratio rei ac nota, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animalibus distinguitur.

Quid

Quid est Causa finalis?

R. Est id, cujus gratia aliquid fit; ut finis belli est victoria, & pax; cum propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in Cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Causa efficienti?

R. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effectum corporis tradit senectuti; ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectutem contra vituperatores ita defendit idem Tullius: *Caret epulis; ajunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, crudelitate, & insomniis.* Ita Ovidius Ægythi adulterium culpatur à causa efficiente, nempe ab otio: *Quæritur Ægythus quare sit factus adulter?*

In promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis libr. 10. à causis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorē,

Jucundissime Martialis, hæc sunt;
 Res non parta labore, sed relicta;
 Non ingratus ager; focus perennis;
 Lis numquam; toga rara; mens qui-
 eta;

Vires ingenuæ: salubre corpus;
 Prudens simplicitas; pares amici;
 Convictus facilis; sine arte mensa;
 Nox non ebria, sed soluta curis,
 Non tristis thorax; attamen pudic9:
 Somnus qui faciat breves tenebras;
 Quod sis, esse velis, nihilque malis;
 Summum nec metuas diem, nec o-
 ptes.

Quomodo argumentamur à materia?

R. Jtâ ferme dices: corpus hominis est mortale; ergo æquum est, ut illi dominetur animus immortalis. Jtâ Ovidius Solis regiam commendat à materia, *Metamorph lib. 2.*

Regia solis erat sublimibus alta colu-
 mnis,

Clara micante aurô, flammisque imi-
 tante Pyropo:

Cujus ebur nitidum fastigia summa te-
 gebat:

Argenti bifores radiabant lumine val-
 væ.

Materiam superabat opus.

Quo-

Quomodo sumitur argumentum à causa formali?

R. Sic dices: animo hominis est immortalis; ergo mors non est timenda. Excel-
lens est animi natura; ergo voluptatibus
servire non debet. Ità Cicero: Si conside-
rare volumus, quæ sit in hominis natura
excellens, & dignitas, intelligemus, quàm
sit turpe diffluere luxuriâ, & delicate, ac
molliter vivere; quamque honestum parce,
continenter, severe, sobrie.

Quomodo denique argumentandum est à
causa finali?

R. Ità probabis cum Tullio, insidias Mi-
loni struxisse Clodium, quod nempe mul-
tas ex illius interitu sibi polliceretur uti-
litates: Quonam igitur pacto probari po-
test, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis
est quidem in illa tam audaci, tam nefaria
bellua, docere magnam ei causam, magnam
spem in Milonis morte propositam, magnas
utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum: Cui
bono fuerit, in his personis valeat: & si bo-
ni nullo emolumento impelluntur in fraudem,
improbi sæpe parvò, Atqui Milone interfecto
Clodius hoc assequabatur, non modò ut Præ-
tor esset, non eo Consule, quo sceleris nihil
facere posset; sed etiam ut his Consulibus
prætor esset, quibus, si non adjuvantibus,

et

at conniventib9 certè, speràſſet ſe poſſe rem-
publicam eludere in illis ſuis cogitatis furo-
ribus, &c.

Denique ex quatuor illis cauſis ſimul
junctis commendare poteris celeberrimum
Templum Jerofolymitanum: Cauſa
efficiens erit Salomon, Sapientiſſimo idem,
atque ditiffimus, & alii peritiſſimi artiſti-
ces, qui in illo elaborârunt. Cauſa mate-
rialis erunt Pretioſi lapides, ligna cedrina,
aureæ laminæ, &c. Cauſa formalis erit
ipſa ſtructura, & pulchritudo Templi. Fi-
nalis erit ſummi Dei cultus, in cujus ho-
norem fuit extructum.

§. X. EFFECTA.

Quid ſunt Effecta.

R. Effecta, ſeu effectus ſunt ea, quæ o-
riuntur ex cauſis. Hunc locum mirificè
tractat Tullius librò de Senectute, ubi ſu-
neſtos voluptatis effectus ità deſcribit:

VOLUPTATIS INCOMMODA AB EFFECTIS.

*Accipite optimi adoleſcentes veterem ora-
tionem Architæ Tarentini, magni in primis,
& præclari viri, quæ mihi tradita eſt, cum
eſſem adoleſcens Tarenti cum Quinto Maxi-
mo.*

mo. Nullam capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines temerè, & effræmate ad potiundum incitarentur.

Hinc patricæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quam suscipiendam non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, & adulteria, & omne latè flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere Quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem.

§. XI. COMPARATIO.

Quid est Comparatio?

R. Est oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune est; ut Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit. Commune est enim ambobus sequi bellum civile.

Quot

Quot sunt Comparationum genera?

R. Tria. Primum est à majori ad minus. Secundum est à minori ad majus. Tertium est à pari.

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

R. Cum contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cum ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cum alienæ tam sis insolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri posse

Augustum, quod vel ipsi Dii leniantur.

Cur ergo posse negem leniri Cæsaris iras,

Cum videam mites hostibus esse Deos?

Quomodo fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori; ut Cicero pro lege Manilia: *Majores nostri sæpè, mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud epist. 2.

Ut

Ut jugulent homines, surgunt de nocte
latrones:

Ut te ipsum serves; non expergisce-
ris?

*Quomodo fit argumentum à Comparatio-
ne parium?*

R. Fit, cùm contendimus, id, quod va-
let in una re, valere etiam debere in alia
pari: ut lex est, qui occiderit patrem, in-
sultus in culeum dejiciatur in profluentem:
ergo, & qui matrem occiderit, eodem sup-
plicio dignus est. Ità Cicero licere sibi Syl-
lam defendere, qui fuerat ante ab Horten-
sio defensus, probat orat pro L. Syll: *Si
conjunctio patefacta per me est, tam patet
Hortensio, quàm mihi. Quem quum videas
honore hoc, auctoritate, virtute, consilio
præditum, non dubitasse, quin innocentem
Syllam defenderet: quæro, cur, qui adi-
tus ad causam Hortensio patuerit, mihi in-
terclusus esse debuerit? Quæro illud etiam,
si me, qui defendo, reprehendendum putas es-
se, quid tandem existimes de his summis vi-
ris, & clarissimis civibus, quorum studio, &
dignitate celebrari hoc judicium, & orna-
ri, causamque defendi hujus innocentis vi-
des.*

CAPUT II.

DE LOCIS EXTRINSECIS, SEU REMOTIS.

Quinam sunt loci extrinseci?

R. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti*, & *assumpti*; sunt ii, qui nullo modo pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipsam positi sunt, quapropter ab Aristotele rectè vocantur *Argumenta inartificialia*, seu *arte carentia*, non quòd artis omnis sint expertia; cùm potius illorum tractatio summum requirat artificium, sed quòd non eruantur ex rebus ipsis, & ex causæ visceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate sola nituntur, itaque sunt inartificiosa, quod attinet ad Inventionem; non verò quod spectat ad usum, atque tractationem.

Quot sunt Loci extrinseci?

R. Sex assignantur à Quintiliano: *Leges*, seu *Præjudicia*, *Fama*, *Tabulæ*, *Jusjurandum*, *Tormenta*, *Testes*.

Quomodo argumentandum est à legibus, ac Præjudiciis?

R. I. Dices, præjudicia, ac leges esse vincula reipublicæ, regnorum fundamen-
ta

ta, justitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis asylum, sapientiorum virorum oracula. 2. Commendabis eos, à quibus latæ sunt leges. 3. Recensesbis damna, quæ consequentur, si leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipsa legis verba, conceptamque, ac solemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, dolo malo, morti duit, (pro det) parricida esto.*

Si lex tibi adversetur, illam ità refutabis, & infringes: Dices 1. Vel antiquatam fuisse legem, & amplius non valere. Ità Cicero pro Rabirio; *Tunc mihi etiam legis Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices standum esse non legis litteræ, quæ nimirum occidit, sed ipsius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuscpiam utilitatis gratiâ, licere interdum à legib9 discedere. Sic olim cum Virgilius moriens, testamentò jussisset suum pòéma comburi, supremæ huic illius voluntati (quamquàm id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperator Augustus, ut ipsemet testatur hisce versiculis:

Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctésque, diésque labores

Hau-

Hauferit una dies:

Quid est Fama, seu Rumor?

R. Fama, ut hic accipitur est sermo vulgi, sine ullo auctore, ac capite dispersus; seu, ut ait Quintilianus, est *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, nisi irrepserit malitia, vel nimia quædam, ut fit, credulitas.*

Quomodo tractandus est locus à Fama?

R. Si tibi, causæque tuæ faveat fama, dices magnam esse vim, atque auctoritatem Famae, cui optimus quisque tam impense studet. Dices populi vocem esse quoddam quasi oraculum, quod vix unquam fallere possit. Usurpabis in primis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Singuli decipere, ac decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, si tibi, causæque tuæ rumor adversetur, erit amplificanda verbis Famae levitas, atque inconstantia, quæ sæpè viris integerrimis maculas amet aspergere. Dices, ex opinione magis, quam ex veritate res æstimari solere. Usurpabis auream Senecæ, opinor, sententiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices cum Juvenali Sat: 1.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Ad-

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertuliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum sit:

Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

Ità Tullius pro Plancio iudices obsecrat, nè disseminatis rumoruscule fidem habent: *Illud unum vos magnopere oro, atque obsecro, cum hujus, quem defendo, cum communis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato, dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiciendas putetis. . . . Nihil est tam voluere, quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur; nihil latius dissipatur.*

Quid sunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia testimonia scriptò exarata, quibus pacta conventa, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum?

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellato. Sic olim Scipio apud Livium, lib. 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, famili-*
am,

am, remque meam pessimò locò afficias. Quòd si forte juramenti fidem velis infirmare. dices cum eloquentissimo illo Masiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sæpius pejerent, quam qui omnino non jurent*, Et rursus idem Salvianus librò 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quæstio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur a Reis. Valet autè plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret. Facit itè maximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fa-teretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

R. Dices periculosam esse, fallacemque confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur; quandoquidem compertum est, benè multos innocentes vi tormentorum ac metu doloris, ad falsa dicenda perpèpe fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimam illam viri clarissimi Hugonis Grotii sententiam: **MENTIETUR**, qui ferre poterit; **MENTIETUR**, qui ferre non poterit. Ità etiam Cicero pro Sylla:

Quæ-

Quæstiones, inquit, servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque cum animi tum corporis, regit quæsitio, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.

Quid sunt Testes?

R. Sunt, qui de re, quæ vocatur in controversiam; voce, vel scripto testimonium ferunt. Accedit huic testificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si testes sint oculati: 2. Si sint jurati: 3. Si sint viri probi, atque integerrimi; 4. Si sint viri illustres, ac primarii: 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsus testimonium dicant.

Porro Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanum est illud, de quo supradictum est. Ad divinum referebantur olim Oracula, seu voces Dei ipsius; Auspicia, seu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pastuque duci solita; Vaticinationes, quæ erant responsa Vatum; responsa denique Sacerdotum, & Haruspicum, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant; unde

vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumque Testimonium spectat vulgaris illa, sed egregia Lucani sententia de Cæsare, ac Pompejo.

... Quis justius induit arma,
Scire nefas. Magno se iudice quisque
tuetur.

Victrix causa Diis placuit; sed victa Cætoni.

Quomodo infirmatur locus a Testibus?

R. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel servos, domesticos, amicos, aut quomodocumque suspectos. 2. Si ostendas illos non secum ipsis cohærere, sed pugnantia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturis, & argumentis, illorum testimonii futilitatem demonstres. 5. Denique si dicas, Testes illos esse homines infimæ sortis, atque elegantissimos, qui facile subornari poterint.

C A P U T III.

DE SECUNDA INVENTIONIS PARTE, SEU
DE MOTIBUS EXCITANDIS,

Oratoris munus, ac partes sunt, primum
ut

ut persuadeat, doceatque audientium animos: deinde ut eosdem moveat, inflammet, ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motum, si-
vè affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusque qua ratione faces, ac stimuli sint auditorum animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplò Medæe illius Ovidianæ:

. . . Video meliora, proboque:

Deteriora sequor . . .

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ut sit, de illorum natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

R. Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio. Vel ut clarius dicam, est quidam animi impetus, quo impellimur vehementius ad aliquid vel appetendum, vel averfandum.

Quot sunt Affectus?

Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantum statuunt affecto: duos circa bonum, nempe *spem* & *gaudium*: & duos circa malum, *sci-*

scilicet *tristitiam, & metum*. Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius *Æneid*, 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque*. Eosdem Bòéthius hisce quatuor versiculis est complexus:

Gaudia pelle,

Pelle timorem:

Spemque fugato:

Nec dolor adfit.

Philosophi verò longè plures statuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, dein de, quomodo sint excitandi, quàm accuratissime præcipiamus.

§. I. DE AMORE, & ODIO.

Quid est Amor?

R. Est affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus, non nostrà, sed illius causâ. Ubi vides tres omnino esse gerinani amoris conditiones, ac dotes. 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltèm quæ bona esse arbitramur. 2. Conditio est, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, sed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu si ex animo fortè velis cui benefactum,

Ad-

Addas operam: sola cadaver est voluntas.

3. Conditio est, ut ita fimus animati ñ propter propriam utilitatem, sed illius causâ, quem diligimus. Nam, ut ait Cicero, si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus; non erit ista amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum.

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt, quòd sit verus amor, etsi qui amat non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus quid esset amicus, pulchrè respondit: *Anima una in duobus habitans corporibus:*

Quo pacto conciliandus est Amor?

R. Amoris conciliandi causæ, ac viæ præcipuæ sunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ità Ilioneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur, Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bellò major, & armis,

2. Utilitas, & collata beneficia. Ità Cicero Miloni benevolos mirificè facit iudices ab ejus in patriam beneficentia: *Hic-*

cine vir patricæ natus, usquam nisi in patria morietur? &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suum erga illam gratum, ac memorem animum testatur;

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sce-
ptra Jovemque

Concilias, tu das epulis accumbere Di-
vum,

Nimborumque facis, tempestatumque
potentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quàm amore mutuo, ut monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Denique conciliatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta; unde rex Evander apud Virg. lib. 8. ...Sed cunctis altior ibat.

Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore

Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

Quid est Odium?

R. Est affectus animi averfantis id, quod malum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facile cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab insignibus vitiis, ab improbitate, su-

superbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgaco suorum Brittannorum animos adversus Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

*Galgaci oratio contra Romanos
apud Tacitum.*

Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satia-
verit. Soli omnium opus, atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus, Imperium: atque ubi solitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit; Hi per delectum alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitem pelluntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: Corpora ipsa, ac manus silvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur. Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit, &c.

S. II. DE METU, SPE, & AUDACIA.

Quid est Metus, sive Timor?

R. Est perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam sunt artes, & industriæ concitandi metus?

R. Tres sunt potissimum. Prima est, si denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ut bellum, pestilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensque periculum: neque enim solent homines metere vel ipsam mortem, si longè remotam arbitrentur; at illius horrore concutuntur, ubi urget morbus; pestilentia; vel naufragium:

Præsentemque viris intentant omnia mortem:

Hac arte mirabiliter, suo more, utitur Tullius in 2. Catilinæ: ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ita describit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem. Cerno animò sepultam patriam, miseris, atque insepultos acervos civium. Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi in vestra cæde bacchantis. Quapropter de sum-*
ma

ma salute vestra, Populique R. de vestris
conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis.
de libertate, ac salute Italica, deque univer-
sa republica decernite diligenter, ut institui-
stis, ac fortiter.

Eadem arte Æneas Anchisem patrem
humeris gestans, apud Virgilium lib. 2.
timorem suum sic exponit ab imminenti
calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri: dextræ se parvo Ju-
lus.

Implicuit, sequiturque patrem non pas-
sibus æquis:

Ponè subit conjux. Ferimur per opaca
locorum,

Et me, quem dudum non ulla injecta
movebant

Tela, neq; adverso glomerati ex agmine
Graji.

Nunc omnes terrent auræ, sonus exci-
tat omnis

Suspensum; & pariter comitique, one-
rique timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars
hæc est, si proponatur malum, non publi-
cum duntaxat, & commune, sed privatum,
& proprium. Solent enim nos privata
multò magis tangere, & acriori doloris
sensu ferire quàm publica; etsi homines
vul-

vulgò videri malint publico potius dolore moveri, quàm suo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus histrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cùm repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, clanculùm eruit è sepulchro cineres, ossaque filii, quem amaverat unicè, urnàmque detulit in scenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat sua. Ita A. Gellius lib. 7.

Quid est Spes?

R. Est gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam sunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honestas, & magnitudo boni: 2. Præsidia certa ad illud comparandum, qualia sunt opes, vires, industria, prudentia, amici adversariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ spem excitat sane luculenter, 2. Catilin. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, vestra præsidia, vestrosque exercitus; Et primùm gladiatori illi confecto, Et saucio, Consules, Imperatoresque vestros opponite, deinde contra illam naufragorum electam, ac debilitatam multitudinem.*

*um, florem totius Italiae, & robur edu-
cite. Hinc etiam Aeneas suorum animos
mirum in modum erigit, & bene sperare
jubeat, Æneid. I.*

O passi graviora, dabit Deus his quoque
finem,

Vos, & Scyllæam rabiem, penitusque
sonantes

Accēstis scopulos, vos & Cyclopea fa-
xa

Experti; revocate animos, mœstumq;
timorem

Mittite; forsan, & hæc olim meminif-
se juvabit.

Per varios casus, per tot discrimina re-
rum

Tendimus in Latium; sedes ubi fata qui-
etas

Ostendunt; illic fas regna resurgere Tro-
jæ.

Durate, & vosmet rebus servate secun-
dis.

Ad spem pertinet audacia, seu confiden-
tia, quæ est affectus quidam animi ad-
versus futurum malum, quamvis arduum,
ac difficile, quod tamen vinci possit, con-
surgens.

Quomodo concitatur audacia?

R. Jisdem ferme artibus, quibus Spes.
Ita magnanimus Hannibal, trajecto Rho-
da-

danò, Italiam recta petens, suos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obstructarum nivib9 Alpium difficultates superent, Romanorumq; vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirencis: An terras aliquas cœlum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis? & alio loco: Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus suorum Latinorum animos ad pugnam accendit. *Æneid 10.*

In manibus Mars ipse, viri; nunc conjugis esto

Quisque suæ, tectique memor: nunc magna referto

Facta patrum, laudesque: ultrò occurramus, ad undam,

Dum trepidi egressisque labant vestigia prima.

AUDENTES fortuna juvat.

Multum etiam addit fiduciæ persuasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, *Æneid. 12.*

Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,

Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,

Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè petivi.

Accipio, agnoscoq; Deos: me, me duce ferrum

Corripite, ô Rutuli

§. III. DE MISERICORDIA

Quid est Misericordia?

R. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immerito laborantis. In hoc excitando commiserationis affectu triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ut vulgò dicitur, *Lacrymæ auditorum sunt laus Oratoris, vel maxima.*

Quanam sunt artes ad misericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ, ac multiplices sunt artes. Prima est, si qui malum patitur, eo plane indignus esse dicatur. Unde ad ciendam misericordiam valet hoc Virgilii.

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis insula
texit.

2. Est, si de patria, vel de nobis privatim bene meritus fuisse ostendatur. Hoc artificio mirè usus est senior Horatius a-

puerum Livium, ut filium, ob interfectam sororem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro
filio parricidii reo.
Livius lib. I.

Hunc cene, quem modo decoratum, ovantemque victoria, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paulo ante armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris huius urbis: Arbore infelici suspende: Verbera, vel intra Pomærium, modo inter illa pila, & spolia hostium: vel extra Pomærium, modo inter sepulchra Curiatorum. Quò enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum à tanta foeditate supplicii vindicent?

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, ceteræque huiusmodi circumstantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristitia quædam recentis miseriæ signa, monumentaque ob oculos auditorum ponantur, ut cruentæ vestes, vel ipsum mortui cadaver, aut imago.

go. Nam ut monet Horatius ad Pisones:
Segnius irritant animos demissa per aures,

Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus.....

Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit, prolata Julii Cæsaris veste pugionibus, ac gladiis perforata, sanguineque cruentata, Romanam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas è vestigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia dure, & inclementer habita à marito Almarico Visigothorum rege, cum sudarium suo imbutum sanguine ad fratres suos Francorum reges misisset, immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim summus ille orator Antonius, cum defenderet Aquilium, in causa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac discidit e pectore, & adversas senis cicatrices judicibus ostendit.

Sic etiam Aneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias utinam, quæ sit scribentis imago!
Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.

Perque genas lacrymæ strictum labuntur
in ensem,
Qui

Qui jam, pro lacrymis, sanguine tinctus
erit.

§. IV. DE IRA, & INDIGNATIONE.

Quid est Ira?

R. Dicere possem cum Horatio: *Ira brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele sic illam definire: *Ira est sui, propter contemptum, ulciscendi cupiditas, cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod est *Ira quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria sit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium *Æneidos* I. tantopere effervescebat Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

—Manet alta mente repostum

Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,

Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Et rursus in eodem libro suam iram sic excuscat eadem Juno:

At ego, quæ Divûm incedo Regina,
Jovisque

Et soror, & conjux, una cum gente tot
annos

Bella gero. Et quisquam numen Juno-
nis adoret

Præterea? aut supplex aris imponat ho-
norem?

Quo quis verò est gloriæ appetentior,
vel dignitate illustrior, hoc ob sui con-
temptum vehementius solet irasci. Cujus
rei memorabile in primis est exemplum
Narsētis Eunuchi, rei militaris gloriâ præ-
stantissimi. Is enim post res fortiter ge-
stas adversus Totilam Gothorum regem,
cùm, invidiâ quorundam, à Justino Im-
peratore Italiæ præfecturâ fuisset exutus,
atque etiam ab Imperatrice Sophia, impo-
tentis animi fœmina, virulentô hujusmo-
di fuisset impetitus convitiô: *Narsetem eu-
nuchum ad pensa, lanasque cum fœminis es-
se relegandum; illud adeo acerbe tulit, ut
se telam brevi orsurum dixerit, quam Im-
perator, & Conjux, dum viverent, nulla vi,
industriaque retexere possent.* Ac paulo
post, evocatis in Italiam Longobardis,
Imperatori magnam Italiæ partem ade-
mit.

Quid est Indignatio?

R. Est dolor perceptus ob secundas res,
bo-

bonaque alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ut apud Maronem Eclog. I.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes?

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?

Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

R. Hoc differt, quod indignatio fit tantum in indignos, eo quod fruuntur bono, ut vel ex ipso nomine liquet. Unde indignatio præsertim suscipitur ab his, qui sunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indigne malos florere: & honoris studiosi indignantur, immerentes anteferri sibi. Invidia vero est erga bonos, & sua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris sordes, & vilitas cum præsentis temporis opibus, potentia, & arrogantia præsertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo

mo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinius: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere....* Deinde commemorat, ut homo vilis, & obscurus paulatim ad honores accesserit; tandemque illa subjungit: *Te cognati respuunt; tribules execrantur, vicini metuant, affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigraverunt, & aliis jam se locis collocaverunt.* Quasi nempe adeo sit impurus, ut vel ipsæ strumæ foedum hominem averfentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.

Videsne, sacram metiente te viam

Cum bis ter ulnarum toga,

Ut ora vertat huc, & huc euntium

Liberrima indignatio?

Sectus flagellis hic triumphis libus,

Præconis ad fastidium,

Arat falerni mille fundi jugera,

Et Appiam mannis terit:

Sedilibusque magnus in primis eques,

Othone contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovidium, quod Ulysses secum ausit de Achillis armis contendere.

...Agi-

...Agimus, proh Jupiter, inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur
Ulysses!

Præmia magna peti fateor: sed demit
honorem,

Æmulus Ajaci. Non est tenuisse super-
bum,

(Sit licet hoc ingens) quidquid speravit
Ulysses.

§. V. DE MANSUETUDINE.

Quid est Mansuetudo?

R. Mansuetudo, seu lenitas, ac clemen-
tia: est motus oppositus iræ; neque aliter
definitur, quàm iræ remissio, atque miti-
gatio.

Quænam est ars conciliandæ clementiæ?

R. Mitigabitur ira, & conciliabitur man-
suetudo, primò ingenua quadam culpæ
confessione, ac dolore. Ità Cicero Cæsa-
rem, iratissimum licèt, tamen Ligario pla-
cavit: *Ad judicem sic agi solet; sed ego ad
patrem loquor: erravi, temere feci, pœni-
tet; ad clementiam tuam confugio; delicti
veniam peto, ut ignoscas oro: si nemo im-
petravit, arrogantem; si plurimi, tu idem
fer opem, qui spem dedisti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas,
& supplicis animi demissio, præsertim a-
pud

pud hostem magnanimum. Ut enim pulchre ait Ovidius lib. 3. Tristium:

Corpora magnanimo satis est prostrâsse
Leoni;

Pugna suum finem, dum jacet hostis,
habet

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

. . . Romane, memento

Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad deliniendam iram maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, foeminæ, senes, sacrorum antistites. Ità legimus in sacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram Artaxerxis ab Esthere fuisse repentè mitigatam. Romana quoque historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium foedus ietum fuisse. Item Volumnia, & Vetusta Martium Coriolanum, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimum ad iram molliendam, si scias, & captes molles aditus, & comoda fandi tempora, quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ;
quo

quo tempore solent homines ad mansuetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantum præstet mansuetudo cupiditati, vindictæ; ut rectè monet Juvenalis hisce versibus aureis Satyræ 13.

. . . Quippe minuti

Semper & infirmi est animi, exiguique voluptas,

Ultio; continuò sic collige quòd vindictâ

NEMO magis gaudet, quàm fœmina

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, si dicas, qui peccavit, non deditâ operâ, non dolò malò peccâsse, nec id egisse, ut eum contemneret, quem habet iratum: sed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel necessitate adactum peccavisse. Vide, qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæsarem M. Marcello placandum: *Atque hoc C. Cæsaris iudicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma facti fuim⁹, nescio quo, reipublicæ miserò, funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, scelere certè liberati sumus. Nam cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ conservavit, memet mihi, & itèm reipublicæ, nullo deprecante, reliquos amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit:*

dit: quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in confessu videtis. Non illos hostes induxit in curiam, sed judicavit à plebisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum esse susceptum.

§. VI. DE ÆMULATIONE.

Quid est Æmulatio?

R. Est dolor ex aliena felicitate susceptus, non quòd illi contigerit, sed quòd nos illa careamus. Hinc liquet Æmulationem esse in laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Æmulationem inter, & Invidiam?

R. Æmulationem bonam esse, laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoque bona consequamur. Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisque, quia id agit, nè alter bonis potiatur, ut ait Horatius.

Invidus alterius rebus macrescit optimis.

Quomodo excitari potest Æmulatio?

R. Excitatur majorum exemplò, nominis

nis gloriâ, & propositis illustrium viro-
rum egregiis facinoribus. Ità Androma-
che *Æneid.* 3.

Quid puer Ascanius? Superatne, & ve-
scitur aurâ?

.....

Ecquid in antiquam virtutem, animos-
que viriles

Et puer *Æneas*, & avunculus excitat
Hector?

Ità magnus ille Alexander cùm ad A-
chillis tumulum adstitisset, ejus gloriam, &
felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit,
adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præ-
conem inveneris! Et ille historicorum prin-
ceps Thucydides, adhuc adolescentulus,
cùm forte suam historiam Herodotus lege-
ret, ità gloriæ stimulis agebatur, ut lacry-
mas tenere n̄ posset. Quo animadverso,
Herodotus ejus patri dixit: *Nè tu sanè bea-*
tus es, qui filium habeas sic avidum gloriæ, &
laudis appetentem.

*Concluditur doctrina de Affectibus
generali præcepto.*

Haftenus de Affectibus dictum est; in
quibus illud generatim est observandum,
quod apud Ciceronem monet Antonius:
Ut omnes motus, quos Orator adhibere vo-
let

let iudici, in ipso Oratore impressi, atque iniusti esse videantur, Neque enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, iudex, si tu ipse id lente ferre videre: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odiſ ante viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris.

Optime igitur monet Horatius in arte Poëtica:

Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortu-
nia lædent.

Finis Libri Secundi.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
L I B E R T E R T I U S.

D E D I S P O S I T I O N E.

Quid est Dispositio?

R. Dispositio definitur à Cicerone, *Re-
rum inventarum in ordinem distributio.*

Quænam est Dispositionis utilitas?

R. Non minùs necessaria est dispositio
ad fidem faciendam, & ad motus excitan-
dos, quàm instructio exercitûs ad pugnam
ac victoriam, quam in humano corpore
conformatio membrorum, ad gratiam, &
venustatem; quàm in ædificio lapidum,
cæmentique apta compositio, ad ædium
opportunitatem, & elegantiam. Unde me-
ritò præcipit Horatius in arte Pœtica;

Singula quæque locum teneant sortita
decenter.

Sane ordo ubi adest, res audiuntur li-
ben-

bentius audita intelliguntur facilius, & intellecta diutius inhærent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initio scite pingit idem Horatius. Fit, quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ
Fingetur species, ut nec pes, nec caput
uni

Reddatur formæ . . .

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inscitiae, hebetisque, ac pinguis ingenii, quam cum ita incondita est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil secundum. Contra verò nullum majus indicium artis, & industriæ, quam ordo. Quamobrem cum hætenus actum sit de Elocutione, & de Inventione, in quibus opus est in primis lepore, atque ingenio; deinceps videndum de Dispositione, in qua una magis elucet Oratoris judicium, atque prudentia.

Quisnam ordo servandus est in orationis dispositione, seu quænam sunt orationis partes?

R. Orationis partes vulgò quatuor assignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omnino naturæ consentanea. Satis enim novimus;

mus; vel ipsa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare, 2. Conciliandos esse animos eorum quibuscum agimus, & hoc est Exordii munus: deinde exponendum esse illud quod petimus, & hoc est Narrationis; 3. Afferendas esse rationes quibus ostendatur illud concedendum nobis esse, & hoc efficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementiùs auditorum animi possint, & hoc Peroratione consequimur.

Sunt qui non quatuor duntaxat, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari per vagatissimò isthoc versiculò:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus, Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantùm esse statuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

CAPUT I.

DE EXORDIO.

Quid est Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædib9 vestibulum, hoc est Exordium in oratione. Atque adeò præcipua quadam cura, diligentiaque, præ ceteris orationis partibus est elaborandum, naturæ ipsius insister, quæ in fingendo, atque ornando capite potissimum desudare consuevit. Unde etiam Exordium *difficillima pars orationis* vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

R. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

§. I. DE VARIIS EXORDIORUM
GENERIBUS.

Quotuplex est Exordium?

R. Duplex. Aliud est justum ac legitimum,
M

mum, quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens & abruptum, five ex abrupto.

Quid est Exordium justum, ac legitimum?

R. Illud est, quo auditorum animi actiosa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid est Exordium ex abrupto?

R. Illud est, quo Orator, quasi quodam abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celebratissimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque tandem abutere Catilina, patientia nostra, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primo per licentiam, seu per liberiores quemdam loquendi modum. Sic ut apud Livium lib. 23. Mucius Scaevola deprehensus in Porſenæ castris, ita illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis: C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minus animi est, quam ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum est. Nec unus ego in te hos animos gessi. Longus post me ordo est idem potentium decus. Proinde in hoc discrimen, si juvat, accingere, ut in singulas horas capitum dimices tuo. Ferrum, hostemque in vestibulo habes regiae. Hoc tibi, juvenis, Romanum bellum indicimus. Nullam aciem, nullum præ-*

prælium timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem, ut cum apud Livium lib. 2. c. 40. Veturia filium Coriolanum sic alloquitur. Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, maternel in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senectus traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infestis animis, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cum in conspectu Roma fuit, succurrit: Intra ista mœnia domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo, nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

R. Usurpatur potissimum vel in summa aliqua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibus Orator extra se rapi videtur quodammodo.

§. II. DE VIRTUTIBUS, AC VITIIS EXORDII.

Quæ sunt Exordii dotes, ac virtutes?

R. Quatuor vulgò recensentur: Proprietas

etas, cura, verecundia, brevitās.

In quo posita est proprietas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tanquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quæ natum, & ex ipsius causæ visceribus ita de promptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accommodari: ejusmodi Exordia lepide comparantur Euphippio, quod equis bene multis accommodaretur, vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & supplicio nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit commutabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusque petatum, vel si nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia similiter se habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam

Jungere si velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius caufidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

In

In quo posita est Exordii cura?

R. In eo posita est, ut Exordium sit plenum dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptum verbis & instructum sententiis, & quod periti solent Architecti, *vestibula aditusque ad causam faciat illustres*, inquit Tullius. Prima quippe Oratoris commendatio proficiscitur ab Exordio: quod si negligentius tractatum fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, pessimus sane videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod sæpe contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, præstigiarum, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit Exordii verecundia?

R. In eo consistit, quod Orator dicere incipiens, præ se ferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero: *Fuit enim, inquit, in L. Crasso pudor quidam, qui non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset*. Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitetur lib. i. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente, atque omnib9 artub9 contremisco*. Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & do-

doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibiq; præfident, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitās Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producat longius, quàm par sit. Neq; enim profectò cubitali Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensque vestibulum affigi debent. Quod si fiat, bellissime sane quadrabit in enormia id genus procemia facetum illud Diogenis dictum ad Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndii, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sine Exordio, sine affectibus, sine epilogo*; inquit Julius Pollux; & ut etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuerunt filios.*

Nolim etiam orationi, ceteroqui longulæ, brevissimum, ut nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguæ fores; aut gi-

giganteo corpori Pygmæi caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§. III. DE VARIIS EXORDIORUM FONTIBUS.

Varii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In Oratione pro M. Cœlio exorditur à temporis insolentia: quippe die festo, contra quam fieri soleret, causam dicere cogebatur. Exordium Milonianæ ducitur 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeii judicis: 3. ab insolita judicii forma. Pro Rege Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentia* (inquit Tullius) *quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco . . .* Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & discer-

sceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom: concursus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Rom. bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, coelum denique testarer ipsum . . .

Quæ quoniam angustiora faciunt parietes, actioque causæ maxime debilitatur loco, tuum est, Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium à rotunda, simplici rei expositione, sinè fūco, & calamiſtris, & sinè ullo in speciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cum prima fronte ea videmur dicere, quæ causæ nostræ sint omnino contraria, & adversariis faveant, ut scilicet eos sensim in nostram sententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus; in quo sane est artis, & industriæ plurimum. Ità Alexander apud Curtium milites suos cohortaturus, ut secum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum stu-

studia, qui reditum in patriam cogitabant: Magnitudinem rerum, inquit, quas gessistis, milites, intuentibus vobis, minime mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c. Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quoque effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Ita Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Sallustium hoc effato: *Comperit habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo strepitum, neque sortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ità etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eundem Sallustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P. C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vacuos esse decet.*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Ita Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspiciatur: *Sæpe, & multum hoc mecum cogitavi, bone an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem ex fonte suum in Rufinum carmen ducit Claudianus.

271 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
Sæpe mihi dubiam traxit sententia
 mentem,
Curarent superi terras, an nullus inest
 set
Rector, & incerto fluerent mortalia
 casu.

.....
Abstulit hunc nobis Rufini pœna tumultum,
Absolvitque Deos. Jam non ad culmina
 rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in
 altum
Ut lapsu graviore ruant.

6. Præclare admodum trahitur Exordium à suspensione, quæ mirifice præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate sciendi, quid demum sit illud, quod polliceatur Orator. Ita Cicero Ver-
rina 1. *Quod erat optandum maxime, judices, & quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque judiciorum sedandam maxime pertinebat; id non humano consilio sed prope divinitus datum, atque oblatum vobis summo reip. tempore videtur. Invenit enim jam opinio perniciose reip. vobisque periculosa: quæ non modò Romæ, sed & apud exterarum nationes omnium sermo-*

mone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sint, PECUNIOSUM hominem, quamvis sit nocens, nullum posse damnari.

Denique Exordium ab ipsis causæ visceribus, hoc est ab intimis causæ principiis trahendum est, & in illo solerter jacenda sunt argumentorum, & affectuum omnia semina, quæ deinde retractata, fusius explicentur. Id verò non difficulter efficies, si ex Fabii Quintiliani præcepto diligenter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum statu dicendum sit tibi; quid auditores ac iudices sentire credibile sit; quis sit orationis tuæ scopus; quid petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta mature fuerint tibi, ipsa te magistra natura facile docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. DE OFFICIO, AC MUNERE EXORDII.

Quodnam est officium, ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2. à persona adversariorum.

rum. 3. à Persona auditorum, vel iudicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, persona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à persona Oratoris ipsius?

R. Si Orator modestiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potius, & re ipsa præ se ferat, quam verbis ostendet. Poterit tamen interdum sua merita, suum officium, suas virtutes, sed parce omnino, ac sine arrogantia commendare: quod mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, suo quondam magistro: *Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quam sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempore abhoruisse: earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox hujus hortatu, præceptisque conformata nonnullis aliquando*

do salutis fuit: à quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios servare possemus, huic profecto, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. I. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta iudicibus: quod pulchre admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duce plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quorum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborant, commemoratione conemur; ut pro Dejotaro: *Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debeat.*

Quod si adversarius sit vir bonus, notæque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cum pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quidem in ejus vita, moribusque quidquam culpavit; sed tamen,

ut

ut illi quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui se Cato totum ad-dixerat, irridere cæpit; idque tam ^{falle,} tamque facete, ut iudicium risu dissolveretur, & Cato ipse dixerit: *Quam ridiculum habemus Consulem!*

Quomodo captabitur benevolentia à persona vel auditorum, vel iudicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator, ut pro Roscio Amerino. 2. Si suam causam cum eorum utilitate conjungat, ut passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatem, & dotes ceteras modestè commendet, ut in Exordio Miloniana, ubi Tullius Pompejum laudat à sapientia, justitiaque, cum ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeii sapientissimi, & justissimi viri consilium, qui profecto nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententia is iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec sapientiæ, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare.*

Imò ne ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cum pro se ipse diceret apud regem Agrippam, Acto- rum capite 25. *De his omnibus, quibus accusor à Judæis, Rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie,*

*die, maxime te sciente omnia, & quæ apud
Judæos sunt consuetudines, & quæstiones.
Propter quod obsecro, patienter me audias.*

*Quomodo paratur benevolentia à perso-
na clientis, sive illius, cujus causa agitur?*

*R. Si illi innocentiam, virtutemq; com-
mendes: si illius calamitatem, amicorum
inopiam, & solitudinem conqueraris; ut
Cicero pro Roscio Amerino.*

*Semperne laborandum est in exordio, ut
captetur auditorum Benevolentia?*

*R. De captanda benevolentia non valde
laborandum est in causis illis, quæ per se
sunt honestæ, sed tantum in iis, quæ sunt
vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles.
Quatuor enim causarum genera distinguit
Divus Augustinus in eximio suo libro de
Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredi-
biles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vo-
cantur *endoxæ, paradoxæ, amphidoxæ,
adoxæ.**

*In humili quidem argumento se se ma-
xima nonnunquam exercuerunt, & osten-
târunt ingenia; ut olim Polycrates, qui mu-
rium panegyricum celebravit, & Lucianus,
qui muscam laudavit. Inter juniores verò
Majoragius scripsit encomium luti, Calca-
gninus, post Psellum, pulicem prædica-
vit, Caliger anserem, Passeratius ipsum ni-
hil*

hil laudandum suscepit, Umbram Janus Douza præconiô celebravit: & nostra ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinum, pediculumque laudavit.

In his verò, aliisque id genus humilibus causis, itemque in illis, quæ minùs gratæ sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisitiore quadam arte, qua Orator subdole, & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V. DE PARANDA ATTENTIONE.

Undenam conciliatur attentio?

R. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidem, si pollicemur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis. Ità Horatius Od. i. l. 3.

Carmina non prius

Audita, Musarum Sacerdos,

Virginibus, puerisque canto.

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio: Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam, rem nullam magis periculosa, magis ab omnibus vobis providendam, nec a Tribuno plebis susceptam, neque à Consule defensam, neque ad populum R. esse delatam. Hoc etiam egregie præ-

præstitit Maro, quando de apibus dictu-
rus, ita cecinit 4. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona

Exequar; Hanc etiam, Mecœnas, aspi-
ce partem.

Admiranda tibi levium spectacula re-
rum

Magnanimosque Duces; totiusque or-
dine gentis

Mores, & studia, & populos, & prœlia di-
cam.

In tenui labor, at tenuis non gloria....

Nolim tamen montes, ut ajunt, aure-
os in ipso dicendi initio semper pollicea-
tur Orator: nec sic incipiet, ut Mævius il-
le, quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo; & nobile
bellum.

Multoque sane cautius mihi videtur fa-
cere, qui cum Homero simpliciter, & ve-
recundè sic exorditur.

Dic mihi, Musa, virum captæ post tem-
pora Trojæ,

Qui mores hominum multorum vidit,
& Urbes.

Quàm si magnificentius sic incipias cum
Lucano:

Bella per Emathios plus quam civilia
campos....

Aut si tumidum illud, turgidumque imi-
teris Claudiani procemium *de raptu
Proserpinæ*:

Inferni raptoris equos afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profun-
dæ

Junonis thalamos audaci promere can-
tu,

Mens congesta jubet.

Quòd si satis appareat, rem; de qua a-
gitur; esse abjectam, & exilem, plus ef-
ficiet Orator, si rotunde statim, & inge-
nue profiteatur; sese in re omnino tenui
laborare, quam si grandia nequidquam
polliceatur: sed causæ tenuitatem æqui-
tate, vel necessitate, vel aliunde compen-
sare conabitur; ut Cic: Philippica 7. *Par-
vis de rebus, sed fortasse necessariis consuli-
mur, P. C. de Appia via, & de moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio est pe-
titio; cùm scilicet auditores rogamus ut
studiosè, ac diligenter velint attendere,
ut Cicero pro Sexto Roscio: *Quapropter
vos oro, atque obsecro, judices, attente, bo-
naque cum venia verba mea audiat.*

Quamvis autem sub ipsum Exordium
postulari soleat attentio, satius tamen e-
rit interdum illam in ipso orationis decur-
su postulare; cùm scilicet auditoris animi
ini-

initio arrectus, & alacer, languescere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ut solet. Hoc egregie præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait: Vos, quæso, ut adhuc me attentè audistis, item quæ reliqua sunt, audiatis. Profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silentiò, dignum vestris studiis, atque auribus esse videatur.

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maxime rebus: 1. Si brevemente fore promittas, stesque promissis. Ut enim eleganter, & ingeniose monet Tullius, multò satius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat; & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis longos belle omnino quadrant ultima hæc artis pœticæ verba: Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus.

Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.

Non missura cutem, nisi plena cruoris Hircudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter, dilucide, simpliciterque proponas, qua de re dicturus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in duo, vel tria ad summum capita perspicue partiaris; ut cum ait Tullius Philippica 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiat. Sed quoniam permagni interest ad eloquentiam, quemadmodum proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic locus est in tota Rhetorica longe difficillimus, tyronibus præsertim; de utroque illo capite accuratius nobis esse disputandum arbitramur.*

§. VI. DE PROPOSITIONE.

Quænam sunt Propositionis virtutes, ac dotes?

R. Quinque vulgò assignantur propositionis dotes, 1. est, ut simplex sit, unaque, non vero multiplex, ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; semperque meminisse debet Orator eximii illius, numquamque satis inculcandi Horatiani præcepti.

Denique sit quodvis simplex duntaxat, & unum.

Quid est porro una, simplexq; propositio?
R. Una simplexque dicitur illa propositio,

tio, quæ constat una, simplici que sententia, v. gr. *Pax est conficienda, Injurice sunt condonandæ, &c.*

2. Propositionis dos est, ut sit ita clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit ñ intelligi; quemadmodum ista: *Otium est fugiendum.* 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partesque omnes in illam velut in scopum, metamque colliment. 4. dos est, uti tractari copiosè, & ornari facile possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, nè jejenum dicendi sumas argumentum, *& quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.* 5. dos est, ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maxime conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatque; v. gr. trita est vulgarisq; hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est,* nihilque admodum dignum habet attentione. Fiet vero nova, & admirabilis, si dicas cum Chrysostomo: *Nemo læditur nisi à seipso; vel Nemo miser, nisi qui velit.*

Item

Item vulgaris est hæc propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti; itemque ista; Mors minus dura accidit miseris, quam felicibus.* Fiet autem illico utraque nova, mirificaque, si dicas, *Virtutem plus inter- dum improbis debere, quam probis, & Fe- licitatis genus esse infelicem mori.*

Quomodo utilitatem habebit propositio?

R. Utilitatem habere solent propositio- nes illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ (si duabus illis Senecæ voci- bus nobis uti fas est.) Contemplativæ por- rò dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodum ista; *Stultorum infinitus est numerus.* Activæ contra dicun- tur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere: ut, *Ferenda sunt amico- rum vitia.*

§. VII. DE DIVISIONE.

Cur adhiberi solet in oratione Divisio, si- ve Partitio?

R. Tribus potissimum de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat me- moriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partium orationis: quemadmodum viatorem refi- ci.

ciunt spatia certis lapidibus, & intervallis distincta, ut ait Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ fessis præstare videtur,
Qui notat inscriptus millia multa
lapis.

Quænam sunt leges divisionis?

R. Quatuor: 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est: ut partes illius sive membra omnino complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut membra illa sint opposita, neque unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresve ad summum, vix plures. Si enim nimium concisa sit, & ut loquitur Fabius, nimium articulosa, offundet orationi tenebras, parietque obscuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. dos est, ut sit plana, simplex, & quasi obvia; non verò ad artis, & ingenii ostentationem longius accersita.

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusius, & uberius dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CAPUT II.

DE CONFIRMATIONE.

Quid est Confirmatio?

R. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

R. Duæ. 1. Est Confirmatio proprie dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. Est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ quasi viscera, vitamque illius contineat, totamq; persuadendi spem in ea maxime parte sitam esse. Unde *Pissis*, seu *Fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. DE CONFIRMATIONE PROPRIE DICTA.

Quomodo tractanda est Confirmatio proprie dicta?

R. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid

Quid est argumentatio?

R. Est argumenti fusior, & artificiosa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

R. Hoc interest, quòd Argumentatio sit modus, sive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum verò sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt, & imbecilla, nisi accedat artificiosa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ posteriorè dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, auditâ buccinâ, circumspiciunt, in medi-

N.

um

um agmen cogi solent, ut qui per se parum possunt, turbâ valeant, At si causa duobus tantum argumentis nitatur, quorum alterum validius sit, alterum infirmius, tunc imbecillius subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurretur.

Quot sunt argumentationum species, seu quot modis tractari possunt argumenta?

R. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis: *Syllogismus*, seu *ratiocinatio*, *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*. His adde *Soritem*, & *Epicheremam*.

§. II. DE SYLLOGISMO.

Quid est Syllogismus?

R. Duplex distinguitur Syllogismus, seu *ratiocinatio*. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribus propositionibus distinctis, & explicatis, quæ sicin-ter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus latè patet, appellatur necessario concedenda sit tertia, quæ *consequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honesta est amplectenda:

Rhetorica est ars honesta:

Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllo-

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus*.

Quænam sunt partes Syllogismi Oratorii?

R. Quinque numerantur. 1. est *Propositio* 2. *Propositionis probatio*. 3. *Assumptio*. 4. *Assumptionis probatio*. 5. *Conclusio*. Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculentè demonstrat Cicero, Divinà providentiā mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejunè dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud Divinā providentiā administratur, quod optimè administratur: sed mundus optimè administratur: igitur mundus divinā providentiā administratur*, id ipsum Tullius oratorio more ità pertractat.

Meliùs accurantur, quæ consilio geruntur, quam quæ sinè consilio administrantur. Et hæc est *Propositio*.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quàm ea, quæ temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui propositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is,

289 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
qui stultitiâ, & temeritate alicujus admi-
nistratur. Eadem navigii ratio est. Nam
navis optimè cursum conficit ea, quæ scien-
tissimo gubernatore utitur. Et hæc est pro-
positionis probatio.

*Nihil autem omnium rerum melius, quàm
mundus administratur. Et hæc est assum-
ptio.*

*Nam, & signorum ortus, & obitus desti-
nitum quemdam ordinem servant; & an-
nuæ commutationes non modò quadam ex
necessitate semper eodem modo fiunt, verùm
ad utilitates quoque rerum omnium sunt
accommodatæ, & diurnæ, nocturnæque
vicissitudines nulla in re unquam mutata
quidquam nocuerunt: Et hæc est assum-
ptionis probatio.*

*Quæ signa sunt omnia non mediocri quo-
dam consilio naturam mundi administrari.
Quæ est Complexio five Conclusio.*

*Semperne constat quinque illis partibus
Syllogismus oratorius?*

*R. Nequaquam. Si enim perspicua sit
vel Propositio, vel Assumptio, tunc omit-
titur illius Probatio; & ità fit Syllogis-
mus quadripartitus. Quòd si etiam per-
spicua videatur utraque, tunc probatione
nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syl-
logismus.*

Quid

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum, si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

R. Hoc intererit: primò, quòd Philosophus ea maxime quærat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimum, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, atque denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum agebat Zeno Philosophus, *Logicam seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicatæ; Rhetoricam verò palmæ seu manui explicatæ, atque exporrectæ similem esse.*

Nunquamne Logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismis oratoriis?

R. Servatur aliquando non solum ab Oratoribus, verum etiam, quod mirum sanè videatur, ab ipsis Poëtis, ut in illo Persii exemplo, Satyrâ 5.

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam

Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere, non sum

Liberior Brutô?

Qui profectò integer est Syllogismus, & ordinem eum planè servat, qui tradit solet à Logicis: Sic enim hoc loco dialecticum prorsus in morem argumentatur Persius: -

Nemo magis liber est, quàm is, cui licet ducere vitam, ut vult:

*Atqui mihi licet ducere vitam, ut volo:
Ergo liber sum, & ipso etiam Bruto liberior.*

§. III. De Enthymemate.

Quid est Enthymema?

R. est pars Syllogismi, seu Syllogismus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

R. Duas; quarum prima vocatur à Logicis *Antecedens*; alia *Consequens*, v. gr. *Omnes artes sunt expetendæ. Ergo eloquentia est expetenda. Hinc est, quòd Enthymema-*

mema jure optimo *curtum* Vocatur à Ju-
venali Sat. 6. in mulieres;
Non habeat matrona, ibi quæ juncta re-
cumbit, Dicendi genus, aut *curtum* fer-
mone rotato Torqueat Enthymema, nec
Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, *curtum*, quòd fit ar-
gumentatio quasi mutila; & una propo-
sitione veluti truncata; quæ si addatur,
fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propositionem, vel
assumptionem, seu ut Logici loquuntur
omittendo majorem, vel minorem; v. gr.
Clodius insidias struxit Miloni: ergo Clo-
dius jure fuit occisus; vel Quicumque al-
teri struit insidias, jure ab illo occiditur:
ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.

Unde nomen suum traxit Enthymema.

R. Apò tu enthymisthac, quod est men-
te concipere, cogitare, quòd scilicet ter-
tia propositio, quæ verbis non effertur,
mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis
genus?

R. Illud est, quod fit à contrariis, cu-
jusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ,
ad Jugurtham; Quem alienum fidum in-

293 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
venies, si tui hostis fueris? Erit etiam
acutius, ac validius Enthymema, si fiat
per interrogationem. Tale est illud Me-
deæ apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim ro-
gas?

Cur Enthymemate magis gaudere vul-
gò dicitur Orator, quam Syllogismò?

R. Tribus de causis. 1. Ut occultet ar-
tificium, quod scilicet agnitum, causæ
magis obest, quàm prodest. Hinc etiam
cùm utitur Syllogismò, partes ejus fere
transponit. 2. Nè videatur auditorum in-
geniis diffidere; quasi necesse sit omnes
Syllogismi partes figillatim exprimi. 3. Quia
Enthymema validius percellit adversarios,
illosque punctim, ut ajunt, cæsimque ferit.
Unde *jaculum, ac telum Oratoris* vocari
solet. Vide quomodo Tullius Enthyme-
mate feriat Antonium: *Pacem vult Anto-*
nium? arma ponat: quasi si diceret: Non
arma ponit Antonius; ergo non vult pa-
cem.

§. VI. DE INDUCTIONE.

Quid est Inductio?

R. Est argumentatio, qua ex multis singu-
la

ribus enumeratis aliquod concluditur. Itā Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam: *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui adsecandum subtilis est acies. Regula non quā formosa, sed quā recta sit, quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, aut quā multis salutetur, sed quā bonus sit.*

Inductio non solum Oratoribus per familiaris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio, qui illā maiorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poëta; dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib: 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Ardua per præceptis gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.

295 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
Ars tua; Tiphy, jacet, si non fit in æquo-
re fluctus:

Si valeant homines, ars tua, Phœbe, ja-
cet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas pro-
bat per inductionem, viventi sibi iter ad
inferos nequaquam interclusum esse debe-
re.

Si potuit manes arcessere conjugis Or-
pheus

Threiciâ fretus citharâ, fidibusque ca-
noris,

Si fratrem Pollux alterna morte rede-
mit,

Itque, reditque, viam toties. Quid
Thesea, magnum.

Quid memorem Alcider? & mi genus
ab Jove summo.

Quid observandum est in Inductione?
R. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut
quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id,
cujus confirmandi causâ fit inductio, illis
quæ sumuntur simile sit.

§. V. DE EXEMPLO.

Quid est Exemplum?

R. Est inductio imperfecta, quæ ab uno
simi-

simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cum nec Horatius ob sororem nechatam fuerit condemnatus. Sed vide, quomodo exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium *Æn. I.* Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos; quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos: Pallas nè exurere classem

Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei ?
Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI. DE DILEMMATE.

Quid est Dilemma?

R. Est argumentum constans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt. Unde etiam Syllogismus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquò animò esse tolerandum: *Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si levis, facilè feretur, si vehemens, certe brevis futurus est.* Ità Cic: Philip: 5. probat hoc Dilemmate non esse mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis. Si ut deprecentur, contemnet; si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit.

Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;

Immerita ex merita præmia morte capis.

Sin potius casto vis est allata pudori;
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Fru-

Frustra igitur laudem captas, Lucretia:
namque

Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma?

R. Ab adverbio Græco, *dis, bis*, & à
voce lemma *sumptio, captio*, quod nimi-
rum utrinque capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest Dilemma?

R. Duplici. 1. Si universum Dilemma tor-
queas in ipsum auctorem: cujusmodi exem-
plum affert Aristoteles lib: 2. Rhetorico-
rum: *Sacerdos quædam maximopere dis-
suadebat filio, nè ad populum verba face-
ret; nam si injusta suaseris, inquebat,
habebis Deos iratos: sin verò justa, ira-
tos habebis homines.* Hoc dilemma sic in
matrem ipsam torfit ingeniosus adole-
scens: *Immo, inquit, expedit ad populum
verba facere. Nam si justa dixero, Dii me
amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud
Dilemma, unde se expedire nunquam po-
tuerunt Areopagitæ, qui licèt moralium
sapientissimi vulgò haberentur, ortam ta-
men ex illo Dilemmate litem prorsus iu-
dicatam reliquerunt. Cum enim in Pro-
tagoræ Rhetoris disciplinam se quidam a-
do-

dolefcens tradidiffet, grandemque pecuniæ summam illi ex pactione fuiffet pollicitus, ea lege ut primam omnium, quam effct habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. *Li-*tem intentat illi magifter: *Et debes,* inquit, *omnino mercedem, quò res cumque vertant.* *Si enim vicerò, debes, ut condemnatus; si viceris, debes ex pacto.* Immo, inquit verfpellis difcipulus, *quò res cumque vertant, nihil habebis.* *Si enim causam vicerò, ex judicum fententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi expa-* *Etis debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare poffis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cum servus ab hero fortè percuffus, illum hoc repentino Dilemmate petiiffet: *Si sum improbus, cur meâ uteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma fic in servum acutè retorfit. *Non te percutio, quia probus es; sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. DE CROCODILLO, & DE ARGUMENTO INSOLUBILI.

Huc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, & fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Poëtæ finxere, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ ut filium, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurum utique, si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque suspicata, respondit; *Non reddes; & ob eam causam reddi debere, quod nempe verum dixisset.* Mentiris, inquit vafer Crocodillus: *si enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc Cretensis cujusdam Poëtæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur.* Ergo

301 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
go non mentitur certè quidem Poëta Cræ-
tensis, dum illos semper mentiri asseve-
rat: Unde non sunt omnes semper men-
daces.

§. VIII. DE SORITE, & Epicheremate

Quid Sorites?

R. Est argumentatio, qua ex multis
propositionibus gradatim minutatim, &
velut acervatim congestis aliquid inferitur.
Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à
Tullio. Hoc acervali, captiosoque argu-
mentandi genere utebatur olim Themis-
tocles, dum per risum, jocumque dicti-
tabat, filium suum, licèt nondum trien-
nem, toti tamen terrarum orbi imperare.
Sic enim lepide ajebat: *Meus filius impe-
rat matri, illa mihi, ego Atheniensibus,
Athenienses Græciæ, Græcia Europæ,
Europa toti orbi. Ergo filiulus meus im-
perat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes e-
rant Stoici, & illorum princeps Zeno.
Sed maximè omnium illo delectatus dici-
tur Chrysippus, ut Socrates Inductione,
& Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè
solet esse captiosum, & fallax. Tum e-
nim sensim, & minutatim multa coacer-
van-

vantur, facile est injicere respondentilaqueos, & periculofam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorsim fingula confiderare, ficque facilius univerfa frangentur.

Cedò denique etymon illius vocis Sorites?

R. Habes germaniffimum etymon in hac voce Græca *sophos*, *cumulus*, *acervus*, unde *sorites*, *sortes*, *argumentum acervi* vale.

Quid est Epicherema?

R. Est Enthymema contractum, cujus duæ propositiones in unam conferuntur; ut, *Sine causa dominum servus accuset?* In hac enim una propositione continentur hæ duæ: *Non debet servus temerè, & sine causa dominum incusare; ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Cæsarem incusare.*

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroasibus Cl. Viri Jacobi Faaciolati.

CAPUT III.

DE CONFUTATIONE.

Quid est Confutatio?

R. Est pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, cum scilicet rem allatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ità Cic: pro Quintio, rem negat apertè. *Negamus te, bona Quintii, Sexte Nævi, possedisse edicto prætoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen, cujus infimulatur Roscius, ab illius vita, moribusque prorsus alienum esse; quem locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus. Sic Tullius pro Rabirio, Saturnini mortem, quæ illi obiectebatur, adeò non expavescit ut scelus, ut potius illius auctorem exoptet fuisse Rabirium: *Arguis occisum esse à C. Rabirio* L.

L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi R. interfectum.

3. Fit Confutatio, cum adversarios, pari, vel etiam majori re objecta, vicissim laceessimus, ut periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & aliò avertunt. Talis est apud Virgilium disputatio pastorum; in qua sic prior incipit Damoetas: Dic quibus in terris, (& eris mihi magnus Appollo)

Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas!

Mopsus impar respondendo, nova questione conatur irretire Damoetam:

Dic quibus in terris inscripti nomina regnum

Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum: cum nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis objiçuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujus-

modi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclare gestas, invidorum, ut sit, calumniis appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentio facto, Hoc, inquit, die, Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginiensibus, signis collatis in Africa, bene, ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus, & iurgiis supersederi æquum sit, ego hinc exemplis in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemque, & Minervam, cæterosque Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo, iisque gratias agam, quod mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reipublicæ gerendæ mentem, facultatemque dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.*

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales & facetias, etiam in rebus seriis adhibere, quæ si nec in inimicam scurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem, mirum quantum causæ profint, & animos auditorum exhilarent.

Postremus denique refutandi modus fit per

per compensationem; cum scilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; sed alio quodam præclaro facto ubundè compensari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem interfecerat, iudicio populi R. fuit absolutus, *magis admiratione virtutis, quàm jure causæ*, inquit Livius.

C A P U T IV.

DE PERORATIONE.

Quid est Peroratio?

R. Peroratio, five Epilogus, est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. Ita Quintilianus.

Quot partibus constat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu affectuum commotione.

S. I. DE ENUMERATIONE.

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

R.

R. Fit cum ea, quæ per totam orationem variè sparsa sunt, summam colligimus, & sub uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæosim, seu recapitulationem, quæ est rerum fusè dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæosim?

R. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Maniliana, qui tamen partis tantum est, non verò totius Orationis: *Quare videtis, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, veltigalia maxima, fortune plurimorum civium cum republica defenduntur. Et rursus in eadem Orat. Quare cum bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissimè sit administrandum; & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid

Quid observandum est in Enumeratione,
seu Anacephalæosi?

R. Duo maximopere sunt observanda.
1. Ut cursim, & raptim repetas ea dun-
taxat, in quibus causa potissimum con-
sistit, & quæ maximè vellis auditorum a-
nimis inhærere. Si enim omnia minuta-
tim repetas, non erit *Peroratio*, sed no-
va quadam oratio, inquit Fabius.

2. Quæ dispersè, diffuseque dicta sunt,
itâ summam enumerabis, ut ea cum no-
vo aliquo pondere dicantur, figurisque
illuminentur, ornentur sententiis; nè sci-
licet videatur *crambe repetita*, inquit Sa-
tyricus si nimis jejuna sit, nudâque re-
petitio. Vide quâ sententia fit, quâ re-
ferta rebus, & verbis Anacephalæosis il-
la, qua Ajax apud Ovidium, suam contra
Ulyssëm, & pro se orationem itâ concludit;

Nec Clypeus vasti cœlatus imagine
mundi

Conveniet timidæ, natæque ad furta
sinistræ.

Debilitaturum quid te petis, improbe
munus?

Quod tibi si populi donaverit error A-
chivi,

Cur spolieris, erit, non cur metuaris
ab hoste,

Et

Et fuga, qua sola cunctos, timidissime
vincis,

Tarda futura tibi est, gestamina tanta
trahenti.

Adde, quòd iste tuus tam rarò prælii
passus

Integer est Clypeus; nostro, qui tela
ferendo

Mille patet plagis, novus est successor
habendus.

Denique quid verbis opus est? Specte-
mur agendo:

Arma viri fortis medios mittantur in
hostes;

Inde jubete peti, & refentem ornate re-
latis.

§. II. De AFFECTUUM COMMOTIONE.

Altera Perorationis pars, munusque al-
terum est affectuum concitatio: quod qui-
dem ità proprium est illius, ut propterea
Peroratio, *Sedes affectuum* à magistris ar-
tis appelletur; quòd nempe in eo potissi-
mum loco debeat orator omnia orationis
vela pandere, omnes eloquentiæ fontes
aperire, & auditorum animis quasi faces,
stimulosque subjicere.

Quo-

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide, quæ suprà fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, invidia, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimum parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non incedebat modò judices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; ità, ut non raro, quemadmodum ipse de se loquitur, *plangore, & lamentatione forum perorando compleverit*. Quapropter si fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui sole-

O

le-

311 *Artis Rhetoricæ Liber III.*
lebat, ut ipse ita testatur libro de Orato-
re: *Quid ego de miserationibus loquar?*
Quibus eo sum usus pluribus, quod etiam
si plures dicebamus, perorationem tamen
michi omnes relinquebant, in qua ut videretur
excellere, non ingenio, sed dolore assequen-
bar.

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ,
ubi sic ait: *Sed finis sit, neque enim præ la-*
crymis jam loqui possum, & hic se lacrymis
defendi vetat. . . .
Et in eadem oratione: *Me quidem iudices,*
exanimant, & interimunt hæ voces Milo-
nis, quas audio assidue, & quibus intersum
quotidie. Itémque pro Rabirio Postumo
Sed jam, quoniam, ut spero, fidem, quam
potui, tibi præstiti, Postume: reddam etiam
lacrymas quas debeo . . . Jam indicat tot
hominum fletus, quam sis charus tuis, &
me dolor debilitat, includitque vocem,

Eadem concitandæ commiserationis ar-
te perfidus ille Sinon Æneid. 2. suam
ad Priamum, & Trojanos veteratoriam
orationem ita concludit

Quod te per superos, & conscia nu-
mina veri,

Per, si qua est, quæ restat adhuc, mor-
talibus usquam.

Intemerata fides, oro: miserere labo-
rum Tan-

Tantum, miserere animi non digna
ferentis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum,
quàmque, ut ità loquar, flexanima apud
Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis
arma tandem impetravit, & Ajacem, do-
loris, ac repulsæ impatientem, ad mor-
tem adegit:

At vos, o proceres, vigili date præmia
vestro,

Pròque tot annorum curis, quos an-
xius egi,

Hunc titulum meritis pensandum red-
dite nostris,

Jam labor in fine est, obstantia fata
removi,

Altàque posse capi faciendo, Pergama
cepi.

Per spes nunc focias, casuraque mœnia
Troum,

Perque Deos oro, quos hosti nuper a-
demi;

Per si quid supereft, quod sit sapienter
agendum.

.....
Este mei memores; aut si mihi non da-
tis arma;

Huic date: & ostendit signum fatale
Minervæ.

Quænam sunt præcipuæ virtutes Perorationis?

R. Duæ 1. Ut fit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut fit brevis; quia, ut observat Tullius, *lacrymæ citò arescunt, & animorum incendia celeriter restinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

ARTIS
RHETORICÆ
LIBER QUARTUS

DE DIVERSIS ORATIONUM
GENERIBUS.

TAmetsi quæ de Inventione, Dispositio-
ne, & Elocutione fusiùs disputata sunt
à nobis hætenus, ad quodlibet argumenti
genus facillè possint accommodari; tamen
quò res sit expeditior, & cuiuslibet magis
in promptu, de variis Orationum gene-
ribus particulatim tradenda nobis esse
præcepta iudicavimus. Neque verò satis
esse censuimus, generatim, atque uni-
versè indicare fontes, unde manat omnis
oratio; nisi etiam singula itinera, singu-
lasque vias indicare figillatim aggredere-
mur.

Omnes itaque, quæ haberi possunt oratio-
nes, ad tria dicendi genera revocantur; nem-
pe ad demonstrativum, deliberativum, &

judiciale. Ad genus demonstrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon; 3. Epithalamium, seu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epini-
cium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur suasio, dissuasio, hortatio, commendatio; de duobus hisce orationum generibus enucleatè videamus: nam Judiciale minus est nostra ætate usitatum.

C A P U T I.

DE ORATIONIBUS, QUÆ PERTINENT AD
GENUS DEMONSTRATIVUM.

§. I. DE ORATIONE PANEGYRICA.

*Undenam nomen suum traxit Panegyri-
cus?*

R. Panegyricæ orationes propriè dice-
bantur illæ, quæ magno apparatu habe-
bantur olim in panegyri, hoc est, in publi-
co, solemnique Græcorum undique convo-
lantium cætu, sive ad ludos faciendos, sive
ad sacra, nundinasve in aliquo emporio ce-
lebrandas. Harum porrò orationum ini-
tium quò splendidius esset, sumi solebat
à lau-

à laude Numinis illius, quod ludis præ-
esse credebatur, ut Olympii Jovis in lu-
dis Olympicis, Apollinis in certamine Py-
thico. Deinde sequebatur laus gentis,
vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Deni-
que Principes, vel Magistratus, qui cer-
tamine præerant, pugiles, qui decerta-
verant, ac præsertim victores, qui præ-
mia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum ora-
tionum, quæ habebantur in panegyri.
Sed posterioribus temporibus non illæ
solum vocatæ sunt Panegyricæ, quæ sole
mnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam,
quæ in nobili quopiam consessu, qualis est
Senatus, in Principum laudem habeban-
tur.

§. II. DE INVENTIONIBUS, & FONTIBUS
PANEGYRICI.

*Quænam series servari solet in Panegyri-
co?*

R. Duplex; artificialis nempe, & natu-
ralis. Servatur series artificialis, cum in-
discriminatim, confuso temporis ordine,
omnia ad certa quædam capita ex arte re-
vocantur: v. gr. si quis veteris, seu ma-
joris Catonis laudes ad tria hæc referat
capita, quod fuerit optimus Senator, op-
ti-

317 *Artis Rhetoricæ Liber IV.* Si-
timus Orator, optimus Imperator. Si-
mili ratione Tullius in Maniliana, Pom-
peji laudes refert ad scientiam rei milita-
ris, ad virtutem, ad auctoritatem, &
ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius
Alexandrum Magnum laudat ex hoc du-
plici capite, virtute scilicet, & fortu-
na. *Fatendum est, inquit, cum plurimum
virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam
solus omnium mortalium in potestate ha-
buit.* Hic porrò artificialis ordo longè
plus habet artis, & ingenii, quàm ordo
naturalis.

Quænam est series naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua hi-
storiarum, ac temporis ordo servatur. Hæc
autem series dividitur in tria tempora: il-
lud, quod vitam antecessit; illud, quo quis
vixit; & si naturæ concesserit, illud, quod
mortem est consecutum.

Hunc persæpè adhibuerunt Isocrates,
& Tullius. Hunc ferme usurpavit Plini-
us in nobili illo Trajani Panegyrico.
Nam illius laudationem orditur ab ad-
optione, temporis ordinem ferè servans,
& ad tertium usque consulatum perducit.
Utinam verò seriùs habita fuisset pulcher-
rima illa laudatio, ut reliquam etiam op-
ti-

timi Imperatoris vitam haberemus. Cum enim in tertio, ut diximus, Trajani Consulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, etiam si non magnum belli ducem ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius; alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ut è Latinis Mamertinus, alique, qui cum eo pariter solent excudi. Nec planè aspernandus Ennodii Ticinensis Episcopi Panegyricus, de dictatus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Constantii Imp: Juvabunt quoque plurimum Latinorum Poëtarum Panegyrici; ut ille Tibulli ad Messallam librò 4. item seu Ovidii, seu Lucani ad Calpurnium Pisonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinonii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verborum, sententiarumque floribus asper-

gatur, & acutiùs excitetur sententiis: uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyrico, in quem tamquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. DE TEMPORE, QUOD ORTUM ANTECESSIT.

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quæ fortè pueri natalem horam præcesserint.

Quomodo laudari quis poterit à genere?

R. Si genus sit illustre, laudabis à splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus*. Dices, filios impressis majorum vestigiis insistere solere. Hinc illud Claudiani.

... Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in semina causæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertem
Æn. 12.

Cui

Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ

Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.

Quid factū est opus, si is, qui laudatur, obscuro genere natus sit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quisque nobilissimus.* Dices quoq; cum Seneca; *Non facit nobilem, Atrium plenum fumosis imaginibus.* Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. *Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra conditionem licet surgere.* Ufurpabis tritum illud alterius Senecæ: *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,

Vix ea nostra voco.

Cui planè simillimum est, quod ait Juvenalis Sat. 8.

Malo pater tibi sit Therfites, dummodo tu sis

Æacidæ similis, *Vulcaniaq;* arma capessas;

Quàm te *Thersitæ* similem producat Achilles.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,

Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Denique nè generis humilitas quidquam de laudibus deferat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Augustum patre avoque argentario natum esse, ut nonnulli voluere: proavum verò habuisse libertinum: avum autem maternum fuisse pistorem *Ariciæ*, quod illi non semel exprobravit Antonius, teste Suetonio. 2. Agathoclem *Siciliæ* regem patre figulo natum, teste Justinio. 3. Ptolemæum primum *Ægypti* regem, à quo successores omnes dicti sunt *Ptolemæi*, è gregario militiæ nomine *Lugo* fuisse prognatum.

4. Magnum illum *Arsacem*, primum *Parthorum* regem, unde itè *Arsacidæ* dicti sunt, obscuris omnino natalibus ortum fuisse.

5. Demosthenis patrem, gladiorum fabricum fuisse.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait *Satyrâ* 10.

Dis

Dis ille adversis genitus, fatôque fini-
strô,

Quem pater ardentis massæ fuligine lip-
pus

A carbone, & forcipibus, gladiosque
parante

Incude, & luteo Vulcano ad rethora
misit.

Erit etiam in promptu magnifica illa
Tullii vox, cùm contemptim, *novus Arpi-
nas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majo-
ribus virtute meæ præluxi*. Denique pot-
erit usurpari quoque ingeniosum illud di-
ctum Iphicratis, qui ex sutoris filio, ob
summam rei militaris peritiam, factus A-
theniensium exercitûs Imperator, invi-
do cuidam generis ignobilitatem expro-
branti falsè respondit: *Meum genus à me
incipit: tuum in te desinit. Meorum pri-
mus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illustris fuerit, virisque insigni-
bus nobilitate, hoc ipsum in laude poni
solet. Hunc laudationis fontem non
ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone:
Multa viri virtus animo, multusque re-
cursat Gentis honos.

Quid

Quid factū est opus, si patria sit ignobilis
& obscurā, vel etiam infamis?

R. 1. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset in Scythia, & à Græco nescio quo Barbarus à Scythia contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè respondit: *Mihi quidē patria probro est; tu verò patria.*

2. Dices cum Juvenale, tametsi adeo pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur: unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habet*: tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæque venatorem acerrimum:

. . . . Cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla
datuos,
Verecū in patria, crassoque sub aère
nasci.

3. Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconis:

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquam cunabula
quæris,
Et qualis; non unde satus

4. Faciet quoque mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo imperatore, qui natus erat in Africa.

De Diversis Orationum generibus. 324
Punica origo illi; sed qui virtute probaret

Non obfcare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

R. Si quid fortè fingulare contigerit, quo pueri futura claritas, & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id solerter in laude ponendum erit. Hujusmodi est fax illa, quam Hecuba prægnans uterò gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam vitis illa, quam in somnio vidit Aftyages, quæ palmitibus Asiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præfagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris consedis se dicitur. His adde quod de mirabili S. Joannis Baptistæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quæ nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. DE IIS, QUÆ IN VITA IPSA LAUDARI POSSUNT.

Quænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, scientiæ, & artes.

Quænam virtutes sunt vel maxime celsæ?

R. Primum, ut par est, locum obtinet religio, pietasque in Deum, in Parentes, & Patriam.

Ex hoc capite suam ipsius commendationem exorditur Æneas, i Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates.

Classe veho mecum.

Secundum locum sibi jure vindicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustina conjugem: Non enim quid*

De Diversis Orationum generibus. 325
quidquam est, quod Imperatorem Romanum
meliùs commendet gentibus, quàm clemen-
tia. Hæc Cæsarem Deum fecit: Hæc con-
secravit Augustum.

5. Laudabitur liberalitas, atque benefi-
centia, qua nimirum una reges, ac prin-
cipes propiùs ad Deum possunt accedere.
Commendabitur anrea illa Seytharum le-
gati ad Alexandrum vox; *Si Deus es, tribu-
ere hominibus beneficia debes, non sua eri-
pere.* Celebrari quoque poterit facilitas,
ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil
cuiquam quod concedi fas esset, abnuebat;
negans, inquit Suetonius, *oportere quem-
quam à Principe tristem discedere.* Cùm ve-
rò aliquando, inter cœnandum, diem il-
lum beneficio vacuum abiisse meminisset,
conversus ad amicos, *Amici,* inquit, *diem
perdidi.* Adeò scilicet Principibus vitam ad
benemerendum de mortalibus datam exi-
stimabat: proindeque summis æquè, ac in-
fimis charus adeò fuit, ut *humani generis
deliciæ* meritò diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgi-
lii sententia, *Æneid 6.* sepositum quem-
dam Elysios esse locum iis omnibus, qui
erga alios fuere benefici:
Quique sui memores alios fecere me-
rendo.

Denique celebrabitur fortitudo in ade-
undis periculis, & in laboribus sufferen-

dis; magnitudo animi excelsi, & invicti
 nihil extimescentis, constantia, fidesque
 in promissis, prudentia in consiliis ca-
 piendis, celeritas in exequendis; in ad-
 versis verò æquanimitas, & robor mentis
 semper imperterritæ.

*Quomodo laudari quis potest à scientia,
 & artibus?*

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium ar-
 tium disciplinis sit instructus is, qui lauda-
 tur. 2. Si saltè literis, & artibus faveat,
 & patrocinetur. Ex hoc posteriori ca-
 pite Imperatorem Trajanum magnificè ce-
 lebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et spes, & ratio studiorum in Cæsare
 tantum.

Solus enim tristes hac tempestate Ca-
 mcenas Respexit.

§. V. DE CORPORIS, & FORTUNÆ LAU- DIBUS.

Quænam res laudantur in corpore?

R. Laudatur in corpore pulchritudo,
 robor, & sanitas, & his similia. Qui
 hæc habuerit, laudabitur, quod bene sit
 illis usus: Qui non habuerit, quod sapien-
 ter caruerit: Qui amiserit, quod tulerit
 moderatè.

Cur

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur 1. Quia, licet in severam laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non in scitè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metari, & ex vultu hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus cælestis spiritus intravit habitator.* 3. Quia corporis decor est mutæ quædam commendatio, & ut eleganter agebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus

Adjuvat.

inquit Maro. Hinc est, quòd olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinem spectare solebant, ut narrat Aristoteles: graviterque mulctatus fuit olim à Lacedæmoniis Archidamus rex, quòd exiguam duxisset uxorem. Querebantur enim non reges, sed regulos ex hoc conjugio procreatum iri. 4. Quia pulchritu-

tudo est veritatis non solum indicium, sed etiam adjumentum. 5. Denique cum vel in ipsis sacris litteris prædicetur David ut pulcher aspectu, & facie decora; quid sane mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ut ætatis suæ formosissimus? Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus; *Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit, ut oportet te Principem fieri: hæc ut deceret.*

Quod si subturpiculus fortè fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregiis animi dotibus solerter compensabis. Confugies ad illud Ovidianum.

Si mihi difficilis formam natura negavit;

Ingeniò formæ damna rependo meæ

Dices deformem fuisse Socratem, cæcum Homerum, cochitem seu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

Cum Getula Ducem portaret bellualiscum,

Flu-

Fluxam & caducam formæ fragilitatem,
quæ propediem deflorescit, verbis exag-
gerabis, unde Socrates ingeniosè aiebat,
illam esse *breve tyrannidem*. Neque fra-
gilem modò dices, sed etiam rem esse ple-
rumque perniciosam, præcipientem, lubri-
cam, & periculosaæ alexæ plenam docebis.
Unde festivè Petrarcha vocat illam *velum*
oculis, pedibus laqueum, viscum alis. Po-
stremò addere poteris cum Petronio: *Ra-
ram facit mixturam cum sapientia forma;*
& cum Ovidio, primò Fastorum.
Fastus inest pulchris, sequiturque super-
bia formam:

Cum Martiali, lasciviam esse persæpe
illius comitem.
Insignis formâ, nequitiaque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plau-
tum: *Nimia est miseria pulchrum esse homi-
nem nimis*. Sed in primis dices cum Ju-
venali Sat: 10.

Sed vetat optari faciem, Lucretia qua-
lem

Ipsa habuit, cuperat Rutilæ Virginia
gibbum

Accipere, atque suam Rutilæ dare. Fi-
lius autem

Corporis egregii miseros, trepidosq;
parentes

Semper habet: rara est adeò concor-
dia formæ

At-

Atque pudicitiaë

Quænam sunt Fortunæ bona?

R. Honores, & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneque illis fuerit usus. Hinc acute omnino suum Trajanum laudat Plinius, quod meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli, inquit, contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres.* 2. Si meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo ita comparat Plinius in Epistolis: *Uterque, inquit, ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter (Rufus) cum expedit debitos titulos: alter (Frontinus) cum mavult videri contempsisse.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur 2. Si sint honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad juvandos amicos; vel ad egenorum inopiam sublevandam, ut Trajanus; de quo ita Plinius: *Nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes:* Non verò quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aut

De diversis Orationum generibus 332
Aut qui divitiis soli incubuere repertis;
Nec partem posuere suis: quæ maxima
turba est.

Quod si fortunæ bonis carueritis, quem
laudas, confugies ad tritos illos, com-
munesque locos, blandientis fortunæ
munera potius esse in malis, quàm in bo-
nis numeranda; caduca; semper hæc es-
se, non virtutis, & ingenii, sed incer-
tæ sortis, & temporum munera; infeli-
citatæ genus esse semper esse felicem.
Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio*
quomodo bonæ mentis soror est paupertas:
Amplificabis Horatianum illud: *Aurum*
irrepertum, & sic melius situm cum terra
celat. Dices deniq; cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Con-
sul.

Si volet hæc eadem, fies de Consule
Rhetor.

§. VI. DE TEMPORE ILLO, QUOD MOR-
tem subsequitur.

Superest nunc tempus ultimum, cujus
in primis habenda est ratio. Ut enim do-
cet D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est*
perfecta laudatio; neque quisquam in hac
vita potest definitio præconiò prædicari, cum
posteriora ejus incerta sint.

Quæ-

Quænam res in ultimo tempore laudari possunt?

R. Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsum mortis tempus contingere.

Quid in ipsa morte considerare potissimum debet Orator?

R. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ut sapientem, ac probum decet; Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnans occubuerit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occubuerit, ut Christi Martyres Sanctissimi: vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quænam post mortem considerata sunt?

R. Tria hæc spectari solent, 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ut quod Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*; vel quod uni Demetrio Phalereo statuæ trecentæ, & sexagintæ fuerint Athenis positæ, vel quod Gorgiæ Leontino, non aureata, ut ceteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror, & luctus, Quò refer illa Mopsi apud Maronem Ecl. 5.

Non

Nonnulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina;
nulla neque amnem

Libavit quadrupes, nec graminis atti-
git herbam

Daphni, tum Pœnos etiam ingemuisse
leones

Interitum, montesque feri, silvæque
loquuntur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum
incredibili, insolitoque omnium luctu, & a-
cerbissima militum comploratione post A-
lexandri mortem; quod eloquentissimè ita
describit Curcius lib: 10. Suprema hæc vox
regis fuit & paulò post extinguitur. Ac pri-
mo ploratu, lamentisque, & planctibus to-
ta regio personabat; mox velut in vasta
solitudine omnia tristi silentio muta torpe-
bant, ad cogitationes quid deinde futurum
esset, dolore converso. Nobiles pueri custo-
diæ corporis ejus assueti, nec doloris ma-
gnitudinem capere, nec se ipsos intra vesti-
bulum regiae retinere potuerunt; vagique,
ac furentibus similes totam urbem luctu, ac
moerore compleverant, nullis quæstibus o-
missis, quos in tali casu dolor suggerit
Nec poterant victi à victoribus in communi
dolore discerni. Persæ justissimum, ac mitis-
simum dominum; Macedones optimum, ac
fortissimum regem invocantes, certamen
quod-

quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solum, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem, & in flore ætatis fortunæque, invidiâ Deorum ereptum esse rebus humanis. Vigor ejus, & vulsus educens in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurebant oculis.

Persæ, comis more suo detonsis, in lugubri veste cum conjugibus, liberis, non ut victorem, & modò hostem, sed ut gentis suæ justissimum regem, verò desiderio lugebant. . . . Ad Darii quoque matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus abjecit. . . . ad ultimum dolori succumbit, obvolutoque capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemque averfata, cibò pariter abstinuit, & luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3. Denique spectantur filii superstites relictî, unde levare mortis mœror, damnumque aliquo pacto sarciri possit. Itâ D. Ambrosius in funere Theodosii magni, Ergo, inquit, tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoscere; & in quibus eum cernimus, & tenemus. Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio successerê. S.

§. VII. ANIMADVERSIONES QUÆDAM
CIRCA PERSONARUM LAUDATIO-
NEM.

*Quænam observanda sunt in personarum lau-
datione?*

R. Tria hæc. 1. Nè ad e mentitas, fictiti-
asque laudes recurramus, quæ scilicet
non splendorem afferunt orationi, sed
in veris etiam fidem omnino derogare so-
lent; ut olim contigit imprudentibus his-
ce Poëtis: qui versibus celebrare veriti
non sunt hyacinthinas Stratonices comas,
quam non deformem modò, sed calvam
prorsus esse nemo non sciebat. Hoc e-
tiam illustrare poteris exemplò Lipsii, qui
Alexandrum sapienter effinxit hastam ma-
nu tenentem, Apellem reprehendens, quòd
eundem fulminantem depinxisset, & ita
spoliasset veris, ac propriis insignibus,
ut ornaret falsis, quæ nullam apud po-
steros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè in meliorum copia,
res consecemur viles, & facta leviora.
Ut enim scitè agebat Phavorinus, turpius
est exiguè frigidèque laudari, quàm gra-
viter vituperari. In magnis tamen viris a-
liquando etiam res minuscultas commen-
dare, operæ pretium est. Fecit hoc olim

Damis in Apollonio suo Tyanæo: eoque nomine reprehensus; argutè respondit: *De mensis Deorum analecta quoque colligi sedulò debere, nè de illorum ambrosia quidquam depereat.*

3. Denique erit hoc observandum diligenter, ut non communes, ac pervagatas, sed proprias cujusque, vel saltè cum paucis communes laudes præcipuè confectentur. Quapropter planè, ac perfectè perspecta tibi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De personarum laudatione satis, superque dictum à nobis hætenus. Unde intelligi facillè potest, quomodo debeat institui vituperatio, quippe ubi omnia prorsus debent inverti.

§. VIII. DE ORATIONE NATALITIA, SEU GENETHLIACA.

Quid est oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam

dam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem, quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragenda, 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad Deum O. M. ut infanti faustè, feliciter, prosperèq; eveniant omnia, utque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licet nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Iulo,
Vera Deum soboles, nascere magne pu-

er,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat
habenas,

Quippe regas orbem cum seniore se-

nex.
*Undenam excitari potest spes illa, atque
expectatio de futura prolis virtute, ac glo-*

ria?
R. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si qua fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsequuta: quæ de Augusto narrantur, itemque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensis dixit: Bulonxi, volo, quæ vox transit in omen futuræ audaciæ. Si quis paren-

tum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis ubi rem benè augurandi campum, ut de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quænam est dispositio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ità Maro eximium illud Salonini, seu alterius Genethliacum exorditur ab apostrophe, quæ gestientem quamdam lætitiæ exprimit:

Sicelides Musæ, paulò majora canamus,

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ læta omnia de infante sperare jubeant, Vide quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantàque non vereatur augurari de puerō, ex patris virtute notissima.

Ille Deū vitam accipiet, Divisque videbit

Permistos heroas; & ipse videbitur illis:

Pacatūque reget patriis virtutibus orbem,

At simul heroum laudes, & facta parentis

Jam

De diversis Orationum generibus. 340
Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paulatim flavescent campus arista.

Peroratio denique vota, precesque pro
filii, & parentum incolumitate continebit. Ità Statius *Silvarum* librô 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,
Natis longior, abnepotibusque,
Annos perpetuâ geres juventâ,
Quos fertur placidos obisse Nestor,
Quos Tithonia computat senectus,
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitus apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam, & oleum perdemus.

§. X. DE ORATIONE NUPTIALI, SIVE
EPITHALAMIO.

Quid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ut vox ipsa satis indicat, est oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Dalxon*, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quo scilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benevolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atque diffunditur.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisque, à corporis, animique dotibus, & à certis illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus, fusè diximus supra. Ità Mariam Imperatoris Honori novam conjugem laudibus in Cœlum tollit Claudianus Epithal.

Salve fidereæ proles augusta Serenæ,
Magnorum soboles regum, parituraq;
reges.

Quæ proprior sceptris facies, quis dignior aulâ
Vul-

Vultus erit? Non labra rosæ, non col-
la pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina
flammæ.

.....
Auroræ vincis digitos, humerosque
Dianæ.

Tertiô locô laudatur nuptiarum apparatus
atque celebritas, popularium, & affini-
um prædicatur lætitia, & aliqua etiam
laude solent aspergi, qui ad nuptias con-
venerê. 4. Denique præcipuis, & fau-
stis omnibus clauditur oratio, & vota
Deo, Superisque pro felici liberorum or-
tu, mutuâque conjugum concordia nun-
cupantur. Ità Statius in Epithal. Stellæ
& Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate
nepotes.

Qui leges, qui castra legant, qui carmi-
na ludant;

Acceleret partu decimum bona Cyn-
thia mensem;

Sed pareat Lucina, precor, tûque ipse
Parenti

Parce puer; nè mollem uterum, nè
stantia lædas

Pectora: cumque tnostacito naturare-
cessu

Formavit vultus, multum de matre decoris,

Plus de patre feras

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith: Prudentis, & Claudiae l. 4.

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito

Tunc quoq; cum fuerit, non videatur anus.

§. X. DE LAUDATIONE FUNEBRI.

Quid est oratio Funebris?

R. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cuiusmodi erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi iussit Artemisia; itèmq; quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam est origo huiusmodi Funebrum orationum?

R. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinius cæsum, funebri oratione

De diversis Orationum generibus 344
ratione profectus est; tantoque id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad ceteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porro laudationibus mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius; quod nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis, quàm verè dicerentur, ut ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

R. Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

DE ARTIFICIO FUNEBRIS ORATIONIS.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quamdam mœroris, luctusque significationem præferre omnino debet. Duci autem poterit. I. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illi-

us, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi; *O fallacem nostram spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspiciere potuerunt!*

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatus, vel à mæsto audientium silentio, quæ res utraque sacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim sumus exorsi funebrem laudationem Ill. Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi, & Proregis Lugd. Quòd tristi silentio, tacitæque inæstitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensos esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrum, cuius vim acerbissimam in vestris animis altiùs insedisse satis intelligo, At hic vester mæror, hæc expectatio tanta nè mihi, vobisque fraudi sit, est omnino, quod verear. Habeant hoc nempe magni dolores, ut superbissimum sit illorum sensus delicatissimumque fastidium: Habent hoc, ut refrigerando faciliè recrudescant, neque se, nisi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licèt officii pondere, quàm illud deferam.

3. Duci poterit Exordinm à gravi aliquo

quo apophtegmate de fragili, caducâque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ut cum maximè, ante oculos obversatur.

4 Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumsteterè. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviae minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa moerebant, Cælum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse desleret eum principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere Caroli noni Galliarum Regis exordiat ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac penè prostratis infelicis Galliae rebus, ut Carolus Rex, quo se illa recreabat, ac solabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbissimam memoriam deponebat, cum bonorum animos ad aliquam spem quietis*
eri-

erigere cæpisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica, & ancipitia humana vitæ curricula!

Quid factū opus est in confirmatione?

R. Tribus illis, quæ suprà memoratæ sunt, partibus constabit Confirmatio, laude nimirum, consolatione, atque Parænesi; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hoc tantum differt oratio funebris, quòd audientium voluptatem sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil nisi mœrori serviat, atque tristitiæ; unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiæ, gaudiumque posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo Quintilium perpetuus sopor.

Urget? cui pudor, & justitiæ foror

Incorrupta fides, nudaque veritas,

Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcumque consolabitur.

1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortu-
oque

De diversis Orationum generibus 348
oque habiti, & omnia, quæ virtutem illius testantur tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cælo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quòd si fortè pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur: tunc enim verò poteris vagari liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cum Martiam Legionem, quæ in prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippicâ 13. Illi impii, quos cecidistis, etiam apud inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria bene redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudem, gloriàmque contendere? Et post pauca: Sed quoniam, Patres Conscripti, gloriæ munus optimis, & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima hæc est quidem consolatio, parentibus, quòd tanta Reip: præsidia genuerunt;
li-

liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis; conjugibus, quod viris carebunt; quos laudare, quam lugere præstabit; fratribus, quod in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Deniq; adstantibus, earum, quas celebrasti, virtutum recordatione stimulos admove-
re conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificium?

R. Hæ sunt Perorationis partes. 1. *Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo.* 2. *Sempiternam eidem apud Posteror exoptare ac polliceri memoriam.* 3. *Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:*

*Quis desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, &c.*

§. XI. DE ORATIONE EUCHARISTICA.

Quid est oratio Eucharistica, seu Eucharisticum?

R. Oratio Eucharistica dicitur ea, qua ob acceptum insigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; ejusmodi est locu-

De diversis Orationum generibus 350
culenta illa oratio, qua Aufonius Orator,
& Poëta Gallus, Imperatori Gratiano discipulo quondam suo gratias egit pro Consulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Eucharistici* nomen à voce Græca *Eucharitiu*, gratias agere.

Quot sunt præcipuæ partes Eucharistici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiâ obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam esse debet exordium orationis Eucharisticæ?

R. Exordium versari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi, genere, & magnam grati animi foras quodammodo erumpere gestientis significationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui pro eo ac par est, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius, in oratione post reditum habita in Senatu: *Si, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratremque meum, liberosque nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quaeso, obtestorque, nè meæ naturæ potiùs quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis.*
Quæ

Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

2, Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; idemque initium quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2 Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam 1. A persona, quæ gratificabitur, si rex, si in amplissimo dignitatis gradu collocatus.
Hinc

Hinc enim augetur beneficii magnitudo.

2. A persona, cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re qua gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis

4. A ratione, & modo; si non ægre, sed libenti animo; si non rogatu alieno, sed sponte; si non redditum sit, sed datum beneficium, si non tardè, sed citò, & opinione citius. Ut enim est in veteri Pro-

verbio, *Bis dat, qui citò dat*: & interdum etiam beneficii locò ducitur, si citò negatur. Unde in laudatissimo Epigrammate auctoris incerti, sed veteris:

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte, die-
que.

Nec datur ingressus, quo mea facta lo-
quar.

Ite, Deæ faciles, & vestro numine sal-
tèm

Dicite divini Cæsaris ante pedes:

Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,

Saltèm aliquis veniat, qui mihi dicat,

Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nun-
quam interituram, & trabali, ut ita lo-
quar, clavo figendam esse polliceberis. Ità
Ausonius ait ubique sibi occurrere benefi-
ficia

ficia Gratiani, in templo, in foro, in curia,
in palatio, domi. Sic etiam Mamertinus ad
Imperatorem Julianum: In referenda gra-
tia hoc tibi polliceor, semperque presta-
bo, mihi nec in suggerendis consiliis verita-
tem, nec in adiendis periculis animum, nec
in laboribus perferendis industriam defutura-
ram. Sed nullum, quod sciam, illustrius
exemplū afferri potest, quàm Eucharisticum
Æneæ ad Didonem, Æneid. I.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaum, terræque,
marisq;

Omnibus exhaustos jam casibus, omni-
um egenos

Urbe, domo focias. Grates persolvere
dignas

Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid
ubiq; est

Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per
orbem,

Dî tibi (si qua pios respectant numina, si
quid

Usquam Justitiæ est, & mens sibi conscia
recti)

Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib: 28. oratio-
nem Saguntinorum gratias agentium Sena-
tū

De diversis orationum generibus 354
tui Rom. quod eorum causa bellum adversus Hanibalem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissimam illam epistolam, qua Tullius agit gratias Marcello ob supplicationem sibi ejus opera decretam.

§. XII. DE EPINICIO, & GRATULATIONE.

Quid est Epiniciū?

R. Est gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græcæ vi *victoria*.

Quodnam esse debet illius artificium, & dispositio?

R. Exordium, si unquam aliàs, erit splendidum, floridumque, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis esse debere, quàm temperatum.

In Confirmatione amplificabitur 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissimi viri, qui
in

§55 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
in bello strenuè pugnantes ceciderè. Ità Vir-
gilius Euryalum Nisumque laudibus in Cœ-
lum extollit: *Æneid.* 9.

Fortunati ambo, si quid mea carmina pos-
sunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet
ævo.

Dum domus *Æneæ* Capitoli immobile sæ-
xum

Accolet, imperiūque pater Romanus
habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis du-
cibusq; præcipuis, qui in victoriæ partem
aliquam venêre. Ità Ruæ us, hîc inscriptionibus, Augusti sæculô dignis, conse-
cravit nomen illorum, qui bellum Bata-
vicum una cum Ludovico Magno admi-
nistraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO
TRIBUS AD SENEFUM EXER-
CITIBUS FRACTIS.

HENRICO PRINCIPI TURRENIO, SER-
VATIS REGNI FINIBUS, PULSIS UL-
TRA RHENUM GERMANIS,
EORUM EXERCITU

QUATER CÆSO.
FRANCISCO MARESC. CREQUIO, DE-
LETIS INCRUENTA VICTORIA
GERMANORUM COPIIS, &c.

Pero-

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ut par est, ritè persolutæ.

Quòd si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam ceperis animò voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradûs amplitudinem vertebis extolles. 4. Non casu, non prehensibûsque, sed meritis, rebûsque gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

R. Est Oratio, qua discedentem aliquem faustis ominibus, votisque prosequimur; cujusmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad

Vir-

Virgilium Athenas proficiscentem:

Sic te Diva potens Cypri,

Sic fratres Helenæ lucida fidera,
Ventorumque regat pater,

Obstrictis aliis, præter Japyga,
Navis quæ tibi creditum

Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,

Et serves animæ dimidium meæ.

Quid est Apobaterion?

R. Est oratio, quam habemus discedentes
ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi
cum singulari benevolentiae significatio-
sumus excepti. Hujus generis est Æneæ
discedentis oratio ad Helenam, & Andro-
machen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar ob-
ortis:

Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua; nos alia ex aliis in fata voca-
mur.

Vobis parta quies: nullum maris æquora
randum:

Arva neque Ausoniæ semper cedentia re-
trō

Quærenda: Effigiem Xanthi, Trojamque
videtis,

Quam vestræ fecerê manus: melioribus
opto

Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Gra-
jis.

Quid

Quid est Epibaterion?

R. Est oratio, quæ habetur ab illo, "qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib: 3. Poëtices.

C A P U T II.

DE ORATIONIBUS, QUÆ PERTINENT AD GENUS DELIBERATIVUM.

Quænam est materia generis deliberativi?

R. Illius materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait Tullius, Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuo victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neq; quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.

Quisnam est finis generis deliberativi?

R. Honestas, & utilitas.

Quænam orationes spectant ad genus deliberativum?

Q

R.

R. Pertinent ad genus deliberativum *sua-*
fio, *dissuasio*, *hortatio*, *dehortatio*, *conci-*
liatio, *concitatio*, *commendatio*, *pelitio*,
 & *consolatio*.

§. I. DE SUASIONE, & DISSUASIONE.

Quid est Suasio?

R. Est oratio deliberativa, qua *osten-*
ditur, quid faciendum sit. *Dissuasione* ve-
 rò contrarium suadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suasioni,
vel Dissuasioni propria?

R. Ducuntur ab honesto, ab utili, à ne-
 cessario, à facili, à jucundo, cum ali-
 quid suadendum est; & a contrariis capi-
 tibus, cum est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

R. Honestum id intelligimus, inquit
 Cicero, quod tale est ut detracta omni utili-
 te, per se ipsum laudabile sit, & expeten-
 dum; v g si quempiam hortemur, ut M.
 Attilii Reguli exemplò malit ad mortem
 vel ad vincula reverti, quàm datam ho-
 stibus fidem fallere. Ità Tullius in Mani-
 lianis probat suscipiendum esse bellum Mi-
 thridaticum, ut deleatur ignominia,
 quam Populo R. Mithridates inussit, cum
 unâ

De diversis Orationum generibus 360
unâ horâ tot civium Romanorum millia
jussit occidi. Ex hoc eodem loco Cato
apud Lucanum lib: 9. animos militum ac-
cendit sola gloriæ commendatione, ad
aggrediendum iter periculosum, ac diffi-
cile:

O quibus una salus placuit mea castra se-
cutis
Indomita cervice mori, componite men-
tes
Ad magnum virtutis opus, summosque
labores:

Quam orationem claudit pulchra illa
sententia:

—Serpens fitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris:
Lætius est, quoties magno sibi constat
honestum.

Quid vocas utile?

R. Utile est, quod propter commodum
expetitur; sive adjunctam haheat honesta-
tem, ut gloria, honor, dignitas; sive non
habeat, ut divitiæ, valetudo, tranquillitas,
malorum depulsio, &c. Ex his lo-
cis Catilina conjuratos hortatur, apud Sal-
lustium, ad nefarium facinus, quod ille

361 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
maximum, atque pulcherrimum vocat.
Nobis, inquit, est domi inopia, foris as alienum, mala res, spes multò asperior. Deniq; quid reliqui habemus, præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis, libertas; præter ea divitiæ, decus, gloria n oculis sita sunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia posuit.

Curio similiter, apud Lucanum lib: I. specie utilitatis Julium Cæsarem ad bellum civile sic hortatur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris
Pars quota terrarum! Facili si prælla pauca

Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.

Quid votas Necessarium?

R. Necessarium dicitur id omne, finè quo salus, aut dignitas stare non potest. Sed mavis cum Scaligero: necessarium dicitur quod ità utile est, ut finè eo res NECESSASSE possit, unde, & nomen derivatum est. Hujusce porrò loci magna vis est. Multa enim sunt animis adeò segnibus, ut tur quoque, cùm aliquid honestum & utile esse se norunt, tamen si res sit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales ratio necessitatis est compendiosa via

De diversis Orationum generibus 362
via ad persuadendum. Ejusmodi est Ciceronis argumentum in 4. Philip: Agitur enim non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiâque perituri. Ab hoc potissimum loco, itemque ab honesto Æneam Hector ad fugiendum hortatur; Æneid 2.

Heu! fuge nate Dea, tēque his, ait, eripe flammis.

Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

Sat Patriæ, Priamoq; si Pergama dextrâ Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Quid vocas Facile?

R. Facile illud est, quod sinè magno labore, sumptu, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut ægrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Venerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno, Æneid: 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat.

Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

Q 3

Quid

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam habet voluptatem vel animi, vel corporis; sic nuncupatum, inquit Tullius, à *juvando*, quòd nempe jüvet vel utrumq; vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii: *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem esse capturum.*

Quænam in suadendo, vel dissuadendo præcipuè spectanda sunt?

R. Tria. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2. Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui suadeat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

R. Quinque illa, de quibus egimus enumeratè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis, qui deliberant?

R. Caput artis est nosse penitùs animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac naturas festinè odorari, ut possis ambitiosis splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & suo, quod ajunt, hamo quemque piscari.

Pro-

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus, aut viris principibus, apud quos, ut agebat Parisatis illa, verbis byssinis opus est; an cum nobilibus, quos honesta, ac laudabilia tangunt: an cum plebe, bellua multorum caput, apud quam negotium tractare longè difficillimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare: sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem facilius possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hic agi solet ab artis Magistris; & in primis ab Aristotele.

§. II. DE VARIIS VARIARUM ÆTATUM MORIBUS.

Quinam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?

R. Ætatis cujusque mores graphicè admodum ità pingit Horatius in Arte poetica.

Imberbis Juvenis tandem, custode remoto,

Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper;

Utilium tardus provisor, prodigus æ-
ris;

Sublimis, cupidusque, & amata relin-
quere pernix.

Conversis studiis, ætas, animusque vi-
rilis

Quærit opes, & amicitias, inservitho-
nori:

Commisisse cavet, quod mox mutare la-
boret.

Multa senem circumveniunt incommo-
da; vel quod

Quærit, & inventis miser abstinet ac
timet uti;

Vel quod res omnes timide, gelideq;
ministrat;

Dilator, spe longus; iners, avidusq;
futuri,

Difficilis, querulus, laudator temporis
acti,

Sed puero censor, castigatque mi-
norum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus; fa-
cilè, & vehementer excandescunt, unde
adolescencia quidam quasi rationis æstus
appellatur; honestum utili præferunt, a-
perti sunt, candidi, & misericordes; suâ
enim innocentia ceteros metiuntur. Pro-
digi sunt; & in sumptus effusi; nondum

enim

De Diversis Orationum generibus 366
enim egestatem sunt experti: ad risum, &
dicacitatem sunt propensi

At dispar omnino est senum ratio. Facile succensent illi quidem, sed non æquè parent iræ; quia, ut scitè Horatius, *Lenit æbescens animo capillus, Litium & rixæ cupidos protervæ*. Parum sperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridiculos odere, solliciti sunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, suspiciosi; sæpè enim aut se, aut alios delusos meminerunt. Præterea queruli sunt, morosique, ut ait Tullius, *in fragili corpore odiosa est omnis offensio*.

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unde non inscitè Cornelius Gallus, seu potius Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo,

O sola fortes garrulitate senes!

Sed facile hoc illorum ætati condonandum,

ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abundè compensant.

Virilis ætas senectutem inter, & adulescentiam interjecta: ac in quodam quasi confinio posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque in-

367 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
dolem, velut ex vicinia, trahit. Juven-
tus fortis est, sed intemperans; senectus
est temperans, sed timida; virilis ætas
fortis est, sobriâque. Juventus nimis
credula est; senectus nimis suspiciosa; vi-
rilis ætas, pro rerum natura, vel confi-
dit, vel diffidit. Juventus quærit honestum
potiùs quàm utile: senectus utile magis
quàm honestum, virilis ætas, & hone-
stum simul, & utile.

Puerilis denique ætas effervesceat facile,
mutatur in horas; magnam habet indo-
lem ad virtutem gloriæ, honorique mi-
rum in modum velificatur. Audi Tulli-
um libr: 5. de Finibus, *Quanta sunt pue-
rorum decertantium studia! ut illi effereun-
tur lætitiæ, cum vicerint! ut se accusarino-
lunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labo-
res non perferunt, ut æqualium principes
sint!*

§. III. DE MORIBUS NOBILIVM, DIVI- tum, & Plebejorum

Quinam sunt Nobilium mores?

R. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel
maximè studiosi, & si Apulejana voce uti
fas est, sunt in primis honoripetæ. Solent
autem non solum ignobiles aspernari, sed
etiam homines novos, qui primi ex sua
gen-

gente sunt honores consecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illique Consulatum invidebat. Unde sic de eo Sallustius: *Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Quinam sunt Divitum mores?

R. Divites, si præsertim divitias sunt nuperrimè consecuti, contumeliosi ferme sunt, ac superbi. Nempe facile sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia. Præterea solent mollitiâ, luxûque diffilere, ut notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores

Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu. Divitiæ molles

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cum de T. Roscio ait, *Qui in sua re fuisset ægentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena;* & Maro, cum ait de Numano.

Vociferans, tumidusque novò præcordia regnò.

Qui sunt denique Plebejorum mores?

R. Germanos plebis mores suis coloribus scitè pingunt Sallustius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt, *plebem esse*

se belluam multorum capitum . . . plura,
 & ventô mobiliorem esse. . . opinione duci
 magis, quàm veritate. . . ire quò itur, non
 quò eundum est . . . privatis commodis ser-
 vire potiùs quàm publicæ vel honestati vel cu-
 piditati. . . cupidam esse rerum novarum . . .
 Denique pessimi argumentum turbam esse.

De variis Reipublicæ formis.

Neque verò in deliberatione satis est æ-
 tatis, & conditionis cujusque indolem,
 ac studia diligenter spectare. Spectandi
 præterea sunt Reipublicæ mores, qui sci-
 licet, pro varia Politicæ forma, solent ma-
 ximopere variare. Aliter igitur agendum
 apud Gallos, Hispanosque, & Lusitanos,
 quibus Rex unus summo cum imperio præ-
 est: aliter apud Helvetios, Batavosq; ac Ve-
 netos, apud quos vel plebs vel Optimates
 dominantur.

Quid est Monarchia?

R. Est unius dominatus, communem u-
 tilitatem spectans.

Quid est Aristocratia?

R. Est Optimatum imperium, cujusmo-
 di est apud Venetos. Quòd si Optimates
 illi pauci sint, & propriæ, non verò pu-
 blicæ serviant utilitati, vocabitur *Oligar-*
chia? *Quid*

R. Est imperium populi, cujusmodi ferme est apud Helvetios. Quòd plebs infima dominetur, vocabitur *Ochlocratia*. Ad di potest *Anarchia*, quæ solet ex turbulentissimis temporibus exurgere, cum sine Rege, ceterisque magistratibus, fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accurratè cognosces, & illorum germanam indolem perspectissimam habebis, ut possis ad illam sermonem accommodare, ut monet Horatius:

Intererit multùm Davusne loquatur, an heros,

Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quænam igitur est variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicosi, mobiles, præcipientes, longæ spei impatientes, faciles ad obliviscendas injurias æquè ac benefacta; acribus initiis, injurioso fine, & ut ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu plusquam viri, secundo non itè;

ma-

371 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
magni peregrinatores; unde jure dictum
est, *Nullum bellum sine milite Gallo.*

Germani sunt simplices, aperti, fortes,
animarum prodigi, veri amici, verique
hostes, inquit Scaliger. Belgæ, Batavi-
que medium ferme tenent Gallos inter,
atque Germanos. Hispani sunt constan-
tes, sedati, lenti in consiliis, laboris, ac
disciplinæ tolerantes: vile ministerium,
etiamsi spes magna affulgeat, averfantes.
Itali sunt cunctatores, ingeniosi, sapien-
tes, mentis excelsæ, ac reconditæ, & ad
regendum omnino nati, ut ait Virgilius.

Tu regere imperiô populos Romane
memento:

Hæ tibi erunt artes.

Poloni sunt feroces, bellicosi, & quos
arte magis, quàm vi possis superare; Mo-
scovitæ contra fraudulentis &c. Longum
esset cetera persequi. Plura qui volet,
adeat, quæ ingeniose, & eleganter de præ-
cipuis gentibus disseruit Joannes Barcla-
jus in iconæ animorum cap: 3. & sex pro-
ximè sequentibus. Adeat item Calvidii Læ-
ti Callipediam, ubi versibus elegantissimis
diversarum Europæ gentium mores, &
ingenium diligenter expressit.

*Quid denique spectandum est in illo, qui
suadet, vel dissuadet?*

R. Tria maximè in illo spectanda sunt,
pru-

prudencia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, quia iis fidem habere solemus, inquit Tullius libro de Officiis, quos plus intelligere, ac videre, quam nos arbitramur. 2. Probitas, quia quo quis verusior, & callidior, hoc invisior, & suspensior, detracta opinione probitatis, ait idem Tullius: & si quem, licet peritum, ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & sui potius amantem credamus, quam nostri, ejus consilium penitus aversabimur.

3. Spectatur in suadente benevolentia: quia ut vel maxime prudens, & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle existimetur, nequaquam nobis bene consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cum lib: 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & consiliis opus est tuis, & amore & fide. Quare advola: expedita erunt omnia, si te habebo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§ IV. DE HORTATIONE, & DEHORTATIONE,

Quid differt Hortatio à Suasione?

R. Hoc differt, quod suadeamus ratione, & consilio, hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio propriè perti-

tinet ad intellectum; Adhortatio verò pertinet ad effectum. Suasio docet, eoque plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflamat, ac propterea plus habet caloris. Suasio facit, ut scias, quid factū sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis, illiusque partes sunt, faces, ac stimulos veluti subijcere auditorum animis; illosque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadet. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ est potentissimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illosque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ità socios recordatione virtutis inflamat Mnestheus apud Virg: *Æn.* 5.

At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus. Nunc nunc insurgite remis,
Hectorei focii, Trojæ quos sorte super
prema

De-

De diversis Orationum generibus 374
Delegi comites; nunc illas promite vi-
res,

Nunc animos, quibus in Gætulis fyrti-
bus usi,
Jonioque mari, Maleæque sequacibus un-
dis.

Non jam prima peto Mnestheus, neq;
vincere certo

(Quanquam oh!) sed superent, quibus
hoc,

Neptune, dedisti,

Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite,
cives,

Et prohibete nefas.

Illustre adhortationis exemplum habes
apud Curtium, lib: 7. ubi Alexander tre-
centos Juvenes adhortatur, ut invadant
præruptam illam, & undique abscissam
Sogdianorum petram, quæ in triginta sta-
diorum altitudinem eminebat, & quam
Arimazes cum triginta armatorum milli-
bus obtinebat.

ALEXANDRI HORTATIO AD TRECENTOS
milites.

Vobiscum, 6 juvenes, & mei æquales, ur-
bium invictarum ante munimenta superavi:
montium juga perenni nive obruta emensus
sum: angustias Ciliciæ intravi; Indicæ, sine
lassitudine, vim frigoris sum perpeffus: &
&

Et mei documenta vobis dedi, Et vestri habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsident, cetera negligunt, nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad Cacumen. Nil tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo, quæ ceteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velis signum mihi dabit: Ego copius admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, talenta decem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimum exemplum habes apud Livium, lib: 23. in oratione Calavii civis Campani, qua filium suum Perolam ab Hannibalis cæde hortatur.

DEHORTATIO.

Per ego te, fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoque, nè ante oculos patris facere, Et pati omnia infanda velis. Paucae horæ sunt, intra quas ju-

De Diversis Orationum generibus. 376
jurantes per quidquid Deorum est dextras de-
xtra jungentes, fidem obstriximus, ut sacra-
tis de Mensis essemus. Digressi à colloquio,
extemplo in eum armamur. Surgis ab ho-
spitali mensa, ad quam tertius Campano-
rum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam
mensam cruentare vis hospitis sanguine?
Hannibalem modò pater filio meo potui pla-
tare; filium Hannibali non possum? Unus
aggressor es Hannibalem? Quid illa tur-
ba tot libertorum, servorumq; Quid in unum
intenti omnium oculi? quid tot dextræ? tor-
pescuntne in amentia illa? Vultum ipsius Han-
nibalis, quem armati exercitus tremunt,
quem horret populus R. tu sustinebis? Et si
auxilia desint, me ipsum ferire, corpus me-
um opponentem pro corpore Hannibalis,
sustinebis? Atqui per meum pectus peten-
dus ille tibi, transfigiendusque est. Deter-
reri hic sine te potius, quàm illic vinci. Vale-
ant preces apud te meæ, sicut pro te hodie
valuerunt.

§. V. DE CONCITATIONE, & CONCILIA- TIONE.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis
genus, quo multitudinis præsertim animi,
veluti quodam seditiois flabello conci-
tantur. Exemplum unum afferam ex Ta-
cito

377 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
eito, lib: I. Annalium, ubi ait fuisse in ca-
stris Percennium quemdam gregarium mi-
litem, hominem turbulentum, & proca-
cem, qui commilitonum seditionem con-
flare conatus est hac artificiosissima con-
fione: *Cur paucis centurionibus, paucio-
ribus Tribunis, in modum servorum obedi-
rent; quando ausuros exposcere remedia,
nisi novum, & mutantem adhuc principem
precibus, vel armis adirent? Satis per tot
annos ignavia peccatum, quod tricena, aut
quadragesa stipendia senes, & plerique
truncato ex vulneribus corpore tolerant. Ne
dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud
vexillum retentos, alio vocabulo eosdem la-
bores perferre, & paulò post: Denis in di-
em assibus animam, & corpus aestimari.
Hinc vestem, arma, tentoria, hinc saxitiam
centurionum, & vacationes munerum re-
dimi: ac Hercule verba, & vulnera duram
hiemem, exercitas aestates, bellum atrox,
aut sterilem pacem sempiternam.*

Concitationi opponitur conciliatio, qua
vel nobis amorem alicujus conciliamus,
vel dissidentes partes in concordiam, gra-
tiamque reducere conamur. Sic olim Ger-
manicus Cæsar tumultuantes legiones
prudenti oratione sedavit, & Julius Cæ-
sar exercitum compescuit, Quirites appel-
lando, pro militibus, qua una voce ob-
orta-

§. VI. DE COMMENDATIONE.

Quot sunt præcipua Commendationis capita?

R. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modestè, & verecundè; ut quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritis sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia conjuncti: quòd perspectissima nobis sit illius humanitas, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud *Epist.* lib. 1.

Qualem commendes etiam atque etiam aspice: nè mox

Inventiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, ejus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne grati, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ Commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus; ut si dicas, non quidem commendare te
al-

379 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
alteri Sextium, velle; sed orare solum,
ut propius hominem noscere nè gravetur.
Sperare enim futurum, ut, cum gratias a-
gere soleant, qui commendârunt, alter ti-
bi gratias agat, per quem viri tanti noti-
tiam sit consecutus.

§. VII. DE PETITIONE.

Quid est Petitio.

R. Petitio est oratio, qua aliquid pos-
tulamur vel pro nobis, vel pro alio. Pos-
terior hæc vocatur intercessio. Utrius-
que artificium paucis complexus est Ser-
vius; ubi Junonis ad Æolum orationem
enarrat.

Rhetorum, inquit, est, in omni petiti-
one hoc observare. 1. Ut facile præstari pos-
sit, quod petitur: 2. Ut sit justa petitio. 3.
Ut habeat modum, & adhibeatur in illa
moderatio: hoc est, ut si majora dari non
possint, minoribus certè contenti videamur.
4. Ut sequatur expedita remunera-
tio. Quatuor hæc observare licet in Ju-
nonis petitione. 1. Enim docet rem faci-
li negotio fieri posse;

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque
hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ven-
tos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat
æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutro contenta est:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:

Aut age diversas, & disjice corpora Ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,

Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejo-pejam

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Quam plurima etiam petitionum exempla suppeditabunt epistolæ Ciceronis: quas inter, fideris instar, elucet elegantissima illa ad Lucejum, quæ est 12. libri 5. ad familiares. qua Lucejum enixè rogat, ut quæ in Consulatu suo gesserat Tullius, ea literis quàm primum velit consignare. Eam autem sic orditur: *Coram me tecum...*

§. VIII. DE CONSOLATIONE.

Consolator vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs, & mollius erit agendum: Amorem suum in primis testabi-

bitur: & nè de suo plus altero sapere vel
le videatur, ea quæ dictu opus erunt, ex
quopiam Philosopho, vel alio summa
prudentiæ viro se aliquando audisse pro-
fitebitur. Æqualis pro communi amicitia
jure facere se dicet. Major aget liberius,
adeò, ut, si quis immoderatiùs dolorem
ferat, audeat etiam increpitare, sed le-
niter, & amicè.

Scitè omnino arrgumentum illud tra-
ctat Scaliger, libro 3. de Arte Poëtica,
cap: 123. *Consolator, inquit, aut est
major, aut æqualis. Magnitudinem
intelligo aut imperiò, aut dignitate, aut opi-
bus, aut sapientiâ, aut ætate. t Aliter enim
consolabitur Nasonem Livia; aliter Livianus
Naso. Hoc spectat ad Imperium. Digni-
tas autem etiam sinè Imperio esse potest.
Veluti si pater filium, Ciceronem Porape-
jus. Opibus; ut si è plebe quempiam clien-
tem suum Crassus. Sapientiâ, quemadmo-
dum Polybium, aut matrem Seneca. De
ætate, opus est exemplis. Major interpo-
net auctoritatem, etiam objurgabit. Sapi-
ens opponet etiam disputationem. Senten-
tiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum
se se id à sapientibus accepisse. Æqualis te-
stabitur amicitiam, jus commune benevolen-
tiæ*

Si Mœrentis dolor sit adeò gravis, & a-
deò

deò recens, ut medicinam videatur respue-
re, bipartita erit oratio. Priori parte affir-
mabimus parùm idoneos esse nos, qui so-
lemur alium, cùm vel ipsi quoque con-
solatione plurimum egeamus: simulque
privati nostri doloris causas afferemus.
Addemus non nos modò, sed omnes eti-
am bonos dolere, quod ipsum tamen quale-
cumque moerenti solatium debet afferre:
quia scilicet.

Leviùs communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leni-
endo dolori sunt idonea; qualia sunt tri-
ta hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis
conditio, quæ multis malis sit obnoxia 2.
Ejus, quem consolamur, doctrina, virtus,
animi magnitudo. 3. Inutilitas, & dam-
num, unde dolor augeatur, non corriga-
tur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia,
juxta illud Venusini Poëtæ;

Durum; sed levius fit patientiâ
Quidquid corrigere est nefas

5. Quàm sit honestum in altissimo divi-
næ voluntatis consilio semper acquiesce-
re 6. Quàm sit sapiente dignum, quàm-
que laudabile sit, ratione, consilioque mi-
tigare dolorem illum, qui die ipsa, ac tem-
pore tandem aliquando defervesceat.

Ad genus judiciale, quod *bellum toga-*
tum jure vocare possumus, pertinent duæ

R

ora-

383 *Artis Rhetoricæ Liber IV.*
orationum species; accusatio nimirum,
atque defensio; quæ non alia præcepta
desiderant, quàm quæ sunt hæctenus à no-
bis allata: cùm præsertim veterum judicio-
rum ratio fuerit prorsus immutata.

Finis Libri quarti.

ARTIS
RHETORICÆ
LIBER QUINTUS

DE PRONUNTIATIONE.

Supereft Pronuntiatio, five actio, postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando confideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, secundas, & tertias ei Demosthenes meritò, & iure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

R. Est vocis, gestuumque, pro rerum, verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porrò sit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cum ait, infantes, & indisertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ sæpè fructum, palmamque tulisse: disertos verò benè multos, actionis deformitate, infantes fuisse iudicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio. *Quædam corporis eloquentia; &*

alibi, *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariæ?

Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cuius vi, gratiaque multum depereat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, & si orator non possit à commentariis oculos, & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut olim Augustus, qui, nè memoriæ subiret aleam, vel in ediscendo sibi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itèmque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cum sese regno Bruxellis abdicaret, illudque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia ægrotis, senibusque; aliis verò nequaquam.

§ I. DE MEMORIA.

Quid est Memoria?

R. Memoria; ut est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio*. Est autem duplex memoriæ genus. Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid

Quid est artificialis memoria?

R. Artificium memoriæ à veteribus traditum, constat locis, & imaginibus. Loci se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonides prodidisse, apud recentiores Raymundus Lullus illustrasse, traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsus inutilis. Tu illam modò exerce-to, ediscendis ad verbum, ut ait L. Cras-sus apud Cic: lib: i. de orat. quampluri-mis, & tuis scriptis, & alienis; quod fa-cilius fortasse præstabis, si, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te hæc exercitatio juverit, nihil sanè in arte, quo possis juvari, reperio.

§. II. DE VOCE.

Ad Actionis usum, ac laudem maximam sine dubio partem vox obtinet, inquit Tul-lius de Oratore; neque tam refert, qualia sint, quæ dicas, quàm quando dicantur.

Quænam igitur circa vocem sunt obser-vanda?

R. Tres hæce potissimum leges diligen-ter observabis. Prima lex hæc est, ut di-lucidè, articulatim, & sincerè pronuncie-tur, ità ut integra verba syllabæque o-

mnes proferantur. Nolim tamen syllabim sic pronunties, quasi si litteras computando annumerares; quod esset molestum, ac putidum.

Ad eandem legem pertinet etiam, nè volubili quadam, præcipitique celeritate dicendi incitata feratur oratio: sed vox respiratione recreetur, & spiritus inter dicendum suspendatur identidem, & auditoribus spatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc esto, ut pro argumenti, motuumque præsertim varietate, vox etiam opportunè varietur, & utcumque se affectum videri volet Orator, & audientium animos moveri, ita etiam certum vocis sonum adhibeat. Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miseratio, & moeror flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum: metus demissum, hæsitans, abiectum &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignatione confluet, voce utendum submissa, ac verecunda. Nec debet orator, simul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba stare.

statim erumpere, Ceteroqui futurum est, ut feroculum Oratorem jure omnes averfentur. Sed oportet, ut paululum cogitatione quasi defixus moretur: Idque tum quòd auditores hæc oratoris cura delectet, tum ut interea ipse se colligat, & addicendum componat. Ità Ulyffes apud Naram defixis, priusquam fuam eloquentiam torrentis inftar effundat.

... Oculos paulum tellure moratos
Suffulit ad proceres, expectatòque refolvit
Ora sonò, neque abest facundis gratia dictis.

Ab exordio paulatim infurgit vox: ac in narrando quidem, voce utimur aperta, simplici, qualis ferè est in sermone familiaris. In Confirmatione, & in argumentatione præsertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quasi partà victoriâ, vox solet esse excitatior, ut ità, ostendat Orator, se niti bonitate causæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De Monotonia, & CANTU.

Gratæ huic varietati opponitur è diametro unus ille, insulsusque vocis tenor, quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non

non modò dicentem enecat, sed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venustas deflorescit:

. . . Ut citharædus

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem, inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno fermè tenore subsultans nœnia.

Qua ratione huic vitio poterit occurriri?

R. Huic incommodo remedium adhibetur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronuntiandis assuescant; neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronunciant, germanum sensum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernaculâ, non illa inflata, tragicaque, sed simplicia, & quotidiana pronuncient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant, quid submissè ac leniter, quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum sit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicis que versari.

Tertia circa vocem lex hæc est, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur: vel remittatur: sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimium acuta sit, contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris ingenium, ut vocalissimum quemque, & valentissimum lateribus, ita optimum oratorem judicet, nullamque putet egregiam, nisi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamosæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum supplotiones, & brachiorum remigatio & totius corporis dissoluta quædam, intemperansque jactatio, & illa denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Aiebat enim venustissime, clamosos hujusmodi *latratores* veriùs quàm oratores, si miles esse claudorum, qui cùm ambulare non possunt, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa Stentorea voce tamquam in jumento, suam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. DE GESTU.

Vocem subsequi debet Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Quæ de re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquorum gestificatione prorsus obsolevisse videmus.

Quid est Gestus?

R. Gestus, inquit Valla, est actio quædam, & quasi pronuntiatio corporis; seu magis cum Quintiliano, *Gestus est totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

R. 1. Nihil in illo sit effœminatum, & molle; nihil nimis exquisitum, aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam, artemque redoleat. Monet enim Fabius, actionem non esse deliciis, nimiamque curâ molliendam; & comptis illis, delicatisque Oratoribus sæpe numero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitatu contigit. Cum enim gens effœminata, & chorearum ad insaniam avida, suos etiam equos ad numerum, symphoniamque saltare docuisset: cum deinde ex umbraculis in solem, ac pulverem contra Crotoniatis hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum

rum, & martis ignari, motibus compositis, saltibusque numerosis repente lascivientes, se, & exercitum totum misere perdidderunt. Ità umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem usque venustuli, quando ex domestica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in castra, atque aciem forensam prodierunt, & se, & causas, suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in gestu sit durum, aut agreste; nè, dum molliem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamus incidere. Quamquam, si in alterutro peccandum esset, facilius excusaretur rustica quædam simplicitas, quàm putidiuscula gestus, vocis, & habitus affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut status corporis sit celsus, & erectus, trunco magis toto, virilique quadam laterum inflexione se se Orator moderetur. 2. Nè in statuæ morem obrigeseat, quasi si veru deglutisset, ut facete ajebat Epictetus. 3. Ne crebris & in compositis corporis commotionibus velle hementius agitur, more furentis Sibyllæ:

... Cui pectus anhelum

Et rabie fera corda tument. . . .

Vitiosum quippe est huc illuc curſitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui non agere, ſed ſatagere, non illepipe dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuoſus Orator multùm concurſaſſet in dicendo, facete rogavit eum ad-
 adverſarius Virginius; *Quot demum paſſuum millia declamaſſet?* Caſſiùs quoque Severus adverſùs circumcurſitantes hujusmodi Oratores ſolebat poſcere lineam, quæ immodicas illorum excuſſiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione ſervandum eſt?

R. I. Vitioſa eſt frequentior capitis jaſtatio, Mænadam inſtar, de quibus Catullus; Carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ, aut inſtar famoſæ illius Meſſalinæ, de qua Tacitus II. Annalium: *Ipoſa crimine fluxo Thyſum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione langvorem: & averſione indignationem; aut alio ſimili motu, dubitationem, & ejuſmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod ſemibarbarum eſt;

est; ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ita
Ausonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si faxeæ,
Rufus.

Cur id ait? semper faxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demisso, & ob-
stipo, vel in cervicem reflexo; sed recto
potius celsòque; quamquam hic quoque
modus servandus est, ne audaciæ, ac arro-
gantiæ videatur; & capitis demissio po-
test aliquando tristitiam, luctum, mœro-
rem, pœnitentiam, & iræ divinæ placan-
dæ studium perbellè significare.

Sed in ore, vultuque & oculis sunt
indices. Quapropter pro rerum natura,
vultum indues modò hilarem; modò mœ-
stum, nunc blandum, nunc minacem. Ità
Horatius:

Tristia mœstum
Vultum verba decent; iratum plena mi-
narum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaque hilaritatis
indiciu est: contra verò severitas indi-
catur fronte corrugata, caperataque, &
superciliis vel contractis. vel etiam inæ-
qua-

qualibus. Unde Tullius in Pisonem: *Altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio respondit . . . & pro Sextio: Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tamquam Rhadamantus ille niti videretur:* Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Cætones?

Et post illum Martialis lib: 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,

Terrarum dominum pone supercilium,

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cælum sublatis, ut res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cælum tendens ardentia lumina frustra

Oculos avertere aversantis est, vel fastidentis, vel negantis. Sic misera Dido: nis umbra, conspecto apud inferos Ænea: Illa solò fixos oculos averfa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem

tem

tem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde *Æn.* 2.

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Præterea demissi oculi modestiam, pudoremque significant. Sic *Andromache* *Æn.* 3.

Dejecit vultum & demissa voce locuta est:

Quid in brachii moderatione servandum?

R. Brachia nec deorsum incompōita pendeant, nec immodicè projiciantur, nisi in affectu vehementiori. Brachium extensum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, est pudoris, ac verecundiæ. Unde *Tullius* pro *Cœlio*: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutis, ut exercitatione, ludôque campestri tunicati uterentur.*

Quid circa manus, digitosque præcipitur?

R.

R. Manus, sine quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant, inquit Fabius. . . . Jam ceteræ partes loquentem adjuvant: hæc, propè est, ut dicam, ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulum effervesce cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cum de seipso quis loquitur: at cum alloquitur alium, ad illum extenditur.

3. Manus sinistra nunquam sola gestum facit, inquit Fabius. dextræ se frequenter accomodat: sive in digitos argumenta digerimus, causamque, ut olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infelicitè, imi-

imitantur) five aduersas palmas, quasi repellendo, & repudiando obijcimus.

4. Solœcismus gestu committitur, cùm aliud voce, aliud gestu monstramus; ut Rhetor ille, qui cœlum appellans, tellurem intuebatur, gestuq; monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione. Supplicamus manibus elatis, junctisque. Confirmamus manibus pronis, gravi quodam, & decenti motu depresso.

6. Admirantium est manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæstionibus: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente ferebat, ut etiam manus sæpè tolleret. Et ad Cæsarem, Epistolarum librò septimò: Summus manus ego, & Balbus.* Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine. 53.

Admirans ait hæc, manûsque tollens:
Dii magni, salaputium disertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimûsque silentium. Hinc Persius in Satyris;

Fert animus calidæ fecisse silentia tur-
bæ

Majestate manûs

Lucanus etiam librô primô de Cæsare.

. . Tumultum

Composuit vultu, dextraque silentia ius-
sit.

8. Manus ori admota tacentis, & silen-
tium suadentis habitus est, *Digitô com-
pesce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam
gestu simulacrum Harpocratis effingebant
Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius antequam diceret,
barbam demulcere, quod hodieque non-
nulli solent. Sunt etiam qui aut frontem
fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc
vitiosa sunt. Vitiosum est quoque ma-
nus vel supra caput attollere, vel infra
pectus demittere; præterquam in summis
affectibus.

10. Pectus ferire, aut femur, propè sce-
nicum est.

11. Manus optimè à sinistro incipit la-
tere, dextroque deponitur.

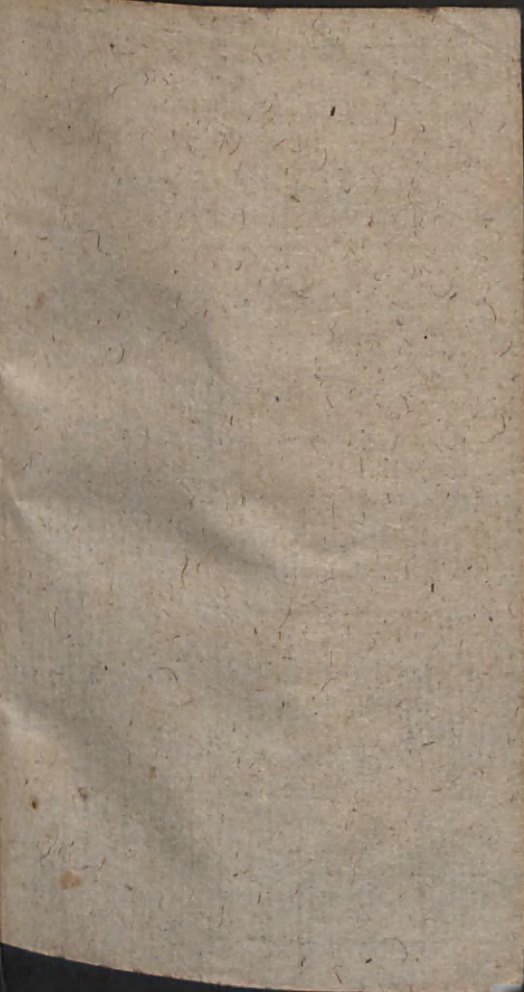
12. Hoc esse cavendum ait Cicero, nè nimia sit digitorum argutiæ, nève immodica sit illorum gesticulatio, quo vitio laboravit summus Orator Hortensius. Cum enim, inquit Agellius, manus ejus, inter agendum, essent argutæ admodum, & gustuosæ, maledictis, compellationibusque probrosis jactatus est; multaque in eum quasi in histrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.

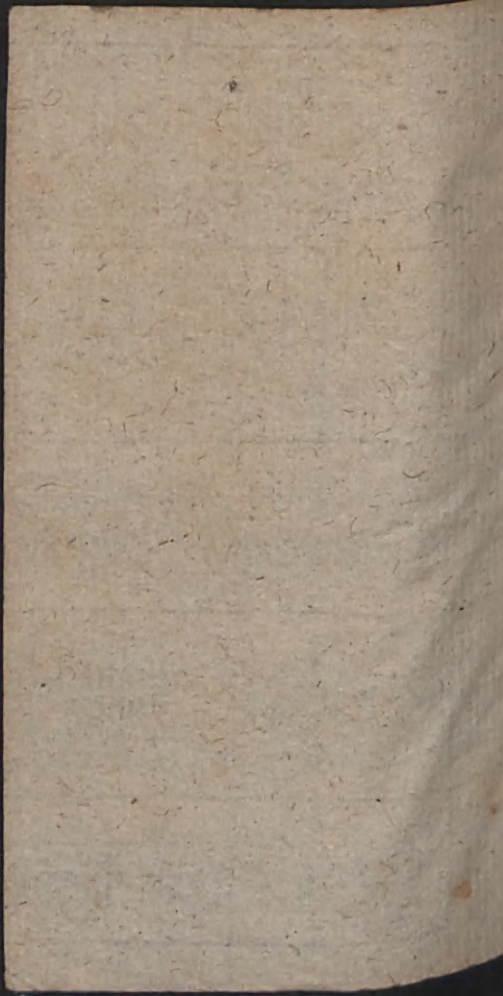
Has autem omnes, quas hætenus diximus, Oratoris Virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabili Demosthenis exemplo, qui cum primam artis suæ litteram dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusque fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

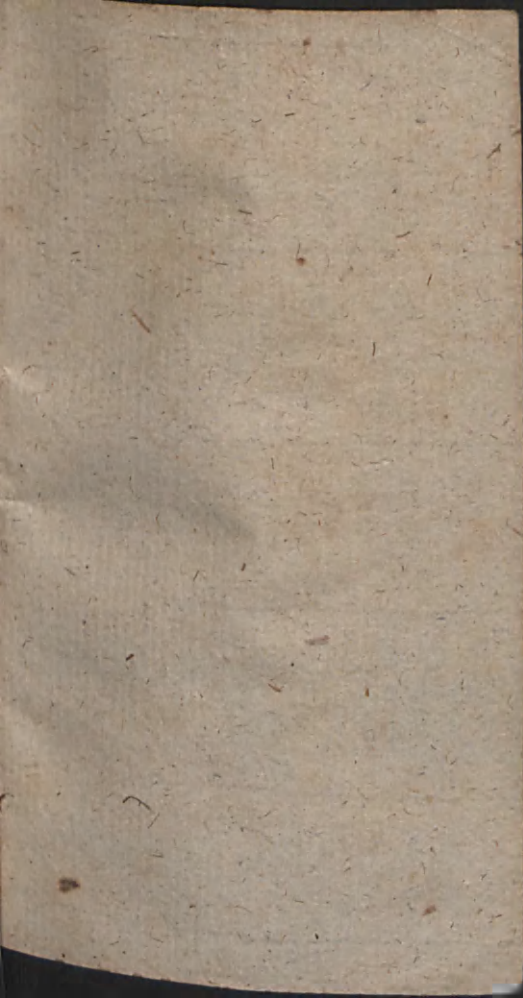
Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent,

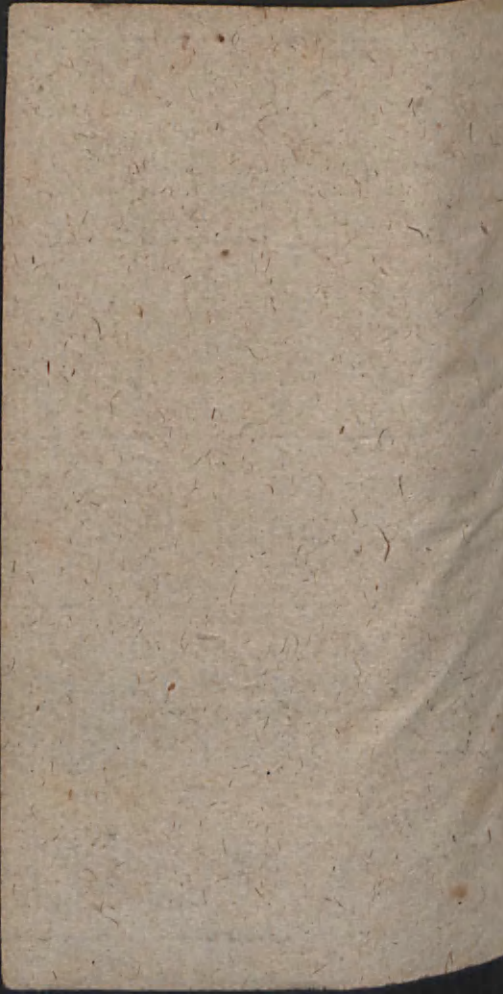
exercitationi relinquimus; cui scilicet plus
multò, quam præceptis; esse tribuendum
existimavimus

Finis Libri Quinti.

APPARATUS
ELOQUENTIÆ,
SEU
LATINORUM AUCTORUM
ÆTATIS AURÆ
LOCA EXQUISITISSIMA.

Ut ad Rhetoricæ nostræ calcem pretiosissimum hunc ætatis auræ quasi thesaurum adjungeremus, duæ potissimum causæ nos impulerunt. Primum enim post tot congesta dicendi præcepta, operæ pretium existimavimus, etiam exempla congerere, in quibus appareat præceptorum usus & exercitatio.

Deinde animadversum sæpe à nobis est, hoc esse in Tyronibus vulgare vitium, ut quamvis abundent præceptis, rerum tamen inopia & jejunitate laborent. Tolletur hoc vitium, si habeant in manu, quod possint imitari. Prompta nimirum erit parataque optimarum Sententiarum rerumque sylva locupletissima; *verbaque provisam rem non improvisa sequentur*, ut recte monet Horatius.

Idcirco non sat habuimus exempla hæc primo

versu subindicare. Persæpe etiam, ut præstó magis essent, & in promptu, exscripsimus integra loca illa, vel quæ eximia palmariaque judicavimus ipsi; vel quæ elegantes urbanique homines habere solent in deliciis; vel quæ à callidis rerum æstimatoribus emunctæque naris criticis, Scaligero, Mureto aliisque ñ paucis præcipue laudantur.

SELECTA EX VIRGILIO.

Initium facimus à Divino, ut loquitur Scaliger, *Æneidos* Poémate, in quo cum summa sint omnia, secundus tamen, quartus & sextus liber omnium consensu ceteris antecellunt.

In secundo libro mirifica sunt hæc & supra omnem laudem. 1. Priami mors.

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequisquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.

Sic fatus senior, telumque imbellè ſine iſtu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum, &c.

In quarto libro aurea iſta Didonis ad Æneam
fugam parantem oratio.

Diffimulare etiam ſperavi, perfide, tantum
Poſſe nefas, tacitusque meâ diſcedere terrâ
Mene fugis? Per ego has lachrymas.....

2 Ejusdem Didonis ira & indignatio, audito Æneæ reſponſo. Ta-

Talia dicentem jam dudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis.

... Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas,
Spero equidē mediis, ſi quid pia numina poſſint,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum: ſequar atris ignibus abſens.
Et cum frigida mors animā ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero.

3. Interceſſione ſororis Annæ Æneam fleſtere
poſtremum conatur Dido.

I. ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum.

4. Auguria mortis triſtiaque portenta.

Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis
Viſa viri: nox cum terras obſcura teneret:
ſolaque culminibus ſerali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.

5. Didonis animo fluctuantis dubitatio, angus-
tes, ac demum deſperatio.

En quid agam? ruruſusne procos irriſa priores
Experiar, Nomadumq; petam connubia ſupplex?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorē.

6. Didonis furor & imprecatio in ipſo Æneæ
diſceſſu.

... Proh Jupiter! ibit,
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis,
Non

Selesta ex Auctoribus.

Non arma expedient; . . .

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.

7. Didonis suprema verba & mors,

At trepida & coeptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculisq; trementes
Interfusa genas.

Dulces exuviæ dum fata Deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis:
vixi.

Moriemur inultæ;

Sed moriamur, ait: Sic sic juvat ire sub umbras...
Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta thoro est; oculisque errantibus alto
Quæsit coelo lucem, ingemuitque reperta.

1. In sexto libro, rarissima sunt ista, & quovis
pretio digna. 1. Æneæ & Didonis occurfus apud
inferos.

Inter quas Phoenissa recens a vulnere Dido....
Illa solo fixos oculos averfa tenebat,
Nec magis incapto vultum sermone movetur,
Quam si dura filex aut stet Marpesia cautes.

2. Græcorum pavor, viso apud inferos Æneæ

Pars vertere terga,
Cui quondam petiere rates. Pars tollere vocem
Æneam: inceptus clamor frustratur hiantes.

3. Damnatorum supplicia.

Con

Continno fontes ultrix accincta flagello
Typhione quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sacra fororum.

4. Romani ad imperandum nati.

Excudent alii spirantia mollius æra:
Credo equidē, vivos ducent de marmore vultus....
Tu regere imperio populos, Romane, memento.

5. Marcelli laudes exquisitissimæ.

Ostendet terris hunc tantum fata...
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.

6. Dædali dolor.

Tu quoque magnam
Partē opere in tanto, fineret dolor, Icare, haberes,
Bis conatus erat casus effingere in auro;
Bis patriæ cecidere manus.

Laudantur potissimum in secundo libro Sino-
nis fraudes & perfidia; Laocoontis episodium;
Æneæ pietas erga patrem, uxorem & filium. *Hæc
fatus latos humeros..... Stat casus renovare o-
mnes.....* Illud vero de flammæ prodigio supra
caput Ascanii, ita concinnum, ita elegans, ut ni-
hil supra.

Ecce levis summo de vertice visus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas & circum-tempora pasci.

Eximia est in quinto libro descriptio Entelliorum pugnantis cum Darete.

Hæc fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa laceratosque

Exiit, atque ingens media consistit arenâ....
Nec mora, nec requies, quâ multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant....

Vide in tertio libro mirabilem illam Achæmenidis narrationem de Harpyis, itemque de Polyphemo.

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent
Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremarent sub dentibus artus.

In septimo, Reginæ Amatæ venustissimam compositionem cum turbine, quem pueri magno ingyro, vacua atria circum, intenti ludo exercent..... Stupet inscia turba, impubesque manus, mirata volubile buxum... Miraberis in octavo Cæci speluncam, Herculisque de illo victoriam. Ecce furens animis..... hic Cacus in tenebris..... in nono, Euriali mortem, matrisque miseræ luctum
Hoc vero quâ munditiâ, quâ elegantia?

Volvitur Eurialus letho, pulchrosque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia dum forte gravantur. Ju

In undecimo, Turni jurgium cum Drance. *Antibi Mavors ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis semper erit.* His adde in libro octavo Cyclopum laborem & mirificum illum Clypeum, qui callidissimo Pœtæ artificio, rerum Romanarum summam complectitur paucis. Adde concinnum illud atque venustum, lib. 1.

Ac primum filici scintillam excudit Achates, Suscepitque ignem foliis atque arida circum Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Jam vero in Georgicis laudantur potissimum, lib. 1. horrenda prodigia in ipsa Julii Cæsaris morte: *Ille etiam extincto miseratus Cæsare Roman.* ... In secundo libro vitæ rusticæ laudes, innocentia, felicitas:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agrícolas!
Interea pendent dulces circum oscula nati.
Casta pudicitiam servat domus.

Et reliqua plane aurea usque ad libri finem.
Istud vero de Corycio, blandum, tenerum, molle, ac delicatum in quarto Georgic.

Regum æquabat opes animis: feraque revertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemptis
Primus vere rosam atque autumnos carpere poma.

Ille comam mollis jam tum tondebat achanti,
Æstatem increpitans ferā, Zephyrosq; morantes.

Denique exquisitissimi saporis est tota Aristæi
sa-

fabula ad calcem ejusdem libri quarti Georg. Pa-
stor Aristæus fugiens Peneia Tempe.... & in pri-
mis quod legitur de summo Orphei dolore, ac de
illius morte, amissa iterum Eurydice conjuge.

Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

... Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,
Ah! miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat.

SELECTA EX CICERONE.

Ex Libris Philosophicis.

Librorum Philosophicorum exordia elegantissi-
ma ferme atque magnifica, & in primis exor-
dium II. Libri, qui inscribitur *Lucullus*, omni-
bus pictum & politum artis coloribus.

2. Dionysii Syracusarum Tyranni historia se-
stive admodum scripta, *Tuscul.* lib. V. Duodequa-
draginta annos Tyrannus Syracusarum fuit Dio-
nysius.... Ejusdem Dionysii jocus lepidissimus in
assentatorem Damoclem.

Terræ situs, figura, ornatus, divitiæ, *lib. 1.*
de nat. Deorum. Ac principio terra universa....

4. Oculorum structura mirifica. Nam oculi tan-
quam speculatores altissimum locum obtinent....

5. Canum fida custodia, & adulatio erga dominos,
eorundem sagacitas. 6. Ætheris descriptio admi-
rabilis. 7. Gruum volatus mirificus, forma tri-
angulari. Illud vero animadversum, græves, cum
loca calidiora petentes, maria transmittant, tri-
anguli efficere formam. Ejus autem summo an-
gulo àër ab eis adversus pellitur: deinde sensim
ab

ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis
 cursus avium levatur. Basis autem trianguli,
 quam grues efficiunt, ea tamquam a puppi, ven-
 tis adjuvatur, hæque in tergo prævolantium col-
 la & capita reponunt: quod quia ipse dux face-
 re non potest, quia non habet ubi nitatur, re-
 volat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum
 succedit ex iis, quæ acquirunt, eaque vicissitu-
 do in omni cursu conservatur. Malus Pythii do-
 lus in horto vendendo lib. 3. de Offic. C. Canius
 eques.... 8. Agricolarum voluptates Venio nunc
 ad agricolarum voluptates. Vitium cultura & in-
 crementa: Vitis quidem, quæ natura caduca est,
 & nisi fulta sit, ad terram fertur; eadem ut so-
 erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid
 est nata complectitur: quam serpentem multipli-
 ci lapsu, & erratico, ferro amputans cœrcet
 ars agricolarum, ne sylvescat sarmentis, & in
 omnes partes nimia fundatur. 9. Architæ Taren-
 tini oratio contra voluptatem corporis: Accipite
 enim optimi adolescentes.... 10. Argumenta, qui-
 bus probatur animorum immortalitas. 11. Quam
 absurda sit in senibus avaritia. Avaritia Senilis
 quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quid-
 quam esse absurdius, quam quo minus viæ re-
 stat, eo plus viatici quærere. 12. Mors sapienti
 minime acerba. Nec me vixisse pœnitet, quoniam
 ita vixi, ut non frustra me natum existimem, &
 ex hac vita ita discedo, tamquam ex hospitio,
 non tamquam ex domo. Commorandi enim natu-
 ra diversorium nobis, non habitandi, dedit. O præ-
 clarum illum diem, cum ad illud divinum ani-
 marum concilium, cœtumque proficiscar; cum-
 que ex hac turba & colluvione discedam. lib. de
 Senec.

13. Utilitates amicitiae. Principio, cui potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amicitia benevolentia mutua conquiescat? Quid dulcius quam habere, quocum audeas omnia sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis aequae ac tu ipse, gauderet? Adversas verò ferre difficile est sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. Denique ceterae res, quae expetuntur, opportuna sunt singulae rebus fere singulis: divitiae, ut utari; opes, ut colare; honores, ut laudare; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris, praesto est; nullo loco excluditur: numquam intempestiva; numquam molesta est.

Ex Epistolis.

1. Epistola ad Quintum fratrem, quae est prima lib. 1. Sapientis & probi magistratus imaginem numeris omnibus absolutam exhibet. *Epistola non dubitabam.....*

2. Responsio ad Metellum, quae est II. libri V. ad familiares, generosae cujusdam, sed humanitatis sale conditae sui ipsius defensionis exemplum absolutissimum esse potest. *Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse.....*

3. Epistola ad Luceium, quae est 12. libri V. quae etiam atque etiam petit ab illo, sed singulari quadam dexteritate, ut res ab ipso Cicerone in consulatu gestas historiae mandare velit. *Coram me tecum....*

4. Epistolae ad Brutum plenae dignitatis, plenae consilii & sapientiae. Post Caesaris mortem scriptae videntur.

5. Litteræ ad Atticum præ ceteris omnibus, urbanissimo quodam leporis sale sparsæ sunt atque conditæ. Placet in primis Epistola xviii. lib. i. *Nihil mihi nunc scito tam deesse....* & xxi. lib. ii. *De Republica, quid ego....*

Ex Orationibus.

1. Summam in primis admirationem habent Tullii perorationes, quæ, ut ipse de se loquitur, plangore ac lamentatione forum complere solebant. Sunt autem præ ceteris insignes perorationes pro Milone, pro Fonteio, pro Ligario, pro Flacco, pro Quintio, pro Muræna, in quibus omnia eloquentiæ vela pandit Orator, & auditorum animos penitus videtur incendere; præsertim cum est excitanda commiseratio: ut cum ait pro Fonteio: *Tendit ad vos Virgo vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus rendere consuevit....*

2. Milonianæ exordium & narratio summo in pretio sunt apud omnes peritos rerum æstimatores. 3. Laudantur summopere I. & II. Catilinariæ exordia pueris etiam nota. *Quo usque tandem abutere.... Tandem aliquando, Quirites....* Ceteris vero omnibus longe multumque præstare videtur nobilissimum illud exordium secundæ Philippicæ. *Quoniam meo fato P. C. fieri dicam....* Legenda est a capite ad calcem tota illa admirabilis secunda Philippica, de qua scilicet merito dictum a Juvenali, Sat. ix.

Ridenda Pœmata malo,
Quam te conspicuæ divina Philippica famæ
Volveris a prima quæ proxima.

Vide nominatim duos illos vehementissimos locos, ubi Antonio objicit Lupercalia: *Ad Lupercalia veniamus, & impudicæ vitæ sordes exprobrat illi. Visne igitur te inspiciamus a puero.... Sumpisti virilem togam, quam statim mulierem reddidisti...*

4. Oratio pro Marcello, exquisitissimo quodam artificio est elaborata. Nihil vero exquisitius, quam laudes illæ, quibus Cæsaris clementiam commendat: *Domuisti gentes immanitate barbaras, & cetera, quæ passim invenies in nostra Rhetorica.*

5. Orationi pro Ligario tanta vis inest, ut Cæsar, tametsi certum illi ac deliberatum esset Ligario non ignoscere, idque palam professus fuisset, victus tamen denique fuerit, eique carthæ & manibus delapsæ fuerint ad hæc Tullii verba: *Tu qui oblivisci nihil soles, nisi injurias!*

6. His addito in oratione pro Archia, humaniorum litterarum utilitatem & fructum: in Maniliana, virtutes Imperatorias: *Quis igitur hoc homine scientior umquam aut fuit, aut esse debuit....* In Verrina ultimâ, Gavii civis Romani supplicium. *Cædebatur virgis.* In Verrina 1x. Syracusarum laudes.

7. Mihi denique salis, urbanitatis & leporis specimen visus semper fuit ille locus pro Muræna, ubi Tullius probat primùm Catonis accusantis virtutes & auctoritatem præjudicio esse non debere L. Muræne; deinde Stoicorum placita, quibus se totum addixerat Cato, facete omnino, magnoque judicium risu cavillatur. *Venio nunc ad M. Catonem....*

8. Nec minus venusta videbitur Hypotyposis illa, quâ mollem libidinosamque impuri Verris vitam sic describit, *Ita vivebat bonus ille Imperator*

for hybernis menſibus, ut eum non facile, non modo extra lectum, ſed ne extra lectum quidem quisquam videret. Cum autem ver eſſe cœperat, cujus initium iſte non a Favonio, neque ab aſtro aliquo notabat, ſed cum roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe labori atque itineribus, in quibus eo uſque ſe præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo ſedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica Octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitenſi roſa factus. Ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares ſibi admovebat tenuiſſimo lino, minutisque maculis plenum roſæ. Sic conſectio itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lecticâ, uſque in cubiculum deferabatur: Eo veniebant Siculorum Magiſtratus, veniebant equites Romani.....

Ex Libris Oratoriis.

Jam vero libri de Oratore tres ſunt exquisitæ ac mirum in modum concinnæ latinitatſ. Habes in ſecundo de Oratore, feſtivum illum Scipionis Naſicæ jocum cum Ennio Pœta. Sed ante omnia placet in eodem libro, aurea illa narratiuncula de Hannibale, qui cum Carthagine pulſus, Ephesum veniſſet, & Peripateticum Philoſophum Phormionem de Imperatoris officio, & de omni re militari aliquot horas differentem, invitatus audiſſet; libere reſpondit, ſe multos deliros ſenes ſœpe viſiſſe; ſed qui magis, quam Phormio, deliraret, viſiſſe neminem.

Liber de claris Oratoribus, ſeu *Brutus*, mirâ jucunditate conditus eſt, ob rerum varietatem & ger-

germanæ veræque eloquentiæ formam perfectissimam exhibet.

INSIGNIORES LOCI

Ex T. Livio selecti.

Ex centum & quadrāginta planè aureis, quos scripsit Livius, Historiæ Romanæ libris, quibus res a Populo Romano gestas ab Urbe condita, usque ad Drusi mortem complectitur, vix bene triginta quinque ad nos usque pervenerunt: nimirum ex Decadibus omnino quatuordecim, quas reliquerat, Decas prima, Decas tertia & quarta, cum quinque primis Decadis quintæ libris, iisque foede mutilatis. Reliqua omnia, temporum injuria, miseroque rei litterariæ fato, interiere. Ex iis igitur, qui supersunt, triginta quinque libris, exquisitissima quæque summo studio selecta lectori hic apponimus, iterum atque iterum regustanda.

Ex Decade I.

1. Raptus Sabinarum. *Jam res Romana...*
Lib. 1.

2. Horatiorum certamen cum Curiatiis; qui locus utriusque populi Romani scilicet & Albani spem ac metum varium graphice omnino depingit. *Datur signum.....*

3. Horatius victor obviam sororem interficit.
Princeps Horatius ibat....

4. P. Horatii Senis oratio ad populum pro filio perduellionis reo. *Hunc cine, agebat, quem modo...*
5.

5. Violata Lucretia, ejusque mors. Quærenti viro, *Satin Salvæ? minime, inquit, quid enim salvi est mulieri, amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo: Ceterum corpus est tantum violatum, animus insons, mors testis erit. Sed date dexteras fidemque haud impune adultero fore.... Ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero. Nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet.*

6. Bruti conjuratio in Tarquinius. *Per hunc, inquit, castissimum, ante regiam injuriam, san- guinem juro; vosque, Dii: testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possim, exsequuturum, nec alium quemquam regnare Romæ passurum.*

7. Junius Brutus morte multat suos & sororis filios, qui contra patriam pro Tarquiniis conjuraverant. Lib. II.

8. Valerius Publicola post Bruti collegæ mortem de affectato regno suspectus quod domum ædificaret in Velia, arcis in morem, purgat se apud populum: *Non obstabunt P. Valerii ædes libertati vestræ, Quirites, tuta erit vobis Velia. Deferam non in planam modo ædes, sed colli etiam subjiciam, ut vos supra suspectum me civem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas.*

9. Mucius, cui postea Scævolæ nomen inditum, Porsenam Regem interficere aggreditur. *Cum C. Mucius adolescens nobilis.... ejusdem Oratio ad Porsenam, Romanus sum civis.... Clœlia obses, inter hostium tela Tiberim tranat.*

10. Menenius Agrippa, prisco illo & horrido, sed efficaci modo plebem ab Aventino monte in-
ur.

urbem revocat. *Tempore quo in homine . . .*

11. Marcius Coriolanus patriæ bellum inferat. . . .
Veturie matris ad illum Oratio vehemens & luculenta. *Sine, priusquam complexum accipio . . .*

12. Quintius Concinnatus ab aratro ad Dictaturam vocatur. Hostes sub jugum mittit, & sexto decimo die, se ultro Dictatura abdicat. *Spes unica populi R. L. Quintius trans Tiberim? quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant: Ibi ab legatis seu fossam fodiens, palæ innixus, seu cum araret; operi certe, id quod constat, agresti intentus: salute data invicem reditaque, rogatus quod bene verteret ipsi, raigæ publicæ, rogatus mandata Senatus audiret, admirans, rogitansque: Satin Salva essent omnia? togam prope e tugurio proferre uxorem Raciham jubet. Qua simul, absterfo pulvere ac sudore, velatus processit, Dictatorem eum legati gratulantes consalutant; in urbem vocant; qui terror sit in exercitu exponunt. Lib. III.*

13. Furius Camillus proditos hostium filios parentibus remittit.

Romani a Gallis Senonensibus ad Alliam victi. Roma capta. Miserabilis Romanorum stat9. Manlius Capitolium tutatur. Fusi fugatique a Camillo Galli. Camillus dissuadet populo ne relictis urbis Romæ ruinis, Veios transmigrent. *Adeo mihi acerbæ sunt, Quirites. . .*

14. Manlius, qui Capitolium tutatus fuerat, tyrannidem affectat; plebem commovet adversus Patres. *Quousque tandem ignorabitis vires vestras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit. Numerate saltem quot ipsi sitis, quot adversarios habeatis. . .*

15. Manlii Torquati singulare certamen cum Gal-

Gallo, cui torquem aureum detrahit, unde Torquatus nuncupatur. Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit.....

16. Manlius Consul filium licet victorem securi percutit, quod ipsius injussu pugnasset. Quandoquidem, inquit, tu T. Manli, neque imperium consulare, neque majestatem patriam veritus, adversus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnavisti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, solvisti.... triste exemplum, sed in posterum salubre juventuti erimus....

17. P. Decius Mus Consul se pro exercitu Dis Manibus devovet, lib. VIII. Patris exemplo se devovet filius in bello contra Gallos atque Samnites.

Ex Decade III. & IV.

Hæc tertia Decas (secundam enim interiisse diximus) amplitudine, magnificentia, ubertate, verborum etiam ornatu & elegantia tantum vincit priorem, quantum Romana Respublica hoc sexto sæculo florens & adulta, se ipsa nascente superior erat. Facileque apparet Livium in hac eximia sui Operis parte curiosius elaboranda, omnes sui ingenii vires, conatum omnem effundisse.

Laudantur autem potissimum in ipso secundæ Decadis initio, 1. Hannibalis indoles ad vivum expressa, suisque virtutibus ac vitiis mirifice distincta. Numquam ingenium idem ad res diversissimas parendum atque imparandum habilius fuit.... Plurimum audaciæ ad pericula capeffendæ; plurimum consilii inter ipsa pericula erat.

Nul.

*Nulla labore aut corpus fatigari, aut animus
vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par-
... Princeps in prælium ibat: ultimus conserto
prælio excedebat. Has tantas viri virtutes in-
gentia vitia æquabant; inhumana crudelitas;
perfidia plusquam Punica; nihil veri, nihil san-
cti: nullus Deorum metus, Nullum iusjuran-
dum, nulla religio.*

2. Obsidio Sagunti. Legatio Romana ad Han-
nibalem & Carthaginem. Hannonis in Hanniba-
lem Oratio vehementissima in ipso Senatu Car-
thaginensi. *Per Deos fœderum arbitros ac te-
stes monuisse, prædixisse se, ne Amilcaris progeni-
em ad exercitum mitterent...*

3. Ejus mirificum in Italiam iter, per Hispa-
niam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes
& Apenninum cum centum armatorum millibus,
cui quidem Livii loco nihil omnino ex omnibus
aliis Historicis posse æquiparari facile ausim affir-
mare.

4. Hannibal primas Alpes superans: *Ex pro-
pinquo visa montium altitudo, nivesque cælo pro-
pe immisæ, tellus informia posita rupibus, pe-
cora jumenta que torrida frigore, homines intonsi
& inculti, animalia inamata que omnia rigentia
gelu. Cetera visu quam dictu fœdiora terrorem
renovavere. Quam Alpium descriptionem Alpi-
bus ipsis pene sublimiorem Fabianus Strada vo-
veretur appellare.*

5. Hannibalis ad suos adhortatio: *Mirari so-
quinam pectora semper impavida repens terror
invaserit... quid aliud esse Alpes creditis quam
montium altitudines? Fingerent altiores Pyre-
nœi jugis; nullas profecto terras cælum contingere,
nec insuperabiles humano generi esse.*

6. Hannibal Italiam suis ostendit ex summo Alpium vertice. *Per omnia nive oppleta cum signis prima luce motis, segniter agmen incederet, pigritiaque & desperatio in omnium vultu emine- ret; prægressus signa Hannibal, in promontorio quodam, unde longe ac late aspectus erat, consisteret iussis militibus, Italiam ostentat, subjectosque Alpinis montibus circumpedanos campos, moniaque eos tum transcendere non Italiae mol- do, sed etiam urbis Romæ: Cetera plana, pro- elivia fore: uno aut summam altero proelio, ar- tem & caput Italiae in manu ac potestate habi- turos.*

7. Hannibal montem rumpit aceto: Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse po- terat, milites ducti; cum coedendum esset saxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatis- que, struem ingentem lignorum faciunt: eamque cum & vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt, ardentiaque saxa infuso aceto, pu- pandunt. Ita torridam incendio rupem ferro ut non fumenta solum, sed elephanti etiam duci possent.

8. Scipio & Hannibal suos quisque ad prælium hortantur: Si eum exercitum..... Si quem ani- mum....

9. Consul Flaminius, ad Thrasymenum cum exercitu cæsus. Consternatio in urbe.

10. Fabius Dictator cunctando restituit rem, il- lius cautiones multiplices. M. Minutii Magistri equitum, hominis ferocis præcipitisque, in Fa- bium oratio & diæteria, qui locus summo est ar- tificio elaboratus.

11. Romanorum immensa clades ad Cannas, mors Pauli, fuga Varronis. Urbis trepidatio, luctus, consternatio.

12. Senatus Romani magnanimitas atque constantia: Servi armantur. Gratiae actæ M. Terentio Varroni Consuli, *quod de republica non desperasset*. Nulla timoris significatio, nulla mentio pacis.

13. P. Cornelius Scipio jurat se rempublicam non deserturum, & eodem jurejurando adstringit nobiles aliquot, qui de Italia deferenda apud Metellum deliberabant, stricto super capita consultantium gladio: *Ex mei animi sententia, inquit, juro, ut ego Rempublicam populi Romani non deseram, neque alium civem Romanum deserere patiar. Si sciens fallo, tum me, Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimo letho afficias. In hæc verba, L. Cœcili, jures, postulo, ceterique qui adestis: qui non juraverit, in se hunc gladium strictum esse sciat.*

14. Maharbal equitum Præfecto auctor est Hannibali, ut recta pergat Romam: *Imo ut quid hac pugna sit actum scias, die quinto victor in Capitolio epulaberis: Sequere cum equite, ut prius venisse, quam venturum sciant.*

15. Ejusdem Maharbalis ad Hannibalem cessantem morasque nectentem libera veraque vox: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis.*

16. Hanno Pænos victores hortatur ad pacem: *Tacuisse hodie....*

17. Poeni cum Hannibale, Capuæ deliciis molliuntur: *Ibi partem majorem hyemis exercitum in tellis habuit....*

18. Marcellus Syracusas obsidet Archimedis machi-

Chinæ ad urbem defendendam. Et habuisset tanto impetu cæpta res fortunam, nisi unus spectator cælisiderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, quibus, ea quæ hostes ingenti mole agerent, ipse per levi momento ludificaretur. Vide graphicam Archimedis machinarum descriptionem, lib. XXIV. Capta urbe, Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, ab ignaro milite quis esset, interficitur.

19. Hannibal ad tertium ab urbe lapidem castra ponit, mœnia Romæ contemplatur. Postero die transgressus Anienem Hannibal, in aciem omnes copias eduxit.

20. Imbribus grandine mistis his dirimitur prælium, in quo urbs Roma victori præmium esset. Auditur hæc vox Hannibalis. *Potiundo sibi urbis Romæ, modo mentem non dari, modo fortunam.*

21. Hannibal ad ipsas Romæ portas audit Romanos milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos, & agrum illum, in quo ipse castra haberet, per eos dies vænisse, nihil ob id diminuto pretio. *Id vero adeo superbum atque indignum visum, ejus soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inventum Romæ emptorem: ut extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc erant, jussit venire.*

21. Juvenis Scipio vix viginti & quatuor annos natus, in Hispaniam cum imperio mittitur. Laudatur in primis magnificū illud Scipionis præconium: *Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam ab juvena, in ostentationem earum compositus.....* Marcium qui unus perditas Hispaniæ res restituerat

erat, in honore habet. Marcium secum habebat cum tanto honore, ut facile appareret nihil minus, quam vereri, ne quis obstaret gloriæ suæ.... Illius ad milites oratio: Nemo ante me novus Imperator.... Carthaginem novam expugnat uno die.

23. Singulare quoddam innocentiae & continentiae specimen dat in captiva eximiae formae virgine. Captiva deinde a militibus adducitur ad æmum adulta virgo, adeo eximia forma, ut quocumque incedebat, converteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam parentesque, inter cetera accepit desponsam eam principi Celtibeorum adolescenti: Allucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, sponsoque ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum sponsæ amore, ubi primum venit, accuratiore eum sermone quam parentes alloquitur. Juvenis, inquit, juvenem appello; quo minor sit inter nos hujus sermonis verecundia.... Fuit sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos parentesque suos, verecundia, servataque tibi est, ut inviolatum & dignum me teque dari tibi donum posset. Hanc mercedem unam pro eo munere paciscor: amico populo Romano sis: & si me virum bonum credis esse, quales patrem patruumque meum jam ante hæc gentes norant, scias multos nostri similes in civitate Romana esse, nec ullum in terris populum hodie dici posse, quem minus tibi hostem tuisque esse velis, aut amicum malis. Adolescens simul pudore & gaudio perfusus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro se referendam, quoniam sibi nequaquam satis facultatis, pro suo animo, atque illius erga se merito esset. Parentes inde cognatique vir-

virginis appellati, qui quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam, satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionem, ut ad se donum acciperet, ceperunt.... Scipio, quando tanto opere peterent, poni ante pedes iussit; vocatoque ad se Allucio, super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, hæc tibi a me dotalia dona accedent, aurumque tollere ac sibi habere iussit. His lætus donis honoribusque dimissus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis, venisse Diis simillimum juvenem, vincentem omnia cum armis, cum benignitate ac beneficiis.

24. Huic prorsus aureolo Livii Loco adde alios tres non minus exquisiti saporis, in quibus suum illum, sibi que præ ceteris carum, ut satis apparet, Scipionem magnifice prædicat. In primo describitur Scipio in eodem cum Asdrubale lecto, apud Syphacem accumbens, illiusque comitas miraque ingenii dexteritas celebratur. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem modo barbarum insuetumque moribus Romanis, sed hostem etiam infestissimum facunde alloquendo sibi conciliarit.

25. In secundo describitur Scipio, Massinissæ cum Sophonisba victi Syphacis uxore, nuptias egregia oratione damnans. *Aliqua te existimo, Massinissa, intuentem in me bona... & infelix Sophonisbæ Syphacisque fortuna narratur.*

26. In tertio refertur Hannibalis cum Scipione colloquium. Artificiosa Hannibalis oratio de pace. Generosum Scipionis responsum, & mox secuta victoria ad Zamam. *Paulisper alterius conspectu admiratione mutua prope attoniti continere. Tum Hannibal prior, Si hoc ita fato da-*

tum erat... Quod ego fui ad Trasimenum, ad Cannas, id tu hodie es.....

27. In quarta refertur Hannibalis cum Scipione fortuitum colloquium. Ephesi, ejusdemque Hannibalis de optimis Imperatoribus callidum judicium: Quærenti Africano quem fuisse, maximum Imperatorem Hannibal crederet, respondisse Alexandrum Macedonum Regem; quærenti deinde, quem secundum poneret; Pyrrhum dixisse: Exequenti quem tertium duceret, haud dubie semetipsum dixisse. Tum risum obortum Scipioni, & subjecisse: Quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me vero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores esse.

28. In ultimo denique commemoratur magnifica illa Scipionis de rebus a se gestis oratio, cum a Tribuno plebis accusatus, reusque citatus, magno agmine amicorum clientumque per mediam concionem ad rostra subiit, silentioque facto, Hoc, inquit, die, Tribuni plebis, vosque, Quirites, cum Hannibale & Carthagenensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem Opt. Max. Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi & hoc ipso die, & sæpe alias egregie Reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos ut mei similes principes habeatis... Ab rostris in Capitolium ascendit: simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est.

Dignissima demum, quæ iterum iterumque legantur ultima morientis Hannibalis verba, Lib. xxxix. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum: quando mortem senis expectare longum censent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminius victoriam feret....* Neque vero minoris pretii sunt extrema Scipionis gesta, ejusque Liternum secessus ad vitandam invidiam, ac denique mors, quæ eodem anno contigit, quo mortuus est Hannibal.

Prætermitti nequaquam potest in Libro xxix. vehemens æque ac justa Locrensiū de Pleminio Legato querela. *Querentibus Consulibus, Locrenses se dixerunt ea passos....* Itemque Perollæ ad Pacuvium Calavium oratio de interficiendo per insidias Hannibale. *Consilium afferō, pater....* Patrisque filium a facinore dehortantis oratio vehementissima, & cui paucas pares reperias. *Perego te, fili....* Lib. xxiii. Adde in ipso Libri xxxiv. principio dignissimam Catone orationem pro Lege Oppia, contra muliebrem luxum; *Nequa mulier plus semuncia auri haberet.... Si in sua quisque nostrum matrefamilie, & L. Valerii disertam orationem contra Legem Oppiam. Si privati tantum... Habes demum in Libro xl. celebrem illam Demetrii Perseique dissensionem, & habitas ultro citroque orationes eximias, post brevem Philippi illorum patris quasi prolationem. Sedeo miserrimus pater, judex inter duos filio*

In iis, qui supersunt, Decadis quintæ libris cels. bris est L. Æmilii Pauli de Perseo Macedonue Rege victoria, & ejusdem Æmilii triumphus, dmorum, quos inter ipsam triumphī celebritate amisit, filiorum morte funestatus. *Memorabilis ejus oratio, & digna Romano Principe fuit.....*

Si cui forte mirum videbitur nos ex uno Livio longe plura, quam ex aliis aureæ ætatis Scripto-ribus selegisse; id causæ nobis esse sciat, n̄ quod Scriptorem hunc ceteris velimus antepone-; sed quod illius ubertatem, vim, copiam atque varietatem plurimum ad eloquentiam comparandam utilitatis asserre judicaverimus.

INSIGNIORES LOCI
Ex Horatio Selecti.

HÆC est una omnium vox Artem Pœticam Horatii esse opus ab omni parte perfectum, in quo præclarissima quædam non modo Pœseos, sed etiam eloquentiæ in primis præcepta continentur. Cujusmodi est, v. g. aureum illud.

Denique fit quodvis simplex duntaxat & unum.

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucē
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat.

In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Eximium vero illud, quod de variis variarum ætatū moribus tradit.

Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores...

Inter Satyras, sideris instar elucet tertia libri
... in quibus hoc vitium est cantoribus... qua
... ferenda esse amicorum vitia, & quam
... Satyram facile ausim appellare.

Quid

Quid enim ad mores emendandos & ad amicitias
tuendas aptius divinis hisce versibus, quos in o-
mnium animis alte defixos esse pervelim:

Quam temere in nosmet legem sancimus iniquā:
Nam vitiis sine nemo nascitur: optimus ille est,
Qui nimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet; amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscat verrucis illius. Æquum est
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.

Nona ejusdem Libri I. *Ibam forte via sacra..*
... Qua importunam & improbam garruli cujus-
dam loquacitatem describit, adeo venusta est &
elegans, ut *medio de fonte leporum* petita dici
merito possit. Exquisitissima & urbano homine
digna brevis hæc Mæcenatis laus *paucorum ho-*
minum, & mentis bene sanæ.

Laudatur plurimum prima Libri I. Satyra, *Qui*
fit Mæcenas, qua pingitur mortalium suæ condi-
tionis ac sortis pertæsorum anxietas, & incon-
stantia: itemque in IV. falsum illud contra obtre-
ctatores: *Mentio si qua de Capitolini furtis in-*
jecta Petilli te coram fuerit... & in decima, præ-
clarum illud præceptum perpaucis notum.

Est brevitate opus, ut currat sententia, ne se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Sed illud præ ceteris videtur esse salis & urba-
nitatis specimen, quod narrat Horatius, quo pacto
inter Mæcenatis amicos & familiares fuerit coo-
ptatus.

..... Felicem dicere non hoc
 Me possum casu, quod te fortitus amicum.
 Nulla etenim mihi te fors obtulit. Optimus olim
 Virgilius, post hunc Varius dixere quid essem.
 Ut veni coram, singulatim pauca locutus
 (Infans namque pudor prohibebat multa profari)
 Non ego me claro natū dixere patre, n̄ ego circum
 Me Satureiano vectati rura caballo,
 Sed quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
 Pauca: abeo, & revocas nono post mense, jubesq;
 Esse in amicorum numero...

Ultima Libri 11. Satyra, *Ut Nasidieni juvit te
 cœna beati?* Affluit omni lepore ac venustate, pu-
 tidasque Nasidieni Rufi lautitias, & inelegantem,
 ut ita dicam, hominis elegantiam admodum face-
 te ac jocose cavillatur.

Inter Horatianas Epistolas, placet in primis se-
 ptima Libri 1. tum ob lepidissimam de Volteio Me-
 na narrationem; tum ob festivum illum vulpecu-
 læ & mustelæ apollogum.

Forte per angustam tenuis vulpecula rimam,
 Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
 Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
 Cui mustela procul; si vis, ait, effugere istinc,
 Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.

Secunda ejusdem Libri 1. *Trojani belli Scri-
 ptorem...* abundat sapientissimis Philosophiæ præ-
 ceptis; cujusmodi est istud.

. Nam cur
 Quæ lædunt oculos festinas demere; si quid
 Est animum, differs curandi tempus in annum?
 Dimidium facti, qui cœpit, habet; Sapere aude:
 In-

Incipe; vivendi qui recte prorogat horam,
 Rusticus expectat dum defluat annis: at ille
 Labitur, & labetur in omne volubilis ævum.

Verum, ut ingenue loquar quod sentio, si eximia quærimus Philosophiæ præcepta, nihil æquiparandum existimo primæ ad Mecœnatem Epistolæ. Fidem facient pauca hæc, quæ sequentur.

Hic murus aheneus esto,
 Nil conscire tibi, nulla pallescere culpa.

Itemque illud, quod est summæ sapientiæ.

Et mihi res, non me rebus submittere conor.

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
 Si modo culturæ patientem commodet aurem.
 Virtus est vitium fugere, & sapientia prima
 Stultitia caruisse...

Inter Odas Horatianas, quænam præ ceteris palmam mereantur, difficile admodum dijudicatum est. Si Scaligerum audimus, Palmares sunt istæ duæ. *Donec gratus eram tibi. Et Quem tu Melpomene semel.* Quas quidem tam impense mirabatur vir ille summus, ut mallet illarum auctor esse, quam esse totius Hispaniæ Tarraconensis Rex. Mihi vero, si meum quoque fas est interponere iudicium, exquisitissimi saporis esse videtur epodos de vitæ rusticæ laudibus. *Beatus ille, qui procul negotiis...* & Ode II. lib: I. qua faustam navigationem amico Virgilio precatur. *Sic te di-
 va potens Cypri...* mirare in primis aureum illud.

Post

Post ignem æther a domo
 Subductum, macies, & nova febrium
 Turris incubuit cohors:
 Semotique prius tardâ necessitas
 Lethi corripuit gradum.

Habes præterea in lib. i. cedro linendam Odem,
 qua deflet Quintilii mortem. *Quis desiderio sit
 pudor...* In qua hoc eximium.

Cui pudor & justitiæ soror
 Incorrupta fides nudaque veritas
 Quando ullum invenient parem?

In ix. libro, quovis pretio dignæ sunt hæ qua-
 tuor.

Nullus argento color est....II.
 Æquam memento rebus in arduis...III.
 Eheu fugaces, Posthume, XIV.
 Labuntur anni....
 Otium Divos rogat in patenti....XVI.

In tertio libro, majores spiritus induit Poëta,
 virtutemque mirifice docet. Sunt autem insignes
 potissimum hæ.

Odi profanū vulgus & arceo....I.
 Augustam, amici, pauperiem pati....II.
 Justum & tenacem propositi virum...III.
 Coelo tonantem credidimus Jovem....V.

Sed reliquis longe videtur antecellere sexta,
Delicta majorum immeritus lues... qua sæculi sui
 vitia detestatur, & mores antiquos laudat. Illud
 enim.

enim qua munditia, qua venustate, quo spiritu dictum.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo, & fingitur artibus.

Jam nunc & incestos amores

De tenero meditatur ungui.

Non his juvenus orta parentibus

Infecit æquor sanguine Punico:

Pyrrhumque & ingentem cecidit

Antiochum, Hannibalemque dirum.

Laudatur in quarto libro, secunda de Pindaro:

Pindarum quisquis. Et VII. Epodos, qua ci-

vile bellum detestatur: *Quo, Scelesti vuitis?*

Et XVI. quæ eodem pertinet: *Altera jam terri-*

tur bellis civilibus ætas... Sæculare vero carmen

pro Imperii Romani incolumitate: *Phæbe, syl-*

varumque potens, Diana, doctum, tersum, ela-

boratum, inquit Scaliger in Arte Poëtica. Ex

quibus sane locis, aliisque hujusmodi bene mul-

tis satis liquet Horatium *venustatum parentem,*

& elegantiarum patrem non immerito nuncupa-

ri.

ILLUSTRIORES LOCI.

Ex Cæsare selecti.

DE Cæsare habemus eximium hoc Ciceronis judicium, illum simplici quadam venustate & incorrupta candidaque Latini sermonis integritate atque elegantia ceteros omnes Scriptores post se relinquere... Laudantur vero potissimum in aureis illius Commentariis.

I. Quæ

1. Quæ scripsit de Gallorum ingenio, moribus fortitudine, curiositate, levitate, &c. Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur, de Gallice, Germanicæque moribus, & quo differant ea nationes inter se, proponere....

2. Druidum origo, auctoritas, munus, privilegia, disciplina, opinationes de animis, sideribus Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto..... Natio est omnis Gallorum admodum dedita Religionibus... Galli se omnes ab Dite Patre Prognatos prædicant.

Germanorum mores; vestes, victus, hospitalitas, illorum cum Gallis comparatio. Germani multum ab hac consuetudine differunt..

4. Expeditio adversus Tungros, seu Atuaticos, partaque de illis victoria. Locus ille plurimum habet suavitatis atque nitoris. bi vineis æstis, aggere extructo, turrim constitui procul viderunt, primum irridere ex muro, atque increpitare vocibus, quo tanta machinatio ab tanto spatio institueretur? Quibusnam manibus, aut quibus viribus, præsertim homines tantulæ staturæ (nam plerisque hominibus Gallis, pro magnitudine corporum suorum, brevitæ nostræ contemptui est) tanti operis turrim in muros sese collocare confiderent. Ubi vero moveri & appropinquari moenibus viderunt, nova atque inusitata specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt, qui ad hunc modum locuti: non se existimare Romanos sine ope Deorum, bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promoveri, & ex propinquo pugnare possent.

5. Alexiæ, seu Alifiæ descriptio, obsidio, & ex-
pu-

pugnatio dignissima quæ legatur. *Ipsum erat oppidum in colle summo...* Lib: VII. 6. Pons ligneus Rheno impositus. *Germanico bello confecto, multis de causis Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum....* Lib: IV. 6. T. Pulfionis, & L. Varenii, Legionis illius quæ cum Quinto Cicero-
ne hiemabat, egregium facinus & mira fortitudo. *Erant in ea legione fortissimi viri.* Hæc narra-
tio perfectæ narrationis dotes omnes, atque vir-
tutes continet. 7. Alcis, & Uri descriptio suavissi-
ma.

8. Helvetiorum legati ad Cæsarem oratio; Lib: VI. libera sinceraque, pro more gentis: *Se ita a patribus, maioribusque suis didicisse, ut magis virtute, quam dolo contenderent, aut insidiis niterentur.....* Cæsaris responsum præclarissimum. *Consueſſe Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro ſcele- re eorum ulciſci velint, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere.*

9. Militum Romanorum consternatio, rumus-
culi, querelæ, cum Cæsar bellum Germanicum pa-
raret. *Dum paucos dies ad Veſuntionem, rei fru- mentariæ comineatusq; causa moratur; ex per- cunſtatione noſtrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatio-
ne in armis eſſe prædicabant: ſæpenumero ſeſe cum iis congreſſos, ne vultum quidem atque aci- em oculorum ferre potuiſſe; tantus ſubito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret... Vulgo totis caſtris teſtamenta obſignabantur...* 10. Cæsa-
ris ad ſuos milites oratio roboris, dexteritatis, nervorum ac impavidæ firmitatis plena... *Se pro-*

xima nocte, de quarta vigilia, castra moturum; ut quamprimum intelligere posset utrum apud eos pudor atque officium, an timor plus valeret. Quod si proeterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima Legione iturum, de qua non dubitaret; sibiq; eam prætoriam cohortem futuram.

In Commentariis de bello civili, multa sunt pretiosissima; sed hæc, præ cæteris laudantur. 1. Ad milites oratio de Senatus injuria. *Quibus rebus cognitis, Cæsar apud milites concionatur....* 2. Concio ad Senatum ipsum, de inimicorum injuriis. *Coacto Senatu, injurias inimicorum commemorat:..* 3. Plenus est insinuationis & artificii, magnamque continet æquitatis significationem locus ille, in quo Cæsar pacis condiciones offert Pompeio. *Erat autem hæc summa mandatorum; debere utrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis discedere; neque amplius fortunam periclitari; Satis esse magna utrimque incommoda accepta, quæ pro disciplina & præceptis habere possent, ut reliquos casus timerent... Proinde sibi ac Reipublicæ parcerent, quantumque in bello fortuna posset, jam ipsi incommodis suis satis essent documentor. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque consideret, & pares ambo viderentur: si vero alteri paulum modo tribuisset fortuna; non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum consideret.*

4. Nihil inferior est Labieni oratio ante pugnam Pharsalicam. *Noli, inquit, existimare Pompei... Lib: III. Sed nihil venustius illustriusque, quod sciam, quam colores illi, quibus egregie pingitur bellicus ardor fortissimi illius primipili, cui*

nomen erat *Crastinus*, qui dato pugnae *Pharsali-*
cæ signo, ad socios conversus, *Sequimini me, in-*
quit, manipulares mei, qui fuistis, & vestro Im-
peratori, quam constituistis, operam date. Unum
hoc praelium superest, quo confecto, & ille suam
dignitatem, & nos nostram libertatem recupe-
rabimus. Simul respiciens Cæsarem; faciem, in-
quit, hodie, Imperator, ut aut vivo mihi, aut
mortuo gratias agas. Hoc cum dixisset, primus
ex dextro cornu processit..

Denique Pompeii castra graphice admodum &
artificiose describuntur a Cæsare. *In castris Pom-*
peii videre licuit triclinia strata, magnum ar-
genti pondus expositum, recentibus cespitibus ta-
bernacula constrata, L. etiam Lentuli & non-
nullorum tabernacula protecta hedera; multaq;
præterea, quæ nimiam luxuriam & victoriæ fi-
duciam designarent; ut facile aestimari posset ni-
hil eos de eventu ejus diei timuisse, qui non neces-
sarias conquirerent voluptates: atque ii miserrimo
ac patientissimo exercitui Cæsaris luxuriam
obiiciebant, cui semper omnia ad necessarium u-
sus defuissent.

Non omittenda est obsidio *Massiliæ*, in I. & II.
libro de bello civili. Ex quibus profecto, aliisque
sexcentis id genus locis satis constat verissimum
esse aureum illud de Cæsare dictum: *E O D E M*
animo scripsit, quo pugnavit. His adde *Catonis*
Uticensis mortem, & pugnam militis cū elephan-
te, in Commentariis de bello Alexandrino; item-
que bellum cum Afranio Petrejoque, & praelium
ad Mundam. Quamquam hæc sunt Hirtii, non
Cæsaris ipsius. Sed de Cæsare satis.

INSIGNIORES LOCI

Ex Ovidio Selecti.

Initium facimus ex Metamorphoseos lib. quem *perfectum opus* appellare solebat Scaliger, five ob politio- rem descriptionum varietatē & elegantiam, seu ob crebra sententiarum lumina: seu ob mirificam fabularum, naturali quodam ordine inter se aptarum connexionem & quasi cognationem.

Atque ut perfectius a perfecto secernamus, quoad ejus fieri poterit: Lāudantur in primo libro. 1. Deorum concilium: *Est via sublimis, cælo manifesta sereno...* 2. Lycaon mutatus in lupum. 3. Initum a Jove consilium orbis diluvio perdendi, & ipsius diluvii descriptio. 4. Daphnes in laurum metamorphosis mira suavitate condita. Nec omit- tendi in I. libro tres illi rarissimi versus de homi- ne: *Pronaque cum spectent animalia cetera ter- ram, os homini sublime dedit....*

In libro II. bellissime depictam habes solis re- giam, & domum invidiæ. Placet etiam in primis Battus in lapidem mutatus, aureumque plane vi- detur illud ejusdem Batti de vaccis, quas suffura- tus fuerat Mercurius.

Sub illis
Montib9, inquit, erant, & erant sub montib9 illis
Risit Atlantiades, & me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis, ait.

Omnium vero judicio longe pulcherrima est
fa-

fabula Phaëtonis. Nihil enim venustius, quod
sciam, hac Solis ad Phætonem filium oratione.

Pignora certa petis; do pignora certa timendo:
Et patrio pater esse metu probor: aspice vultus.
Ecce meos: utinamque oculos in pectora posses
Inserere, & patrias intus deprehendere curas.

Deprecor hoc unum, quod, vero nomine poena
Non honor est: Panam, Phæton, pro munere
poscis.

Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (stygijs juravimus undas)
Quodcumque optaris: sed tu sapientius opta.

In eodem libro II. commendatur Europæ ra-
ptus, & in III. iudicium Tiresiæ, Narcissusque in
flore mutatus. *Fons erat illimis, nitidisque
argenteus undis....* In IV. Libro, quovis pretio
digna mihi videtur Pyrami & Thisbes fabula. Quid
enim ad vim doloris significandam aptius tragica
illa Pyrami ad feras apostrophe, viso Thisbes
amictu lacero & cruore tincto.

.. .. . Nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicumque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem....
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, visaque recondidit illa.

In Libro V. graphice admodum pingitur Cere-
ris dolor & querelæ, amissa filia Proserpina. Sex-
tum librum præcipue commendant Arachnes fa-
bula; agricolæ in ranas; Terei, Procnes & Phi-
lo-

lomelæ casus. Mihi vero præ ceteris placet eximium illud de Niobe.

Felicissima matrum

Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset

At nunc miseranda vel hosti,

Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo

Oscula dispensat natos suprema per omnes.

A quibus ad Coelum liventia brachia tollens,

Pascere crudelis nostro, Latona, dolore,

Pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu.

Habes in Libro VII. Jasonis & Medæ fabulam perelegantem. In VIII. venustam supra quam dici possit narrationem de Dædalo & Icaro ejus filio, coenamque rusticanam Philemonis ac Baucidis, versibus delicatissimis expressam. Quæ quidem Philemonis fabella naturalis cujusdam nitoris ac suavitatis exemplum esse potest. Quale est istud, v. g.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon,

Illa sunt annis juncti juvenalibus, illa

Consenuere casa, paupertatemque ferendo

Effecere levem, nec iniqua mente ferendam:

Nec refert dominos illic, famulosne requiras.

Tota domus duo sunt: Jidem parentque jubentq;

Inde foco tepidum cinerem dimovit, & ignes

Suscitat hesternos, foliisque & cortice sicco

Nutrit, & ad flammæ animæ perducit anili.

Accubuere Dei: Mensam succincta tremensque

Ponit anus: Mensæ sed erat pes tertius impar;

Testa parem fecit....

Uni

Unicus anser erat minimæ custodiæ villæ,
Quem Dis hospitibus Domini mactare parabant.
Ille celer penna tardos ætate fatigat,
Eluditque diu, tandemque est visus ad ipsos.
Confugisse Deos. Superi vetuere necari.

In decima & undecima laudantur Hercules
lucta cum Acheloo, Midas omnia vertens in au-
rum, & Orphei fabella, quam tamen Virgilius
longe splendidius, ornatiusque tractavit. Deniq;
in postremis quatuor libris magno æstimantur A-
chillis mors, & Julius Cæsar in astrum mutatus.
Sed si callidis rerum æstimatoribus fidem habe-
mus, cetera omnia exsuperat & extra pretium est
Ajacis cum Ulyssæ contentio.

In Epistolis Heroidum sexcenta sunt elegan-
ter & ornate dicta. Cujusmodi est istud Phyllidis
ad Demophoontem.

Demophoon ventis & verba & vela dedisti.

Vela queror reditu, verba carere fide.

Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi.

Sed scelus hoc meriti pondus & instar habet

Phyllida Demophoon letho dedit, hospes aman-
tem;

Ille necis causam præbuit, illa manum.

Nec impar illud furentis Medæ ad Jasonem.

Quantum perfidiæ tecum, scelerate, perisset!

Dempta forent capiti quam mala multa meo!

Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas.

Hac fruam, hæc de te gaudia sola feram.

Quod!

Quod vivis, quod habes nuptam, socerumque potentem.

Hoc ipsum ingratus quod potes esse, meum est.

Illud vero Hypsipyles ad Jafonem de susceptis ex eo duobus gemellis, qua venustate, qua elegantia dictum!

Si quæras cui sint similes? Cognosceris illis:
Fallere non norunt. Cetera patris habent.

Rara multa sunt in epistola Didonis ad Æneam.
Istud autem rarissimum.

Non tamen Æneam, quamvis male cogitet, odi,
Sed queror infidum, quæstaque pejus amo.

Quod tibi malueram, sine me debere procellis,
Justior est animo ventus & unda tuo.

Exerces pretiosa odia & constantia magno.
Si dum me fugias, est tibi vile mori.

Aspicias utinam quæ sit scribentis imago....

Cui non notum esse potest eximium illud Oenones ad Paridem?

Incisæ servant a te mea nomina fagi,

Et legor Oenone falce notata tua.

Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt.

Crescite, & in titulos surgite rite meos.

Populus est, memini, fluviali consita ripa,

Est in qua nostri littera scripta manu.

Popule, vive, precor, quæ consita margine ripæ,

Hoc in rugoso cortice carmen habes.

Cum

Cum Paris, Oenone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.
Xanthe retro propera, versa;q; recurrite lymphæ,
Sustinet Oenonem deferuisse Paris.

In primo denique libro Tristium, Elegia III.
Cum subit illius tristissima noctis imago..... Ha-
bes præclarissimum hoc uxoris Ovidii ad mari-
tum proficiscentem in exilium.

Dum licet, amplectar: numquam fortasse licebit
Amplius: in lucro quæ mihi datur hora est.
Non potes avelli: simul ah! simul ibimus, inquit.
Te sequar, & conjux exulis exul ero.
Te jubet e patria discedere Cæsaris ira:
Me pietas: Pietas hæc mihi Cæsar erit.

SALLUSTIANA.

In pingendis hominum moribus, nullum inveni-
as parem Sallustio; idque potissimum, cum Ca-
tilinæ, Sempronæ, Cæsaris, Catonis, & Marii
ingenium atque indolem vivis spirantibusque co-
loribus exprimit. Mirabilis est effigies Catilinæ
in bello Catilinario, cap. V. *Lucius Catilina no-
bili genere natus.* Vide §. IV. Lib: I. de Etopœia.

Ad imaginem Sempronæ, quæ ipsa quoque e-
rat in numero conjuratorum, nihil addi potest,
nihil demi. *In his erat Sempronia, quæ multa
sæpe virilis audaciæ facinora commiserat. Hæc
mulier genere atque forma, præterea viro atq;
liberis suis fortunata fuit: Litteris Græcis &
Latinis docta; Psallere & saltare elegantius
quam*

quam necesse est probæ; multa alia quæ instrumenta luxuriæ sunt; sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minus parceret, haud facile discerneres: libidine sic accensa, ut sæpius peteret viros, quam peteretur... Verum ingenium ejus haud absurdum; posse versus facere; jocum movere; Sermone uti vel modesto, vel molli, prorsus multæ facetiæ, multusque lepos inerat. Cap: XXV.

Exquisitissimi saporis est Cæsaris Catonisque comparatio. Cap: 54. Memoria mea, ingenti virtute, diversis moribus fuere viri duo... Catilinæ ad conjuratos oratio mirum in modum idonea est ad animos permovendos. Ni virtus fidesque vestra... quæ enim vehementia, quis spiritus, quis ardor animi in paucis hisce verbis! Postquam Respublica in paucorum potentium jus, atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchæ, vel ligales esse: populi, nationes stipendia pendere, ceteri omnes, strenui, boni, nobiles atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, his obnoxii, quibus, si Respublica valeret, formidini essemus. Itaque omnis gratia, potentia, honor, divitiæ apud illos sunt, aut ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, judicia, egestatem. Quæ quousque tandem patiemini, fortissimi viri? Nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi alienæ superbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enim vero, prohi Deum; atque hominum fidem! victoria in manu nobis est: viget ætas, animus valet. Contra illis annis aque divitiis, omnia consenuerunt. Tantummodo incapto opus est: cætera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tol-

serare potest illis divitias superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquantibus; nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse: illos binas aut amplius domos continuare; nobis rem familiarem nusquam ullam esse..... Denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? En illa, illa, quam sæpe optastis, libertas, præterea, divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt.

Ejusdem sermone generis est Catilinæ ad milites oratio, in ipso decretoriæ pugnae articulo. Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere.... semper in prælio iis maximum est periculum, qui maxime timent: audacia pro muro habetur... Quod si virtuti vestræ fortuna inviderit, cavete ne inulti animam amittatis; ne capti potius sicut pecora trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis cap: 58.

Exquisitissima est, & plena calliditatis Cæsaris oratio de Catilinæ sociis, qui in custodiis tenebantur... Omnes homines... cap: 51. contra gravis, ac vehemens Catois responsio, qua censet de conjuratis sumendum esse supplicium: Longe mihi alia mens est... cap: 52.

Sed cetera omnia vincere videtur caput ultimū, in quo describitur Catilina cum suis tam fortiter pugnans, ut illorum nemo vivus in hostium potestatem venerit.

Interea Catilina cum expeditis in rima acie versari; laborantibus succurrere, integros pro sauciis accersere: omnia providere; multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, strenui militis & boni Imperatoris officia simul exsequi... Postquam fusas copias, & cum paucis relictum videt Catilina, memor ge-

is ac pristinae dignitatis suae, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur: Sed confesso proelio, tum vero cerneret quanta audacia quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinae. Nam fere quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum amissa anima, corpore tegebat... Catilina vero longe a suis, inter hostium cadavera expertus est, paululum etiam spirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in morte retinens.

In bello Jugurthino laudatur effigies Jugurthae, de quo est illud eximium cap: 6. Cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Plurimum facere, & minimum de se loqui,

Marii ad Quirites oratio contra nobilitatem, & de ea quam parabat in Africam expeditione, tametsi horridula & incompta videri fortasse possit, quam generosa tamen sit, & militaris audaciae plena, facile liquebit ex pauculis hisce. Compare nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem novum. Quae illi audire & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi. Quae illi litteris, ea ego militando didici: Nunc vos existimate facta an dicta plaris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra obiectantur... Quod si jure despiciunt me; faciant idem maioribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cepit. Invident honori meo; ergo invideant labori, innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per haec illum cepi... Non possum fidei causa, imagines, neque triumphos aut consulatus majorum meorum ostentare: at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, praeterea, cicatrices adverso corpore. Haec sunt meae imagines,
hæc

hæc nobilitas, non hæreditate relicta, ut illis, sed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæsi. Non sunt composita verba mea: parum id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta, oratione tegant. Neque litteras Græcas didici; parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Illa multo optima Reipublicæ doctus sum, hostes ferire, præsidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam.... Sordidum me & incultis moribus aiunt; quia parum scite convivium exorno...

Huic omnium consensu laudatissimæ orationi Marianæ addito Syllæ orationem ad Bocchum, Mauritaniae Regem: Rex Bocche, magna nobis est lætitia.... & Bocchi responsum ad Syllam, cap: 102.

*SELECTA EX JUVENALI
& Persio.*

Virgilii politiolem elegantiam, vel Horatii sales urbanos & in jocando leporem, aut auream Ovidii simplicitatem, Augusti sæculo dignam, nullo in Juvenali vel in Persio quærere. At orationis impetum ac vehementiam, sententiarum gravitatem & pondus, mirumque in vitiis exagitantis ardorem in illis omnino reperies. Summo in pretio est Juvenalis Satyra X. de hominum votis. Omnibus in terris... aureumque illud præsertim, sub Satyræ finem.

Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Per-

Permittes illis expendere numinibus quid
 Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
 Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
 CARIOR est illis homo quam sibi...
 ORANDUM est ut sit mens sana in corpore sano.

Vide etiam de Cicerone, de Demosthene, de
 Hannibale, & Alexandro M. habentur in eadem
 Satyra X. *Eloquium ac famam Demosthenis aut
 Ciceronis incipit optare....*

Expende Hannibalē: quot libras in duce summo
 Invenies? Hic est quem non capit Africa mauro
 Perfusa Oceano....

....Opposuit natura Alpemque nivemque:
 Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.

Sexta Satyra contra vitia mulierum: *Credo
 pudicitiam...* divina est tota, inquit Scaliger. U-
 tinam turpitudine rerum, & obscœnitate verbo-
 rum non illam inquinasset. Eximium vero istud
 contra mulieres præpostere doctas.

Non habeat matrona tibi quæ juncta recumbit,
 Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
 Torqueat Enthymema, nec historias sciat omnes:
 Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
 Hanc ego quæ repetit, volvitque Palæmonis artē.
Solecismum liceat fecisse marito.
 Nil non permittit mulier sibi! turpe putat nil,
 Cum virides gemmas collo circumdedit..
 Intolerabilius nihil est quam foemina dives.

Commendari fatis non potest VIII. Satyra con-
 tra nobiles degeneres; *Stemmata quid faciant?*
 Quid

Quid prodest, Pontice, longo sanguine censeris?
 ... illius præsertim initium singulari quodam ar-
 tificio videtur elaboratum. Sed in hac tota Saty-
 ra nihil magis placet Scaligero, quam locus iste,
 quem ille *divinum* appellat more suo.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
 Et propter vitam, vivendi perdere causas.

Hoc est perdere veritatem, honestatem, justitiam, reliquasque virtutes, propter quas vivimus, inquit Cicero in Acad: q. ubi asserit, *hominem natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Quartam Satyram: *Ecce iterum Crispinus....* illustrat Coena Domitiani, & festivus concilii apparatus, variæque adulantium Senatorum sententiæ, & quasi Senatus consultum de Rhombo capto; qui quidem locus adeo elegans est & urbanus, ut nihil supra, inquit Scaliger. Hunc tu locum legito soles: *Cum jam Semianimum laceraret Flavius orbem.... incidit Adriaci spatium admirabile Rhombi....*

Nihil illustrius, quam initium Satyræ XIII. de malæ conscientiae stimulis ac cruciatibus.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi displicet Auctori. Prima est hæc ultio, quod se Judice, nemo nocens absolvitur...

Magnos spiritus habet II. Satyra contra impios, & pseudo-Catones *hypocritas.*

Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glaciale Oceanum, quoties aliquid de moribus audent, Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

Illud sapientissime dictum.

Nemo repente fuit turpissimus...

Ægyptiorum impiæ æque & aniles superstitiones non infacete ridentur Sat: XV. *Quis nescit Volusi...* Quartam decimam de pueris sancte educandis: *Plurima sunt Fuscine...* nulli inferiorem audeo dicere. Luculentissimum sane videbitur illud.

Nil dictu foedum visuque hæc limina tangat
Intra quæ puer est....

Maxima debetur puero reverentia: si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos.
Sed peccaturo obfistat tibi filius infans.

Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora senex...

Vide etiam memorabile illud de Judæis, vel etiam fortasse de Christianis qui tum Romæ degebant, & qui ipsi quoque indiscriminatim nuncupabantur Judoëi.

Quidam sortiti metuentem Sabbatha patrem,
Nil præter nubes & Coeli numen adorant.

Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant ac metuunt jus.
Credidit arcano quodcumque volumine Moyse.

Non omittendus in prima Satyra locus unus, quem adeo miratur Scaliger, ut vix in toto Horatio quemquam illi parem inveniat.

Exul ab octava Marius bibit, & fruitur Dijs
Irat: at tu victrix Provincia ploras.

In Persii Satyris nihil illustrius, quod sciam,
hac coelesti Satyræ III. sententia, quam summo-
pere laudavit D. Augustinus.

Magne pater Divum, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
VIRTUTEM videant, intabescantque relicta.

Est etiam in pretio prologus omnibus notus:
Nec fonte labra prolui caballino... & initium Sa-
tyræ I. *O curas hominum! o quantum est in re-
bus inane!* ... Itemque libera illa in ineptos pu-
tidosque Neronis versus cavillatio: *Torva Mi-
malloneis implerunt cornua bombis...* Vide §. VI.
Libri I. de Stylo vitioso.

LOCUS INSIGNES

Ex Curtio selecti.

Inter cetera eleganter & ornate dicta, quæ Quin-
ti Curtii libros maximopere commendant, hæc
in primis laudantur ab eruditis. In tertio libro
(nam primi duo periere) 1. Marsiæ amnis flori-
da descriptio. 2. Gordii nodi amœna narratiun-
cula. 3. Alexandri subitum vitæ periculum, cum
se in perfrigidum amnem Cydnum lavandi cau-
sa coniecisset. 4. Alexandri humanitas erga regi-
nas captivas; verbum ad Syfigambim de Hephæ-
sti.

stione: *Non errasti, mater, nam & hic Alexander est.*

In quarto libro hæc seligi possunt. 1. Alexandri responsum ad superbas Darii litteras: *Et vincere, & consulere victis scio.*

2. Abdalonymus ex Olitore Rex factus. *Erant Hephæstioni hospites...* Quam eximiam narrationem vide cap: III. de narratione. 3. Tyri descriptio & obsidio, variæ Tyriorum artes; urbis expugnatio & excidium septimo post mense. 4. Jovis Hammonis templum & oraculum. 5. Ultima Darii legatio ad Alexandrum de pace. Parmenionis consilium ad pacem inclinans, & generosum Alexandri responsum: *Acciperem, si essem Alexander... & ego si Parmenio essem.* Alexandri responsum ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse...* Darii ad suos oratio ante pugnam Arbellensem: *Terrarum, quas Oceanus hinc alluit....*

Palmaria sunt hæc in quinto Libro. 1. Babylonis magnifica descriptio, corruptique Babyloniorum mores. 2. Alexandri singularis pietas erga Sisygambim, quam moerentē solatur verbis suavissimis. *Cave, obsecro, ne in contumeliam acciperis ignorationem meam: Quæ tui moris esse cognovi, ut spero, abunde servata sunt.* Scio apud vos filio in conspectu matris nefas esse considerare, nisi cum illa permisit. Quotiescumque ad te veni, donec ut considerem annueres, restiti. Procumbens venerari me sæpe voluisti; inhibui. Dulcissimæ matri Olympiadi nomen debitum tibi reddo. 5. Eustemonis Græci ad quatuor mille commilitones mutilos foedeque deformatos oratio, ne in patriam redire velint. *Qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant, quam celeriter la-*
chry-

Chrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quem fastidit: nam & calamitas querula est, & superba felicitas... nisi mutuo essemus miseri, olim alius alii potuissemus esse fastidio... inter hos latendum est, qui nos miseros nosse coeperunt.

Habes in libro sexto luculentam Philotæ con-
 iurationis rei orationem pro se ipso: *Verba innocentem reperire facile est....* In septimo vero admirabilem illam liberamque orationem, quam maximus natu Scytharum legatorum viginti habuit ad Alexandrum, cum bellum pararet in Scythiam, cui quidem orationi paucas oppido æquiparandas existimo: *Si Dii habitum corporis tui aviditati.* Nec impar videtur descriptio præruptæ undique Sogdianorum arcis, cum hortatione Alexandri ad trecentos juvenes, ut illam audacter invaderent. *Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis congestis...*

In octavo libro jactantur potissimum, 1. Alexandri dolor & fera poenitentia Clito, ob linguæ intemperantiam inter epulas occiso. *Rex cum multo incaluisset mero, immodicus æstimator sui....* 2. Callisthenis Philosophi libera oratio contra assentatores, qui Alexandro vivo divinos honores reddi volebant: *Si Rex Sermoni tuo assuisset.* 3. Insignis de Rege Poro victoria, & Alexandri in illum liberalitas. *Quoniam, inquit Porus, percontaris: respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti.* Neminem me fortiozem esse censebam: meas enim noveram vires, nondum expertus tuas. Fortiozem esse te belli docuit eventus: sed ne sic quidem parum felix sum, secundus tibi. Rursus interrogatus quid ipse victorem statuere debere censeret? Quod hic, inquit, dies tibi sua-

det; quo expertus es, quam caduca felicitas esset.

In 9. libro nihil, quod sciam, illustrius quam tria hæc. 1. Generosa objurgatio, qua Alexander suorum militum ulterius progredi recusantium, torporem socordiamque castigat. *Solus ire perseverabo... inveniam qui desertum a vobis sequantur. Scythæ Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat quam precario Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto Rege ovantes; ego hic a vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum inveniam.* 2. Coeni ad Alexandri objurgationem responsio liberrima: *Dii prohibeant a nobis impias mentes....* 3. Alexandri incredibilis fortitudo & ultimum vitæ discrimen in Oxydracorum oppido, quod solus invadit.

Decimum librum illustant. 1. Seditio militaris ab Alexandro repressa. *Asiæ nec pertæsum est, quæ vos gloria rerum gestarum Diis pares fecit. ... Facessite hinc ocyus: ego cum Persis, abeuntium terga tutabor. Neminem teneo, liberate oculos meos, ingratis civis. Læti vos excipient parentes liberique sine vestro Rege redeunt. obviam ibunt desertoribus transfugisque! ... Jam autem scietis & quantum sine Rege valeat exercitus, & quid opis in me uno sit.* 2. Alexandri Babylonem reversi morbus, suprema verba, mors. *Quærentibus cui relinqueret regnum, respondit, ei, qui esset optimus... Rursus Perdicca interrogante, quando coelestes honores haberi sibi vellet, dixit tum velle, cum ipsi felices essent. Suprema hæc vox fuit Regis, & paulo post extinguitur.* 3. Immensus omnium luctus, & miseræ Sisygambis ex luctu mors.

S E L E C T A

E X

EPIGRAMMATIS

Catulli & Martialis.

Pauca, sed delicata suppeditat pater elegantiarum Catullus, de quo merito jactatum illud, ob mirificam amoenitatem candidi ac suavis ingenii, quod veneres omnes, ac venustates omnibus unus subripuerit. Sunt autem in cetera Epigrammatum turba, sex elegantissima, quæ ceteris longe antepositæ. Vavassor, emunctæ naris Aristarchus, ut nemo nescit. Horum subindicare primum verum sat habebimus.

4. *Phaselus ille, quem videtis hospites...*

14. *Ni te plus oculis meis amarem.*

22. *Suffenus iste, Varre, quem probe no-*

sti....

31. *Peninsularum Sirmio, insularum-*

que...

39. *Egnatius quod candidos habet den-*

tes...

44. *O funde noster, seu Sabine, seu Ti-*

bur.

Venustis hisce Epigrammatis addito hæc non minus suavia. 26. *Ad Furium. Furi villula no-*
stra

*stra... 9. Ad Veranium: Verani omnibus e meis
amicis antistes mihi millibus trecentis. 29. In Cæ-
sarem. Quis hoc potest videre, quis potest pati ni-
si impudicus, & vorax, & hellsuo?... 36. In Annales
Volusi, Annales Volusi, cacata charta.. 42 In
quamdam: Adeste hendecasyllabi, quot quot estis,
omnes... 84. De Ario: Chommoda dicebat, si quan-
do commoda vellet dicere, & hinfidias Arrius in-
fidias... 52. Quid est, Catulle, quod moraris e-
mori?... Tertium denique mellitum, tenerum,
omnibusque notum, de passere mortuo Lesbæ.*

Lugete, o Veneres, Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meæ puellæ,
Passer delitiæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat.
Nam mellitus erat, suamque notat
Ipsam tam bene, quam puella matrem:
Nec sese a gremio illius movebat.
Sed circumfiliens modo huc, modo illuc,
Ad solam dominam usque pipilabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum,
Illuc unde negant redire quemquam.
At vobis male sit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis;
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male! o miselle passer!
Tua nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Longe plura suppeditaret nobis Catullus, ni
auream verborum elegantiam rerum obscœnitate
foedasset,

Commendantur potissimum epigrammata Martialis, non puro illo simplici que candore Catulliano, qui toto versuum corpore sit fusus; sed argutiori quadam conclusiuncula, quæ feriat in ipso fine & cum delectatione relinquat aculeum. Sunt autem hæc ex omnibus optimæ pulcherrimæque; omnium assensu, Martialis epigrammata: primo libro, 14. De Arria: *Castæ suo gladium* 22. de Mutio Scævola: *Cum peteret Regem decepta satellite dextra . . .* 31. De fictis Gelliae lachrymis: *Amissum non flet, dum sola est Gellia Patrem . . .* 48. De amicorum delectu ad Fuscum.

Si quid, Fusce, vacas adhuc amari,
Nam sunt hinc tibi, sunt & hinc amici.
Unum si superest, locum rogamus.
Nec me, quod tibi sim novus, recuses.
Omnes hoc veteres tui fuerunt.
Tu tantum inspicere, qui novus paratur,
An possit fieri vetus sodalis.

Itemque 84. de Venere immodeste picta:

Qui pinxit Venerem tuam, Lycori,
Blanditus, puto, pictor est Minervæ.

Quia nimirum Venus, arbitro Paride, certaverat olim de forma cum Minerva. Adde 41. de amicorum æqualitate.

Vis te, Sexte, coli: volebam amare.
Parensum est tibi; quod jubes, coleris:
Sed si te colo, Sexte, non amabo.

In tertio libro digna sunt hæc, quæ feligantur.
16. In pisces affabre sculptos. Ar-

Artis Phidiacæ toreuma clarum
Pisces adspicis: adde aquam, natabunt.

In quemdam nimis Pœtam: *Occurrit tibi nemo quod libenter...* 48. In petito rem improbum: *Esse nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna. Si nil, Cinna, petis: nil tibi, Cinna, nego.* In libro 4 laudatur 65. Epigramma de coena divite ac jejuna: *ad Coenam nuper Varus me forte vocavit...* In quinto libro 9. in medicum: *Languebam, sed tu...* 51. *Cui credas, Lupe, filium magistræ...* 53. *Cras te victurum...* At ceteris lepore præstat decima, in famam, sola fere morte venalem.

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur
Et sua quod rarus tempora lector amat.
Hi sunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
Præferat antiquos semper ut illa novis.
Sic veterem ingrati Pompeii quærimus umbram,
Sic laudant Catuli vilia templa senes.
Ennius est lectus salvo tibi, Rôma, Marone;
Et sua riserunt sæcula Mæonidem.
Rara coronato planfere theatra Menandro,
Norat Nasonem sola Corinna suum.
Vos tamen o nostri, ne festinate libelli.
Si post fata venit gloria, non propero.

In sexto libro falsum illud de inepto Causidico:
Non de vi, neque cæde, nec veneno, sed lis est mihi de tribus capellis... Nec minus illud in 7. in Emacem.

Omnia Castor emit: sic fiet ut omnia vendat.

Illudque, Lib. 8. in veterum laudatorem.

Miraris Veteres, vacerra, solos,
Nec laudas, nisi mortuos Poetas.
Ignoscas petimus, Vacerra; tanti
Non est, ut placeam tibi, perire.

In decimo sunt eximia hæc ferme quatuor, & quartum in Paullam anum: *Nubere Paulla cupit nobis: Ego ducere Paullam nolo; anus est: vellem, si magis esset anus.* Tertium de imagine viri probi.

Ars utinam mores, animumque affingere posset.
Pulchrior in terris nulla tabella foret.

43. In vitam felicem: Vitam quæ faciunt beatiorē .., Nobile vero in primis istud de Scorpio illo nobili auriga, immature mortuo.

Ille ego sum Scorpis clamosi gloria Circi,
Planus Roma tui, deliciæque breves.
Invida quem Lachesis raptum trieteride nona,
Dum numerat palmas, credidit esse senem.

SELECTA EX PATERCULO.

Ex Floro & Suetonio.

Per pauca, sed eximia degustabimus ex Vellei Paterculi Romana historia. 1. Nobilissimum illud de Mario, immisum percussorem, sola Im-

peratorii vultus auctoritate, deterrente & inter Carthaginis ruinas sedente. Marius post sextum consulatum annoque LXX. nudus ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in qua se fugiens consecrantes Syllæ equites, abdiderat, injecto in collum loro, in carcerem Minturnensium jussu II. Viri perductus est: Ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus natione Germanus, qui forte ab Imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem casus tanti viri, abjecto gladio, profugit e carcere. Tum cives ab hoste misereri paulo ante principis viri, docti, instructum eum viatico collataque veste, in navem imposuerunt. At ille affecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit, inopemq; vitam in tugurio ruinarum Carthaginensium, toleravit; cum Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio. 2. Brevem, & ornatissimam Sejani laudationem lib: 2. Virum severitatis lætissimæ, hilaritatis priscæ, actu otiosis simillimum, nihil sibi vindicantem, eoque assequentem omnia; vultu vitæque tranquillum; animo exornem.

In Flori Epitome rerum Romanarum, superant cetera, si quid judico; primo pugna Cæsaris cum Pompeii filiis, & Catonis mors, lib: 4. cap: 2. Deinde Campaniæ laus, lib: 1. cap: 16. Præterea pugna Cannensis narratio. Itaque duo maximè exercitus cœsi ad hostium satietatem, donec Hannibal diceret militi suo: Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occisus est. Postremo bellum Cimbricum & Theutonicum a Mario feliciter gestum.

gestum. *Actum erat nisi Marius illi saeculo contigisset...* Adde cap: 13. lib: 1. de bello Gallico: *Galli Senones, gens natura ferox...*

Suetonius Hadriano Imperatori ab epistolis, laudatissimæ brevitatis auctor, Cæsarum vitas ita diligenter scripsit, ut bene multa, quæ aliis omnibus exciderunt historicis, ipse sigillatim & curiose fuerit persecutus. Singulare vero in primis, dignumque memoria, quod ab illo narratur. 1. In Julio Cæsare, de ostento apud Rubiconem, ejusdemque Rubiconis transitu; de statura & cultu corporis; de prodigiorum contemptu; de virtute in reparanda acie inclinata: *Inclinatam aciem solus saepe restituit, obsistens fugientibus, retinensque singulos, & contortis faucibus convertens in hostem, & quidem adeo plerumque trepidos; ut aquilifer moranti, cuspidē sit comminatus; alius in manu detineptis reliquerit signum.* De Disciplina militari: *Militem tractabat pari severitate atque indulgentia.* Non enim ubique ac semper; sed cum hostis in proximo esset, coercerat... desertorum & seditiosorum & inquisitor, & punitor acerrimus, connivebat in ceteris... *Facillare solitus milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine commilitones appellabat, habebatque tam cultos, ut argento & auro politis armis ornaret.*

2. In Augusto, de illius parsimonia & suppellectili ac vestimentis, de eloquentia & opusculis ab illo editis; de quorundam sermonum usurpatione familiari. De mira illius frugalitate, modestia, moderatione: *Manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto, Dominumque se posthac appellari*

ne a liberis quidem, aut nepotibus vel serio, vel joco passus est... In Consulatu pedibus fere extra Consulatum saepe ad aperta sella per Publicum incescit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem... Quoties Magistratum comitiis interesset, tribus cum Candidatis suis circuibat, supplicabatque more solemniter... Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuesceret... Habita- vit aedibus modicis Hortensianis, neque laxitate, neque luxu conspicuis... Per annos amplius qua- draginta eodem cubiculo hyeme & aestate mansit. ... Coenam tribus ferculis, aut cum abundantis- sime senis praebebat, ut non nimio sumptu, sum- ma comitate.... Veste non temere alia quam do- mestica usus est, ab uxore & sorore, & filia ne- ptibusque confecta... Cibi minimi erat, atque vul- garis fere, &c.

3. In Claudio, de illius socordia atque fatuita- te singulari.

4. In Nerone, de Christianorum suppliciis; de illius aurea domo; de aurigandi & cytharisandi studio.

5. In Vitellio, de illius in epulando profusa lu- xuria.

6. In Vespasiano, fabulosa duo miracula ab il- lo Alexandriae patrata. E plebe quidam lumini- bus orbatus, itemque alius debili crure, seden- t em pro tribunali pariter adierunt, orantes o- pem valetudinis demonstratam à Serapide per- quietem: restitutum oculos, si inspuiisset: con- firmatum crur, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo hor- tantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit.

7. In Tito, ejus mutatio in melius. *Propalam alium Neronem & opinabantur, & predicabant: at illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes... Berenicem statim ab urbe dimisit invitum invitam... Admonentibus domesticis quasi plura polliceretur quam præstare posset; non oportere, ait, quemquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super coenam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, illam meritoque laudatam vocem edidit: AMICI, DIEM PERDIDI.*

In Domitiano denique, mira sagittandi peritia. Nonnumquam in pueri procul stantis, præbentisque pro scopo dispensam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.

EX LUCRETIO, PHÆDRO

& Terentio.

Scabrum fortasse ac duriusculum videri identidem poterit Lucretii carmen. Propter egestatem linguæ & rerum novitatem; sic enim ipse loquitur. Placet tamen vehementer in illo quidam antiquitatis sapor, quo conditq; est, & in corrupta, quam undique spirat, Latini sermonis integritas. Sunt autem summo pretio apud eruditos hi ferme, quos hic enumeramus, Lucretii loci. Primo elegantissima descriptio pestilentiae, quæ Athenas penitus vastavit, tempore belli Pelopon-

nen-

nenſii (qui locus videtur expreſſus a Thucydide)
Hæc ratio quondam morborum & mortifer æ-
ſtus...

2. Magnificum Epicuri præconium, in ipſa fronte libri 3.

Tu pater & rerum inventor: tu patria nobis
 Suppeditas præcepta....

3. Subtiliſſimæ illius diſputationes de rerum primordiis, ſeu de corpusculis; de imaginibus ac ſimulacris; de ortu occaſuque fiderum; de Solis, & Lunæ defectu; de fulminis natura, de arcu coeleſti, de coloribus; de ſpeculis, de magnetē; de cauſis morborum & de morte contemnenda.

Intér aureolas Phœdri fabellas, vix ſatis dici poteſt qua munditia, qua elegantia ſint hæ ferme.

In I. Libro. Ranae Regem poſtulantes... Graculus ſuperbus, & Rana rupta. In II. Libro, Cæſar ad Atrienſem:

Eſt Ardelionum quædam Romæ natio,
 Trepide concuſſans, occupata in otio,
 Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
 Sibi moleſta, & aliis otioſiſſima...

In tertio libro. *Æſopus & petulans...* Frater formoſus & ſoror deformis, quos præclare ſic admonet pater ſapientiſſimus.

Quotidie, inquit, ſpeculo vos uti volo:
 Tu, formam ne corrumpas nequitia malis:
 Tu, faciem ut iſtam moribus vincas bonis.

In

In quarto libro. Mons parturiens... Simonides
a Diis servatus... Vipera & lima: In quinto deni-
que, viatores & latro.

In Terentii Comoediis summopere laudatur, 1.
In Andria, Simonis senis de filio Pamphilo nar-
ratio exquisitissima.

Sic vita erat: facile omnes perferre ac pati.
Cum quibus erat, cumque una iis sese dedere;
Eorum obsequi studiis, adversus nemini;
Numquam præponens se aliis. Ita facillime
Sine invidia invenias laudem & amicos pares |

Sic cogitabam: hic pravæ consuetudinis
Causa, mortem, hujus tam fert familiariter.
Quid si ipse amasset! quid mihi hic faciet patri!

2. Scena V. ejusdem actus, in qua Chrysis mo-
riens Glycerium commendat Pamphilo: *Jam fer-
me moriens me vocat...*

3. In Eunuchò, Scena IV. actus V. ubi sordi-
dissimi perditarum muliercularum mores graphi-
ce omnino pinguntur.

Dum foris sunt, nihil videtur mundius;
Nec magis compositum, quidquam nec magis e-
legans:

Quæ cum amatore suo cum coenant, luguriunt,
Harum videre ingluviem, fordes, inopiam:

Quam

Quam inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi;

Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:
Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.

SELECTA EX TACITO.

Soceri sui Agricolæ vitam & mores mirifice pingit Tacitus in ipsius vita, summo artificio elaborata: *Ex iracundia nihil supererat. Secretum & silentium ejus non timeres. Honestus putabat offendere quam odisse... Cultu modico, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur... nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recusare... nec minus periculum ex magna famâ, quam ex mala... Crebro per eos dies, apud Domitianum, absens accusatus, absens absolutus est. Causa periculi non crimen ullum, nec querela lœsi cujusquam; sed insensus virtutibus princeps & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes.*

Nec impar quod ait de Germanici erga Tiberium egregia fide, & illius magnanimitate in repudiando, quod illi a legionibus Germanicis offerebatur, imperio. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes ne regrederetur.

tur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere diripuit, elatumque deserebat in postus; ni proximi prehensam dexteram vi attinuissent. Itemque de singulari illius erga Drusum amore. Divisa namque & discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis..... sed fratres egregie concordēs & proximorum certaminibus inconcussi. Nec minori pretio dignum, quod ait de illius morte supremisque ad Agrippinam conjugem & ad amicos verbis, & de publico urbis bonorumque omnium luctu. Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit exueret ferociam, savienti fortunæ submitteret animum, non regressa in urbem, æmulatione potentiae, validiores irritaret.

Dignum memoratu, quod dicitur Ann: Lib: VI. de Tiberii secessu, sceleribusque, & de illius infelicissima morte. Nec minus exquisitum, quod legitur Lib: XI. de incredibili Claudii stupore, ac stoliditate; de prodigiosis ipsius uxoris Messalinæ, illo vivente ac sciente, nuptiis cum Silio: At Messalina non alias solutior luxu, adulto Autumno, Simulacrum vindemiciæ per domum celebrabat: urgeri præla, fluere lacus, & foeminae pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. Ipsa crine fluxo thyrsus quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vestium valentem lascivius in præaltam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrosam.

Eâdem arte, eâdemque industria pinguntur à Tacito Narcissus, Pallas, Callixtus & alia id genus jocantis fortunæ prodigia: Agrippinæ ingenium: *Nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret*; ejusdem, amissa Neronis filii sui gratia, solitudo: *Statim relictum Agrippinæ limen: nemo solari, nemo adire præter paucas foeminas, incertum amore an odio*; Astrologorum vanitas: *Genus infidum dominantibus, quod semper vetabitur, semper retinebitur*: Galbæ indoles, & avaritia: *Ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus... Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus... quod segnitia erat, sapientia vocabatur: major privato visus dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, si non imperasset.*

Huc adde infandam, auctore Nerone, Britannici, Senecæ & Agrippinæ mortem; jactatas ab eadem Agrippina contra filium minas: *Adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio... Non abnuere se, quin cuncta infelicitis domus mala patefierent; suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrhus, & exul Seneca, trunca scilicet manu & professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.*

Non omittendæ orationes Galgaci, Agricolæ, Thraseæ, & Othonis. Sed longe pulcherrimum, quod legitur Ann: libr: 16. de Petronii ad mortem a Nerone adacti, moribus & ingenio. *Illi dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebantur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua*
hau-

*haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaq;
ejus quanto solutiora, & quandam sui negligenti-
am præferentia, tanto gratius in speciem sim-
plicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithy-
niæ, & mox Consul, vigentem se ac parem ne-
gotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vi-
tiorum imitationem, inter paucos familiarium
Neroni assumptus est, elegantie arbiter, dum
nihil arceum & molle affluentia putat, nisi quod
ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigel-
lini quasi adversus æmulum, & scientia volupta-
tum potiore. Exquisiti saporis est, quod additur
de eodem Petronio moriente: Alloqui amicos,
non per seria, aut quibus constantie gloriam pe-
teret; audiebatque referentes nihil de immorta-
litate animæ & sapientium placitis; sed levia car-
mina & faciles versus.*

M I S C E L L A N E A.

*A*tque ex Auctoribus aliis, ætatis vel aureæ vel
argenteæ pauca quædam carptim delibemus;
digna omnino sunt quæ seligantur, & in pretiosa,
ut ita dicam, pulcherrimaque suppellectili præci-
puum locum inveniant.

*In Cornelio Nepote, Attici vita; itemque Ca-
tonis, Annibalis, Alcibiadis, Themistoclis &
Epaminondæ.*

*In Justino, Cyri initia & incrementa; mores Scy-
tha-*

tharum, Spartanorum, Parthorum, & Amazonum: Philippi, Macedonum Regis, ingenium; Massiliensium historia; Hannibal Antiocho suspectus redditus, artificio Romanorum.

In Aufonio, venustissimum illud Epigramma de Didone.

Infelix Dido, nulli bene nupta marito.
Hoc pereunte fugis; hoc fugiente peris.

Nec minus elegans illud de matre & filio pulchris, sed luscis.

Parve puer, lumen quod habes, concede parenti.
Sic tu cæcus amor; sic erit illa Venus.

Bellum quoque hoc de Venere armata. *Armata Venere...* In Statii, Epithalamium Stellæ & Violantillæ. Tiresias erebum eiens, seu incantationes Tiresiæ: *Tartareæ sedes & formidabile regnum...* Et libri sylvarum, quibus inter cetera Statii opera, jure omnino palmam adjudicat Scaliger. In Columella de re rustica, Gallus galinacetus, capra, bos, illudque præsertim suavissimum de cane gregis & villæ custode. *Villæ custos eligendus est amplissimi corporis, vasti latratu canorique..... fit autem coloris unius. Probatur quadratus potius quam longus aut brevis; capite tam magno, ut corporis videatur pars maxima; dejectis & propendentibus auribus, nigris*

gr̄s vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus; amplo villosoque pectore, latis armis, cruribus crassis & hirtis, cauda brevi, vestigiorum articulis & unguibus amplissimis. Mores autem neque mitissimi, neque rursus truces atque crudeles; quod illi furem quoque adulantur, hi etiam domesticos invadunt.

In Lucani Pharsalia, Lib: I. Perelegans & falsa in Neronem ironia potius quā assentatio: *Partem si presseris unam, sentiet axis onus; quod scilicet obesus esset ac corpulentus. Unde tuam videas obliquo fidere Romam; quod esset luscus. Seu te flammiferos Phœbi transcendere currus. ... Quod nimirum insana aurigandi libidine teneretur.*

In eodem libro. Rubiconis transitus, & patriæ Protopopœia: *Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes. Lib: 1. Cæsaris ad milites hortatio: Decimo jam vincitis anno... Marcellusq; loquax & nomina vana Catones... Oratio Marciae ad Catonem.*

Da tantum nomen inane
Conjugii. Liceat tumulo scripsisse CATONIS
MARCIA...

Magni Catonis oratio ad milites ad
Brutum, Lib: II.... ejusdem mores, & virtus.

Non sibi, sed toti genitum se credere mundo.

Pompeii oratio ad filium: *Mundi jubeo tentare recessus...* ad Senatum.

Sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit opes. Sed me vel sola tueri
Fama potest rerum toto, quas gessimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

Pompeii victi oratio ad conjugem Corneliam.

Erige mentem;
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipsum
Quod sū victus, ama. Nunc sum tibi gloria major.
A me quod fasces, & quod pia turba, Senatus
Tantaque discessit rerum manus. *Incipe magnum
Sola sequi.*

Denique Cordi pietas erga mortuum Pompeium,
& Cæsaris lachrymæ seu veræ seu fictæ. viso
Pompeii capite.

In Palladio Grammatico & incerti temporis
Poëta, acutissimum illud Epigramma de asino
qui forte Homeri voravit Iliadem.

Carminis Iliaci libros consumpsit asellus:
Hoc fatum Trojæ est. Aut equus, aut asinus.

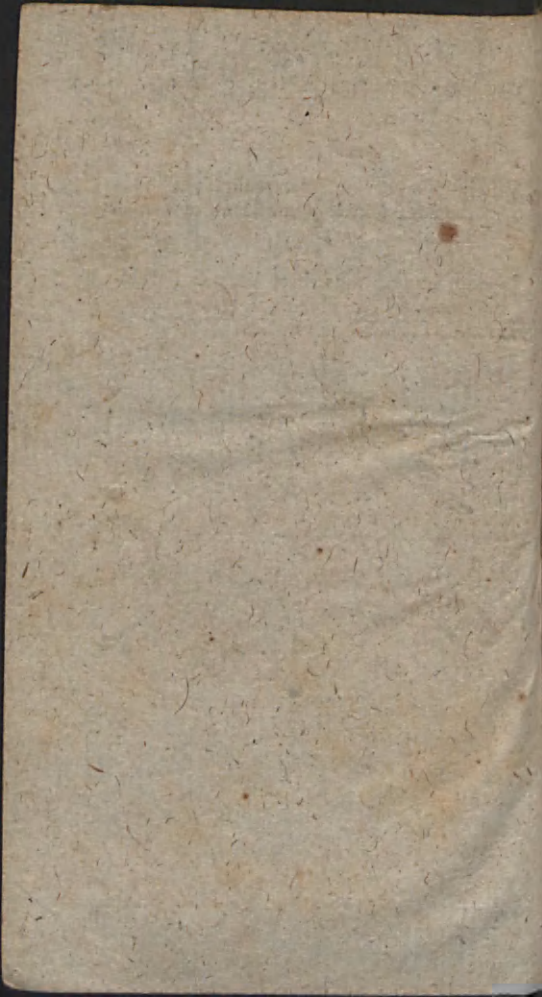
Item-

Itemque illud ejusdem Palladii, cujus argumentum satis per se liquet.

Militis in galea nidum fecere columbæ,
Apparet Marti, quam sit amica Venus.

In quo sane utroque, licet Auctoris parum notum, epigramate licet observare tres perfecti epigrammatis dotes atque virtutes.

INSTITUTIONES
POETICÆ
ET
RHETORICÆ,
AUCTORE R. P. JOSEPHO
JUVENCIO
SOC: JESU,
AD USUM GYMNASIORUM EJUS-
DEM SOCIETATIS

Editio 3tia in Litvania.

80-1198

VILNÆ
Typis S. R. M. & R. Academi:
Soc: JESU Anno 1766.

AD LECTOREM

INstitutiones Poëticas & Rhetoricas R. P. Josephi JUVEN-
cii, sæpius multorum typis se-
orsim editos, nunc in uno volumi-
ne exhibemus; ut Eloquentiæ Can-
didati simul præ manibus habere
queant præcepta earum artium,
quæ conjunctione & affinitate qua-
dam inter se uniuntur. Institutio-
nes Poëticas ad exemplar Vene-
tum Rhetoricas ad exemplar Po-
fnaniense: (quod auctum & accu-
ratum 1743. prodiit,) retentis o-
mnibus iis, quæ in eo adjecta sunt
conformavimus; ac præterea in par-
te septima de modo scribendæ E-
pistolæ, formulas varias ex libel-
lo Buchleri, (qui inscribitur: The-
saurus conscribendarū Epistola-
rum adjicimus, IN-

* * *) + (* * *

INSTITUTIONUM POETICARUM LIBER PRIMUS

P-18-0-892'

80-1198

CUM in omni re, quæ in quæstionem venit, debeat attendi primum quid sit, deinde quæ sint ejus affectiones; idè Pòeseos definitio proferenda; tum de materia illius, forma. ornatu, causa efficiente, fine, ac divisione disputandum,

CAPUT PRIMUM.

Definitio Pòeseos.

Quid est Pòesis?
Si vocis vim ac potestatem quæras, Pòesis nomen habet ἀπό του ποιεῖν, quod est facere seu fingere; ἢ ἐποίησις, ars faciendi seu fingendi, & ποιητής Pòeta, id est Effector, seu Effector: quod Fabula, quam texit, ab ejus mente tota esse videatur.

§2. Si rei significationem spectes: Pœsis modò dicitur Ars Pœtica: modò dicitur corpus aliquod ex arte elaboratum. Juxta primam vocis acceptionem Pœsis est: *Ars ritè consuevendi Pœmatis*: sive, Collectio præceptorum in unum & eundem finem certò tendentium, nimirum ad unum aliquod opus Pœticum perficiendum. Juxta secundam vocis significationem intelligitur Usus & Praxis illorum præceptorum; atq; hoc sensu agimus hic de Pœsi.

D. Quomodo definitur hoc posteriori sensu accepta Pœsis?

M. Definitur Ars imitandi Actiones humanas; seu Imitatio humanarum Actionum cum fictione.

D. Imitaturne reipsa omnis Pœsis humanas Actiones?

M. Imitatur utiq; De præcipuis Pœmatis non potest ambigi, Epico, Tragico, Comico. Minora quoq; Pœmata ad humanas Actiones suo modò referri primario & per se, suis locis patebit inferius.

D. Cur potius humanas Actiones imitatur Pœsis, quàm Mores?

M. Ratio hæc petitur ex Philosopho: (a) Cum sit Pœsis omnis politicæ & Civillis Disciplinæ pars: civilis autem disciplina habeat pro fine Civium felicitatem, hunc certè finem Pœsi præstitutum esse necesse est. Jam verò cum felicitas sit in Actione, juxta

Phi-

Philosophos, non in moribus; quin ad ipsas Actiones, ut ad finem referuntur; placere sequitur, ut, quomodo Civilis Disciplina, sic & Poësis non tam ad mores referatur, quam ad Actiones, easque primarias & per se imitetur.

D. Num Poësi tam necessariam addita est Fictio, seu Fabula: ut sine illa non possit esse Poësis?

M. Planè dicendum est; ita censet Aristoteles, (b) ejusque Interpretes, qui vim eandem ac dignitatem in Poësi tribuunt Fictioui, quam Animæ concedunt in homine. Cum autem sublata animâ nullus sit homo, sic nec sublata Fictione potest esse ulla Poësis. Ita sentiunt probatissimi Authores bene multi. Plato in Phædone, Plutarchus libro de audiendis Poëtis, &c. Non erit itaque Poëta dicendus is, qui sine Fictione, sicut qui sine Metro scripserit. Ratio patebit utriusque c. 3. ubi quid nomine fictionis seu Fabulæ veniat, exponetur.

CAPUT II.

De Materia Poëseos.

D. Quæ est Materia Poëseos?

M. Quæ est id omne; de quo tractat Poësis.

D. Quotuplex est illa Materia?

M. Duplex, una remota, altera proxima.

D. Quanam est Materia remota?

A 3

M.

(b) cap. 4.

M. Tam longè lateque diffusam Pœtice, quàm Oratoris Facultati Materiam assignat Tullius, (a) cui Pœta cum Oratore in hoc idè est, nullis ut terminis uterq; circumscribit, aut definiat jus suum, adeoq; possit uterque de rebus omnibus disputare.

L. Quànâ est Materia proxima Pœseos?

M. Sunt Actiones humanæ, prout potuere vel debuere geri.

D. Nunquid debent esse vera, quæ in Pœseos materiam assumuntur à Pœta?

M. Tenetur aliquando Pœta ea dicere, quæ verè contigerint: aliquando non tenetur. Quamvis enim Pœtice, Pœsis, & Pœma artem faciendi, effectiorem, effectumq; significant, non eo sensu tamè sunt accipiendæ illæ voces, ut suam sibi semper materiâ procreare Pœta debeat: imò in Epopœa, Tragedia, atq; etiam in aliis minoribus Pœmatis, qualia sunt Genethliaca, Epicedia, Epinicia, &c. subesse debet quasi fundus historiarum: cui magnificè aliquid inædificetur. Potest autem suam sibi condere materiam in Comœdia, aliisq; pœmatis benè multis, atq; etiam debet materiarum, quæ vera sit, novam formam inducere, atq; eatenus falsa referre. Curandum autem utrobiq; diligenter, ut quæ proferantur, siue vera, siue falsa, ea sint omnino verisimilia.

D. Quid vocas Verisimile?

M.

(a) I. De Orat:

M. Est id, quod naturali quodam rerum exitu debet, aut certè potest contingere in iis circumstantiis, in quibus dicitur contingere.

D. Itanè sunt verisimilia, quæ Virgilius narrat in descensu Æneæ ad inferos, de mutatione navium in Nymphas marinas, aliâq; hujusmodi?

M. Fuere utiq; verisimilia; quòd ab Heroibus, Diisq; fieri posse, & reip̃a fieri aliquando putarentur.

CAPUT III.

De Forma Pœseos.

D. Quæ est Forma Pœseos?

M. Est Fictio, seu Fabula. Cum enim Pœtica sit ars fingendi; ut vox ipsa sonat: debet certe Fictio sic naturam Pœseos constituere, ut eam ab omni alia re fecernat atque distinguat: quo modò Forma; quæ vocatur in Phylis, uniuscujusq; rei materiem sic perpolit ac perficit: ut ejus naturam planè dicatur constituere. Ita censet passim Aristoteles, qui Fabulam sic Pœsi attribuit, ut sine illa Pœtam esse nolit.

D. Quid est Fictio, seu Fabula?

M. Non una est, eademq; vocis illius notio. 1. Significat sermonem quemdam merè fictitum: qualla sunt Æsopica colloquia bestiarum, & inania quædam Ethnicorum commenta. 2. Usurpatur à Philosopho pro Acti-

one ipsa & Materia Pœmatis, vel etiam pro toto Pœmate. 3. Sumitur ab eodẽ Philosopho pro structura quadam Pœmatis, sive, ut loquitur, pro Constitutione rerum, & Compositione in Pœmate.

D. Quo sensu Fabula dicenda est Forma Pœseos?

M. Juxta postremam hanc, vocis acceptionem. Nam eodem modò de Pœtica videtur dicendum, ac de aliis Artibus, quæ imitatione perficiuntur: in quibus certa quædam Dispositio & Compositio universè dici debet earum Forma. Sic in statua aurea aurum est materia, & artificiosa auri dispositio est ultima Statuæ Forma in genere operis artificiosi. Et ut exemplum proferam, quò non semel usus est Aristoteles: Pingatur v. gr. Socrates. 1. Picturæ materies est Socrates, qui pingi debet; is materiam repræsentat Pœseos. 2. Corporis descriptio cum apta membrorum omnium conformatione ac dispositione est Forma: & hæc Fabulæ comparatur. 3. Colorum varietas & temperatio est ornatus picturæ, & cum Fabulæ ornamentis rite potest conferri. Rectè itaq; pronuntiavit Aristoteles: (a)

Légo gar touton ton mythen Synthefin ton pragmaton

Definitio Fabulam esse compositionem rerum.

D.

D. Qualis debet esse illa Fictio, seu Constitutio & Structura Pœmatis?

M. 1. Exquisitam illam esse jubet universè Horatius; (b) atq; etiam in majoribus Pœmatis magnificam: nec vult Pœtam dici posse illum, qui talem Formam Materiz non induxerit.

*Nec enim concludere versum
Duxeris esse satis: nec si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse Pœtam.
Ingenium cui sit, cui mens di-vinior, atq; os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.*

2. Hæc Structura, ut de illa aliquid magis distincte singillatimq; statuamus, complectitur varia, quæ à Philosopho appellantur, Fabulæ ornamenta, Peripetias, Agnitio-nes, Epifodia, Machinas; graphicam Morum expressionem, Sententias, accuratam Dictio-nem, Numerum Pœticum, aliq; omnia: unde mirabile dicendi genus efflorescat; adeo, ut nulla sit Fictio, quæ aut omnibûs his de-stituta sit. aut aliquibûs saltem instructa non sit ornamentis.

D. Quæ Pœmata aut hæc omnia, aut aliqua saltem sibi vendicant Fabulæ ornamenta?

M. In sublimioribus Pœmatis frequentius, parcius in humilioribus sunt usurpanda. Sic Epicum pœma. Tragicum vè eo omni ornatu debet splendere: aliquo nitere debent mino-ra pœmata; vel quæ in genere heroico sunt

posita, ut Adorationes, Laudationes, &c: vel quæ suapte natura simpliciores, minusque figuratū dicendi habitum requirunt. Verūn, quæ fictio cuiq; illorum, cui cultus ornatuque conveniat: exponetur commodius suis locis, cum de singulis agetur pœmatum generibus.

D. Licetne in Pœsi adhibere Fictiōem quatenus vox illa aliquid merè fictitium sonat?

M. Sanè licet. 1. Nihil opus est in maioribus pœmatis esse usquequaq; vera, quæ in peripetils, Episodijs, Machinis, & . proferuntur.

2. Placent maxime, quæ à veteribus sæpè recentioribusq; Pœtis in pœmate Epico, Tragico, Comico, Bucolico etiam, & Satyrico Fictitiæ inducuntur personæ.

3. Non sine dignitate ac venustate rebus inanimis spiritus, mutis vox tribuitur; ut cū Roma, Gallia, Affrica loquentes inducantur, vel cum Scientiæ, Artes, in personas item conformentur.

4. Suus est etiam in sacris argumentis, neq; angustior, quàm in profanis, ejusmodi Fictiōni locus: ut evicit manifestissimè in suo Opere vere aureo de Pœe nate Frinzone. (a) cujus ex animadversione id unum maxime curandum est, ut moderentur prudentiâ Fictiōes; ne quid vanum; insolens, aut à communi sensu alienum afferatur.

Ex

(a) Lib. I.

Ex dictis collige, 1. Poëtæ perinde esse, vera ac falsa dicere, modò verisimilia dicat; nisi fortè in aliquibus pœmatis, quæ supra attigimus, in quibus debet esse vera, quæ profertur, materies: quamvis falsi aliquid in eadem ornanda possit aspergi: quod tamen intra verisimilitudinis septa contineri debet.

Collige 2. quàm malè jubeantur è Parnasso exulare Poëtæ, qui mera commenta in sua carmina non invexerunt, & eo nomine Fabulam non scripsisse dicuntur; quasi verò ipse Virgilius in suo opere absolutissimo Georgicon Poëta non sit appellandus; cùm vera dixerit, sed splendide; sed artificiosè, sed Poëticè, adeoq; non sine Fictione.

Collige 3. Non esse illum propriè dicendum Poëtam, qui tenuiter, ac jejune servata duntaxat legitima syllabarum, pedumq; dimensione rem tractavit: eumq; verificatorem appellandum; quòd sine Fictione Poëtica scripserit: quæ ut minimum requirit habitum loquendi aliquem figuratum, floremq; eloquentiæ leviter delibatam, versuq; exornatum.

D. Quæ sunt jam ornamenta Fictiōis, seu fabulæ.

M. Septem numerantur ab Aristotele, Peripetia, Anagnorisis, Epithidium, Machina, Mores, Sententia, Diction: de quibus omnib; singillatim agendum est.

CAPUT IV.

De Peripetia.

D. *Quid est peripetia?*

M. *Peripetia à peripepto incido nihil aliud est, ut vox indicat, quam rerum in statum contrarium lapsus: quæ propter definitur ab Aristotele (a) Eorum, quæ aguntur, mutatio in contrarium, sive mutatio hæc prospera sit, sive adversa.*

D. *Da exemplum utriusq; Peripetiae.*

M. Exemplum esto prosperæ rerum conversionis, Josephus fratribus suis infelicem suam sortem lugentibus, quis tandem ipse sit, aperit, timoremq; excutit; unde efficiuntur illi verè fortunati.

Adversæ verò mutationis exemplum sit istud. Nuntius Corintho missus Oedipum rogat Thebanorum regem, ut Corinthiorum quoq; regnum communi omnium consensu post mortem Polybi regis ipsi delatum velit capessere. Corinthum adire abnuvit Oedipus; ne fortè, quod oraculum præcinerat, incesto flagitio matris pollundæ, quam putabat esse Meropem Polybi demortui uxorem, periculum subiret. Dat operam Nuntius, ut hoc eum metu liberet: sed simul ea refert, unde cognoscit Oedipus impletum jam fuisse Oraculum, & matrem Jocastam eo flagitio pollutam, & patrem Lajum à se fuisse interfectum; atq; hinc tantum concipit incertum:

(a) C. 9. Pœt:

rem; ut vagus, & exul effossis sibi oculis, reliquam vitam transigere constituat, in summam proinde prolapsus calamitatem.

D. Quot sunt conditiones ad perfectam Peripetiae formam requisite?

M. Tres assignantur. Prima est, ut sit magna illa mutatio rerum fermè omnium fortunarumq; sive ex felici statu ad infelicem sive contra.

Alteram, ut sit illa mutatio subita & inopinata: ut si præter expectationem ea rerum oriatur perturbatio: ut metus repente lætitiæ vel terrori lætitiæ succedat.

Tertia, ut sit verisimilis ejusmodi rerum conversio. Contra quam præceptionem peccant imprimis Romantiorum Auctores: qui nullâ habitâ verisimilitudinis ratione, rerum dumtaxat captant delicias, nec fidem facere curant, modo lectorum animos admirabilitate rei teneant & delectent. Habes eximiam Peripetiae formam apud Virgilium (a) ubi Trojanis in Italiam appulsis cum faustè omnia, atque ex sententia caderent: dimissis à Latino rege cum bonis verbis, atq; amplis muneribus Legatis, pactaq; Æneæ Laviniam Juno, irarum plena, omnia commutat, perturbatq; summamq; in rerum tranquillitate summum derepente bellum excitat.

CA.

(a) *Æneid Lib: 7.*

CAPUT V.

De Anagnorisi.

D. Quid est Anagnorisi?

M. Anagnorisi Latine Agnitio dicitur ab Aristotele (a) ex ignorantia in cognitionem mutatio: id est personarum Agnitio, ex qua amicitia oritur, vel inimicitia inter eos, qui felices esse debent, vel infelices. Unde colliges per hoc Fabulæ ornaamentum. 1. Intelligi personarum inter se agnitionem. 2. Amicitiam vel inimicitiam. 3. Felicitatem vel infelicitatem ex illa agnitione nasci.

D. Da Exemplum Agnitionis?

M. Orestes Iphigeniæ frater ad aram martandus præsentem sororem, quam non agnoscebat, ait: simili fato perire se, ac sororem, quam Dianæ immolatam fuisse credebatur. His illa auditis fratrem agnoscit: intō deinde inter se consiliō aufugiunt. & morti se Orestes, & foedo homines immolari ministerio Iphigenia se subducit.

D. Quotuplex est agnitio?

M. Duplex; una dicitur simplex, duplex altera: ut si in allato modo exemplo Iphigenia tantum agnoscat Orestem: simplex erit; si Orestes quoq; agnoscat Iphigeniam: duplex erit Agnitio.

D. Ultra præstat alteri?

M.

(a) Cap. 9. Pœticis:

M. Sanè duplex; atq; illa imprimis magni facienda est, quæ admixtam habet Peripetiam. Historia Josephi, de qua in superiori capite, duplicem continet Agnitionem, & mirabilem peripetiam.

Varias Agnitionum species, sive modos latè prosequitur ex Philolopho Daniel Heinsius librò de Tragediæ constitutione. (a)

CAPUT VI.

De Episodio.

D. *Quid est Episodium?*

M. 1. Si v. cis etymon spectes: est insertum quiddam in Carminis Fabulam: cum idem sonet, atque adjectum aliquid ad cantum.

2. Si Definitionem quæras: est *Actio adjectitia*, apta & necessaria quodam modo connectione cum *Actione primaria conjuncta*.

D. *Explica quæso singular voces.*

M. 1. Dicitur Actio neq; enim Descriptiones, Comparationes, & Narrationes aliquot dici debent Episodia. Sic tempestatis descriptio, in 1. *Æneid* v. gr. non est Episodium: sed in 2. *Trojæ excidium*, & in 3. *Æneæ peregrinatio* ex omnium sententia sunt Episodia; quia habent suas Actiones.

2. Dicitur Actio adjectitia; qua voce discernitur ab Actione primaria, cujus ne pars quidem esse debet Episodii, sine quo potest esse Actio primaria. Sic potuit *Æneas*
Ita.

(a) Cap, 6.

Italiæ applicare, Turnumq; vincere, omiſſa excludii Trojani narratione, item & præterita errorum ſuorum expoſitione: quæ duo ſunt Epiſodia.

3. Dicitur ejuſmodi Actio aptè conjuncta cum Actione primaria: ut neq; petita longius, neq; affectata ſtudioſius, neq; contorta violentius eſſe debere Epiſodia ſignificetur.

4. Præcipitur, ut nec ſituate aliqua cum primaria Actione connectatur: ut indicetur, ſic eſſe cum Actione illa commitendum Epiſodium: ut ſine aliqua culpa præteriri non poſſe videatur. Nunquid debuit v.g. Virgilius, qui arma virumq; canebat, Trojæ, qui primus ab oris Italiæ fato profugus, Lavinaq; venit littora, ſuo operi Trojæ incendiū non intexere? Nū debuit hoc in aula Di donis ſilere, quod jam per totum orbem fama vulgaverat? Qui potuit ipſa Dido de iſis ſuum hoſpitem non interrogare, quorum pars magna fuerat? Qui verò potuit Æneas Reginæ de ſe quàm optimè merita, præſertim roganti, narrationē hanc denegare? Debet itaque ſemper ſubefſe cauſa aliqua Epiſodia attingendi: quamquam non ubiq; par eſſe debeat.

D. Nunquid Philoſophus damnat Epiſodia, cū ait: (a) nihil eſſe inſuſius Actionibꝯ Epiſodicis?

M. Appellat eò loci Epiſodia, quæ neq; veriſimiliter, neque nec ſſario cum Fabulæ conjuncta ſunt: quæ certè eo nomine ſunt rejicienda; quantumvis habeant aliunde admi-

mirabilitatis; quòd parum ad rem, aut nihil faciunt.

CAPUT VII.

De Machina.

D. *Quid est Machina?*

M. 1. Si vim vocis quæras: Machina dicitur in Pœsi quodcumque auxilium extraordinariè collatum. Nam cum Deos Tragedi tamquam è Cœlo delapsos producebant, vel homines è theatro offerebant adhibitâ Machina; auxilium illud aut à Diis præstitû, aut aliò quovis modo, sed extraordinario, ut supra humanas vires exhibitum, Machina solebat appellari.

2. Si rei definitionem postulas: Machina dici potest *Actio* vel *Actionis* modus quidam viribus humanis superior, qui nodo difficili solvendo adhibeatur.

D. *Explica singulas voces.*

M. 1. Dicitur *Actio*. Sic apud Homerum irato Achille, miles discessum parabat: retinendus tamen erat: en Minerva, Junonis impulsu in terras delapsa, susceptum redeundi consilium discorrit.

2. Dicitur vel *actionis* modus: cum videlicet Deus latet & occulta quadam efficientia juvat hominis actionem. Sic Juno Turnum: & Venus Æneam passim juvant apud Virgilium.

3. Dicitur *humanis viribus superior*. Ecquid enim Deus aliquis excitetur: si virtus huma-

humana sufficiat? Rectè itaq, monet Horatius: (a)

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.

Homerum certè reprehendit Aristoteles quòd Minervam è Cœlo deduxerit, milites ut moraretur: quod operâ, consilioq; viri prudentis effici potuisset.

D. Quando nã igitur edibenda est Machina?

M. Cùm opus est sciri aliquid v. gr. aurorum, quæ præterita sunt, aut futura, quod sine Deorum ope sciri omnino non possit: aut aliqui d est agendum, quod suapte naturâ vires humanas excedat: tunc enim licet ad superorum auxilium confugere. De Machina recurret mentio in Carmine Epico & Tragico.

CAPUT VIII.

De Moribus.

D. Quid intelligis per Mores Ornandæ Fabulæ servientes?

M. Quod Græci *ithos* Latini Mores dixerunt: qua voce non tam mores, quàm eorum proprietas, & cujusq; indoles & ingenium designatur. Mores autem diversi esse solent in singulis pro habitu affectuum nationum, ætatum, & fortis & diversitate. v. gr. ex habitibus dicitur ælii iustus, mitis, temperans; ex affectibus, amans, iratus; ex natione, Græcus, Romanus, ex ætate puer, juvenis,

(a) *In Arte Pœt:*

nis, vir, senex; ex fortuna victor vel victus. Ita morum voce usus est Horatius:

Ætatis cujusq; notandi sunt tibi mores.

Itaq; per mores Fabulæ intelligo ejusmodi morum graphicam expressionem,

D. Quales debent in Pœsi Mores exhiberi?

M. Exhibendi sunt Boni, Convenientes, & Æquabilis tenoris.

D. Quo modo mores bonos exprimet Pœta?

M. Si Mores illos effingat. qui virtutis a morem, ac vitii odium ingenerent: eoq; revocet pravos Mores, si quos exhibere necesse sit. (a) Ita fit mentio in Æneide Sinonis, & Mezentii; quo majori sint odio, execrationeq; eorum mores pessimi. Cùm enim sit ille prœstitutus omni Pœsi finis, ut mores jucundè instat at; sanè liquet; à suo fine planè aberrare Pœtam, qui malos mores in suum opus de industria velit inducere ac celebrare. Non debent itaq; mores pessimi in viro principe accuratè depingi, minimè vero omnium in Heròe.

D. Quo modo describit Pœta Mores convenientes?

M. Quando virtutem cuiq; tribuit, quæ ipsi convenit, & sic sceminæ non tribuet fortitudinem, quæ congruat Achilli, aut prudentiam, quæ sit propria Nestoris.

D. Quo modo Mores erunt æquabilis tenoris?

M. Si sic effingantur, ut non d. crepet aliquis à seipso. Ajax certè discr. parer. v. gr.

h

(a) *Arist: 1. cap: 2.*

si mores primum Ajacis, ac post paulo Ulyssis referret. Ea de re sic præcipit Horatius:

Si Quid inexpertum scenæ committis, & audes,

*Personam formare novam servetur ad imū
Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.*

CAPUT IX.

De Sententia.

D. Quid est Sententia?

M. Duplex hujus vocis notio est apud Philosophum, (a) cui 1. Sententia dicitur Gnome, estq; pronuntiatum aliquod de re aliqua universè. 2. Dicitur *Dianæa*, & eo sensu est vis animi, quæ explicat tum naturam vel tum eas, quæ ipsi congruunt, affectiones; cujus est proinde demonstrare, quæ latent, dissolvere, quæ nexa sunt, motus animorum ciere, augere, quæ sunt exigua, & quæ grandia, minuire, Utroq; modò ad Fabulæ ornamentum pertinet Sententia; nihil est tamen, quod de illa juxta secundam hanc vocis acceptionem hic agamus, cum tractentur hæc in Rhetoricis; sed satis fuerit juxta primam acceptationem in Sententiam inquirere,

D. Quo modò definitur eo sensu accepta Sententia?

M. Est simplex pronuntiatum universè de vita rectè informanda. Hinc patet triplicem esse Sententiæ dotem. 1. esse unam 2. dici universè. 3. esse moratam.

D.

(a) 2. Rhet: c. 4. & 19 Pœt:

D. Quo modo erit una simplexq; Sententia?

M. Si non diffundatur in plura, quæ illâ efficiant quodammodo multiplicem. Ita posset hæc Horatii Sententia, *pulvis & umbra sumus*: sic explicari ac dilatarî: ut illius causæ afferentur quàm plurimæ, adhiberentur similitudines, comparationesq; unde non tam una aliqua, quàm plures existerent Sententia.

D. Quomodo erit univérse dicta?

M. Si libera sit, ac soluta a loco, tempore, persona, aliisq; adjunctis, quæ res afficiunt singulares. Talis est hæc Horatii: *dulce & decorum est pro patria mori*.

D. Quo modo erit morata?

M. Si vitam rectè informet. Talis est alata jam Sententia, quæ pietas erga patriam sic prædicatur: ut vitæ propriæ dicatur anteponenda.

D. Quodnam est discrimen Sententiam inter & acutè dictum?

M. Sententia pugnâ caret & conflictu. Acutè dictum verò totum est in eo conflictu. Exempla subijcio de sententia pura, de acutè dicto purè, & de utroq; mixto.

Sententia pura illa est, quæ dicti, quidem amplitudinem habet, ac majestatem, sed contentione caret; sic dicitur apud Senecâ: (a)

Cogi qui potest, nescit mori.

Acutè dictum purè est contentio sine sententia; tale est apud eundem Senecam illud Hecubæ; (b)

II-

(a) *Heri fur: (b) Troi*

Caret Sepulc. ô Priamus, & flamma indiget,
Ardente Troja.

Sententia mixta est, cui annexa est contentio; tale est illud: *Avaro tam deest, quod habet, quàm quod non habet.* Seposita enim contentione, viget tamen Sententix vis & dignitas; idemque est, ac si diceretur: *Avarus nemo dives.*

CAPUT X.

De Dictione.

D. *Quid est Dictio?*

M. *Dictio* (a) universe describi potest, dicendi ratio, quæ animi sensa declarat, quò demum cumque modo id fiat. Atque hac latius patentì notione Dictio omnis, si-
ve Oratoria, si-ve Pœtica, aut alia quæcum-
que attingitur.

D. *Quanam est igitur Dictio Pœtica?*

M. Est illa dicendi ratio, quæ soli Pœsi
convenit: ac proinde quæ & communes o-
mni Dictioni, & proprias sibi; uni addictas
dotes vendicat.

D. *Quæ sunt illæ dotes Dictionis Pœticæ?*

M. Tres vulgò assignantur, ad quas cæte-
ræ omnes facilè revocantur 1. Perspicuitas:
2. Majestas. 3. Numerus.

D. *Quomodo Dictio Pœtica erit perspicua?*

M. Cum Dictio Pœtica, ut quævis alia, ex
verbis constet, ac sententiis; ideo & in ver-
bis

(a) Aristot: c. 4. Pœt:

his & verborum contextu quærenda est illa perspicuitas.

D. In quo posita est verborum Perspicuitas?

M. In vocabulorū propriorum, & rei exprimendæ maximè a cōmodatorum usurpatione. Itaque fugienda sunt verba obsoleta, atq; ex antiquitatis ruderibus effossa: adhibenda, quæ versantur in sermone, & consuetudine quotidiana, atq; imprimis, quæ clarissimorum auctorum usu non trita minùs quàm splendida, ferenda, quæ ejus rei verba sunt, de qua loquemur

D. Quomodo in sententiis, siue in verborum contextu perspicuitas elucebit?

Si neq; abrupti pendent, siue sensiculi, neq; oblongæ, exitumq; non inuenientes induantur periodi; si neq; cūm dicitur vel insim, vel membratim, vel periodicè, laboret intricata Dictionis. Nam & Pœtis, ut Oratoribus, sua sunt incisa, sua membra, suæ verborum sententiarumq; comprehensiones & clausulæ, tam apertè, quàm concinnè concludentes.

D. Jam verò qui cultus, qui splendor conuenit Pœticæ Dictioni?

M. A proprio dicendi genere, vulgariq; recedendum esse Pœtæ statuit Aristoteles (a) cui constat omnino Horatius: qui ait, (b) non satis esse ad Pœtæ nomen pro dignitate sustinendum puris versus præscribere verbis, & scribere sermoni propiora: si desit os

ma-

(a) Cap. 21. (b) Satyra 4.

magna sonaturum. Quamobrem postea posuit:
Idcirco quidam Comœdia, nec ne Poëma
Esset, quasi verè; quod ocer spiritus, & vis
Nec verbis, nec rebus inest: nisi quod pede
corto

Differt sermoni sermo merus.

D. An eadem semper, eaq; sublimis dicendi ratio usurpatur a Pœtis?

M. Cum tria sint apud Pœtas, uti apud Oratores genera dicendi, tenue, grande, medium: miscentur illa sæpe inter se, ac temperantur in pluribus pœmatis; distinguuntur tamen aliquando, ac planè secernuntur; atq; adeo non sublimem ex æquo dicendi formam omnia requirunt. Quæ tenue, quæ grande, quæ medium dicendi genus postulent, notabitur inferiùs: cum varias pœmatum attingemus species. Nunc satis fuerit statuere universè haud vulgarem esse debere Pœticam Dictionem, sed sublimem, sed grandem, sed majestate plenam.

D. Unde comparatur hujus Dictionis majestas?

M. Præter ea, quæ diximus, duo insuper ad eam Majestatem conferunt plurimum 1. Si apposita, quæ vocant, nomina, sive Epitheta aliquid eximii præferant. 2. Si quæ occurrunt tritæ, ac vulgares loquendi formæ, mutantur in alias exquisitiore, ac reconditor.

D. Quo modo apposita nomina, sive Epitheta aliquid eximii præferent?

M.

M. Si adhibeantur ea, non ut impleantur duntaxat, sed etiam ut ornetur versus; si contra quarantur ea, quæ vim ac dignitatē vocibus, quibus attribuuntur, adjiciant.

D. *Qui numerus Poëtice Dictioni convenit?*

M. Numerum ab Oratorio longē diversum indicit Aristoteles, qui numerus *Metron* Græcè, Latinè, *dimensio* appellatur.

D. *Quid requiritur ad illum Numerum?*

M. Duo requiruntur maximè, 1. Ut religiosè servetur legitima pedum dimensio. 2. Ut numerus ille rebus ipsis, quæ celebrantur, sit imprimis accomodatus.

D. *Quo modo legitima servabitur pedum dimensio?*

M. Servabitur 1. Si prosœdix, syllabarū, ac pedum ratio habeatur, quæ omnis disciplina traditur à Grammaticis.

2. Si versus solutus non sit, & sine casura: qualis est hic Ennianus:

Sparsis hastis longis campus splendet & horret,

3. Si crebriora continenter in versu non subsulent nonosyllaba; ut in hoc Ovidiano:

Si quis, qui, quid agam, fortè requirat erit.

Vel contra grandiorum vocabulorū continuatio non inducatur: ut enim minutiores voculæ humilitatem, sic grandiora vocabula tumorem in versum inducant.

D. *Quo modo numerus rebus ipsis accomodabitur?*

M. Si pedes ita coagmententur: ut verba

rebus ipsis quasi continere videantur. Atq; ideo observandum est, qui numeri ad lætiti-
am & celeritatem, qui ad moram, difficulta-
tem, molem & tristitiam, qui v. o. faciant
ad lenitatem; & exempla ponenda in versu
omnium spectatissimo, hexametro, locaque
adducenda ex Pœtarum Principe Virgilio.

*D. Qui numeri valent maximè ad lætiti-
& celeritatem?*

*M. Valent ad id numeri fluentes ac libe-
ri, cùm ipsa Carminà decurrunt expedita
perpetuïs, aut frequentibûs Doctylis; ra-
ris, aut molliusculis elisionibûs.*

*Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus
omnes*

*Haud mora, prosiluerè sui; ferit æthera cla-
mor.*

*Nauticus, adductis spumant freta verso
lacertis.*

..... Trepidusq; repente refugit.

*Quadrupedante putrem sonitu quatit un-
gula campum.*

*D. Qui pedes ad moram, difficultatem, mo-
lem, tristitiam, & majestatem faciunt?*

*M. Faciunt ad hoc crebri spondei, elisi-
ones, verba longiora:*

*Lucentes ventos, tempestateq; sonoras.
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui
lumen ademptum.*

*Amisum Anchisen flebant, cunctaq; profunda
Pontum aspeclabant flentes.*

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

In numerū, versantq; tenaci forcipe massā
Item excurret aliquando hypermetrū car-
men, & rerum granditatem ipsa syllabarum
redundantia demonstrat:

Et magnos membrorum artus, magna ossa la-
certosq;

Exuiut;

Famq; iter emensi, turres ac tecta Latinorū
Ardua cernebant Iuvenes.

Exit quoq; versus in monosyllabam cum
energia in sequentibus exemplis, Procum-
bit humi bos. Mole sua stat. Tota nituntur o-
pum vi. Subsedit aquæ mons.

D. Qui pedes faciunt ad lenitatē carminis?

M. Lenissimè fuit alternorum dactylo-
rum & spondeorum contemperatione.

Flectit equos, curruque volans dat lora se-
cundo;

Sidoniam picto chlamydē circumdata limbō

Neq; pedum tantū, sed literarum etiam
ratio habenda est: cum alix suauitatem con-
ciliant: asperitatem inducant alix: quxdam
granditati seruiant & amplitudini. Primum
elementum A. nescio, qua molitie carmen
exhilarat; quare a sapientissimo Pœta liben-
tissimè frequentatur.

Mollia luteola pingit vaccinis calthas.

Vel mista rubent ubi lilia multa

Alba Rosa.

Potuisset luteolis calthas scribere & multis
rosis. E. & I. Sonum habent exilem. V. va-
ritatem sonat: vastos voluunt ad littora flu-

élus. Vorât equore vortex. Litera O. omnium lenissima, maximeq; sonora est. R. carmini affert asperitatem, ideoq; dicitur litera canina; hanc sæpius usurpavit Virgilius agens de Cane inferorum:

*Cerberus hæc ingens latratu Regna trisæui
Personat, adverso recubans immanis in
antro.*

Quàm aptè dicitur: *ergo ægrè rastris terram rimantur.* Sed hæc sufficiant, ex quibus capi possit conjectura cæterorum: est enim eadem ratio pedum in aliis carminum generibus, ubi metrum rebus aptari debet, ut in versu heroico,

CAPUT XI.

De causa efficiente Pœseos.

D. *Quæ est causa efficiens Pœseos?*

M. *Mens Poetæ certis imbuta præceptis, & arte instructa omnè efficit Pœsin.*

D. *Igitur Pœtica appellanda est Ars?*

M. Sane appellanda est; Quia Poetica est facultas animi, quæ certis quibusdam, & non errantibus præceptis ad finem suum tendit, opusq; perficit: quæ est Artis notio.

D. *Num Furor aliquis Pœticus; quod ajunt, requiritur ad efficiendam Poesim?*

M. Requiritur utiq; si modò benè intelligatur, quid veniat furoris illius nomine

D. *Quid est ille furor?*

M. Est quidam impetus vehementior, quo cum impellitur animus, furere dicitur: ori-
tur-

turq; ille impetus à variis animi perturbationibus, quæ undecim numerantur: Amor, Desiderium, Gaudium, Odium, Fuga Dolor, Ira, Spes, Desperatio, Audacia, Timor. Neque existimandum est, affari divinitus, ut fabulantur Poetæ, hujusmodi Furorem; verum cum vehementius solito his agitur, quos appellavi, motibus, qui Pœticè scribit, & in rei cuiuspiam maxima contentione fertur contemplationem: calorem concipit, vi cuius sic loquitur: ut à sensibus alienatus esse videatur.

D. Quando nam opus est illo Furore?

M. Nihil opus est illo furore, cum Pœta Fabulam instruit suis partibus, nihil, cum aliquid sedatè ac consideratè imprimis cernendum est: sed in aliquibus orationibus, narrationibus, descriptionibus, objurgationibus; querelis, &c. commodè aliquando accidit ille Furor.

D. Ultra plus confert ad Poesin, Ars, an Natura?

M. Parum certè sine Arte Natura, parum Ars sine Natura conferet. Ars enim sine Natura tristis est & exsicca; Natura sine arte vasta est & inculta. Ita sentit Horatius, cum ait:

*Naturâ fieret laudabile Carmen, an Arte,
Quæsitū est. Ego nec studiū sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium: alterius sic.*

A tera poscit opem res, & conjurat amicè,

*Qui studet optatam cursu contingere metam,
 Multa tulit fecitq; puer, sudavit, & alsit &c
 Quare, quod vulgò dici solet, nasci Poetas,
 sic intelligendum est: ut multæ dotes à na-
 tura requirantur ad Pòetam, quæ tamen ar-
 te debent perfici.*

D. Qui fuere Poeseos Inventores?

*M. De hoc certi nihil afferri potest. Or-
 pheus certè, Linus. Musæus, aut Homerus
 Inventores Pòeseos dicendi non sunt, sed Il-
 lustratores, ante quos constat floruisse Poetas,*

CAPUT XII.

De fine Pòeseos.

D. Quis est finis Pòeseos.

M. Q Est jucunda morum Institutio, Nam
 eò tendit Pòeta, ut doceat dele-
 ctando juxta illud Horatii (a)

*Aut prodesse volunt: aut delectare Pòeta,
 Aut simul & jucunda, & idonea dicere vita.
 Et paucis interjectis versibus.*

*Omne tulit punctum. qui miscuit utile dulci,
 Lectorem delectando, pariterq; monendo.*

D. Explica quæso singulas responsionis voces

*M. I. Cum Finis sit id, cujus gratiâ ali-
 quid fit, sitq; alius Arti, alius Artifici pro-
 positus: non agitur hîc de fine Artificis, qui
 est multiplex: cum possit Pòeta scribere, vel
 ut famam aucupetur, vel ut aliquem dеме-
 reatur, vel ut gratiam alteri reponat, vel
 ut opes comparet. Verùm agitur de fine Ar-
 tis*

(a) cap. 1.

tis, propter quem est illa instituta: ac proinde ad quem suapte naturâ collineat.

2. Dicitur ille Finis esse *morum institutio*: quia Civilis Facultas cum ad perfectum Civitatis statum, Civiumq; facultatem tota collimet: & Ars Pœtica ad Civilem illam Facultatem, ut pars illius eximia, pertineat; planè sequitur Poesim omnem ad ejusmodi felicitatem referri, Cum autem ejusmodi felicitas per optimam morum informationem comparetur; ad eum finem instituta est Pœsis: ut hœc modò mores informet; atq; etiam, cum id commodè obtineatur, actiones humanas celebrando, in quibus sita est felicitas, ut superius tradidimus; hinc factum est, ut actiones celebrando, mores instituat.

3. *Fucunda* appellatur *morum informatio*, propter naturam Pœseos, cujus ornatus omnis miras habet delicias. Et sane debuit in hoc Pœsis, ut in multis aliis, à Philosophia, quæ ad mores pertinet, discrepare: ut austerè & jejunè Philosophia, jucundè verò, ac planè, magnificè mores Pœsis instituat.

D. Nonne Fines sibi propositos peculiare ac diversos habent singula Pœseos genera? Quo modò igitur Pœsis habere dicitur pro fine jucundam morum institutionem?

M. Habent utiq; suos diversos fines. ut dicetur inferiùs, sed huic primo Fini subjectos sic: ut singuli omnes ad eum demum referantur: v. gr. Epica Pœsis ex fine suo ad id instituta est, ut Viros Principes admi-

rabili dictione ad virtutes cōparandas incitet; Tragica, ut quasdam animi perturbationes componat, ac perpurget: sed isthæc ad ineundam quoq; morum institutionem referuntur. Neq. etiam alio tendunt Comœdiciæ tales ac joci, quàm ut derisa palam vitia, ludibrioq; in scenis habita, evitentur diligentius sicq; suo modò ad hanc morum informationem alia Pôeseos genera revocantur, ut patebit clariùs ex dicendis inferiùs.

CAPUT XIII.

De Divisione Pôeseos.

D. Quo modò dividitur Pôësis?

M. Cum Pôësis omnis ut initiò dixim⁹, aut fere omnis in imitatione posita sit: optima erit ille Pôeseos divisio, quæ à diverso genere imitationis petetur.

Quotuplex est imitandi genus?

M. Triplex vulgò assignatur. Nam in pœmatis vel Pôëta per se ipse narrat aliquid, & sermonem alterius refert sine ullis personarum inter se colloquiis; vel non ipse narrat, sed alios tantùm loquentes, & quasi negotiantes inducit; vel ipse narrat aliquid & alios inducit loquentes agentesq; Atq; ex tribus his imitationis generibus, totidem petuntur genera Pôeseos.

D. Quis vocas primum genus?

M. Narrativum, vel Enunciativum hoc genere continetur: v. gr. tres primi Libri Geor-

Georgicon. & prima pars quarti; ubi semper ipse narrat Virgilius.

M. Dramaticum, sive activum. quo genere comprehenduntur Tragicæ & Comicæ Fabulæ, item Eclogæ: ubi inducuntur agentes inter se pastores.

D. *Qui vocas tertium?*

M. Mixtum appellatur, in quo Pœta ipse narrat, atque etiam personas inducit agentes, Ad hoc genus pertinent Ilias & Odyssea Homeri, Aeneis Virgilii, & alia id genus Pœmata. Ad hæc tria genera facile revocantur, ut patet, omnes elegiæ, odæ, satyræ, aliæque pœmata,

D. *Nonne alia est divisio Pœscos?*

M. Alia est maximè vulgaris, in pœmata multum aliunde inter se discrepantia. Celebrantur imprimis Epopœia, Tragoedia, Comœdia, Satyra, Elegia, Ode, Epigramma, &c. Unde Pœtæ Epici, Tragici, Comici, Satyrici, Elegiaci, Lyrici Epigrammatici appellati: de quibus singulis, aliisque momenti alicujus pœmatis deinceps agendum erit.

)(+)(

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER II.

De Epopœia.

M. CUM principem inter Pœmata locum obtineat Epopœia; de illa nobis modò agendum est. Illius naturam ac varias affectiones ut exponamus: definitio primum illius proferenda est, deinde examinanda Materia; quam statuemus esse actionem, cujus dotes singulas prosequemur: tum Forma explicanda, & apta partium tradenda Dispositio, ubi de propositione; Inventione, Narratione, & Epilogo pœmatis Epici. quantum satis erit, disputabitur.

CAPUT I.

Definitio Epopœiz.

D. *Quæ est vis, & potestas hujus vocis?*
Epopœia?

M. Ut locutio omnis, oratio est, antonomasticè, tamen Oratio appellatur ornatissima, quâ utuntur Eloquentes; sic Epos quod generatim Verbû significat, addictû est speciatim Pœsi; atq; ab illa communi significatione contractum est ad Pœma, quod vocatur Heroicum. Item ποιῆν Græce idem est ac Latine *facere* vel *ingere*. Hinc fit ut Epopœia secundum vim vocis sit quasi fictio, seu scriptio pœmatis Epici, quod Heroicû dicitur.

D. Quo modo definitur Epopœia?

M. Definitur Imitatio actionis unius totius, vera, verisimilis, Illustris, felicitis & à nobili persona profecta, narratione drammatica, & versu hexametro, quæ Viros Principes ad primarias virtutes excitat, atq; adhortatur.

D. Explica quæso, singulas voces:

M. 1. Dicitur Imitatio; quia Pœsis omnis, aut quæ saltē spectatissima est, ut Epica, in imitatione posita est.

2 Dicitur Actionis imitatio, quia Actiones humanæ sunt materia Pœseos, ut supra docuimus (a)

3, Dicitur Actionis unius, totius, vera. verisimilis: Illustris, felicitis, & à nobili persona profecta; quibus verbis designatur materia Pœmatis epici: ratione cujus partim convenit cum aliis pœmatis, partim ab iisdē discrepat: puta à Comœdia, cujus materia est Actio vulgaris, & plerumq; obscura.

4. Dicitur Imitatio Actionis narratione drammatica insignis, eo sensu: ut nec Pœta semper ipse narret, sed personas loquentes, agentescvè sæpe etiam inducat; quòd jucundius multo vitæ rite instituendæ hoc pacto præcepta tradat.

5. Dicitur hæc imitatio versu hexametro exornata: quòd necessariò illud requiratur ad Epicum Carmen juxta illud Horatii.

Res gestæ Regumq; ducumq; & tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.

6.

(a) Liber I. C. 2.

6. Dicitur imitatio Actionis, quæ Viros Principes ac primarias virtutes incitet: quibus verbis attingitur Epopœiæ finis. Ad id enim illa instituta est, ut omnium animos, sed Principum præsertim ad præclara facta accendat, ad eaq; quasi viam sternat, ponendo ob oculos illustrem quandam actionem de qua in capite Proximè consequenti.

CAPUT II.

De Materia Epopœiæ.

D. Quæ est materia Epopœiæ?

M. Est actio personæ nobilis, una, tota, vera, verisimilis illustris, ac felix.

D. Quare debet esse Actio personæ nobilis?

M. Quia cum finis ille sit Epopœiæ propositus, ut Viros Principes ad præclara facta accendat: debet certè proponi personæ actio, quam imitari sit gloriosum. Certum est autem sibi laudi vertere Principes, non plebejas, aut obscuras personas: sed nobiles atq; illustres imitari. Sit itaq; illa Actio insignis alicujus v. g. Herois, qui Principum animos, laudis studiè incensos, ad sui admirationem, imitationemq; rapiat.

D. Quem vocas Heroem?

M. Antiqui fabulantur Heroas esse quoddam genus Deos inter, & homines; natos illos vel ex Dea aliqua, & mortali viro, ut Achillem & Æneam; vel ex Deo, & muliere mortali; ut Herculem. Jam verò Heros virum extraordinarium sonat, in quem tria

hæc

hæc maximè dicuntur confluere. 1. Corporis habitudo firma, ac laborum patiens 2. Animus præfens, erectus, & robustus quodam modò, cui ab optima corporis temperatione accedat magnitudo. 3. Divina quædam vis, & efficientia: quâ, qui afflatur, supra hominem & sapere & posse videatur.

§ I. ACTIO FOEMINÆ IN MATERIA EPOPOEIÆ.

D. ITane Actio Epopœiæ debet esse Herois, ut non possit esse Fœminæ, quæ dicatur Heroina?

M. Actionem Fœminæ esse posse materiam Epopœiæ, affirmant aliqui, negant alii. Utriusq; partis rationes subjicio.

Qui affirmant, ajunt, 1. Non obesse Fœminæ animum. qui virili similis est, ejusdemq; naturæ; huic posse esse armorû usû; atq; etiam Fœminas aliquando & corporis firmitate & laborum patientiâ viris præcellere. 2. Fœminæ actionem esse sæpe materiam Tragœdiæ: quidni & Epopœiæ? 3. Fœminæ actione ad præclara facta accendi posse viros Principes, quib; turpe sit ea non posse agere, quæ fœmina gesserit, 4. Fœminas à præstantissimis Pœtis inductas esse in Epopœias, & maximis celebratas laudibus propter fortitudinem bellicam. puta Chloëndam à Tasso, à Virgilio, Camillam. 5. Excitari a Deo posse Heroinam quandâ cum belli alicujus summa committatur; quæ ha-

be-

beat omnes Herois dotes, nullos habeat sexus defectus.

Qui verò negant Actionem foeminx esse posse materiam Epopœix; respondent. 1. Animorū quidem sexum esse nullum: at foemineum corpus esse Imbellius, cujus contagione languet animus; neq; rebus bellicis perfectè tractandis idoneas esse foeminas: quib9 Aristoteles coram rei domesticæ attribuit: arma verò, & ea, quæ non modò extra civitatem, sed etiam extra privatos parietes fieri necesse est, viris concedit.

Reponunt 2, Actionem foeminx convenire Tragœdix, non item Epopœix, quia finis hic est Tragœdix, ut excitentur, purgēturq; quidam animi affectus; qui finis tam facilè obtinetur, siue viri, siue foeminx celebretur Actio; at Epopœix cum sit ille finis, ut ad ardua quæque & præclara facta accendant Viros Principes: huic rem imparem esse foeminx Actionem; unde

Negant 3. Actionem foeminx talem esse posse, quam velint Viri Principes imitari. Esto possit illa foeminx Actio incitare Viros Principes ad arduum aliquid suscipiendum: sed actione illi foeminea movebuntur tanquam argumentò, quod vocant: *a minori ad majus*: quod turpè sit viro, maximè principi, illud non aggredi, quod foemina fortiter gesserit: At enim non erit hæc Actio exemplaris loco quod sibi proponant Viri Principes imitandum.

Ob-

Observant. 4. Nullam unquam fœminæ Actionem à præstantissimis Pœtis in materi-
am Epopœiz fuisse assumptâ. Celebratas qui-
dem à Tasso & Virgilio fœminas; sed in E-
pifodia quasi contritus illas fuisse; atque e-
tiam in poenam temeritatis obicura morte
fuisse mulctatas; ne fuso imbelli, indignoq;
sanguine virum aliquem fortem contamina-
rent. Sic Chlorinda de nocte, & ab impru-
denti Tancredo perimitur apud Tassum; ab
ignobili viro occiditur. Camilla apud Virgi-
lium. Atque etiâ fictitiæ illæ Heroinz non
stant ab Heroe Epopœiz, imò ipsi adver-
santur ut Chlorinda, quæ Mahometanis, &
Camilla, quæ Turno militabat: Adde quod
unam Camillam uno in libro, u nantem ad-
ducit Virgilius, quæ Venatorem, & Sacer-
dotem interimat, Heroem nullum.

Nota t 5. Actionem fœminæ à Deo excita-
tz, cux nullos habeat sexûs defectus, non es-
se aptam Epo cœlz: quod solvatur hoc pacto
Actio primaria per machinam: quod vitio-
sum imprimis esse contendunt. Verum ne
quid modò dicam de solutione per machi-
nam, de qua postea in Forma Epopœiz, bellè
reponunt hujus secundæ sententiæ patroni de
Actione Heroinz ordinariè, at non extraor-
dinar è, & per miraculum à Deo excitatz pro-
cedere quæstionem. Atque hæ sunt utriusq;
Partis rationes, quæ suam utrinque pond-
erisquamque quamvis forte non ex æquo viden-
tur habere probabilitatem.

§ II. ACTIO EPOPOEIAE QUO MO- DO UNA?

D. Quo sensu Actio Epopœiæ debet esse Una?

M. Eo sensu, ut sit illa Actio per se simplex, nec dividi possit in plures Actiones primarias. Sic Virgilius Trojæ ruinam, & multiplicia sui Herois facta contexuit in Æneide, quæ sunt quidem variz per se Actiones; sed habet tamen unam simplicemque Actionem, eamque primariam quæ est in Italia Religionis, Regniqûe per victoriam de Turno constitutio: unde pendet. Herois felicitas, ad quam cæteras omnes retulit tamquam Actiones. secundarias.

D. Quare una debet esse Actio Epopœiæ?

M. Hanc affert rationem Aristoteles, quòd omnes artes, quæ imitatione aliquid perficiunt, ad unum quid imprimis absolvendum allaborent, cujus gratiâ alia esse videantur: talis v. g. Pictura, quæ unum aliquid in unaquaq; tabella sic perpolit: ut cætera ad id referri omnia satis. intelligantur.

D. Qui Poëtæ contra Epopœiæ peccant unitatem?

M. I. Qui multas Actiones unius, ejusdemq; Herois primarias uno pœmate complectuntur. Reprehendit certè Aristoteles eos, qui ab Hercule, vel Theseo res omnes præclarè gestas uno eodemq; opere definiri posse putaverunt. Vitio vertitur Statio, quod in Achilleide Herois sui vitam persequi velit integram; canit enim initio pœmatis;

Magnanimum Æacidem, formidatamq; Tonanti Progeniem, & patrio vetitam succedere Cœlo Diva, refer: Quanquam ætæ viri multum inclyta cantu

Mæonio. sed plura vacant. Nos ire per omne. Sic amor est, Heroa velis, Scyroq; latentē Dulichia proferre tubæ, nec in Heclore tracto Sistere, sed tota juvenem deducere Troja.

2. Qui duas diversas Actiones primarias, quod uno eodemq; tempore contigerint, una Epopœia velit celebrare; esto id concedatur Historiæ: at Epopœiæ non licet

3. Qui plures Heroes inducunt; quibus eandem ex quo gloriam tribuant. Plures adfint, esto, uno in pœmate Heroes modò unus cæteris videatur præcellere, cujus sit Actio primaria. Sic Pallas & Tarchon Ænez nihil efficiunt gloriæ: quamvis fortiter pugnet uterq; atq; unus multum conferat ad victoriam de Turno reportandam.

§. III. ACTIO EPOPOEIAE QUO MODO TOTA?

D. Quo sensu Actio Epopœiæ debet esse tota?

M. Eo sensu vult Totam Aristoteles; ut sit in illa Initium, Medium, & Finis.

D. Quid intelligis per initium, medium, & Finem Actionis?

M. Per Initium intelligo causas, & consilia Actionis suscipiendæ; per medium, cau-

sarum illarum effectus omnes accipio, & effectuum difficultates ad felicem exitum perducendorum: per Finem verò illarum omnium difficultatum solutionem interpretor.

D. Rem pone in exemplo?

M. Exemplum esto in *Æneide* (a) *Æneas* incensâ Trojâ in eam regionem, unde majores sui venerant, vocantibus fatiis, collectâ Trojanorum manu conferre se constituit: *Ecce initium*. Post multos terrâ mariq; exantiatos labores, Junone totam Trojanorû gentem dirissimis odiis ubiq; prosequente, in Italiam tandem appellit. Amicè à Latino Rege accipitur, atq; etiam in generum asciiscitur. *Ægre* admodum id ferens *Turonus*, Dauni Rutulorum Regis filius, qui jam dudum *Lavinia* Latini filix nuptias ambiebat, grave bellum movet contra *Æneam*, quocum sæpe pugnat, & atrociter: *en Medium*, Sed victor tandem *Æneas*, Turno occisò, & *Laviniam*, & regnum obtinet: *en Finis* Reliqua sunt in Episodiis.

D. Quid itaq; Maphæus Vegius librum adjecit Æneidi. in quo dolorem Retulorum, Dau-ni fletum de morte filii, nuptias Lavinia & Ænea Aptheosis prosecutus est?

M. Vitiosè nimirum, & ineptè egit: cum id satis intelligitur consecutû, & multa circa duo postrema insinuet Virgilius in suo opere absolutissimo

D. An. ideo perfecta dicenda est: quod Totâ sit Actio Epopœiæ?

(a) Cap. 5.

M.

M. Cum tota sit illa actio, cui nulla pars deest; perfecta ut sit, requiritur præterea, ut partes inter se aptè cohæreant, accedatq; rerum omnium perfectio, & absolutio. Quare præcipit Philosophus, ut Poëta, qui Fabulam rectè velit constituere, non tantùm eam non incipiat temerè, aut finiat, sed etiam formis traditis insitat. Verùm & hæc, & quæ ab eodem traduntur de magnitudine Actionis, commodiùs, cùm agatur de Forma Epopœiæ,

§ IV. ACTIO EPOPOEIAE QUI VERA & VERISIMILIS?

D. *Quo sensu debet esse Vera Actio Epopœiæ?*

M. *Eo sensu, ut Poëta teneatur proferre Actionem, quæ verè contigerit; quam tamen sic ornabit, ut ornamentis studeat magis verisimilitudini, quàm veritati,*

D. *Quare Actio Epopœiæ debet esse Vera?*

M. Quia nemo ad præclarè aliquid gerendum incipitabitur proposito aliquo consimili factò, quod certè tamen cognoverit esse falsum; ac proinde sine suo excideret Epopœia, si falsa inducetur Actio primaria. Idem planè de Tragædia dicendum est, cujus Actio illustris sic vera debet esse: ut moveat.

D. *Quo sensu debet esse Verisimilis Actio Epopœiæ?*

M. *Eo sensu, ut, quod narratur, credi facile possit contigisse. Nihil præcipit studiosus Philosophus, quàm ut verisimilitudinis habeatur ratio.*

D.

D. Quare debet esse illa Actio verisimilis?

M. Quia non satis est aliquid esse verum, nisi & illud idem verisimile sit, ut ad imitationem exciter. Nam quî fieri potest, ut si Actio proponatur, quæ quidem vera sit, sed vires tamen humanas longè superet, hominẽ illa ad simile quid suscipiendum, aut gerendum impellat?

§ V. ACTIO EPOPOEIAE QUO MODO ILLUSTRIS, & FELIX.

D. Quo sensu debet esse Illustris Actio Epopœia?

M. Debet esse Illustris vel ratione sui, vel ratione personarum. Illustris est ratione sui Actio Æneidos. ubi inter alia agitur de fundatione Imperii, & constitutione Religionis, juxta illud:

Dum conderet urbem

*Inferretq; Deos Latio: genus unde Latinum,
Albaniq; Patres, atq; alta mœnia Romæ.*

Illustris non est ratione personarum Actio Odysseæ, quæ Viris non admodum Illustribus potest convenire; illa enim sic habet.

Ulysses classe amissa, occisis sociis multiplices iniquissimi maris tempestates expertus, multos annos domo absuit; rem illius domesticam interea proci decoquebant: ejus uxoris nuptias ambebant; Telemachum filium insidiis petebant; reversus ille procos ex insidiis occupat, atq; interficit, Quid hic illustre præter personas.

D.

D. *Quare illa Actio debet esse Illustris?*

M. Quia cum Epopœia Viros Principes ad præclarè facta debeat incitare, proponi debet illustris Actio, quam illi imitentur.

D. *Quo sensu debet esse Felix illa Actio?*

M. Eo sensu, ut felici semper terminetur exitu. Nam præterquam quòd saepe Actio tota non erit, quæ infelici claudetur exitu; si præterea Heros miserè pereat, aut grandi aliqua calamitate sub finem excipiat; concitabit illa indignationem, ac dolorem, verum ad imitationem sui minimè commovebit & sic: Epopœiæ finis non comparabitur. Debet itaque Actio primaria felicem sortiri exitum: quamvis nihil opus sit, Heroas inducere usquequaq; & in omnibus adjectitis actionibus fortunatos.

CAPUT II.

D. *Forma Epopœiæ.*

D. *Quæ est Forma Epopœiæ?*

M. Cum Forma Poëseos universè sit fictio, seu constitutio, & compositio rerum, quæ tractantur in Poësi, sic Epopœiæ Forma erit earum rerum compositio, quæ soli conveniat Epopœiæ; posita illa in quodam cultu, ornatuq; Actionis, qualem in superiori capite descripsimus, adeo: ut illa Forma nihil aliud sit, quàm Actio suo modo composita, culta, ornata.

D. *Quid requiritur ad illam Formam seu Actionis compositionem?*

M.

M. Requiritur, ut Forma illa, Fabula, compositio (eodem enim recidunt hæc vocabula) sit una, magna, splendida, in suas partes recte distributa, & certo quodam ordine disposita: quibus verbis attinguntur, 1. Fabulæ epicæ dotes 2. Partes. 3. Dispositio: de quibus omnibus breviter disputandum est.

§. I. FABULÆ EPICÆ DOTES.

D. *Quæ sunt dotes Epicæ Fabulæ?*

M. Tres imprimis memorantur: Unitas, magnitudo Majestas,

D. *Quo modo erit Una illa Fabula, quæ recte adeo diffuses, diversasq; complectitur?*

M. Erit illa una, si tanta sit illarum rerum omnium inter se connexio: ut in unum aliquid videantur coalescere; si, cum loco movetur aliquid, aut refecatur: non bene sibi constet Fabula. Laudat Homerum Philosophus, (a) quod sive natura duce, sive arte in Odysseam non conclusit ea Ulyssis facta, quæ alia ex aliis non satis penderent. Ea certè laude florere dicenda est Æneis; cui si v. g. Trojani excidii, vel Eneæ per septem annos peregrinationis narrationem detrahas à Didone tam appositè expetitam, ut quis, æquantus vir tenderet in Italiam, planè liqueret; vel si ludorum celebritatem, qui ad posteros transmitti deberent, subducas; vel si descensum ad inferos, ubi tam multa de Romano; quod fundaturus erat. Imperio di-

(a) Cap. 5.

dicit *Aeneas*: silentiò prætermittas aliquid certè in ea Fabula desiderari sentias.

D. Quo modo Magna erit Fabula Epica?

M. Philosophus (a) Epopœiam comparat cum animali, quod quamvis elegans, si pusillum est, bellum vocari potest, non pulchrū; si præter modum excreverit, monstrum fiet; debet videlicet naturali florere magnitudine. Ita se habet Pœma, quod nec brevius, nec longius esse oportet: sed ita temperatum: ut oculos magnitudine impleat, non fugiat.

Quæ cum univèrse dicta sint: proprie magis ac definitè aliquid de justa Epopœiæ magnitudine statuendum est, monendumq; imprimis aliam esse Actionis, aliam Fabulæ magnitudinem: de prima non ago hoc loco, quæ in eo sita est, ut habeat Actio Initium, Medium, & Finem; ut supra docuimus. (b) sed de altera institutam esse quæstionem, ac proinde videndum, quæ sit illa magnitudo Fabulæ. Duplicem igitur illā facit Philosophus: unam Actionis, quam vocat, non nudā, aut suo carentis ornatu, sed compositā: alteram quantitatis.

D. Quenā est magnitudo Actionis compositæ?

M. In eo posita est, ut uno circiter anno gesta fuerit, quæ est Actio primaria; sic Illiadi annum dedit Homerus ex animadversione Mambrini, (c) Odyssææ tantum quin-
qua-

(a) Cap. 5. (b) Cap. 2. § 3. (c) Differt: perip. 9. 7. n. 7.

quaginta dies, idem attribuit; *Æneid* quatuor menses supra unum annum concessit Virgilius. Sed *Episodia*; aliaque adjectitia ornamenta nullis definiuntur temporis limitibus. cum *Ilias* novem annis, *Odyssea* undeviginti res gestas comprehendat: & *Æneis* quidquid interfluxit ab heroicis *Æneæ* temporibus ad ætatem Augusti Imperatoris.

D. Quanam est magnitudo quantitatis?

M. Posita ut hæc in numero versuum, qui ad Ænæa fere milia excurrit in *Æneide*; duodena excedit in *Odyssea*; octo, vel novem *Tragœdias* vulgo dicitur æquare versuum numero *Epopœia*. Sed de hoc argumento redibit sermo inferius, cum de magnitudine dramatis disputabitur.

D. Unde arceffetur majestas *Epicæ Fabulæ*?

M. Ex triplici potissimum capite. 1. ex mirabili peripetitiarum, agnitionum, episodiolorum, machinarum; contextu. 2. ex narratione dramatica: cum personas loquentes, agentesve adducet Pœta. 3. ex dictione illustra & splendida, de qua diximus superius. (a)

§ II. FABULÆ EPICÆ PARTES.

D. Quæ sunt partes *Fabulæ Epicæ*?

M. Quæ dux assignantur, Nexus nimirum, & solutio.

D. Quid est Nexus *Fabulæ*?

M. Est ea pars, quæ ab initio *Fabulæ* ad eam usque partem excurrit, qua transit Pœta ab

ab infelicitate ad felicitatem in Epopœa,
vel contra à felicitate ad infelicitatem in
Tragœdia.

D. Quid est solutio?

M. Est altera pars Fabulæ, quæ ab illo transi-
tu usq; ad finem pertinet, v. g. quidquid in
Homeri Illiade certamen antecedit, quo de-
certavit cum Hectore Achilles, in Nexu po-
nitur: ipsum vero certamen est in Solutione;
Item in Æneide, quæcumq; Ænez & Turni
monomachiz præmituntur, sunt in Nexu ipsa
monomachia in Solutione est.

*D. Quid potissimum observandum est circa
Nexum Fabulæ?*

M. Ne varia sic taxantur epifodia, quæ in
Nexum cadant potissimum: ut animum au-
ditoris delectando longius aberrrent ab Acti-
one primaria, aut à fine Poëmatis sint prorsus
aliena.

*D. Quid observandum est circa Solutionem
Fabulæ?*

M. Primum, ut si qua sint in solutione e-
pifodia, ne longius petantur illa, sed spon-
te quasi oblata, & e re nata esse videantur;
alterum, ut ea sint brevia imprimis: quan-
doquidem in Solutione ad finem anhelat au-
ditoris animus, quem proinde longioribus
epifodiis morari, minimè convenit.

*D. Licetne adhibere Machinam in Solutione
Fabulæ?*

M. Alii negant; affirmant alii. Qui negant
suam I. ex eo capite tuerentur sententiam:

C

quod

quod solutio facta per machinam, Epopœiz fini maximè officiat. Nam qui poterit ad Actionis imitationem Vir Princeps impelli, cui se sentiat planè imparem: cum intelligat auxiliò se plusquam humano ad simile aliud quid suscipiendum indigere 2. authoritatè obtendunt Aristotelis, qui vult fieri Solutio- nem non per machinam, sed ex verisimili, id est, ratione naturali, quâ res exire so- let.

Qui verò affirmant: ajunt nihil obstarè, quo minùs per machinam solvatur Epopœiz Fabula 1. ad imitationem Actionis posse im- pelli Viros Principes, in qua externò quidè numinis alicujus auxiliò adjuvatur Heros: dum otiosus ille Heros non remaneat, sed præstet per se plurimum, unde feliciter cedat præclarè factum. 2. Sic clausiss. Epopœias præstantissimos Poëtas; esse v. gr. machinam in Odysseæ clausula, quæ Minervæ ope solvitur; esse in Æneide, ubi Turni cædes Jovis ductu & auspiciò, atq; etiam Furis ministeriò conficitur. 3. Aristotelis præcep- tionem maximè locum habet in Tragœdia: in Epopœia non item. ratio est, quia in E- popœia cum lateat magis machina, quàm in Tragœdia, ubi machina Dei è Coelo delapsa in theatrum producebatur: magis certè ani- mos feriebat subjecta oculis ea machina in Tragœdia, quàm suscepta auribus in Epopœia; ac proinde minùs erat ferenda in Tragœdia, quàm In Epopœia. Vide Erlzo- ni.

nium, qui tam fusè, quàm doctè eo de argumento agit in Pœtica dissertatione de narratione (a)

§ III. FABULÆ EPICÆ DISPOSITIO.

D. *Quanam est Fabulæ Epicæ Dispositio?*

M. Duplex est illa Dispositio: una rerum, partium altera

D. *Quanam est dispositio rerum?*

M. Intelligitur illa Dispositio, è celeberrima inter magni nominis in re Pœtica aucthores orta dudum contentione: quorum alii volunt rerum, prout contingere, servari ordinem naturalem; alii contendunt, eundem debere perturbari: unde quaestio extitit, an Pœta ut Historicus, hunc servare debeat narrandi ordinem: ut quodcumq; primùm contigerit, narret primùm, & in ultimum locum conjiciat, quæ postremò facta sunt: vel contra, an debeat relicto naturali ordine pro arbitrato suo à mediis, aut etiam postremis auspicari?

D. *Quid statuis ea de re sentiendum?*

M. Eòdem puto utramq; recidere sententiam; ac proinde non tam de re hic, quàm de voce disputari; nimirum quò nomine appellanda sit ejusmodi narratio, ambigitur; cum in id omnes consentiant, optimè fuisse institutum narrandi ordinem ab Homero, Virgilioq; usurpatum, rerumq; permixtionem perbellè cadere; verùm alii contendunt non ideò perturbari ordinem dicendi naturalem: alii perturbari volunt. Quæ ut concilientur in-

ter se, dicendum videtur: non perturbatè narrari, si spectetur sejuncta ab episodiiis Aetio primaria: perturbatè verò narrari, si omnia simul accipiantur, neq. à primaria Aetione secernantur Episodia,

D. Jam verò quis ordo Partium servandus est in Fabula Epica?

M. Postquam Pœta Aetionem, qualè descripsimus, animo informavit, personarum mores & officia excogitavit, episodias, peripetias agnitiones & machinas commentus est, suum cuiq. locum destinavit, ac opus tandem aggreditur: 1. proponendo, quid canendum suscipiat. 2. invocando numen aliquod, cujus assatu arduum opus perficiat. 3. rem totam narratione prosequendo. Deniq. epilogum aliquando sive perorationem attexendo. Unde 4. Epopœiz partes existunt: Propositio, Invocatio, Narratio, & aliquando Peroratio, de quibus omnibus modò nobis agendum est.

CAPUT IV.

De Propositione Epopœiz.

D. Quid est Propositio Epopœiz.

M. Est prima pars Pœmatis Epici, in qua Pœta breviter proponit, & summatim, quid in reliquo pœmate sit dicturus.

D. Quæ sunt dotes illius Propositionis?

M: Quod Rhetores in Orationis Exordio præ-

præcipiunt, ut appositè, ut breviter, ut verecundè contexatur; idem omnino de Propositione Epopœiæ, quæ est ejus Exordium, dicendum est.

D. Quo modò appositè præmittetur Propositio?

M. Si non vagè, sed propriè, congruenterq; argumentò prætexatur, id est, si rei caput designetur primis versibus; talis est Propositio *Æneidos*.

*Arma, virūq; cauo, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Laviniaq; venit
Littora.*

Quo modo brevis erit Propositio?

M. Si non excurrat latius in iis, quæ parum ad rem faciunt: ea enim tantum adhibenda sunt, quæ valeant ad docilitatem, & attentionem comparandam cum aliqua, si opus est, benevolentia in legē brevitatis peccat Jovianus, Pontanus in principio *Uranix*:

*Qui Cælo radient ignes, quæ sidera mundo
Labantur tacito, stellis quibus emicet ingens
Signifer, &c.*

Ubi vides crebram, ejusdem rei expressionem ignes, sidera, stellas, Cælo, mundo tacito &c. quæ omnia eodem recidunt. Quanto aptius est initium *Georgicon* Virgili!

*Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mœcenas; ulmisq; adjungere vites
Conveniat: quæ cura bonum, qui cultus habendo.*

Sit pecori, atq; apibus quanta experientia
parcis:

Hinc canere incipiam.

Hic nihil redundat, ſed libri Georgicon
ſinguli ſingulis fere numeris, aut incisis de-
ſignantur,

Verum alla eſt prorsus ratio Panegyrico-
rum, ubi exordimur aliquando à descriptio-
ne; vel, propoſita quæſtione, latiùs excurri-
mus: ut videre eſt apud Claudianum in Pa-
negyricis.

D. Quo modò verſcundè & modeſtè fiet Pro-
poſitior?

M. Si abſit omnis ingenii, doctrinæq; ja-
ctatio, omnis granditas ac tumor, & exqui-
ſitior ornatus. Cyclicum Pœtam, ſeu circū-
foraneum, qui Carmen in Coronam ad glo-
riam aucupandam recitabat, acriter repre-
hendit Horatius; quòd ſic exoritur fuiſſet:

*Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum,
adjungit mox.*

Quid dignū tanto feret hic promiſſor hiatus?

Parturient mentes, naſcetur ridiculus muſ.

Deinde prædicat Homerum, qui modeſtiùs
Odyſſeam incipit, & paulatim aſſurgit ma-
gnificentiùs.

Quantò rectiùs hic, qui nihil molitur inepte?

*Dic mihi, muſa, virum capta poſt tempora
Troja,*

*Qui mores hominum multorum vidit, & ur-
bes.*

*Antiphatem, Scyllamq; & cum Cyclope Cha-
rybdim.*

Ini-

initium Pharsaliæ affectatiùs videtur & tumidiùs:

Bella per Æmathios plus quam civilia campos,
Fusq; datum sceleri canimus, populumq; pò-
tentem,

In sua victrici conversum viscera dextra.
Cognatasq; acies & rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestisq; obvia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pi-
lis.

Quæ carmina, ut nihil dicam de voce
plusquam initio pœmatis usurpata, tam va-
sta sunt, sonantia, tumida: ut fateatur Sca-
liger, se videri sibi audire Lucanum, non
tam canentem, quam latrantem. Nihilò fuit
verecùdior Statius in Principio Achilleidos:
Magnanimū Æacidē, formidatamq; Tonanti
Progeniem, & patrio vetitā succedere Cœlo;
Diua refer!

Ubi versu primo sexies literam a repetitā
habes, tres cōtinuas voces tetrasyllabas, quæ
negotium facessant pronuntiandi.

CAPUT V.

De Invocatione Epopœicæ.

D. Quid est invocatio in Pœmate Epico?
M. Est ea pars Pœmatis Epici, in qua
numen aliquod invocatur, cujus afflatu car-
men, quod per se arduum est, & humano in-
geniò majus habetur, tandem perficiatur.
Quæ invocatio attentionem & admirationē
com-

commovet, atque etiam summam operi conciliat auctoritatem: ut quasi divinitus, quæ canuntur, postmodum efferantur.

D. Estne semper adbibenda Invocatio?

M. Cum grave aliquod scribitur pœma, illa adhibetur; in minoribus verò pœmatibus, maximè in panegyricis frequenter omititur.

D. Sejungiturne Invocatio à Propositione?

M. Sejungitur aliquando, aliquando cum illa involvitur. Latini Epici ut plurimum sejungunt; sic apud Virgilium post hanc propositionem, *Arma Virumque cano*, &c. sequitur invocatio: *Musa mihi causas memora* &c. Græci vulgò invocationi Propositionem implicant; sic Homerus orditur *Iliadem*: *Iram cano Dea Pelidæ Achillis*, &c. Sic *Odyssæam*: *Virum mihi dic musa*, &c. Atque etiam apud Latinos Lucretius, Statius, Valda, & Virgilius ipse in *Eclogis* Invocationem cum propositione permiscet, Id autem fit opportunè, cum opera principibus inscribuntur viris, quos honorificè statim appellamus.

D. Repetitur invocatio in decursu Pœmatis?

M. Repetitur, cum res gravior dicenda occurrit, ac cum comparatur attentio. cum significatur tanti rem esse: ut opus sit divino quodam afflatu ad eam pro dignitate exponendam.

D. Qui sunt invocandi in pœmate?

M. Ethnico Pœetæ profana, & commentitia

tia numina liceat invocare; at Christiano Divinus Spiritus, Christus Servator, Virgo Deipara, Angelus Tutelaris, aut is, cujus res gestæ canuntur, Vir Sanctus implorandus est. Item si res præclarè gestas Ducis alicujus, aut Principis scribimus, aut si illi opus dicamus: commodè ille potest invocari; uti exemplò suo docuit Virgilius in 1. Georg: his luculentis carminibus:

Tuq; adeo, quem mox, quæ sint habitura Deorum

*Concilia, incertum, Urbesne invisere Cæsar,
Terrarumq; velis curam, &c.*

Sic Lucanus Neronem in Pharsalia, Valerius Flaccus initiò Argonauticon, & Statius initiò Thebaidos Domitianum invocant. Atq; hic observandum est, licere Poëtæ Christiano in Sacro pœmate Musas usurpare pro Poëtica facultate, pro sacro impetu, atq; enthufiasmo, Jovem pro cælo, Neptunum pro mari, pro bello Martem; adeoq; hæc allaque his similia hoc sensu accepta posse pœmatis de Christianis mysteriis scriptis inferi.

CAPUT VI.

De Narratione Epopœiæ.

D. *Quid est Narratio Epopœiæ?*
M. *Est pars, seu potius corpus pœmatis, cui Propositio & Invocatio quasi faciem præferunt, parantq; attentionem, & docilitatē. Cum autem non tam verum, quam verisimi-*

le Pœtæ sit propositum; sic non tam rei gestæ. quàm velut gestæ expositio dici debet hæc Narratio.

D. *Quid est spectandum maximè in illa Narratione?*

M. Cùm tam latè pateat, ut totum pœma exhaustiat; cadunt in illam, quæ hætenus omnia de Epopœia, atq; etiam de pœsi universè sumpta diximus. Quare addenda sunt aliqua dumtaxat circa proprias, quæ vulgò assignantur, illius dotes.

D. *Quæ sunt illæ dotes?*

M. Tot Epicæ, quot Oratoris Narrationi dotes tribuuntur: Brevitas, Perspicuitas, probabilitas & Sævitas

D. *Quo sensu narratio Epica debet esse brevis?*

M. Eo sensu. ut crebriores, prolixioresq; digressiones ne adhibeantur, maximè si ad rem parum faciunt. Arguitur Catullus, quod dimidiū Pœmatis de nuptiis Pelei, & Tethidos in descriptione vestis. Ariadnæq; fabula consumpserit. Fabulæ epicæ, qualē descripsi servetur magnitudo, quæ longior non erit: si nihil adducatur inane, quod recidi possit: Nam ut acutè Martialis.

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demerere possis.

Sed tu, Coschoni, disticha longa facis,

D. *Quo modo debet esse perspicua Narratio?*

M. Si alludatur quidem ad fabulas, & historias, si usurpentur helenissimi, seu formæ

loquendi à Græcis desumptæ: sed id tamen: ut à quovis non imperito facillè intelligantur; si vocabula obsoleta & ex altissimis antiquitatis ruderibus effossa, ac proinde obscura vitentur. Sanè ut quisq; disertissimus est, ita loquitur apertissimè, sed sat multo de argumento tradidimus supra in Dictione Pœtica.

D. Quo modò debet esse Probabilis illa Narratio?

M. Eo sensu, ut sit verisimilis: nihil debet magis curare Pœta, ut jam sæpe docuimus. Itaq; quod rectè monet Horatius:

*Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcunq; volet, poscat sibi fabula credi.*

In locis, temporibusq; notandis, maxime verò in effingendis personis, hujus verisimilitudinis habenda est ratio.

*Ætatis cujusq; notandi sunt tibi mores,
Mobilibusq; decor naturis dandus. & annis:*

Inquit idem Horatius, qui varios hominum mores luculenter ibidem describit. Ubi tamen velim advertas, non tam arctis circumdari terminis probabile, ut locus non sit Admirabili, quod in pœmate spectatur imprimis.

D. Quo modo Jovavis erit Narratio Epica?

M. Si elegantia, & jucunditate verborum sonantium, leniumq; floreat, quod de oratione monet Tullius: si neq; asperos habeat concursus, neq; disjunctos atq; hiantes: si sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spi.

spiritum vocis apto: si eodem semper tenore non decurrant carmina. Item suavis erit, si intexantur hypotyposes, suspensiones, metaphoræ, exclamationes, & admirationes: si interponantur metus animorum, mores & colloquia personarum, obliquæ orationes, exitus inopinati, dolores, lætitiæ, metus, cupiditates, iracundiæ pro rerû varietate. Sed nihil ad suavitatē accommodatius est, quàm idonea rebusq; ipsis consentanea modulatio numerorû: de qua egimus in Dictione Pœtica.

CAPUT VII.

De Epilogo Epopœiæ

D. Apponiturne Epilogus, & quasi peroratio Epopœiæ?

M. Apponitur, non semperquidē, sed aliquando tamen; & Epopœiæ, & allis Pœematibus: atq; etiam interdum in ipso decursu operis post aliquod nobile factum. Ita Virgilius in 9 Æneid: narrata Nisi, & Euryali celeberrimi paris amicorum exde, rem hoc Epilogo five epiphonemate concludit:

*Fortunati ambo si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet æ-*
vo:

*Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.*

In fine sæpius suorum operum Epilogum usurpant Pœtæ variis modis. Nam aliquando

do indicant ea, quæ cecinerunt, & temporis, loci, ætatis, occupationum suarum aliquam mentionem attexunt; Ita Virgilius in fine Georgic.

Hæc super arborum cultu. pecorumq; canebam.

Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum

Fulminat Euphratē bellō, victorq; volantes
Per populos dat jura, viamq; affectat Olym-
pō.

Illo Virgilium me tempore dulcis aiebat
Parthenope studiis florentem ignobilis otii,
Carmina qui lusi pastorum, audaxq; juven-
ta;

Tityre, te potulæ cecini sub tegmine fagi.
Aliquando gratulantur, & immortalitatis
spe sibi blandiuntur. Sic Ovidius in fine
Metamorphoseon canit:

Famq; opus exegi, quod nec Jovis ira, nec
ignes,

Nec poterit ferrum. nec edax abolere ve-
rustas.

Cum volet illa dies, quæ nihil nisi corporis
hujus

Fus habet, incerti spectum mihi finiat ævi;
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenq; erit indelebile nostra.
In eundem sensum librum tertium carmi-
nū claudit Horatius:

Exegi monumentum ære perennius,
Regaliq; situ Pyramidum altius:

Quod

Quod nec imber edax, aut Aquilo impotens
 Possit diruere, aut innumerabilis
 Annorum series & fuga temporum.
 Non omnis moriar &c.

Modestius suam Thebaida affatur Statius
 in fine,

Durabisne procul. dominoq; legere superstes.
 O mihi bisseos multum vigilata per annos
 Thebai? jam capta prasens tibi fama beni-
 gnum

Stravit iter, cepitq; novam monstrare futu-
 ris.

Fam te magnanimus dignatur noscere Cæ-
 sar,

Itala jam studio discit, memoratq; juventa
 Vix precor, nec tu divinam Æneida ten-
 ta,

Sed longè sequere, & vestigia semper ade-
 ra.

Mox tibi si quis adhuc præendit nubila li-
 vor.

Occidit, & meriti post me referentur bone-
 res:

Epilogum Epopœiz minime necessarium
 esse, demonstrant, Ilias, Odyssea & Æneis,
 quæ ipsa narrationis abfolutione concludun-
 tur.

POETICARUM

LIBER III.

De Dramate.

M. **E**Picam Pôësim excipit proximè Dramatica, de qua sic disputabimus: ut in Pôëma Dramaticū universè primū, deinde in singulas ejus species inquiramus, ac pro instituto dicendi ordine, definitionem, materiam, formam, partes, finem aliasq; quæ ipsum tum generatim, tum singulatim afficiunt, proprietates breviter exponamus.

CAPUT PRIMUM.

Definitio Pôëmetis Dramaticici.

D. *Quid est Pôëma Dramaticum*
M. **Q**uod si vocis etymon spectes: à voce Græca Latina agere dicitur Pôëma Dramaticū quod totum sit in actione: unde Actores vocantur ii, qui eo in Pôëmate colloquantur.

2. Si rei definitionem quæras: est Imitatio Actionis, unius, totius, justæ magnitudinis, vera, vel falsa verisimilis, insignis, vel vulgaris, felicitis, vel infelicitis; quæ metrò & harmoniâ, non narrando, sed agendo, vel quosdam animi affectus excitat, & perpugnat, vel vitæ private exemplum proponit.

D. *Explica, quæso, singulas voces.*

M. 1. Dicitur Imitatio Actionis; quia cūm Pôë-

Pœsis in Imitatione actionum humanarum sit posita ut initio docuimus: species quoq; illius singulæ ejusmodi actiones imitantur.

2. Dicitur *Actionis unius, totius, justæ magnitudinis, veræ, vel falsæ, verisimilis, insignis vel vulgaris felicitis, vel infelicitis*: quibus verbis partim Dramatica Pœtis cū Epica convenit, cujus Actio est una, tota, magna, vera, verisimilis, illustris, ac felix: partim ab eadem discrepat cū Actio Dramatica possit esse falsa & vulgaris: si scribatur Comœdia; infelix, si Tragoedia.

3. Dicitur *Pœma Dramaticum imitari mētē & harmoniā*: quia inducuntur personæ colloquentes inter se, non soluta, sed vinctæ oratione: cui cantus in certis quibusdam locis adjicitur.

4. Dicitur *non narrando, sed agendo imitari*: quia nihil ipse Pœta exponit, aut commemorat, ut in Epopœia: productis in scenâ personis sermonem tribuit, easq; inter se agentes, negotiantesq; exhibet.

5. Dicitur *vel excitare ac purgare affectus vel privata vitæ exemplum proponere*: quibus verbis, tum officium, tum finis pœmatis illius attingitur. Excitat enim, ac purgat affectus Tragoedia; vitæ privatæ proponit exemplum Comœdia; mores utraque ut omnis Pœsis, rectè instituit.

CAPUT II.

De Materia Pœmatis Dramatici.

D.

D. *Quidnam est materia Poëmatidis Dramatici?*

M. Est Actio una, tota, magna, vera, vel falsa, verisimilis, insignis, vel vulgaris, felix, vel infelix.

D. *Quo sensu debet esse una, & tota illa Actio?*

M. Eo sensu, ut nec in plures actiones primarias dividatur; nec suo initiô, medio, ac fine careat, ut supra docuimus,

D. *Quo sensu debet esse Magna?*

M. Eo sensu, ut eô usq; crescere possit ac debeat: donec tandem pro rerû natura, quæ aguntur, necessariô, vel commodè mutatio inferatur in Fabula implexa; & in simplici juxta naturalem rerû exitum finis imponatur, qui supremus est Actionis terminus; qualis sit ille, patebit ex dicendis inferiùs.

D. *Quo modò erit Vera, vel Falsa?*

M. Si verè contigerit, aut non contigerit; quando autem, & quatenus veritas, vel falsitas Actioni Dramaticæ conveniat; dicetur postea, cum agetur de Tragœdia, & Comœdia (a)

D. *Quo sensu debet esse Verisimilis?*

M. Eo sensu, ut nihil afferatur, quod sit præter naturalem rerum ordinem, spectatis circumstantiis, in quibus dicitur illa actio contigisse.

D. *Quo modò Actio illa insignis erit? vel Vulgaris?*

M. Talis erit vel ratione sui, vel ratione agentium personarum. Quid conveniat Tra-

geodix, quid Comoedix, explicabitur inferius. (a)

D. Quo modo erit Felix; vel infelix illa Actio?

M. Ratione exitus felix, vel infelix solet hic appellari felix, vel infelix Actio; adeoque felix est, quæ licet multas contineat turbas, fortunato tamen exitu concluditur: & contra infelix illa est, quæ quàmvis prospere admodum in decursu succedat, luctuoso tamen fine terminatur. Quatenus autem Actioni Tragicæ, vel Comicæ congruat felicitas aut infelicitas: suis locis exponetur.

CAPUT III.

De Forma Pœmatis Dramatici.

D. Quæ est Forma Pœmatis Dramatici?

M. Est Fabula, live Compositio Actionis: in qua, ut in Epica, considerandæ sunt Dotes, Partes, & Dispositio.

D. Quæ sunt dotes Fabulæ Dramaticæ?

M. Prima est Unitas, altera Simplicitas, tertia Mignitudo.

§ I. UNITAS & SIMPLICITAS FABULÆ DRAMATICÆ

D. In quo posita est Unitas Fabulæ Dramaticæ?

M. In tanta partium omnium, rerumque diversarum inter se connexionē: ut in unum aliquid videantur coalescere.

(a) C. 9.

E.

D. Quo modo simplex esse debet Fabula Dramatica?

M. Geminam tribuit huic voci notionem Philosophus (a) qui Fabulam simplicem modò duplici, modò opponit implexæ. Fabula simplex, quæ duplici opponitur, est ea, in qua oritur unus status eorum, de quibus est Fabula, qui è felicibus infelices, aut contrà ex infelicibus felices exiunt. Duplex verò ea est, in qua alii felices, infelices alii evadunt. uti fit in *Odyssea*, ubi felix *Ulysses*, Proci infelices: & in *Æneide* felix *Æneas*, Turnus infelix efficitur. Atq; hoc sensu simplicem Fabulam esse vult *Aristoteles* (b) in *Dramate*; aut saltem longè anteponit duplici; quòd multò magis valeat ad affectuū commotionem. Commoventur enim illi vehementius: cùm grandi omnes, nullo exceptò, excipiuntur calamitate in *Tragœdia*; in *Comœdia* verò placet magis, si laetus est omnibus Actoribus, ac fortunatus exitus.

Fabula simplex, quatenus opponitur implexæ; est, quæ est una continua sic, ut sine peripetia, id est, sine manifesta in contrarium mutatione, aut agnitione ad finem deducatur. Fabula verò implexa ea est, quæ cum peripetia sive mutatione, aut agnitione, aut utraq; simul ad finem usq; procedit.

D. Da exemplum utriusq; Fabulæ, simplicis, & implexæ.

M. Habes simplicem Fabulam in *Ajace* So-

(a) c. 9 Pœt. 1. (b) cap. 1.

Sophoclis, & Hercule furente Senecæ & ali-
bi passim multis in locis. Ibi enim nihil ac-
cidit præter expectationem; v. g. Ajax ple-
nus animi, & contemptus impatiens furit;
posteaquàm verò ad se rediit, præ pudore si-
bi mortem consciscit: eodem fere modò Her-
cules se gerit, nisi quod supersit.

Fabulæ implexæ enim habes exemplū
apud Senecam in Oedipo; ubi cū Oedipum
missus Corinthō senex adiisset, ut significa-
ret. Regem ipsum à Corinthiis pronuntiātū
esse, atq; hac ratione gratissimum illi nunci-
um afferre se existimaret: contrarium effecit.
Paulatim enim intellexit ille, se & par-
ricidam, & incestis Jocastæ matris implica-
tum nuptiis; atq, hinc subitò, & præter o-
mnium expectationem factus est infelicissi-
mus. Ubi vides mirabilem peripetiam si-
mul, & agnitionem. Atq; hæc Fabula, quæ
implexa dicitur, longè præstat simplici, juxta
mentem Philosophi, qui præcipit Fabulam
Dramaticam esse simplicem: quatenus vide-
licet illa duplici, non verò quatenus imple-
xæ opponitur,

§ II. MAGNITUDO FABULÆ DRA- MATICÆ.

D. *Quanam est iusta Magnitudo Fabulæ
Dramaticæ?*

M. Quod oculis evenire solet, cū cor-
pus videmus: idem planè accidit memoriæ,
cū

cum dramaticam Fabulam excipians (a)
Ut enim, quæ vastiora sunt, oculorum conspectum sic memoriæ captum, quæ sunt longiora, facile excedunt: utriusq; verò facultatis vim, quæ sunt minutiora, fugiunt. Atq; hinc factum est, ut quemadmodum in omni corpore, sic qualibet in Fabula Dramatica iusta quædam debeat esse magnitudo, quam uno quasi intuitu complecti possit auditor; ne distracto in plura, aut obruto rerum multitudine animo remittant, ac frigeant, qui concitabuntur, affectu. Quæ lex pro Tragicis posita, valet etiam pro comicis: ubi per affectuum commotionem privatæ vitæ ritè instituendæ ratio quaeritur.

D. Quænam est igitur illa Magnitudo?

M. Præter assignatam superius magnitudinem Actionis, quæ materiæ locum tenet, duplicem insuper facit illam Philosophus: unam Actionis compositæ, quæ Forma est seu Fabula; alteram, quam vocat quantitatis.

D. Quænam est magnitudo Actionis compositæ?

M. In eo posita est, quæ dicitur Actio primaria: ut uno Solis ambitu contineatur, (b) id est, ut quum diem naturalem, vel nullò modo, vel parum certè excedat atq; etiam ut breviori temporis spatio, puta duabus, vel tribus horis possit definiri; Imò eò perfectior, & convenientior erit illa Actio: quo
ma-

(a) *Arist. c. 5.* (b) *Arist. c. 2.*

magis accedet ad tempus, quo solet in scena exhiberi. Sed latius multo possunt excurrere, quæ adhibentur Episcidia, quamvis & varia, & breviora esse oportebit, quam quæ ad jiciuntur in Epopœia; ne rerum multitudinem, ac varietate animus distrahatur; atq; obrutur, sic in dramate ut ad primariam actionem non satis attendat, minusq; concipiat, qui debent hinc oriri potissimum affectus, Atq; eo sensu accipienda sunt Philosophi verba: cum Tragœdiam inter, & Epopœiam id quoq; assignat discriminis; ut certò quodam tempore Tragœdia, nullo definatur Epopœia.

D. Quanam est magnitudo Quantitatis?

M. Quantitas illa posita est in numero versuum: ad ducentos, trecentosvè supra mille, atq; etiam apud Recentiores ad duomilia recensentur; hæc autem lex optima fuerit, ut inter ternas & senas horas exhibeatur Drama: adeo, ut nec brevius sit, nec longius: non brevius quidem; ne fortè locus non detur concitandis, ut par est, affectibus; non etiam longius; ne possit usurpari illud Plautinum: *Lumbi sedendo, & oculi spectando dolent.* Jā verò quæ sint partes Fabulæ Dramaticæ, aut quæ illarum dispositio: patebit ex dicendis capite proximè consequenti, & ex capite II.

CAPUT IV.

De Partibus Pœmatis Dramatici.

D. *Quæ sunt partes Pœmatis Dramatici?*

M. *Q*uæ sunt partes Pœmatis Dramatici? Cum Pœma Dramaticum ex materia constet, quæ est Actio, quam descripsimus, & forma, quæ est eadem Actio composita, excoltiq; de qua modo egimus; hinc factum est, ut modò materiæ, modò formæ, modò utriusq; simul habita ratione, in suas partes variè soleant Auctores illud pœma distribuere. Sex omnino Dramatis in suas partes reperiò divisiones.

D. *Affer, quæso, & explica illas omnes divisiones.*

M. Prima divisio est in *Diverbiû & Choricum*, quæ omnium maximè generalis est; nã quidquid est in Dramate, ad hæc duo genera revocatur, ut geratur, aut canatur. Diverbium itaq; est ea pars Dramatis: in qua colloquuntur: aguntvè inter se, qui dicuntur Actores. Choricum verò dicitur illa pars in qua iidem Actores, vel alii concinunt aliquid cum Dramate conexum, de quo postea.

Altera divisio in *Nexum & solutionem* tã late patet, quàm prima: quævis alio modò Drama partiatur. Nexus in Dramate, ut habet Aristoteles, (a) est totû id, quòd à principio ad ultimam usq; pertinet partem, ex qua fit mutatio fortunæ; hac autem mutati-

one

(a) Cap. 16 Pœt.

one felicitati infelicitas in Tragoedia & felicitas infelicitati succedit in Comœdia. Solutio verò à mutationis principio ad finem usq; protenditur. Sic in Oedipo Senecæ, quidquid antecedit illum locum, ubi se tandem & patris interfectorem, & matris maritum agnoscit Oedipus, unde summa oritur infelicitas, est in Nexu: reliqua sunt in solutione. Sed de Nexu & Solutione, quantum factis est, dictum superius (a) in Fabula epica.

Tertia divisio (b) fit in Prologum Episodum, Exodum, & Choricum. Prologus præcedit primum cantum; diciturq; ea pars continere quasi semina omnium, quæ dicenda sunt in reliquo dramate: adeo, ut Actorum nemo producat in Scenam, qui non sit cognitus in Prologo, vel de vultu, vel de nomine, vel alio quovis modo. Quod tamen de illis debet intelligi, quorum res hic agitur præcipue; potest enim è domesticis, amicis vel de novo aliquis induci.

Episodum hoc loco juxta Aristotelē continet tres Actus intermedios, adeoq; tam primariam Actionem, quam secundarias, sive adjunctitias comprehendit. Ubi notari velimus & Actionem illam primariam, & secundarias etiam esse Actoris primarii: quamvis hæc quoq; actiones adjunctiæ possint esse illorum, qui sunt post primarium Actorem nobiliores, qui vocantur ideo Actores Episodici.

(a) Lib. 2. C. 3. § 2. (b) Aristot:
c. 1. X 10.

Exodus est quintus Actus, ubi Catastrophe, de qua mox, sicuti & de Choro capite proxime consequenti.

Quarta divisio fit in *Protasin*, *Epitasin*, *Catastasin*, & *Catastrophem*.

Protasis. quæ significat præstitutionem & præordinationem, est Dramatis initium: in quo proponitur summa rei sine exitus declaratione, ut animus auditoris suspensus teneatur; nam si præsciretur Fabulæ exitus: non sic placerent, quæ postea dicerentur.

Epitasis, quæ rei constitutionem significat, vel, ut alii interpretantur, exaggerationem est ea pars, quæ *Protasin* proximè consequitur, & in qua turbæ excitantur, totaq; rei negotiatio magis ac magis involvitur, diciturq; Latinis *nodus erroris*.

Catastasis est ea pars, in qua continuatur rerum perturbatio: ostenditur tamē quo modo possint illæ postea explicari: unde à multis *Catastasis* confunditur cum *Epitasi*.

Catastrophe, quæ subversionem sonat, est ea pars, in qua totum negotium dissolvitur: cum Actor primarius à felicitate transit ad infelicitatem, vel contrā. Ad extremum drama, si ita fieri possit, illa est rejicienda: quò magis auditoris animus suspendatur, ac delectetur.

Quinta divisio fit in quinque Actus, qui sic appellantur ab actione, cujus sunt partes; quare tot sunt illi Actus: quot habet Actio diversas partes, & præcipuas; quinque recen-

sentur. Primus argumentum exponit, at non rei exitum; secundus rem propriè deducit in actum, tertius turbas ciet; quartus viam ostendit, quâ res implicitè dissolvantur; quintus impedita artificiosè expedit. Quare nec plures, nec pauciores esse jubet Horatius,

*Necvè minor, nec sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, & spectata reponi.*

D. Estnè semp̃r eadẽ Actuum magnitudo?

M. Augetur illa, vel minuitur pro ratione rerum, quæ tractantur, quæ possunt esse magis minusvè graves, populoq; jucundæ. Jam verò Actus in varias Scenas distribuuntur.

D. Quid vocas Scenam in Actu?

M. Scena dicitur pars Actûs, in qua unus, vel plures personæ colloquuntur: designatur autem personarû vel adventu, vel interventu vel abitu.

D. Quot sunt Scenæ in uno Actu?

M. Plures sunt pro ratione rerû, quæ possunt esse graviores, vel jucundiores: pauciores olim adhibebantur: jam ad tredecim, & ampliùs numerantur.

D. Quot sunt Actores in Dramate?

M. Plures esse quàm quatuordecim, vetant ArtisMagistri: qui si prodeant simul in Scenam, tres tantùm, aut quatuor ad summum loqui permittuntur. Ita præcipit Horatius.

Nec quarta loqui persona laboret.

Sexta divisio (a) fit in Fabulam Morosam
Scen.

Sententiâ, Dictionem, Melodiam, & Apparâtû. Fabula, quam diximus esse constitutionem rerum, & actionum compositam, instar animæ obtinet in dramate: & continet actiones mores, affectus, peripetias, agnitiones. ac reliqua, quæ vocantur Fabulæ ornamenta: quare non tam pars Dramatis. quàm ipsum Drama debet appellari.

D. Quo modo itaq; Mores, Sententia, & Dictione cum Fabula dicuntur Drama ex æquo partiri?

M. Quia inter Fabulæ partes sic eminet: ut Drama partiri cum ipsa dicantur ab Aristotele.

D. Quid hic intelligis per Mores, Sententiam & Dictionem?

M. Morum nomine docuimus intelligi indolem & ingenium cujusq; diximusq; requiri bonos, convenientes, & æquabilis tenoris. Sententia significat sensus, qui generum Morum partes esse solent, ac proinde debent esse illis imprimis accomodati. Dictione est dicendi ratio, quæ Dramati conveniat: de qua in Tragoedia & Comoedia.

D. Quò sensu Melodia, & Apparatus dicuntur esse partes Dramatis?

M. Quia quamvis extra Drama esse censeantur: ad ejus tamen splendorem cum conferant plurimum (sicut ad commotionem affectuum) dux quoq; Dramatis partes vocantur à Philosopho (a) Quare de aliis cum

D 2

ege

(a) Cap. 4.

egerimus superius: de his quoq; modò agendum est.

CAPUT V.

De Choro in Dramate.

D. Quid est Chorus in Dramate?

M. Est pars Fabulæ, quæ sequitur, vel etiam præcedit Actum cum concentu. Dicitur 1. pars Fabulæ eo sensu, quò dictum est jam in fine proximè superioris capituli 2. Sequi Actum, aut etiam præcedere: quòd Actui soleat postponi. raro præponi. 3. Cum concentu, quòd, qui chorum agunt, concinnere soleant, atq; etiam aliquando loquantur.

D. Quid canitur à Choro?

M. Non canitur quidlibet, sed aliquid cū Fabula conjunctum, & affine argumēto, quod tractatur. Nam vel ferebant judicium de iis, quæ agerentur in Fabula: vel favebant bonis & lugentibus: vel monebant iram esse frenandam, insanosq; motus cōcercendos: vel lugebant cum miseris, vel superos deprecabantur. Chori officia expressit Horatius his versibūs:

Actoris partes Chorus, officiumq; virile

Defendat: non quid medios intercinat Actor,

Quod non proposito conducat: & bareat aptè.

Ille bonis faveatq; & consilietur amicis,

Et regat iratos, & amet peccare timentes.

Ille dapes laudet mensæ brevis, ille salubrem

Fustitiam, legeſq; & apertis otia portis.
Ille regat commiſſa, Deoſq; precetur & oret
Ut redeat miſeris, obeat fortuna ſuperbis.

CAPUT VI.

De Scenico Apparatu.

D. Quid eſt Aparatus Dramatis?

M. In Fabulæ partibus reponitur à Philoſopho Apparatus ille, qui rectè dici poteſt ornatus ille omnis, quò & Scena, & Perſonæ inſtruuntur ad exhibendam ex arte Fabulam.

D. Qualis debet eſſe Scenæ ornatus?

M. Per Scenam hic intelligitur locus, ubi exhibentur Dramata: de quo difficile eſt aliquid præcipere, ob multiplicem Dramatum varietatem. Agebantur ludi ſcenici in theatro, quod in modum hemicycli erat: in eo tria ſpectabantur maximè: Scena. Orchestra. Proſcenium. Scena eſt frons theatri ab uno cornu ad alterum cum coopertura Orchestra locus eſt, in quo ſpectatores Drama intuebantur. Proſcenium item locus ante Scenam poſitus, in quem Actores dicturi prædibant Scena itaq; altior erat pulpitò, pulpitum proſceniò proſcenium Orchestra.

D. Qualis debet eſſe Perſonarum ornatus?

M. A diverſo veſtium genere diverſas quoq; fortiebantur appellationes Dramata, ſive Fabulæ: palliatæ vocabantur Græcorum Fabulæ; quòd palliò Græci Actores uterentur; Latinorum togatæ; quòd togas illi adhiberent

dicebantur item apud eosdem Latinos prætextæ Fabulæ, quæ Regū, Principum, & Virorum illustrium actiones imitabantur; quòd personarum istiusmodi esset prætexta. Togata tantum vocabantur, quæ actiones privatorum hominum exhibebant; quia toga erat vestis popularis juxta illud Horatii: *vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.* De vestium forma, ornatuq; in Dramate nihil certi jam potest afferri; quòd varientur vestes pro diversitate regionum, ac personarum, quæ in Scenam inducuntur.

Postquàm ea protulimus, quæ ad Drama spectant universè: nunc de Tragoedia & Comœdia, quæ sunt ejus partes, videamus.

CAPUT VII.

Definitio Tragoediæ.

D. Quid est Tragoedia?

M. Quid. Secundum vim vocis Tragoedia est cantus ob hircum: deducitur enim à vocabulis *Trægos Hircus* edy cantus; quòd Tragoedia prius fieret cantando in honorem Bacchi, cui hircus vinearum hostis mactabatur; sive quòd hircus præmium esset certantibus, juxta illud Horatii;

Carminè, qui tragico vilem certavit ob hircum.

Deducitur etiam Tragoediæ vox, juxta alios, à nomine *Trox Fax*: quia ora facibus, perlinebant Actores ante usum personarum.

harum ab Eschylo repertum, juxta hæc Horatii carmina:

Ignotum Tragicæ genus invenisse camœnæ
Dicitur: & plaustis vexisse Pœmata The-
spis.

Quæ canerent, agerent vè peruneli fœcibus
ora.

2. Definietur (a) Tragoedia: Imitatio A-
ctionis unius, totius, veræ, verisimilis, & insi-
gnis: quæ metrò, & harmoniâ, non narrando,
sed agendo, misericordiam ciet, ac terrorem,
ut affectuum expiationem, seu purgationem in-
ducatur.

D. Explica, quæso, singulas definitionis par-
tes.

M. 1. Dicitur Imitatio Actionis, quia Pœ-
sis maximè Dramatica, Actiones humanas
imitatur: ut diximus superiùs,

2. Dicitur Actionis unius, totius, veræ, ve-
risimilis, insignis: quibus verbis notatur ma-
teria Tragoediæ, qua partim convenit cum
Epopœia, & Comœdia, partim ab hisdem
discrepat. Nam materia Epopœiæ est Actio,
quæ habet quidem omnes illas dotes, sed de-
bet insuper felici exitu terminari: quod in
Tragoediam non cadit, quæ sæpius infelicem,
rarò admodum felicem habet exitum. Comœ-
diæ verò Actio vulgaris est, & obscura.

3. Dicitur Metro, & harmonia perfici Tra-
gœdia: quò sermonem non qualemcumq; sed
metro adstrictum, ut alla Pœseos genera,

D 4

re.

(a) Arist: Cap. 4.

requirat; item & harmoniam. seu cantū, qui ad affectuum commotionem faciat imprimis.

4. Dicitur *non narrando, sed agendo* exhiberi Tragedia: quia, cum sit poema dramaticum, tota debet esse in Actione: quò pacto ab Epopœia discrepat, quæ partim in rerū narratione, partim in actione sita est: Poëta modò narrante per se, modò alios narrantes, agentē sive inducente,

5. Dicitur *excitare misericordiam & terrorem*, ut affectuum expiationem purgationemq; inducat; quibus verbis Tragediæ finis attingitur: de quo postea pluribùs.

CAPUT VIII.

De Materia Tragediæ.

D. *Quæ est Materia Tragediæ?*

M. *Est Actio una, tota, vera, verisimilis insignis, & infelix. (a)*

D. *Quo sensu Actio Tragediæ debet esse una?*

M. *Eo sensu 1. ut sit quædam Actio primaria, quæ in plures alias dividi non possit. 2. ut omnia, quæ sunt illius Actionis primaria, in uno eodemq; loco facta esse videantur; in eodem cubiculo v. g. in eadem domo, in eadem urbe, in iisdem castris: unde Tragediæ apponi solet; Scena est Roma, vel Corinthi, vel Athenis, vel alibi, ubi res gesta est. Sed quo modò Actio debeat esse una & tota; diximus aliàs. (b)*

D.

(a) *Arist. c. 5. (b) Lib. 2. § 2. & 3.*

D. Quo modo debet esse Vera & Verisimilis Actio Tragediæ?

M. Eo sensu, ut verè contigerit Actio primaria: alioqui non multùm moveret Tragediæ: si falsa esse crederentur, quæ referrentur in scenâ: crederentur autem esse falsa, si talia essent; quia sunt Actionis insignis, quæ non solet ignorari. Non ita dicendum de Episcodis, quæ, cum sint actiones adjectitiæ, per se sæpe non adeò spectabiles, nihil opus est esse vera.

D. Possuntne esse falsa Actionis primaria, quæ dicuntur Adjuncta?

M. Duplex genus est hujusmodi Adjunctorum. Primum est eorum, quæ sunt per se spectatissima: atq; illa tam vera esse debent, quàm ipsa Actio, cujus Adjuncta sunt; non licet v. g. fingere à patre filium, vel à filio matrem fuisse interfectam: nisi fide historiarum constet; pro falso enim habetur, quod istiusmodi est, nisi consignetur Historiarum monumentis, quæ non debuit illud omittere. Alterum genus est eorum, quæ sunt minus spectabilia, adeoq; non solent, aut certè non debent necessariò in Historia notari: quæ si verosimilia sunt, facilè vera esse credentur. Peccabit itaq; contra hanc præceptionem, qui Cæsarem naturali morte, non violenta extinctum induxerit; non peccabit, qui eundem singulos interfectores alloquentem exhibuerit; quòd primum, non item alteram Historia notare debuerit, *Quæ ratione debeat esse*

Verisimilis Actio Tragoediae, satis indicatū est superiūs cap. 3. In materia Dramatis universē spectata.

D. Quō sensu Insignis erit illa Actio?

M. Insignis erit non ratione tantū personarum, quae inducuntur; sed etiam, & quidem praeipue, ratione sui. Nimirum id requirit propositus Tragoediae finis: cum melius multo cieantur affectus, purgenturque quando illustriores inducuntur personae, quae à summa felicitate ad infelicitatē maximam deveniunt, ut inferiūs (a) docebitur. Insignem certē notamq; vult esse Horatius hanc Actionem:

Rachius Flia cum Carmen deducit in Aetna,

Quam si proferres ignota, indicatq; primus.

Quamquam & suus sit in Tragoedia, ut in Epopoeia, locus personis ignobilioribus, seu iis, quae Actores Episodici appellantur.

D. Quo sensu debet esse Actio Tragoediae infelix?

M. Eō sensu 1. ut sit Actio illa plena luctus, & terroris. 2. Ut infelici plerumq; terminetur exitu: quia misericordiam & terrorem debet concitare; ut animi affectus ex fine suo purget.

D. Quo modo delectabit, quae plena luctus erit Tragoedia?

M. Non quidem res ipsae tragicæ voluptatem afferent, ut notavit Aristoteles: (b) sed excellens illarum delectabit imitatio.

Nam

(a) Cap. 10. (b) Poët. c. 2.

Nam eorū, quæ vel fugimus, vel detestamur, imagines, ut ferarum formas, & cadaverum affabre factas non sine lætitia intuemur: quòd insitum sit à natura hominibus imitari, ut idem observavit Philosophus. Adde quòd tantæ calamitatis expertes nos esse, ac doceri, quæ cavere oporteat, non mediocriter gaudeamus.

D. Numquid licet aliquando felici exitu claudere Tragœdiam?

M. Quamvis satius sit exitum Tragœdiæ esse terribilem, & inexpectata felicitis fortunæ in luctuosam mutatione stupendum; volūt aliqui tamen licere ab ea, lege deflectere in gratiam auditorum, qui domum redire mallunt læti, quàm tristes; adeoq; indignius non habitum v. g. primarium Actorem expedire se posse è magna, quam incurreret, calamitate; atq; id unum inquiri contendunt: ut luctuosa sit tota Tragœdiæ facies, ad illius finem obtinendum.

CAPUT IV,

De Forma Tragœdiæ.

D. Quanam est Forma Tragœdiæ?

M. Est Fabula, sive compositio Actionis Tragicæ.

D. Qualis debet esse illa Fabula sive Compositio?

M. Debet esse una, simplex, justæ cujusdā magnitudinis, in suas partes ritè distributa, & variis Fabulæ ornamentis conspicua:
que

quæ dotes explicatæ sunt superiùs; eùm egimus univèrsè de Forma Dramatis.

D. Quid speciatim præcipitur circa Fabulæ Tragicæ?

M. Ut Fabula illa sit implexa, id est, ut annexam habeat peripetiam, vel agnitionem, vel utramq; simul; atq; etiam vult talem esse Philosophus, (a) ut ex peripetia & agnitione oriatur maxima affectuum perturbatio; unde tres Tabulæ illius partes designavit, peripetiam, agnitionem, & perturbationem.

D. Qualia debent esse ornamenta Fabulæ Tragicæ?

M. 1. Peripetiæ, & Agnitiones, ut diximus sunt adhibendæ concitandis affectibus cùm primis idoneæ. 2. Interenda Epifodia pauciora, & breviora ut suprâ monuimus. 3. Machinæ usurpandæ, modò non in solutione Fabulæ; sed in nexu, ut docuimus, 4. Circa mores præcipitur non tantùm ut boni sint, convenientes, & æquabilis tenoris: sed etiam graviores; severioresq; p. o. rerum, quæ inducuntur, natura. Unde matronæ gravi confertur Tragedia apud Horatium,

*Effutire leves indigno Tragedia versus,
Ati fessis matrona moveri iussa diebus.*

Interevit satyris paulum pudibunda protervis.

De eadem sic habet Ovidius. (b)
Omne genus scripti gravitate Tragedia vincit.

5.

(a) Arist: c. 11. (b) 2. Trist. l. 1. v. 6. 9.

5. Aspergenda Sententia, quæ graves personas deceant: quæ cautione, superius tradidimus. 6. Dictio tam gravis esse debet, quam res ipsa, quæ tractantur; verius jambicus trimeter usurpandus, quem vocat post Aristotelem Horatus *alternis aptum sermonibus*: quod ille numerus familiaris sit, & in omnem facile sermonem incurrat. Demittit tamen se decenter Tragedia, uti se attollet Comœdia: ut idem observavit Horatius:

Interdum tamen & vocem Comœdia tollit.

Iratusq; Chremes tumido delitigat ore;

Et Tragicus plerumq; dolet sermone pedestri.

CAPUT X.

De Fine Tragediæ

D. *Quis est Finis Tragediæ?*

M. *Finis Tragediæ est concitare quosdam animi affectus ad reliquos omnes purgandos. Hanc affectuum expiationem, purificationemq; quam vocat, Tragediæ. ut finem, indicit Aristoteles: cui consentiunt alii, qui ea de re scripsere Authores. Atq; hic finis tam accuratè, quam dilucidè breviterq; discutendus est: cum exquisitus ab eo, tum argumentorum, tum personarum, qui solet hic præcipi, delectus, atq; adeo optima pendeat Fabulæ Tragicæ constitutio. Quare disquirendum 1. Qui affectus in Tragedia. 2. A quibus: 3. Quo modo debent concitari.*

§ I. QUI AFFECTUS CONCITENTUR
IN TRAGOEDIA.

D. Qui affectus concitantur in Tragœdia?

M. Misericordia & Terror, quorum opera purgantur omnes alii Affectus; Unde scena appellata est quædam quasi palæstra humanorum affectuum, ubi præparantur illi, & perficiuntur.

D. Quo modo purgant alios Affectus Misericordia, & Terror?

M. Misericordiâ tangimur, cum videmus aliquem grandi aliqua calamitate pressum, præsertim immerentem: timemusq; ne quid simile nobis contingat, quod alteri nobis quodammodo æquali accidit; & sic misericordia parit timorem, cautumq; præstat, quem afficit; ne gerat aliquid, unde tanta sibi miseria proveniat. Item ad objectam gravis Infortunii speciem terror incussus, ejusmodi vitandi mali desiderium injicit: quò desiderio efficitur, ut affectibus moderemur, qui sunt veræ omnium germanzq; causæ nostrarum calamitatum.

§ II. A QUIBUS CONCITENTUR AFFECTUS IN TRAGOEDIA.

D. Quinam debent concitare Misericordiam, & Terrorem in Tragœdia?

M. Multò mellius Actores, qui neq; improbi, neq; admodum probi sunt, sed inter illos mediæ, & qui cum amicis rem habebunt, aut
con-

conſanguineis, illos affectus commovebunt.

D. Quare minus commovebunt, qui ſunt improbi?

M. Quia ut improborum felicitas indignationem parit; ſic non parit infelicitas miſericordiam, aut terrorem; non miſericordiam; quia dignum exiſtimat quiſq; improbum calamitate, quâ premitur; non terrorem: quia nemo ſibi eventurum putat, quod improbi culpâ factum eſſe videt; terreatur eſto, qui ſceleſtum affligi ſceleſtus aſpicit: ſed vulgò non ſunt aut cenſentur improbi, qui adſunt ſpectatores, adeoq; non eſt exiſtimandû improbi calamitate illos eſſe perterrendos.

D. Non poterunt igitur improbi in ſcenam produci?

M. Poterunt utiq; ut jam præmonuimus, ſed ea adhibita cautione ut: ſi minus miſericordiam, terrorem ſaltem vel probis ſpectatoribus incutiant, quod ſanè fiet, ſi non tam ex culpa, quàm ex errore humano lapſi videantur.

D. Quare minus apti ſunt movendæ commiſerationi, incutiendôq; terrori, qui ſunt maxime probi?

M. Quia qui probus eſt imprimis, cum ſit infelix, non parit miſericordiam: cum ſolam pariat indignationem, eamq; maximam, ſi aſſuſcitando facinore tollatur è vivis; non terrorem: quia; ut tradit Ariſtoteles, nemo ſibi propter probitatem idem eventurum eſſe putat, cujus præmium eſt felicitas.

D.

D. Non licebit ergo probos in Scenam producere?

M. Constat Christianos Martyres datos esse aliquando feliciter in theatrum, uti & viros alios probos, qui semel aut amore ducti impotentibus, aut irâ abrepti vehementibus, cœco quodam impetu mortem aliis intulerunt. Quare lex illa, quæ improbos, probo vè arcat à thæatro, pro optima Tragœdiæ forma posita est: nec quidquam aliud voluit Philosophus, cum sic præcepit, quàm quid sit a iâ re præstantissimum, indicare.

D. Quem facis Actorem medium probum inter & improbum?

M. Is est, juxta eundem Philosophum, qui nec virtute, nec vitiò admodum excellit, qualem Oedipum fuisse accipimus: cujus neq; magnæ virtutes, neq; summa vitia commemoratur, quæ abrupte in contrarium affectus auditoris solent.

2. Qui peccat imprudens, ac proinde nec viri boni nomen meretur, quia illius officium est transgressus: nec contra improbi, quia inconsultò peccat. Sic idem Oedipus, cum patricidium summum esse crimen non ignoraret: Lajum tamen miser per ignorantiam peremit. Debet etiam summa ille dignitate præcellere: ut hac ratione major calamitas terrorem simul, & commiserationem augeat.

D. Quare amicos inter, & consanguineos res geri debet in Tragœdia?

M. Quia i. si inimicus inimicum occidat
nol-

nulla excitabitur commiseratio; nisi quatenus factum ipsum communi humanitatis recordatione commovet; atq; etiam facile ferent homines in alio, quod essent ipsi quoq; facturi. 2. Si nec amicus, nec inimicus alteri mortem inferat, sed ignotus ignoto, cum hoc agat sine affectu: nec ipse movebit affectus. 3. Si nec affinitate, aut sanguine conjunctos occidat, non adeo commovebit. Quare præstat, ut inter amicos, & cognatos res geratur; ut si frater fratrem, parens filiū, filius parentem aut occidat, aut invadat. Ab amicis, enim ista cum fient: movebunt commiserationem: à consanguineis; atrociam etiā videbuntur: ut cum Clytemnestram Oristes, Eriphylem tollit Alcæon.

§ III. QUO MODO CONCITENTUR AFFECTUS IN TRAGOEDIA.

D. *Quo modo concitantur Affectus in Tragœdia?*

M. In hoc variant Tragœdi, (a) apud quos vel committit Actor facinus, vel non committit; iterum vel committit ignarus rei vel conscius; item sic committit: ut factum vel post. vel ante agnoscat. Item ante agnoscat, ut animum mutet, priusquam id conficiat, aut poenitentiam agat.

Atq; his variis modis concitandorum affectuum ortæ sunt variae species Tragœdiarum; quatuor celebrantur imprimis 1. est quando

2.

(a) Arist. C. ii.

agnoscitur qui occiditur; ut cum Medea Iphigeneam occidit. 2. quando agnoscitur post mortem, qui occisus est: ut cum Oedipus Laïum suam manu peremptum audit, 3. quando agnoscitur eo tantum modo, quo perire debet, & periculo eripuit, ut cum Iphigenia agnita Orestem morti subducit. 4. quando agnoscitur, qui periturus est, & ad mortem quiritur; nihil tamen conficitur: ut cum Æmon apud Sophoclem stricto ense parentem insequitur, neque tamen quidquam agit.

D. Licetne oculis obijcere atrociora spectacula, quibus sanguis effunditur. & horror animis incutitur?

M. Non licet: neque enim debent induci in theatrum aut Incrediblem quædam, ut sunt metamorphosés: aut scæda aspectu, aut visu atrociora juxta illud Horatii:

*Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exa nefarius Atræus:*

Aut in avem Progne mutetur, Cadmus in anguem.

Quodcumque ostendis Mihi sic, incredulus odi.

D. Qui referri poterunt, quæ oculis non licebit subijcere?

M. 1. Prædicantur gerenda vel ab eo qui facinus patraturus est, vel ab aliquo alio 2. postquam gesta fuerint: narrabuntur, quod Nunciorum munus esse solet: sic præceperat Horatius:

..... Non tamen intus.

Di.

Digna geri, promes in Scenam, multaq; tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens
D. An non licebit aliquid ob oculos ponere,
quod speciem aliquam habeat crudelitatis?

M. Lucebit vincula, ipsumq; demortui
Principis cadaver deferre in mediũ, ad com-
movendum auditorem; item verbera, aliaque
scævitæ instrumenta licebit coram exhibere:
at non percutere, aut perimere, nisi post Scæ-
nam id fieri simuletur.

CAPUT XI.

Præceptorũ usus in scribenda Tragoedia.

D. *Traditas hælenus de Tragoedia præcepti-
ones, quæso te, ad usum ut revoces: &
Scribendæ Tragoediæ unum aliquod Paradigma
proponas.*

M. Si velis ex arte Tragoediam scribere:
nudam primũ ac sine ullo ornamento deli-
neabis Actionem, quæ est materia Tragoediæ;
deinde ad Fabulã, quã voles inducere, attẽdes
videbisq; sitnẽ simplex, an implexa, si imple-
xa an peripetiã simul, & agnitionẽ & qualem
utramq; admittat; & cũ superioribus an be-
nẽ cohareat; an terror ex rebus orlatur, ac
commiseratio, aut quomodò possint aliunde
commoveri; cũ personas conquires, earũ ipse
habitus, affectusq; animò indues. Episodia
postmodũ excogitabis. Postquã sic fuerit
constituta Fabula: quid in Nexu, quid in
Solutione inducere necesse sit, examinabis;
nam in Nexu, non in solutione debent esse e-
pi.

p folia: neq; etiam proluxa illa, aut otiosa, sed brevia, & cū Actione primaria ritè con- nexa. Si simplex fuerit Fabula curabis arti- ficiose ut desinat: si implexa, agnitionem ut habeat, & peripetiam elegantem, & quæ tragices affectus, seu perturbationes ipsa per se excitare possit.

D. Profer, quæso, exemplum tum simplicis, tum implexæ Fabulæ:

M. Fabulæ simplicis exemplum sit Træ- dum Tragoedia apud Senecam, quæ sic habet. Græci. expugnata Trojâ, Calchante a consu- lunt, quo pacto salvi domum pervenire, ac faventes sibi Deos reditari habere possint. Calchas Polyxenam, & Astyanactæ necandos esse pronuntiat: atq; id conficitur. Reliqua sũt episodja, aptè illi Fabulæ intexta; sic Episodium est Agamemnonis cū Pyrrho col- loquium, quod ex Calchantis de mactanda Po- lyxena consilio nascitur; item episodium est tota illa scena, in qua ab Ulyssæ quæritur As- tyanax, ac tandem invenitur: quod pariter è consilio de præcipiando Astyanacte oritur.

Fabulæ implexæ exemplũ esto Oedipi Tra- goedia apud eundem Senecã. Oedipus disqui-rens, qui Læi interfector: se & illius filium, & interfectorem, atq; etiam Jocastæ Matris suæ maritum esse agnoscit; quare effosis sibi præ pudore, & rã oculis abijt in exiliũ. & Jocasta se gladiò confodit. Hæc est Actio pri- ma ia; ad quam non spectat nec stans Oedi- pi in prologo de pestilentia sermo: quævis
cum

cum eadem apte cohaereat. Item ejusdem Oedipi cum Creonte, & Tiresia colloquium, tū prolixa illa inferiorū descriptio, umbrarumque evocatio sunt Episodia: nisi forte cum nominatum de Laï exde agitur: Oedipi autem, & Senls, & Phorbantis ex parte colloquium ad mutationem paulatim deducunt: ad Nexum tamen referri possunt: reliqua sunt in solutione, ubi est peripetia, & agnitio mirabilis.

CAPUT XII.

De Comœdia.

*Q*uid est Comœdia?

Comœdia secundum vim vocis est paganus cantus: Comy enim Græcè significat pagum, Latini, & ody cantum appellata; quod in pagis habuerit originē; vel ut alii volunt, à Como hilaritatis, ac temulentix Deo dicta est Comœdia, quasi Comedion sit, canere Como digno.

D. Quo modo definitur Comœdia?

M. Definitur: Imitatio Dramatica Actionis minus, totius, civilis, aut privatae. & vulgaris, stylo populari exhibita, & lato semper exitu terminata ad proponendum vitæ privatae exemplum. Atq; hæc definitio, Comœdiæ materiam, formam, & finem attingit; de quibus breviter admodum agendum est: cum satis ea sint exposita in Materia, Forma, & fine pœmatis dramatici, universè spectati, & alibi passim pluribus in locis.

D.

D. Quid habes circa materiam Comœdiæ?

M. Est actio, cujus jam recensitæ sunt in definitione, & superius explicatæ in materia dramatis variaz affectiones Veritatem, vel falsitatem admittit illa; quia privati hominis est actio, obscura per se, & ignota; nequæ imitatur res illustres, & terribiles, aut admirabiles, sed civiles & privatas; ut avaritiam senum, fraudes fervorum, & similes: quæ alios sollicitudine, lætitiâ alios impleant: quare debet esse insuper jocularis, ut delectet & ea vitia exagitare, quæ risû potius, quàm misericordiam moveant.

D. Quid præcipis circa Formam Comœdiæ?

M. Præterea, quæ dicta sunt in Formæ pœmatis dramatici, curandum est: ut intexantur, 1. quædam peripetiz, non quæ magnos, ac vehementes, sed remissiores, lenioresq; cieant animorum motus. 2. Agnitiones non ex, unde oriantur maximæ perturbationes, sed quæ leviorib9 de causis ortæ, non admodum moveant: ut in Plautinis Comœdiis quæ sit è crepundis, nonnunquam cistulis aut annulis, agnitio, 3. Episodia brevia & apta. 4. Mores solutiores & jocis, salubusq; conditi: in quibus magno opus est delectu videndumq; nè sint frigidi, multò min9 ob scœni: quod jure in Plauto reprehendit Horatius:

At nostri proævi Plautinos & numeros
Laudavêre sales nimium patienter utrumq;
Ne dicam stultè mirati; si modò ego, & u
Sci-

Scimus inurbanum lepidò se pònere dictò.

5. Sententiæ variores ac vix aliæ, quàm pertinentes ad vitam quotidianam & infrequentiori usû positi, ut sunt trita, ac vulgaria Proverbia. 6. Dictio apta rebus, adeoq; non grandis, ut in Tragedia; sed contrâ humilis, levavis, & mediocri ornatu contenta: quàmvis possit aliquandò altiùs assurgere: cum graviores affectus sunt exprimendi, ut ait Horatius:

Interdum tamen & vocem Comœdia tollit.

Iratuq; Chremes tumido delitigat ore.

Adeoq; metrum optimum erit, quod pròximè accedit ad solutam orationem.

D. Quid statuis circa Finem Comœdiæ?

M. Vult Philosophus, Comœdiæ esse ex inimicis amicos efficere; quod universè dictum esse oportet: ut cum pater filio reconciliatur, aut cum fraude aliqua, vel casu ex ipsa Actionis natura exorto à se invicem disjuncti duo homines mutuò in gratiam redeunt. Sed istud est officium Comœdiæ potius quàm Finis, qui in eo positus est, ut vitæ privatæ exemplum proponatur; ut inde mores quisq; suos corrigat.

Ex dictis colliges, à Tragedia potissimū differre Comœdiam, a Materia; Tragedia res grandiores, Comœdia tractat humiliores. 2. Personis; in Tragedia nobiles sunt in Comœdia humiles, & obscuræ. 3. Dictione; grandior est in Tragedia, vulgaris in Comœdia. 4. Exitus; funestus esse solet in Tragedia in Comœdia felix est atq; hilaris. *D.*

D. Quid si personæ illustres inducantur in Scenam, quæ Fabulam Comicam peragant?

M. Non erit hæc Tragedia, aut Comœdia, sed tertium Dramatis genus, ortum ex utraq; quod appellabitur Tragicocomœdia, cujus finis est temper latus; personæ partim illustres, partim vulgares; res modò ludicræ, modò tristis. Amphitruonem vocat Tragicocomœdiam Plautus, ubi sic loquitur in Prologo Mercurius.

Faciam ut comæta sit Tragicocomœdia.

Nam me perpetuò facere, ut sit Comœdia,

Reges quo veniant, & Dii, non par arbitror.

Quid igitur? quoniam hic servus quoq; partes habet:

Faciam proinde, ut dixi, Tragicocomœdiam.

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER IV.

De Reliquis Pœmatibus.

M. **P**ost Epicam, & Dramaticam Pœsin celebrantur multa minora pœmata; quorum Alla sic à se invicem differunt, ut singula singulas, easq; maximè diversas constituent species, ut Elegia, Epigram.

gramma, Satyra, Ode, &c. alia verò cum sint ut plurimū in genere heroico: majorem habent inter se conjunctionem, ac velut affinitatem: quamquam ad Oden quoq; referri possint, cum commodè canantur ad Lyram; sunt hæc: Epithalamia, Genethliaca, Epicedia, Epinicia, Soterica, Propemptica, Parznetica: &c. de quibus omnibus breviter modo, pro dicendi instituto, disputabimus.

CAPUT PRIMUM
De Elegia.

D. *Quid est Elegia?*

M. Elegia propriè est *funeris cantus*, & flebili lugentium sono sic dicta, qui crebro, è legum ingeminant.

Quæ est materia Elegiæ?

M. Est propriè res funebris, & tristis, unde Ovidius in mortem Tibulli canit:

Flebilis indignos Elegiæ solve capillos:

Ab! nimir ex verò nunc tibi nomen erit:

Et 5. Tristium:

Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen.

Factum est tamen deinde, ut non tantum res funebres, ac tristes; sed res quoq; lætæ, amores, vota, preces, gratulationes, & convitia elegiaco carmine scriberentur; ut videre est apud ipsum Ovidium. De materia primisq; Elegiæ Authoribus sic statuit Horatius.

Versib9 impariter junctis querimonia primū,
E
Pōst

Post etiam inclusa est voti sententia compos.
 Quis tamen exiguos Elegos emisit Author:
 Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis
 est.

D. Quæ est Forma Elegiæ?

M. Forma Elegiæ, est ipsius constitutio, & compositio, seu quædam eorum, quæ canuntur elegiacè, dispositio; de qua sic præcipi potest, ut pœma illud tersum sit: lenè, peripicuum, dictio mollis, & æquabilis, morata, tenera, affectibus plena, & delicata quadam suavitate condita. Quamquam pro ratione rerum, quæ celebrantur, magnificè etiã procedat Elegia: ut quæ apud Propertium scripta est in Actiacam victoriam, & alibi passim apud Authores probatissimos.

CAPUT II.

De Epigrammate.

D. Quid est Epigramma?

M. Si vocis etymon attendas, est inscriptio quævis: Epigraphen enim Græcè est, inscribere latinè. Si definitionem quæras, dicitur breve pœma cum simplici cuiuspiam rei, vel personæ, vel facti indicatione, aut aliquid ex propositis deducens.

D. Quotuplicis generis est Epigramma?

M. Duplicis, ut indicat definitio; aliud enim simplex est, quod simplici rei, personæ, aut facti indicatione continetur: ut sunt inscriptiones denariorum, & statuarum, ut ista clypei:

[Æne.]

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

Alterū compositū dicitur, quod in ratione ducenda colligendaq; & quasi in argumentatione positum est.

D. *Quæ est materia Epigrammatis?*

M. Sunt res universæ, personæ, facta, quæ exornari, reprehēdi, fieri, probarive possunt.

D. *Quæ est ejus Forma?*

M. Est ipsa ratio tractandi Epigrammatis, quod solet scribi carmine vel hexametro; vel elegiaco, vel phaleucio, vel jambico.

D. *Quis est Finis?*

M. Est communis omni Pœsi, delectare docendo, seu laudet, seu vituperet Pœta, qui ab hoc fine non debet recedere.

D. *Quot sunt Epigrammatis dotes?*

M. Tres numerantur præcipue, Brevitas, Perspicuitas, & Acumen.

CAPUT III.

De Satyra.

D. *Quid est Satyra?*

M. Satyra videtur nomen ducere à Satyris, Diis petulcis, lascivis, & dicacibus: qui inter Actus Tragoediarum, ac postea Comœdiarum inducti in theatrum, non tantum sermone parum verecundò, liberò, aculeatò, vultu ac corpore risum movebant; verum etiam claves improbos nominatim carpebant; unde Satyra ab aliquibus ad pœma dramaticum revocatur. Videtur etiam dicta Satyra; quasi Saturata; quod varium complectantur argumenti genus. Quare desinitur Satyra: Pœ-

ēma jocosum, liberum, & aculeatum, ad reprēbendendos, corrigendosq; mores corruptos.

D. Quæ est materia Satyræ?

M. Dici potest turpitudine risu digna, vel odiō; exagitant enim Satyrici Pœtæ, Inertes, Parasitos, Deformes, Loquaces, Ingratos, Ambitiosos: Prodigos, Avaros, &c. Materiā Satyræ his duobus versibus definivit Juvenalis:

*Quidquid agunt homines, votum, timor, ira,
voluptas,*

Gaudia, discursus, nostri farrago libelli.

D. Quæ est Forma Satyræ?

M. Est ipsius constitutio, & compositio, in qua illinendæ sunt quibusdam scavitatibus objurgationes, ut æquiore animo excipiantur; adeoq; versutum, sagax, callidum, disertum, acutum ingenium requiritur. Amat Satyræ crebras sententias, acutas & acres, puritatē, & elegantiam in verbis, remissos; mollioresq; numeros, dictionem submissam; quotidianæ locutioni similem: unde Horatius, qui in Odis usq; adeo numero studeit, ut idcirco numerosus vocetur ab Ovidio; idem tamen in satyris numerum illum neglexit; non quia aliter non posset, sed quia hunc neglectū Satyris putaret convenire. Nullæ certæ partē in hoc Pœmate assignantur: aliquando insinuatō, sæpius abruptum & incitatum principium adhibetur.

D. Quis est Finis Satyræ?

M. Est objurgando, & irridendo abstergere homines à vitiis; & ad virtutem inclinare. Videndum tamen: ut joci, ac sales satyri-

rici careant obſcœnitate; ne, dſi animos vult
purgare Pœta, ad morum turpitudinem in-
vitet.

CAPUT IV.

De Pœmate Lyrico.

D. Quid est Pœma Lyricum?

M. Quid est Pœma Lyricum à Lyra,
quæ inter organa muſica celebris eſt, adhibe-
turq; ad huiusmodi carmen concinnandum.
Quare vocatur etiã illud pœma Ode, & Me-
los, id eſt cantus; unde Pœtæ Lyrici, & Me-
lici.

D. Quæ eſt materia pœmatis Lyrici?

M. Longè, lateq; patet hæc materia: con-
tinet enim laudes Deorum, & hominũ, vo-
ta, preces, exhortationes ad virtutem capel-
ſendam, ad vitia fugienda, deprecationes ca-
lamitatum, deſideria, conquæſtiones, fontium,
montium, villarum aliorumq; locorum amœ-
norum laudes, & deſcriptiones, deliberatio-
nes item, & invitationes; aliãq; innumera,
quæ brevi pœmate concludi poſſunt, compre-
hendit. Nam, ut docet Horatius:

Muſa dedit fidibus Divos, puerosq; Deorũ,
Et pugilem victorem, & equum certamine
Primum,

Et juvenum curas, & libera vina referre,

D. Quæ eſt forma pœmatis Lyrici?

M: Eſt ipſa compositio, ſeu ratio ſcriben-
di illius pœmatis: ubi notandum eſt, quod
eſt Epopœiæ gravitas, Tragoediæ vehementi-

or affectus, Comœdiæ jocus, Elegiæ molles-
 es, Satyræ acerbitas, Epigrammati acumen:
 idem esse pœmati Lyrico sùavitatem. Qua-
 re debent adhiberi verba florida, polita, non
 sine majestate, induci sententiæ, vitari litte-
 rarum collisiones duriores, aliâq; observari,
 quæ diximus facere ad sùavitatem Narratio-
 nis Epicæ, & ad dotes dictionis Poëticæ.

D. Quot sunt Versuum genera in Odis?

M. Sunt sine quàm plurima: quæ suas du-
 cunt appellationes vel ab Authoribus: ut Al-
 caici ab Alcæo, Sapphici à Sappho, Asclepia-
 dei ab Asclepiade, &c. vel à metris, quibus
 constant: ut Trochaici à Trochæo, Dactylici
 à Dactylo, Anapæstici ab Anapæsto, &c. sed
 illorum metrorum leges à Grammaticis pe-
 tendæ sunt.

D. Quid est Strophe, Antistrophe, & Epodus?

M. Ode dividebatur in Strophê, Antistro-
 phen, & Epodû. Strophe erat pars illa Ode,
 quam Chorus in lustranda ara in Deorû lau-
 dē modulabatur, progrediendo ab oriente in
 occidentem. Antistrophe vocabatur, cùm
 Chorus revertebatur canendo ab occidēte in
 orientem. Epodus fiebat, cùm in medio con-
 sistebat Chorus, & quod supererat carminis
 persolvebat. Verûm jam nomine Epodi in-
 telligitur illud genus carminis, in quo singu-
 lis versibus singulæ clausulæ subjiciuntur,
 veluti acciñuntur, idq; fere alio genere car-
 minis, & plerûq; breviori: cujusmodi sunt
 pleraq; apud Horatiû in libro Epodon, jam
 bicô dimetro post heroicum, aut trimetrum
 jambicum statim succedente.

D. Quid est Ode distrophos, tristrophos, & tetrastraphos?

M. Ode dicitur distrophos, quæ plures habet strophas, seu clausulas: quarum singulae continent duo carmina: quæ clausulae strophæ dicuntur; quod post duos versus ad duos alios reverti oporteat, ut in hac Oda Horatii;
v. gr.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sidera.

Post hæc duo carmina, eodem modo duo alla succedunt:

Ventorumq; regat Pater,
Obstrictis aliis, præter Fapygæ;

Et sic deinceps ad finem Odx. Ita dicitur illa Ode tristrophos, quæ continet plures strophas, siue conversiones, quarum singulae habent tria carmina, & tetrastraphos, cujus singulae strophæ quatuor includunt versus.

D. Quid est Ode monocolor, dicolor, & tricolor?

M. Ode dicitur monocolor, seu uniformis, quæ unius ejusdemq; generis habet carmina: talis est prima Ode Horatii:

Mecœnas atavis edite Regibus,
O. & præsidium, & dulce decus meum, &c.

Cujus omnia carmina sunt asclepiadica. Dicitur Dicolor, quæ habet strophas, quarum carmina sunt duplicis generis, tricolor, cujus strophæ continent carmina triplicis generis.

CAPUT V.

De Hymno, Parodia, & Carmine Intercolari.

D. Quid est Hymnus?

M. Est Ode ad Dei laudes, virorumq; illustrium celebrandas instituta; *ymein* enim Græcè est, *Celebrare* Latinè.

D. *Quid est Parodia?*

M. Est imitatio versuum, ubi sententia tamen ad contrarium sensum detorquetur. Istud gen⁹ carminis frequētavit imprimis Johannes Baptista Masculus; profanos sensus ad religiosa ferè argumenta convertens. Sarcas-
tice. Jtē Odas Horatii aliquot improbas ad pietatem traduxit per parodiam.

D. *Quid est Carmen Intercalare?*

M. Intercalare carmen, quod & Regiū dicitur, est illud; in quo post aliquod versuū intervallū, idē semper recurrit; ut apud Virgiliū in Eclogis ille versus sæpi⁹ usurpatur:

Incipe Mœnarios mecum, mea tibia, versus,
& ille deinde,

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite
Daphnim.

CAPUT VI.

De Eclogis, Sylvis & Diris.

D. *Quid est Ecloga?*

M. *Ecloga*, quæ & Bucolicum Carmen à Bubulco, & Pastorale à Pastore dicitur, est imitatio rusticarum actionum stylō mediocri, & sœvavi vel per meram enuntiationem, vel per dramaticam personarum effictionem. Eclogæ vocantur à delectu, & concinnitate sermonis; *Eklegin* enim Græcè est, *seligere* Latinè. Cum autem Bucolicum Carmen initio inconditum esset, ut plurimum puriora quædam

dam, elegantioraq; seligebantur: unde huius generi carminum indita est appellatio.

D. Quæ sunt leges hujus Poëmatis?

M. Tractantur in eo vota, gratulationes, altercationes, pollicitationes, conquestiones, gaudia: sed videndum, ut omnia agrum redeant. Dicendi character debet esse humilis, frequentes adhibendæ comparationes ex agris deductæ, jucundæ item descriptiones inferendæ. Hexametrum carmen adhibendum, modò ne adsit granditas, neq; longiore ambitu circumducatur. Ducem habes in hoc genere Poëseos, ut in heroico, Virgilium, qui quantò sublimior videtur in *Æneide*, tantò se humilissimus de industria deprimit in *Bucolicis*.

D. Quid vocas Sylvas?

M. Sunt Carmina subito calore effusa, neque anxia curâ castigata. Sylvas dicuntur, quod oblatam quasi temerè materiem ex tempore & stylo veloci percurrat, tractet Poëta, dum calor menti insidet Statius certè initio furarum silvarum libellos, qui subito calore, & quadam festinandi voluptate sibi fluxerunt, sylvas vocat, additq; illa poemata solum habere gratiam celeritatis.

D. Quid intelligis per Diras?

M. Diræ sunt quoddam Carminis genus, quò quidquid furoris, imprecationum, querelarum, convitiarum in mentem venit, effundit Poëta. Sic Dido *Æneam* apud Virgiliū, Medea Jasonem apud Senecam diris prosequuntur, Expeditos, de quibus libri hujus initii, variis carminum generibus illud unum superest,

At de Pœmatibus, quæ ad heroicam Pœsin commodè revocantur, quamvis ad lyrâ quoq; venustè cani possint, breviter, differamus: sunt hæc Epithalamia, Genethliaca, Epicedia, &c.

CAPUT VII.

De Epithalamio, Genethliaco, Epicedio.

D. Quid est Epithalamium?

M. Est Pœma pro nuptiali pompa conscriptum, sic dictum à vocibus Græcis Epythalamos nuptiale cubiculum.

D. Quo modò conficiendum est illud Pœma?

M. Laudes conjugum celebrandæ, faustæ augurium capiendum, fructus illarum nuptiarum prædicandus, vota concipiendâ pro connubii felicitate, & futura prole. Consule Pœtas, qui scripsere Epithalamia, Catullum, Statium: Claudianum, &c.

D. Quid est Genethliacum?

M. Est Carmen, quod nascentibus accensuræ, genethli enim Græcè est, natiuitas Latine; unde Genethliacon nuptiale carmen.

D. Quo modò scribendum est huiusmodi Carmen?

M. Parentum virtutes celebrantur, spes de puero excitantur, variaz loci; ac temporis notantur circumstantiaz.

D. Quid est Epicedium?

M. Est Carmen funebre, quæ Nenia Romanis, Græcis Epicedium dicitur ab epi & kidos cura, quæ mortuis præcipuè debet impendi.

D. Quæ sunt leges Epicedii?

M

M. Narrantur demortui, laudes, pompa
funebri. describitur conditur Epitaphium,
Poëta deniq; apprecatur æternitatem.

CAPUT VIII.

De Epinicio, Eucharistico, Propemptico.

D. Quid est Epinicion?

M. Est Carmen pro reportata victori
conscriptum, sic dictum ab Epi & Niki
victoria. A variis circumstantiis loci, tem-
poris, hostium multitudinis &c. celebranda
est victoria; observanda tradita posteris im-
peratoris prudentiæ, & fortitudinis monu-
menta; exponendum, qui fructus ex victoria
consequantur: vota precesq; pro patriæ, Vi-
ctorisq; Incolumitate fundendæ.

Habes passim apud Authores exempla, quæ
in hoc genere Carminis imiteris.

D. Quid est Eucharisticum?

M. Est pœma, quo gratias alicui agimus
ob præstitum beneficium, sic dictum ab
Eukharistia gratias agere: debet eo in carmi-
ne prædicari acceptum beneficium, dantis
humanitas & beneficentia extolli, accipientis
necessitas non debet omitti; Item miscenda
vota in gratiam dantis.

Hujus Carminis passim exempla suppetunt
apud Authores.

D. Quid est Propempticum carmen?

M. Propempticum à Propempe deduco:
est Carmen in gratiam aliquè abeuntriū scri-
ptum: in quo vota concipiuntur eorum cau-
sa, vel ad avertendū malum aliquod, vel ad
be-

horum, aliquod, ac præcipuè fortunatū iter
apprecandum. Talis est Ode Horatii (a) in
gratiam Virgilii Athenas navigaturi, quæ sic
habet:

*Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumq; regat pater,
Obstrictis aliis, præter Fæpyga;
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium. finibus Atticis
Reddas incolumem, precor;
Et serues animæ dimidium meæ.*

Egregia habet Vallius (b) hujus generis
pœmata, quibus Amicos, atq; unum impri-
mis sub Amyntæ persona in Indiam profici-
scentem prosequitur, quæ tu consule.

CAPUT IX.

De Carmine Soterico, Protreptico, &
Paranetico.

D. Quid est Sotericum Carmen?

M. Q Est Carmen pro salute recepta, & vi-
tato gravi aliquo periculo, dicitur Soteri-
cum, quod *Sotyria* Græcè salutem sonet La-
tinè; in eo debet expendi periculi magnitu-
do, in eo subeundo fortitudo, in vitando for-
lertia, vel felicitas, bona ex vitato exorta ce-
lebrari Habes absolutissima hujus carminis e-
xempla apud Frizoniū in quatuor Odis, quæ
ad Franciam, ad Christianissimum Regē, Au-
gustissimam Reginam Matrem, post recupera-
tam Regis sanitatem inscripsit, quarum pri-
ma sic incipit: Pa-

(a) l. 1. Od. 3. (b) Heroi: 3. lib. 3.

*Pæane ovantes junge lyra modos,
Et Martiales, Francia, laureas:
Defuncta fatali periclo,*

Magnifici rea surge voti, &c.

D. Quid est Carmen Protrepticum?

M. Idem est atq; Adhortatorium Carmen, à verbo Protregeo adhortor; cum scilicet alios ad aliquid suscipiendum impellimus. Nihil est usitatius ejusmodi carmine apud Pœtas. Formam habet illius exquisitam Frizonius in Sacra Expeditione ad Principes Christianos:

Surgite magnanimi Proceres, quos æthere ab alto.

*Increpuere sacrum spirantia classica Mar-
tem &c.*

Quæ Carmina, si quæ alia, vim habent ad promovendos animos; dicitur enim adhortatio ab Ottomanici hostis ferocitate, & successu funestè felici: ab amplitudine regionum ab eo devastatarum, ab Solymæ urbis sanctitate, ab eo tam foeda servitute oppressâ futuræ victoriæ certis conjecturis, &c.

D. Quid est Carmen Paræneticum?

M. Est Monitorium Carmen à Paraineo admonéo. sic dictum, in quo præcepta sapientiæ continentur. Sic Pœta pro suo officio alios monet. v. gr. ne se periculis temerè obijciant, ne majora virib9 suscipiant, ne quid aliud aggrediantur, cujus ipsos postea poenitere possit Habes ejusmodi Carmina passim apud Pœtas tum veteres, tum recentiores: ac proinde nihil est opus, festinanti præsertim, exempla proferre.

IN.

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER V.

*Exempla varia, & Observationes ad Ar-
te Poeticam spectantes, complectens.*

CAPUT PRIMUM:

*Poëtarum Latinorum Præstantiorum
nomina, ætas stylus*

CUM Poësis lectione summorum Poëtarum, & imitatione potissimum comparetur: juvat cognoscere, quinam Poëtæ frequentius & strictim volvendi, aut etiam omnino prætereundi sint. Id ex Indice, quæ subjicio, patebit.

MARCUS ACCIUS PLAUTUS, natione UMBER, patriâ Sarsinas, obiit annô Urbis conditæ quingentesimo septuagesimo, qui fuit mundi termilesimus octingentesimus septuagesimus. Non temerè legēdas est, propter nequitias, & impuros amores; atq; adeo propter sales invenustos, quibus scatent ejus Comædiæ.

P. TERENCEIUS, Author est Latinitatis terribilissimæ: non ligatur tamē, nisi repurgatus. Ortus est Carthagine, in Africa, annô U. C. 566 In dirigendis hominum moribus, & arte coagmentandæ fabulæ, cæteros vincit Comicos.

TITUS LUCRETIVS CARUS insignis est ob Latinū sermonē & sententiarū gravitatē: versus habet paulò horridiores, interdū ob.

obscenos, & impios. Scripsit Physica. Romæ natus est Annò ejusdem: Urbis 658.

CAJUS VALERIUS CATULLUS, Veronensis, novè post Lucretiũ annis ortus scripsit Odas, Elegias, Epigrammata, &c. Sermo benè Latinus est: versus aliquando duriores, sæpè obsceni.

P. VIRGILIUM annus U. C. 684 edidit, futurũ olim principẽ Latine Poëse; Patria tanti viri, Andes vicus propè Mantuam.

Q. HORATIUS FLACCUS quinque post Virgiliũ annis editus Venuſi, in Apulia omnia ingeniosè, splèdidè, luculenter scripsit; non pauca tamen habet lut ilèta, & inquinandis morib9, nisi delect9 habatur, opportuna.

ALBIUS TIBULLUS & SEXTUS AURELIUS PROPERTIUS, nati sunt circa annum U. C. 710 hic in Umbria, ille Romæ, uterq; Poëta melior, quàm castior; atq; idcirco ablegandus à puerorũ Scholis, nisi qui fortè locus benè repugatus excerpatur.

P. OVIDIUS NASO patriã habuit Sulmonè urbẽ Pelignorũ in Italia annò U. C. 711. amœnus vates, copiosus, ingeniosus, & illiborata facilitate grato, utinam æquè cast9 & modestus; quamobrè periculosè legitur non solum in his libris, ubi nequitia apertè profertur: sed in Metamorphosib9, epist. his &c. Tristia & libri de Põto min9 habet periculi.

MANILIUS, incertũ quo annò nato rectè in extrema Augusti tẽpora rejicitur, cui suũ opus videtur dedicare. Scripsit Astronomica versat9 satis concinnè, ac facilliter in argumento per se horrido, & intentato,

Phædrus origine *Tibrax*, libertus Augusti floruit sub *Tiberio*. Lucet in eo natus quidam latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus. Vide, quæ de illo & aliis nonnullis Poëtis scripsit P. Franc. Vavassor Soc. JESU, in suo de *Ludicra dictione* libro. Multa quoque de Poëtis differit eruditè *Postevinus* noster in suæ *Bibliothecæ* parte 2. l. 7. Addi solent ad *Phædri* calcem *Avieni* fabulæ. Is *Theodosio Seniore* imperatè vixit, hoc est, annis post *Phædrum* circiter 350. Ejus latinitas immanè quantum à *Phædri* nitore discrepat.

Seneca, Patria *Cordubensis*, *Lucil Annæi* *Senecæ* Philosophi, ut multis placet, filius, vixit *Neronis* avo. Artè tragicam ignorat. *Ampullata* sunt ejus *Carmina*, plerumque tamen plena spiritus & odoris: latinitas non ignobilis: in sententiis & orationibus, quas actoribus suis & heroibus affingit, modum vix tenet; multo præstantior futurus si temperare ingenio suo, quam indulgere maluisset.

Marcus Annaeus Lucanus, *Senecæ* Philosophi fratris filius, patria itè *Cordubensis*, *Historiam* civilis belli *Cæsarè* inter & *Pompejum* versus scripsit elato, & sæpè turgido, nonnunquam acri & ingenioso. Cur illi Poëtæ nomen abrogent eruditi, & oratoribus, vel historicis annumerandum censeant, intelligitur ex iis, quæ de Poësi diximus. Non enim poematis sui materiam quasi facit, & rerum variarum inventionem, ac mutationem illustrat, sed acceptam ab *Historia* ornatè prosequitur. Multos fallit ambitiosus ille sententiarum tu.

tumor, & argutiarum fucus, ad pompam potius, & fastum, quam ad veritatē cōparatus.

Petronius Arbiter, civis Romanus prædives, Neronis familiaris, ejus flagitia descripsit, versibus impurissimis & argumentō convenientibus, uterquē dignus oblivione & execratione.

A. Persius Flaccus, Volaterranus eodem Neronis tempore Satyras scripsit, sed multō conditas sale: tuto legi, pauca si demas, possunt.

Silius Italicus, ab Italica, Batlor Hispaniæ urbe, sic appellatus, ultimo Neronis annō consulatum gessit, iterumquē sub Domitiano Poëma composuit de secundo Bello Punico. Virgilium, cujus cultor insignis erat, imitari studuit ac sequi; multū abest, quin æsequatur.

P. Papinius Statius, Neapoli, ut verius creditur, oriundus, sub Nerone & Domitiano scripsit *Sylvas*, *Thebaidem*, & *Achilleidem*, stylō sæpe confragoso, & obscuro. Ejus *Sylvæ* sunt amoeniores & cultiores.

C. Valerius Flaccus, Setinus, edidit libros octo *Argonauticon*, quos Vespasiano dedicavit. *Statio* purior & Mellior est.

Marcus Valerius Martialis, Bilbilitanus, Romæ annis quinque, & triginta vixit, usq; ad Trajani tempora, cum in Hispaniam suam rediit: mores & ingenium perpolire potest ejus lectio: si obscœna deleas epigrammata.

Decius Junius Juvenalis, Aquinas, Poëta do-

doctus & eloquens, majestatem, & aculeos, interdum declamatorios, habet: minus Hortatio politus ac pressus, Persio uberior est. Cave illum, nisi expurgatum legas,

Claudianus fuisse *Alexandrinus* fertur, sub *Theodosio* magno, ejusq; liberis claruit, à quibus ei statua in Romano Foro posita. Pœticos spiritus ingentes & meliore sæculo dignos habet, ac si tumoris non nihil detrahas. vix ulli Pœtarum Latinorum, præsertim in iis, quæ postremò locò scripsit, secundus est.

Aurelius Prudentius, sub eodẽ *Theodosio*, in rebus Christianam ferè pietatem & religionem spectantibus operam posuit, barbaro sæpè, licet ingenioso & erudito carmine.

Quintiliani judicium de Pœtis latinis habes libro ejus *Institutionum* X.

CAPUT II.

De Stylo Pœtico.

STylus vocatur propria quædã dicendi, seu scribendi forma. Sunt enim qui breviter & strictim loquuntur & scribunt; sunt qui fundunt latius orationem solutam perinde, ac vinctam: alii magis ac & splendide alii nitide ac parcè amant scribere. In quo suã quæquẽ indolẽ fere sequitur. Hinc styli tantã varietas, præsertim in Pœtis, qui genio plusculum indulgere solent. Oritur etiam illa e variis carminũ generibus. Alius enim stylus convenit *Epopœia*, & versus *Heroico* a-

Ilus tragico, & Comico: alius Lyrico: suus est Epigrammati, suus Elegiæ, suus Dithyrambo, &c. Quis autem singulorum istarum sit proprius, aliunde cognosci melius nequit, quam Poëtis ipsis legendis. Caput est legere citius in unoquoq; genere exempli causa Virgilium in Heroico poemate, quem recentiores quidam egregiè sunt imitati; ut Sannazarius, Bembus, Heinsius; & alii, quorum carmina extant collecta in libello, cujus titulus est *Deliciæ Heroicæ Poëscor.* Item Jacobus Vallius, Carolus Ruzus: & in Elegiaco, Ovidius, Sidronius Hofchius; & in Comico Terentius; in Tragico, Seneca, Petavius, Malapertinus &c. In Lyrico Horatius, Sarbievius, Jonius, &c. In Epigrammate, Martialis, in sylvis Statius, &c. Consule Quintilianum librò præsertim 12 c. 10. ubi de stylo, ejusque diversis formis agit: & P. Nicolaû Causinum in suis divinæ & humanæ eloquentiæ Parallelis Lib: XI. sed præcepta haud multum juvant. Optimum stylum consequeris, si multum & attentè legeris & diligenter scripseris.

CAPUT III.

De Varlis Versuum generibus.

PRæter usitatos versus, Hexametrum, Pentametrum, & Jambicum, qui nihil, aut parum difficultatis habent, alii quidam sunt reconditiores, partim à Comicis, partim à Lyricis varlibus usurpati: de utriusq; pauca observabimus.

§ I. De Versibus Comicis.

CUM Pœsis ad delectationem maximè comparata sit: uti versibus debet, quæ est oratio omnium suavissima. Tragicæ utuntur Jambicis perfectis, iis nempe, qui in pedibus paribus Jambos habent, nempe in 2. 4. & 6. in imparibus verò spondæos, vel Anapæstos, Daçtylos, aut Jambos; quia omnes isti pedes plus habent gravitatis & dignitatis. Comici utuntur Jambicis imperfectis, idè; satis habent, si in fine sit pes Jambus; in aliis locis adhibent promiscuè Jambos, Spondæos, Daçtylos Tribrachos, Anapæstos, qui locum habent in Jambicis perfectis. Præterea utuntur Amphimacrè, seu Cretico, qui constat duabus extremis syllabis longis & media brevi, ut *Pamphilum, ambiunt*. Interdum Proceleusmatico, sive duobus Pyrrichiiis hoc est quatuor brevibus; quia quatuor breves respondent duabus longis, è quibus constat Spondæus, cui locus est in Jambico versu. Exemplum Proceleusmatici habes in *Andria* A. J. Sc. J. sub finem.

*Mala mens-malus ani-mus quem-quidem ego
si sen-sero,*

In hac enim scena sunt omnes Senarii, sive Trimetri. Itaq; in secundo pede est Proceleusmaticus.

Item in eadem *Andria* Act. 3. Sc. 3. in primo pede:

*Tibi generum firmum, & filia invenier vi-
rum.*

Utun-

Utuntur etiam Comici versibus Jambicis; dimetris, id est, qui quatuor tantum pedes habeant; nam antiqui vocabant duos pedes, unam mensuram: interdum Tetrametris, id est, qui habeant quatuor mensuras, sive qui constent octo pedibus: unde octonarii & quadrati appellantur:

Interdum totis quatuor, aut sex, aut octo pedibus non constat illorum versus, sed deest aliquando una syllaba in principio, aut in fine; & ii versus vocantur Catalecti, sive desinentes, penduli & semimutili: ut *Musæ Fovem-cane-bant*, est dimeter catalectus; deest enim ultima syllaba: item, *Non-eburneq; aureum*, deest enim prima syllaba. Observandū hic tantum est, eum pedem, qui proximus est syllabæ relictæ, & pendenti, Jambum esse oportere.

Aliquando deest unus pes ilq; versus vocantur Branchycatalecti, sive mutili; ut

Musæ-Fovis nat-æ, est dimeter Brachycatalectus; deest quippe pes quartus. Hoc idem in Tetrametris contingit: v. gr, in illo.

Vos precor-vul-gus-silentum vos-què fe-ra-les Deos:

deest prima syllaba. Quod sic metiaris aliter, at velis deesse syllabam in fine potius quam in principio: facies Trochaicum versum, qui nempe Trochaum pedem pro Jambo iisdem locis, atquo Jambicus, ponit:

Vos præcor vul-gus si len tum vosq; fe-ra-les Deos.

Sic

Sic in adelphis Act. 3. Sc. 2.

*Cate-ros rue-rem, agerem, raperem, eundem
vẽ & prosterne rem.*

Dividi etiam aliter potest prior versus: si ponatur amphimacer in principio.

Vos precor vulgus silent tum, &c.

Et tunc deerit ultimus pes: eritq; Terrameter Brachycatalectus. Quemadmodũ illi versus Andrix, Act. 4. Sc. 1. qui Muretũ, Scaligerum, Erasmmum, & ceteram eruditorum familiam adeo torserunt, dici commodẽ possunt Trimetri Brachycatalecti. Sic metire.

Hocine credibile est aut memorabile.

Tanta ve cordia in nato cui quam ut fiet.

Facessant enim ii, qui ut suum quemdam, quem sibi fingunt ipsi, numerum inveniant, tollant, mutant, vellicant miseros versus, iratõ Terentio, & veteribus libris reclamantibus.

In quibusdam sive Dimetris, sive Tetrametris abundat syllaba una, vel pes unus, vocanturque Hypercatalecti, sive Hypermetri, qui nempe habent aliquid supra communẽ mensuram. Ita longior est iste unã syllaba;

Muse Jovo-tes sunt Miner-ve.

Ad inveniendum quoq; numerum Comitorũ versuum, juvabit observare, quæ sequuntur.

1. Spissimẽ literam S. elidi. Ita: ut legẽdum sit magi, pro magis; sati, pro satis &c. Sexcenta sunt exempla, imò interdum ex tri to S. vocalis præcedens eliditur. Sic in Andria:

*Bonam ingenium-barras-adolescentis opti-
mum,*

ita ut scantis op Spondzus ut scante op; nisi malis Amphimacrum ponere in eadem Andria:

Semper enim didia est ejus atq; habita est soror.

Quo in versa voces est ejus et, sunt tres longæ; Item:

Sed quid opus est verbis?

Sed quid op, est verbis?

2. Voces quasdam dyssyllabas in unam syllabam concrevere v. gr. fuit, fiet, puer; rei, ego, meus, tuus, suus, suo, Deus, &c. Sic metire versum Andrix Scena I. Act. I.

Liberi-us vi-vendi, fuit potes-tas. nam an- tea

Nonnulli volunt esse Amphimacrū in voce, *liberius*, in quo dux mediæ syllabæ cōeant in unam, quasi si esset *Librius*: alii *Daxylum*, si expugantur *S. Libriu*. Sic illum ejusdem Comœdiæ qui est in Act. 4. S. 1.

Ut malis gaudeat a-lienis, atq; ex incom- mediis;

in gaudeat, dux ultimæ syllabæ in unā breve coalescunt, quasi *gaudet* legeretur; in *alienis* dux mediæ concrevunt in unā longam. Sic *Veræ quiesci melius*, potius pro dyssyllabis ponuntur; *grandiuscula* pro trisyllabo: ita *Virgilius* vocem *stello* dyssyllabam posuit. *Horatius* *pituita* trisyllabam. Contra verò voces quædam monosyllabæ in duas syllabas porriguntur. ut *jam* quasi esset *j-am*.

3. Sæpe vocales non elidī cum in sequenti voce; occurrunt aliis, neq; litteram M.

4. Voces illum, illam, eccum eccam, &c. aliquando primam habere breve; quia olim unica litera L. & C. scribebantur, i-llum, c-

5. M. & R. in media dictione interdum elidit. Sic in Andria Act. 1. Sc. 3.

Enim vero, Dave, nihil loci est segnitie, &c. Primus pes anapaestus est. Littera vero M. in fine interdum eliditur ante consonantem. Andria A. 3. Sc. 2.

Certe enim scio non satis me pernocti, &c. ubi primus pes dactylus. Cert' enim.

6. Vocales quasdam corripit, quæ non eliduntur, v. gr. in Andria Act. 4. Sc. 4.

Reliquit me homo. atqu' ab it. ubi me breve est; quia non eliditur more Græco Et Sc. 6.

Quæ se in honeste optavit, &c. voces illæ quæ se in Dactylū efficiunt. Nonnulli ut hiatum hunc effugiant, addi volunt, Plautino more, litteram D. Reliquit mea homo.

7. Nota eho, hem, & alias quasdam id genus interjectiones, extra metrum aliquando censendas, neq; cum metiri voles versum annumerandas aliis vocibus.

§. II. DE VERSIBUS LYRICIS.

LYricorum vatum pœmata vocantur Odx quæ vox Græca significat cantilenam; quibus Odx ad Lyram, sive citharā vulgò canebantur. Odx istæ proprium quoddam carminis genus habent, immò constant aliquando è tribus

bus planè diversis. Ab inventoribus vulgò nomen fortiuntur. Sic Ode Alcaica dicitur, cujus auctor Alceus, Pœta Græcus; Saphica, quâ invenit Sappho: & singula Odarum, & versuum, è quib9 componuntur, genera breviter percurro.

Primum genus Odarum est earum, in quibus sunt omnes versus Choriambici Asclepiadel Tetrametri: qualis est apud Horatiũ Ode Lib. I. *Mecœnas atavis* &c. Vocantur Choriambici; quia in illis præcipuum locũ obtinet pes Choriambus, qui componitur ex Choro, sive Trocho, & Jambo, id est, longa, & brevi, & brevi & longa. Asclepiadel vocantur ab auctore: inventus enim fertur iste versus à quodam Asclepiade. Tetrametri deniq; quia pedes 4. habent, quorum 1. est Spondæus, 2. & 3. Choriambus: 4. Pyrrichius, constans è 2. brevibus:

Mecœnas atavis edite Regibus.

Potest etiam aliter idem versus dividi, si nempe interponatur cæsura in medio:

Mecœnas ata-vis-edite Regibus.

Porro cum Ode unius generis versib9 ita constet, vocatur Monocolos: quæ vox Græca significat, esse partes omnes unius formæ ac speciei. Quando duplicis generis sunt versus in Ode, vocatur illa Dicolos: quando triplicis, Tricolos: quadruplicis, Tetracolos, &c.

Rursum, quando versus iidem & ejusdem generis recurrunt, si alternis id fiat, id est, si post alterum quemq; versum; vocatur Ode Distrophos, quæ vox Græca id significat; si

post tertium quemq; versum, Tristrophos, si post quartum, Tetrastrophos: quia ille ordo versuum, qui identidem revertitur, Græcis est *Strophe*.

Deniq; si pes nullus, nulla syllaba desit, aut abundet: versus vocatur Acatalectus: si desit una syllaba, vocatur Catalectus: si pes totus desit, Brachycatalectus: si abundet unus pes, Hypercatalectus, vel Hypermeter.

II. Genus Odarū est earum, in quib; primi quiq; tres versus sunt Hendeca-syllabi (hoc est undecim syllabarum) Sapphici (a Sappho inventi) Acatalecti; siue quibus nihil deest; pentametri, siue quinque pedibus constantes, quorum 1. est Trochæus 2. Spondæus, 3. Dactylus 4. & 5. Trochæi: Quartus autē quisq; versus est Adonius (ab Adone inventus) Dimeter hoc est, 2. constans pedibus, nempe Dactylo, & spondæo. Talis est Ode 2. lib. 1. apud eundem Horatium:

Fam sa-tis ter-ris ni-vis-atque-diræ:
Similes sunt duo sequentes; quartus:
Terruit-urbem.

Tota Ode est Dicoles Tetrastrophos.

III. Genus Ode, Dicoles Distrophos, in qua primus quisq; versus est Choriambicus Glyconius (ab Glicone inventore) Acatalectus. Trimeter, id est pedes ternos habens: quorū primus est Spondæus, 2. Choriambus, 3. Pyrrichius. Secundus verò quisq; versus est Asclepiadæus, de quo dictum est in primo genere Odarum. Talis est Ode 3. lib. 1.

Sic te Diva-potens-Cypri.

Sic Fratres Hele-nae lucida sidera.

IV. Ode Dicolos Distrophos; in qua primus quisque versus est Dactylicus, Archilochius, Heptameter. Dactylicus dicitur, quia in eo maxime regnat pes Dactylus. Archilochius, quia inventus, & usurpatus ab Archilochio Poëta Græco Lyrico: Heptameter, quia 7. constat pedibus, quorum 4. primi sunt Dactyli mixtis tamen ad arbitrium, ut in versu Herodico sit, Spondus: tres prostermi semper sunt Trochæi: Secundus vero quisque versus, Jambicus, Hexameter; Catalectus constans sex pedibus, dempta una syllaba. Primus est Spondus, vel Jambus, 2. Jambus, 3. Spondus. 4. 5. & 6, Jambi: Talis est Ode 4. Lib. 11.

Solvitur aeris hi-ems gra-ta vice-veris- & Fa-voni;

Trabunt quæ sic-cas machina-cari-nas.

Secundus versus aliter explicari potest, nempe interposita in medio versu cæsura; & sic tres pedes ultimi erunt Trochæi:

Trabunt quæ sic-cas machi-næ ca-rinas.

V. Ode Tricolos Tetrastrophos: in qua primi quisque duo versus sunt Asclepiadei, quibus est in primo genere explicatus. Tertius autem quisque Pherecratius, auctore Pherecrate sic dictus: Heroicus, quia videtur esse pars versus Herodici, seu Hexametri: Trimeter; quia tres pedes habet, Spondum, Dactylum, Spondum. Quartus quisque est Glyconius de quo dictum in 3. genere. Talis est Ode 12. Lib. 1.

O na-vis refe-rent in mare to navi.

Fluctus: o quid a gurg. fortiter-occupas.

Portum: nonne vides: ut

Nudum remigi o latus.

VI. Ode Dicolos Tetrastrophos, Primi quicq; tres versus sunt Asclepiadei, quartus Glyconius. Talis est Ode 5. libri 1.

Scriberis Vario, &c.

VII. Dicolos Distrophos. Primus versus Hexameter; secundus est Dactylicus Alcmanius, Tetrameter. Dicitur Dactylicus, quia frequentiores in eo sunt Dactyli; Alcmanius, quia inventus ab Alcmane, Græco Pœtæ; Tetrameter, quia 4. habet pedes, nempe similes 4. ultimis versibus Heroicis Hexametri. Talis est Ode 6. lib: 1.

3. *Lauda-bunt ali-i cla-ram Rhodon aut Mi-ty-lenem.*

Aut Ephe-sum, bina-risve Co-rin-thi, &c.

VIII. Ode Dicolos Distrophos: Primus quicque versus est Aristophanians, Dimeter, constans è duobus pedibus, nempe Choriambis, & Bacchio. Pes autem Bacchius ita dicitur; quia in hymnis Bacchi sæpè adhibebatur: constat ex una brevi, & 2. longis. Talis est versus. Ode 7. lib: 1.

Lydia dic-per omnes,

Aristophanians appellatur, ab authore illius Aristophane, Pœta Comico apud Græcos celeberrimo. Secundus quicq; versus est Alcmanicus. (ab Alczo inventus) Tetrameter, quia 4. pedes habet. Primus est Epitritus, 2. & 3. Choriambus. 4. Bacchius,

Te Deos o ro, Sibari-m-cur properesca-mâdo.
Por.

Porro pes Epitritus ita vocatur; quia supra 3 syllabas, unam habet. Quadruplex est: 1. ex Jambo & Spondæo compositus, ut voluptates. 2. Ex Trochæo, & Spondæo ut concitatus. 3. è Spondæo & Jambo, ut communi cant. 4. è Spondæo, & Trochæo, ut expectare: Potest hujus Odæ versus aliter dividī nempe.

Lydia dic per omnes.

IX. Ode Alcaica Tricolos Tetraastrophos. Dicitur Alcaica: quia inventa fuit ab Alcæo, Lyrico Pœta clarissimo. Primi quique duo versus sunt Jambici Senarii Brachycatalecti, qui appellari quoque possunt Dactylici Pentametri Catalecti. Constant illi ex Jambo, vel Spondæo, deinde Jambo, postea Spondæo, tum Anapæsto, denique Jambo. Si aliter metiaris, ac esse Dactylicos velis; constabunt ex Jambo vel Spondæo; tum Jambo cæsurâ, & duobus Dactylis. Talis est Od, 3. lib 1.

Vides ut al-ta stet nive can didum.

Vides ut al ta stet nive candidum.

Tertius quisque versus est Jambicus dimeter sive 4. pedibus constans: (nam in versibus Jambicis, una mensura duos pedes completitur) hypercatalectus, sive abundans una syllaba post 4. pedes.

Silvæ labo-rantes gelu-quæ.

Quartus quisque versus est Dactylæus Alcaicus constans pedibus quatuor, duobus Dactylis, & duobus Trochæis.

Flumina constite-rint a-cutō.

X. Ode Monocolos, in qua sunt omnes ver-

versus Choriambici Alcaici Pentametri; qui constant è spondo, tribus Choriambis & Pyrrichio. Talis est Ode 10 lib: 1.

Tu ne quæsieris scire nefas-quem mihi, quæ tibi.

Potest etiam dividi versus iste aliter, ex furis interpositis:

Tu ne quæsie-ris scire ne-fas, quem mihi, quem tibi.

XI. Ode Dicolos Distrophos; in qua primus quisq; versus est Jambicus dimeter Catalectus: constat enim 4. pedibus; sed una syllaba deest, nempe prima. Talis est Ode 15. lib: 2.

Non ebur-neque aureum.

Si velis pendulam, & abundantem syllabam in finem versus rejicere: facies ex Jambico Trochaicum, & sic metieris:

Non è bur nequ-aure um.

Secundus versus est Jambicus Trimeter Catalectus, constans 6. pedibus, deptâ una syllabâ.

Mea reni-det in domo lacu nar.

XII. Ode Dicolos Distrophos: in qua primus quisq; versus est Heroicus Hexameter; secundus quisq; est Dactylicus Dimeter Hypercatalectus, constans 2. Dactylis & syllabâ. Talis est Ode 6. lib: 4.

Diffugere ni ves. rede-unt jã-gramina cõpis.

Arbori-busq; comæ.

XIII. Ode Dicolos Distrophos: in qua primus versus est Jambicus Trimeter, sive sex pedibus constans; secundo Jambico dimeter, duæ.

duabûs conſtans meſuris, ſive pedibûs 4. E-
jus generis eſt Ode 1. Epodon.

ſbis-Libur-nis-in-ter-al-tan-vium,
ami-ce. pro pu-gnacula.

Aliud quoddam genus eſt huius ſimile, in quo
pro verſu primo Jambico, ponitur Heroicus
Hexameter:

Mollis in-ertia cur tan-tam diſ-fuderit i-
mis obli-vio-nem ſenſibus.

XIV. Ode Dicolos Diſtrophos; in qua pri-
mo quiſq; verſus eſt Heroicus Hexameter; ſe-
cundus verò Archilochius Hexameter Hy-
percataleſtus, conſtans 4. Jambis, 2. Daſty-
lis; & una ſyllaba. Talis eſt Ode 10 Ep.

Horrida tempeſ-tas Cælum con-traxit, &
imbres:

Nives que de-ducunt Fovem:

Nunc mare-nunc ſylva.

Quidam hanc Oden faciunt Tricolon Tril-
ſtrophon, & ſecundum verſum in duos fecit;
quorum primus eſt Jambicus Dimeter:

Nives-què de-ducunt Fovem,

Alter eſt Daſtyllicus, Archilochius, de quo
dictum in duodecimo genere.

Nunc mare nunc ſilva,

Huius affine eſt generi aliud, in quo Daſtyli-
cus Archilochius præponitur Jambico Dime-
tro: & in prima loco pro Heroico Hexame-
tro ponitur jambicus Trimeter.

Petti, nihil-me ſi-cut ant-ea, juvat ſcribe-
re verſiculos,

amo-re per culſum gravi.

In quo genere, quidam duos illos verſus in

unum constant hoc modo:

Scribere versiculos amo-re per-culsū grāviss

XV. Ode Dicoles Distrophos, cujus primus quisq; versus est Heroicus, secundus verò Jambicus. Talis est Od 17. lib: Epod:

*Altera jam teritur bel-lis ci-vilibus etati
Suis-et-ip-sa Ro-ma-vi-ribus-ruit.*

Ultimum genus est earum, in quibus sunt omnes versus Jambici Trimetri. Talis est Ode 17. lib: Epod: Jam jam efficaci &c.

§ III. De aliis quibusdam usitatorum versuum generib9 Ex lib: IV. Prosodice Bononien: P. Joan: Bap. Riccioli.

Anapæsticum Archilochium carmen est constans quatuor pedibus, quorū quilibet potest esse Anapæstus, aut spondus: primus verò & tertius etiam dactylus. Sit exemplum ex Seneca in Herc: for: ch. I.

*Turbine magno spes sollicitæ
Urbibus errant, trepidiq; metus,
Ille superbos aditus Regum
Durasq; fores expers somni
Colit, ac nullo fine beatus
Componit opes, gazis inbians,
Et congesto pauper in auro est.*

Qui quidē Seneca admisit secundō locō, sed rarō, tribrachum & dactylum, & in illo Medæ versu 2. in fine dactylum sic:

Non erat usus. Nondum Plejadas.
Idem in choro ejusdem Medæ separatum A.
donium subiecit. De

De Glyconio dictum est supra. Constat spon-
dus & dactylis duobus. At Seneca chorò 4.
Oedipi tricies ponit choreum primo locò :
quod & sæpe fecit Catullus; rarus verò Ho-
ratius, ut in illo. *Ignis Iliacas domos.* Imò
Seneca aliquando 2. locò posuit spondum.

Anacreonticum constat tribus jambis &
syllaba: recipit tamen primo locò spondum
ac anapestum, & raro tribrachū. Utitur hoc
Theocritus Idyll. 27. Anacreon verò sapi-
simè, ex quo illud latinitate donatū accipe:

*O ter, quaterq; felix
Cicada, quæ supremis
In arborum viretis.
Roris parum ut bibisti,
Cantare dulce gaudes.*

Jambicū Archilochium dimetrum acatale.
Et constat quatuor jambis; recepit tamē pri-
mò & tertio loco spondum rarò autē anapestū,
aut tribrachum. Habes exempla passim in Ho-
ratio lib: epod: ubi jambis trimetris subji-
cit dimetros sic:

*Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium;
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore, &c.*
Utitur hoc Ecclesia in Hymnis. Tale est il-
lud Sabb: ante Domin: Passionis ad Vesperas:
*Vexilla Regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium:
Quo vita mortem pertulit:
Et morte vitam protulit.*

Jambicū Hiponacteum constat quinque pedibus
dys-

227 *Instit: Pœtic: Liber V.*
dyssyllabis, & una in fine syllaba: quorum
secundus, quartus, & quintus sunt jambi.
primus verò & tertius vel jambi, vel ipon-
daci. Tale est illud elegantissimum:

*Ternos vetusti congrios falerni,
Uno die conviviiis peractis,
Hæusit potentum Komuli nepotum
Regnator audax, arbiterq; regum.
Exinde plebi Quiritium vocavit
Non Claudium Tiberium Neronem,
Sed Caldium Biberium Meronem.*

Jambicū senarium, seu archilochium acata-
lectum si purum est, constat solis jambis; si
mixtum requirit locis paribus, id est, secū-
do; quarto, & sexto, jambum: imparibus ve-
rò, præter jambum, excipit anapæstum, tri-
brachum, ipondaciū & dactylum; imò secundò
& quarto non recusat tribrachū. Tragicū ve-
rò, ut sit grāvius, non debet, nisi rarissimè
constare ex puris jambis: comicum autē me-
dō in fine retineatur fere semper jambus, re-
liquis quinq; locis recipit jambus, ipondaciū,
anapæstū; tribrachum, dactylum. Exēpla sunt
jambici puri ex Catullo:

*Phæselus ille, quem videtis hospites,
Atq; fuisse naviū celerrimus*
Tragici verò jambici ex Seneca Herc. fur. act. 2.
*O magnæ Olympi rector, & mundi arbiter,
Fæstatue, pande gravibus ærumnis modum.*
Comici deniq; jambici exemplū sit ex Te-
rentio in Andria:

*Qui utramvis rectè norit, ambas noverit.
Accusant, quos hic noster auctores habet.*
Per-

Perduxere illuc secum ut una esset mecum:
Nihil ista opus est arte ad hanc, rē, quā paro.

Et in Eunuchi prologo.

Si quisquam est, qui placere se pudeat bonis

Quam plurimis, & minimē multos ledere:

In his Poëta hic nomen profiteri vult suum.

Phaleucium hendecasyllabū est, & constat
spōndrō, dactylō, & tribus choreis. Mart. l. 1.

Hic est, quam legis ille, quem requiris.

Toto notus in orbe Martialis.

Cui, lector studiose: quod dedisti

Viventi decus atq; sentienti,

Rari post cineres habent Poëta.

Admittit tamen aliquando prima in fede
jambū, ut apud Catullum penē tricles; apud
Martialem fortasse non nisi semel in illo li-
bri 3. epigr. 21.

Veterno resinaq; pigriores.

Apud eundē Catullū primō loco vldēbils cho-
reum, & quidē duodecies: & ibidē dactylum
bis, anapestū semel. Apud Senecam verō in
Oedipl. 2. Choro anapestum secundō loco.

De Sapphico itē dictum est paragrapho su-
periore. Hic addā nonnulla. Solis sapphiciis
Catullo, Seneca, Statius usi sunt, Adoniō nō
interjecto. Secūda fede pro spōndrō, Sappho
inventrix, & Catullus non semel, & Seneca
choreū adhibuere. Sit exemplū ex Catullo:

Otium Catulle, tibi molestum est.

Seu Sacas sagittiferosq; Parthos,

Quid? quod Sappho quartō loco spōndrū, ra-
rō tamen posuit, ut docet Gretſerus, & se-
cūdo loco dactylū? quod fecit Seneca in choro

actus 3. Medæ, & in choro actus 3. Troadis
sic:

*Sumere innumeros solitum figuras,
Anferax varii Lapidis Caristos.*

Imò idem Seneca, teste Martino Delrio, primo locò admittit spondæum; dactylū, & anapestum; secundò jambum.

Scazon, seu Choliābicū carmen est jābicū, senariū: sed claudicans, quia locò ultimi, jābi habet spondæum, ita tamē: ut penultimò loco sit jābus. In cæteris servat leges jābici Senarii: atq; adeo in 1. cūda & 4. ta sede habet jābū vel tribrachū; in prima & 3. tia jābū, aut spondæū, aut etiā anapæstū, & dactylū, quia tēpore sunt cōpares spondæo, q. ū duæ breves uni longæ æquivalent; & tribrachū; quia cōpar est jambo. Pro exemplo sit illud Persii.

Nec labra fonte proluī caballino.

Nec in bicipiti somniasse Parnassao

Memini, ut repente sic Pœta prodirem.

.... *Quod si dolosi spes refulserit nummi*

Corvos Pœtas & Pœtridas Picas

Cantare credas Pegaseum melos,

Hoc melos torquet Grammaticos: est enim jambus in ultima sede contra leges scazonis. Minutius, Emmanuel, & Gretserus putant imitatione Græcorū productam primam in Melos sicut ab Homero producta fuisse in hymnis. Politianus legendū censet necesse Alii alia.

Trochaicum Alemanium dimetrum est & catalectū, constatq; quatuor trocheis; recipit tamen secundò & quarto locò spondæum & pri.

primo loco Pyrrichiū. Tale illud Ecclesiæ:
Pange lingua glorioſi. Tale & illud Catull.
Age cuncta nuptiali.

Trochaicum Hipponactium est tetrametrum
 acatalecticum, & constat octo pedibus, quorū
 impares sunt trochei; reliqui aut trochel,
 aut spondxi apud Comicos verō, omnibus lo-
 cis recipit compares spondxo, nempe anapa-
 stum & dactylum: & compares trocheo, nem-
 pe jambum & tribrachum, exceptō ultimō.
 Sit exemplum purioris:

*Pelle tonsis terga Ponti, vela tende-jā per-
 gamus.*

Trochaicū Galliambicum, tetrametrum est,
 constatq; vel trocheis, vel partim trocheis,
 partim Pyrrichis, & raro admittit pedes his
 compares. Exemplum esto illud Catulli:

Super alta vēctus Atys celeri tate maria.

Alia versuū genera, quæ sunt innumerabi-
 lia si velis cognoscere: adito Serviū, & Te-
 rētiānū in Centimetro Nebrissēse l. 8. c. 8.
 Despauteriū l. 5. Scaligerū in Poëtica. lib. 2.
 &c. Pauca modo de Dithyrambo subnectam.

§ IV. DE DITHYRAMBO.

Dithyrambus canebatur in honorē Bacchi,
 à quo nomen est sortitus. Bacchus enim
 ab antiquis dictus est Dithyrambus: quasi du-
 abus januis in lucē emissus. Fabulas consule.
 Bacchum igitur, India perdomito, redeuntē
 in Gratiā Satyri cū Mænadib; comitati sunt
 Hi vino graves, & mente ac voce parū con-
 stantes, carmina sine modō ac numero victori
 Bac-

Baccho d' antabant. Illos imitati Pœtæ, & entheo furore correpti, carmina quædã audaci tumidò, vario stylo, scripsere, quò canere modò ebrioli solent; permixtis in unũ verbis omnis generis & metri. Hæc origo Dithyramborum, & forma. Exemplum habes in seneca Tragœdo. post secundum. Actũ Tragœdix, cui nomen facit *Oedipus*: Chorus, qui actum illum sequitur, merus est Dithyrambus: *Effusam redimite somam.*

Vates recentior partam de Turcis victoriam annò 1716. hoc genere carminis celebravit: Quos enim effert lætitia, ii mentis & vocis agrè sunt compotes.

Surge, Phoebe, pone curas,
Sume plectra, fonde lætum
Ore carmen, usitatis
Parce modis agitare cantus.

Clio docta cur mœratur?

Cur Thalia lenta cessat?

Otiola cur sororum

Turba monte torpet alto?

Huc ad st., convolate,

Queis Apollo libra sacro

Fonte tingit, huc adeste,

Turca mari fugit atq; terra.

Huc proterva turba, Fauni,

Hæc, amoena turba, Nymphæ:

Ferte ferte, ferte flores,

Turca mari jacet, atq; terra.

Ferte sistra, barbitosq;

Fistulasq; tibiaq;

Et canendo, lusitando,

Saltitando prædicare:

Turca mari fugit atq; terra.

Audiat Æther.

Gaudeat Æther;

Te Duce, Clemens,

Roma triumphet;

Turca mari jacet atq; terra.

Italia festis

Æra resurgent

Undiq; templis:

Turca mari fugit atq; terra.

Audiat Ister,

Littora multo

Flore coronet.

Plaudat Iberus,

Et Tagus almam

Vertice flavo;

Nectat olivam,

Tum sua Nereø

Letos uterquē

Gaudia portet.

Turca mari fugit atq; terra.

Curre, fama, clange, clama.

Gaudiaq; extremum, & plausus; & carmina longè

Differ in orbem

§ V. DE SYMBOLO HEROICO.

Symbolū Heroicū, Italis vulgò *Impresa*, Gallis *une Devise*, definitur picta metaphora, sive imago quædā picta; significans rē aliam non pictam, propter utriusq; similitudinē, addita voce seu sententiā, quæ utriusq;

con-

nexionē ostendat. Exempli causa Sol pictus cum hac epigraphe: *Sufficit Orbis*: rectē designat imperato rem aliquē Romanum, v. gr. Cæsarem Augustum: sicut enim sol satis habet locis ad Orbem totum collustrandum, & caloris ad fovendū; sic Augustus satis habuit sapientiæ ad gubernandū orbē: & potentiz ad continendū. Figura picta corp⁹ symboli appellatur. Verba seu sententia, dicitur anima: ut enim homo constat ex anima & corpore: ita symbolum heroicum componitur ex figura & verbis. Ubi nulla intercedit similitudo inter figuram pictam & rem illā significatam: nullū est symbolum propriē ac verē dictum. It. q; illud Caroli V. *Plus ultra*, sententia est, non symbolum. Inter figuras, ē quib⁹ symboli corpus constat negant periti locū esse humano corpori vivo: Statuam, quæ corpus repræsentet, adhiberi posse non negant: v. gr. si statuam ponas, quam sculptor crebris ictibus format, politq; & addas: *Perficetur dū ceditur*: Rectē sic exprimas virū probū, qui reb⁹ adversis ad virtutē proficit.

Figuræ sumuntur ē rebus naturalibus, iisq; vulgō notis, non fabulosis, aut peregrinis.

Voces, quæ figuræ adduntur, & ejus similitudinē cum re significata indicant, non solum Latino Græcoq; sermone, sed etiam vulgari & vernaculo scribi possunt. Placent in primis hemistichia sive partes primæ, aut ultimæ alicujus versus: v. gr. Hexametris. Videndum, ut voces illæ sint paucæ, clæræ, & accommodatæ rei, quæ significatur. Interdū opta-

optativo efferuntur modò: nonnunquam infinito: fere indicativo.

Res significata exprimi non debet in ipsis, quæ lemma sive Epigraphen componunt, verbis; sed generali quodâ efferri modò, qui cõveniat figuræ significanti, & rei significatæ. Sic, penè lucerna, adde, *Lucet & ardet*: significabis S. Joannē Baptistam, aut quemvis Apostolicū virū; quod enim proprè convenit lucernæ, ut ardeat & luceat: hoc per metaphoram congruit viro Apostolico. Aliquando figura ipsa loquens inducitur. Sic idem vir Apostolicus virtutum famâ & prodigiorū, peccatores blandè trahēs significabitur, si magnetem pingas cū hoc lemmate; seu inscriptione: *Ad me dura traho*.

Placet milites laudare, quos Regis præsentis exēplū accendit ad rē bene gerendā? Pingge pullos aquilæ. solē adversū intuentes, cum hoc lemmate: *Crescunt Vires animiq; vidento*. Vir dives & Probo insigni aliqua dignitate auctus, notabitur flumine majori alveo decurrente: *Utilior quo major*. Princeps foemina ad solum evecta signabitur picta lunâ & plena *In publica commoda crevit*.

Victoriam de Turcis annò 1716. felicissimè reportatā, CLEMENTIS XI. Pontificis Maximi auspiciis, precibus, & consiliis, ita describit Romanus vates: Exhibet regē apū, qui aculeo carere dicitur, fucos alveari abigentē: Subjicit hæc verba. *Vincit inermis*.

D. In quo Emblemata discrepat à symbolo Heroico, cui videtur esse simillimum?

M.

M. In hoc maximè discrepat, quòd Emblemate significantur quæcūq; ad virtutē, pietatē, & mores pertinent: neq; tam religiosè observantur in eo leges Symbolis heroicis præscriptæ. De voce si quæris: Emblemata, Græca vox, significat elegans opus, arte, & manu elaboratum, quòd mente, pavimēto, vas, & parietib; inferitur & immittitur, quales sunt figuræ Hieroglyphicæ, tessellate imagines, & alia id genus.

CAPUT V.

Acrostychis, Anagramma Griphus &c.

§ I. DE ACROSTICHIDE.

D. Quid est Acrostichis, & quo modò fit?

M. Acrostichis Græca vox est, & significat breve pœma, in quo primæ cuiusque versus literæ nomen aliquod sive sententiam exhibent. Exempli causa si S. Carolū laudare velis: primi carminis prima Litera erit C. secundi A. 3ti R. 4ti O. 5ti L. 6ti U, se-
primi S. Ita primæ cuiusq; Versus litteræ; seorsim sumptæ, dabūt vocē Carolus. Sic nomen Sacrum JESUS offeret Acrostichis;

Ille, sacrum, cujus legis hoc in carmine nomen;
Virginis castæ sinu

servator mundi, nostrum productus in orbem;
Et omnibus vitam daret,

Se morientem totum indulsit mortalibus ægris.

Sic in omnium Sanctorum laudē vates recentior hanc sententiā Acrostichide explicuit:

Vivite felices, quibus est fortuna parata
 Jam sua: nos alia ex aliis in bella vocamur.
 Vivite felices, quibus est fortuna parata
 Jam sua, securam cœlestes ducite vitam.
 Valles Elysias læti, saltusq; beatos
 Incolite; æternis eja indulgete choreis,
 Hellure optata tandem, portusq; petiti;
 Erepti ex undis pelagi, ridete furentes
 Fluctus, & ventos, tempestatesq; sonoras,
 Et quidquid sævū Neptunia mōstra minatur.
 Patantes Scyllā effugisse, truceq; Charybdī;
 Italq; ūdisoni horrēdas, rabiēq; tridentis.
 Cantibus ætheriā mulcete perennib; aulā,
 Et Paxana simul canite, æternūq; triumphū.
 Succis ambrosiæ saturati, & nectaris haustu,
 &c.

Interdum geminatur Acrostichis ita: ut extrema cujusq; versūs littera sit eadem ac prima: ut, si dicas:

Ille, sacrum cujus nomē tibi carmine pinx I
 E missus alto ex æther E, &c.

Totum hoc carminis genus laborisum est
 & exiguæ frugis.

§ II. DE ANAGRAMMATE.

D. Quid vocat Anagramma?

M. Anagramma fit, cū ex alicujus nomine eruitur aliqua sententia in ejus laudē, aut vituperationem, servatis nomⁱnis literis sed vatis arbitriō transpositis. Licet unā, alteramvē addere, aut mutare litterā Exempla subijcio: Logica Caligo; Ursula, Laurus; Calvinus; Lucianus; Corpus, Porcus; Sacramen-
 tum

tū Eucharistix Chava ceres in FESTUM mu-
tata. Ignatius de Lojola, O ignis à Deo illa-
tus. Sic lusit vates in Galenū: Galenus, An-
gelus.

Angelus es: bonus annē malus, Galene? salu-
tis

Humanæ custos; Angelus ergō bonus,
Humanā tamen heu! quoties, Galene, salutē

Arte mala turbas; Angelus ergō malus.
Gregorius decimus quartus.

Murus custodiāq; gregis.

Ni Dominus alto cinxerit murō domum,
Cingentis est vanus labor.

Nisi sit ovilis tutor & custos Deus:

Frustra excubat pastor vigil:

Gaudere fas est missus ē cœlo gregi.

Est Murus & custodia.

Vir pie ingeniosus, & ingeniosē pius, cen-
tum anagrammata pura in laudem Immacu-
latæ Conceptionis Deiparæ ante aliquot an-
nos deprompsit ex illis verbis. Ave Maria
gratiā plena Pura vocantur anagrammata, in
quibz nulla mutatur littera, nulla additur,
vel demitur.

§ III. DE GRIPHO, LOGOGRIPHO, & INSCRIPTIONE.

D. **R**escire cupio, quid sibi velint istæ voces,
quibz nostræ vulgo scholæ personant.
Griphus, Logogriphus, &c.

M. Griphus aliud nihil est, quàm ænigma
scriptō adumbratum, sed obscurius tamen &
intricatus, adeo: ut negotium facessere ho-
mini, etiam acuto, possit. Nomen invenit à
ve-

voce Græca *Gryftos*, Latinè *rete*; quia explicantes implicat, irretitq; sic appellatur etiam quælibet obscura propositio, præsertim jocosa & ludicra.

Suppeditabit exempla P. Laurentius *Le Brûs* in sua eloquentia Pœtica.

Logogriphus non versatur in rebus ipsis, eruditio vocum aut colorum velò tegendis, sed in ipsis vocibus celandis, earum syllabas aut literas refecando, trajiciendo, & variè commutando: Sic in voce, *Ovis*, si demas primum elementum, restabit *vis*; unde natus verficulus:

Imbellis tota est, caput exime, vis erit illi.
Sic à verbo *navē*, si tollas primam, & ultimam litterulam: habebis *Ave* unde aliquis ad amicum scribens agebat: *Mitto tibi navem proa puppiq; carentem.*

In vocabulo *Aper* invenies *pera*, *aer*, *per*: Hujus obscuritatis acumen quia in meris vocibus consistit, logogriphus appellatur: quasi dicas, vocis ambages & lusus.

Griphus vocatur, figuræ, voces litteræ, quæ sua dispositione, numero, actione, vel colore, verbum, sensum parœmiam, aut aliud quidpiam expriment non sine aliquo sale. Ita Cupidinem aliquis pinxit, qui Orbem terrarum ligat; cū hoc lēmate: *Omnia vincit Amor.* Hoc Genus facilè in pueriles ineptias excidit.

D. Libenter aliquid audirem de *Inscriptione*, quam a te prætermissem esse miror.

M. Non est illa tantum opus Pœtarum, sed etiam Oratorum; etiam versum non respuat. Duplex

plex illius dos; Breuitas & Perspicuitas. Optima est, quæ necessaria personæ, loci temporis, & molis adjuncta paucis complectitur. Parco exempla congerere, quæ totis collecta voluminibus leguntur.

INDEX

LIBER I.

CAPUT I. Definitio Poëseos,	-	-	1.
C. II. De Materia Poëseos,	-	-	3.
C. III. De Forma Poëseos,	-	-	4.
C. IV. De Peripetia,	-	-	9.
C. V. De Anagnorisi,	-	-	11.
C. VI. De Episodio.	-	-	12.
C. VII. De Machina,	-	-	14.
C. VIII. De Moribus,	-	-	15.
C. IX. De Sententia,	-	-	17.
C. X. De Dictione.	-	-	19.
C. XI. De Causa efficiente Poëseos.	-	-	25.
C. XII. De Fine Poëseos,	-	-	27.
C. XIII. De Divisione Poëseos,	-	-	29.

LIBER II.

C. I. Definitio Epopœiæ:	-	-	31.
C. II. De Materia Epopœiæ,	-	-	33.
§. I. Actio Fœminæ an materia Epopœiæ,	-	-	34.
§. II. Actio Epopœiæ quò modò Una.	-	-	37.
§. III. Actio Epopœiæ quò modò Tota,	-	-	38.
§. IV. Actio Epopœiæ, quæ Vera & Verisimilis.	-	-	40.

S. V. Aethiopopoeia. quomodo Illi & felix.	41.
C. III. De Forma Epopoeiae,	42.
S. I. Fabulae Epicae Dotes.	43.
S. II. Fabulae Epicae Partes,	45.
S. III. Fabulae Epicae Dispositio,	48.
C. IV. De propositione Epopoeiae,	49.
C. V. De Invocatione Epopoeiae,	52.
C. VI. De Narratione Epopoeiae,	54.
C. VII. De Epilogo Epopoeiae,	57.

LIBER III.

C. I. Definitio Poematis Dramatici,	60.
C. II. De Materia Poematis Dramatici,	62.
C. III. De forma Poematis Dramatici,	63.
S. I. Unitas & Simplicitas Fabulae Dramati- ca:	Ibid:
S. II. Magnitudo Fabulae Dramaticae	65.
C. IV. De Partibus Poematis Dramatici,	68.
C. V. De Choro in Dramate,	73.
C. VI. De Scenico Apparatu,	74.
C. VII. Definitio Tragediae.	75.
C. VIII. De Materia Tragediae,	77.
C. IX. De forma Tragediae,	80.
C. X. De Fine Tragediae,	82.
S. I. Qui affectus concitentur in Tragedia,	83.
S. II. A quibus concitentur Affectus in Tra- gedia,	Ib:
S. III. Quo modo concitentur Affectus in Tragedia,	86.
C. XI. Praeceptorum usus in scribenda Tra-	88.
C. XII. De Comedia,	90.

LIBER IV.

C. I. De Elegia,	94.
C.	

C. II. De Epigrammate,	95.
C. III. De Satyra,	96.
C. IV. De Poëmate Lyrico,	98.
C. V. De Hymno, Parodia, & Carmine Inter- tercalari,	101.
C. VI. De Eclogis, Silvis, & Diris,	101.
C. VII. De Epithalamio, Genethliaco, E- picedio,	103.
C. VIII. De Epinicio, Eucharistico, Pro- pemptico,	104.
C. IX. De Carmine Soterico, Protreptico, & Parænetico,	105.

LIBER V.

C. I. Poëtarum Latinorum præstantiorum nomina, ætas, stylus,	107.
C. II. De Stylo Poëtico,	111.
C. III. De varijs versuum gener.	112.
S. I. De Versibus Comicis.	113.
S. II. De Versibus Lyricis,	117.
S. III. De Aliis quibusdam usitatorum ver- suum generibus. Ex lib. IV. Proso- diæ Bononiensis P. Joann: Baptiste Ricciolii,	125.
S. IV. De Dithyrambo,,	130.
S. V. De Symbolo Heroico,	132.
C. IV. Acrostichis, Anagramma, Gripho,	135.
S. I. De Acrostichide,	Ibid.
S. II. De Anagrammate,	136.
S. III. De Gripho, Logogripho, & inscri- ptione;	137.

IN-

INDEX CAPITUM.

Elementa Rhetoricæ.

CAP. I. De Fabula	pag. 1
§. I. De variis Fabularum generibus.	2
§. II. De Fabula Rationali, five Parabola. ibid.	
§. III. De Fabula Morali, five Apologo.	4
§. IV. De Fabula Mixta.	5
§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.	6
§. VI. De utilitate Fabulæ.	8
CAP. II. De Narratione.	13
§. I. De virtutibus Narrationis. ibid.	
§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.	20
§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum Exempla.	27
CAP. III. §. I. De Chria.	39
§. I. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam: Breve & irreparabile tempus omnibus est vitæ.	47
A	§. II.

§. II. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.	53
CAP. IV. De Amplificatione.	56
§. I. De Amplificatione rerum.	58
§. II. De Amplificatione per congeri- em Definitionum.	59
§. III. De Amplificatione per congeriem adiunctorum.	60
§. IV. De Amplificatione per conge- riem, seu enumerationem parti- um.	61
§. V. De Amplificatione per conge- riem causarum, & effectuum.	64
§. VI. De Amplificatione per conge- riem consequentium.	65
§. VII. De Amplificatione per compa- rationes, similitudines, exempla.	66
§. VIII. De Amplificatione per confli- ctionem contrariorum.	68
§. IX. De Amplificatione per incremen- tum.	70
§. X.	71
§. XI.	72
§. XII.	73
§. XIII.	74
§. XIV.	75
§. XV. De Amplificatione per repeti- tionem.	76
§. XVI. Quid sit in Amplificatione vi- tandum.	78

Proœmium Rhetoricæ.	80
§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.	ibid.
§. II. De materia Rhetoricæ.	82
§. III. De partibus Rhetoricæ.	85
§. IV. De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.	85
De Imitatione.	87

L I B E R I.

De Elocutione

CAP. I. De Figuris, seu Schematibus.	100
§. I. De Figuris Sententiarum.	101
§. II. De Figuris ad movendum idoneis.	ibid.
§. III. De Dubitatione.	104
§. IV. De Obsecratione.	106
§. V. De Imprecatione.	108
§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.	ibid.
§. VII. De Præteritione, & Reticentia.	110
§. VIII. De Expolitione.	112
§. IX. De Epiphonemate.	113
CAP. II. De Figuris ad delectandum magis idoneis.	114
§. I. De Apostrophæ.	ibid.
§. II. De Hypotypofi.	116
§. III. De Prosopopœia.	117.
Aa	§. IV.

§. IV. De Ethopœia,	119
CAP. III. De Figuris ad docendum idoneis.	122
§. I. De Antithesi.	ibid.
§. II. De Sufientatione.	124
§. III. De Communicatione.	125
§. IV. De Correctione.	ibid.
CAP. IV. De Figuris verborum.	126
§. I. De Tropis.	ibid.
§. II. De Metaphora.	127
§. III. Quid vitandum in Metaphora.	131
§. IV. De Allegoria.	134
§. V. De Metonymia.	135
§. VI. De Synecdoche.	138
§. VII. De Ironia.	140
§. VIII. De Sarcasmo.	143
CAP. V. De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.	145
§. I. Figuræ per Adjectionem.	145
§. II. De Figuris per Detractionem.	150
§. III. De Figuris per similitudinem.	151
§. IV. Appendix de Transitione.	153
CAP. VI. De Periodo.	158
§. I. De partibus Periodi.	159
§. II. De variis Periodorum generibus.	161
§. III. De legibus ac regulis Periodi.	162
§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.	163
§. V. De numero, & cæteris virtutibus Periodi.	165
§. VI.	

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.	166
§. VII. Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.	173
CAP. VII. De Stylo oratorio.	174
§. I. De Stylo sublimi.	175
§. II. De Arte comparandi Styli subli- mis.	177
§. III. De Stylo simplici.	179
§. IV. De Stylo mediocri.	180
§. V. De usu triplicis Styli, seu Chara- cteris.	181
§. VI. De Stylo vitioso.	182
§. VII. De Stylo Laconico, & Asiati- co.	185

L I B E R. II.

De Inventione.

CAP. I. De Locis intrinsecis.	199
§. I. Definitio.	200
§. II. Enumeratio partium.	203
§. III. Notatio Nominis, & Conjugat- ta.	206
§. IV. Genus, & Species, seu Forma.	209
§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.	212
§. VI. Contraria, & Repugnantia.	215
§. VII. Adjuncta.	217
§. VIII. Antecedentia, & Consequen- tia.	220

§. IX. Causæ.	221.
§. X. Effecta.	225
§. XI. Comparatio.	226
CAP. II. De Locis extrinsecis, seu de re- motis.	229
CAP. III. De secunda Inventionis parte, seu motibus excitandis.	235
§. I. De Amore, & Odio.	237
§. II. De Metu, Spe, & Audacia.	241
§. III. De Misericordia.	246
§. IV. De Ira, & Indignatione.	249
§. V. De Mansuetudine.	253
§. VI. De Æmulatione.	256

L I B E R. III.
De Dispositione.

CAP. I. De Exordio.	262
§. I. De variis Exordiorum generi- bus.	ibid.
§. II. De virtutibus, ac vitiis Exor- dii.	264
§. III. De variis Exordiorum fonti- bus.	268.
§. IV. De officio, ac munere Exor- dii.	272
§. V. De paranda attentione.	277
§. VI. De Propositione.	281
§. VII. De Divisione.	283
CAP. II. De Confirmatione.	285
§. I.	§. I.

§. I. De Confirmatione propriè dicta.	ibid.
§. II. De Syllogismo.	287
§. III. De Enthymemate.	291
§. IV. De Inductione.	293
§. V. De Exemplo.	295
§. VI. De Dilemmate.	297
§. VII. De Crocodilo, & de argumen- to insolubili.	300
§. VIII. De Sorite & Epicheremate	301
CAP. III. De Confutatione.	303
CAP. IV. De Peroratione.	306
§. I. De Enumeratione.	306
§. II. De affectuum Commotione.	309

L I B E R. IV.

De Diversis Orationum generibus.

CAP. I. De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum.	315
§. I. De oratione Panegyrica.	ibid.
§. II. De Inventionibus, & fontibus Pa- negyrici.	316
§. III. De tempore, quod ortum ante- cessit.	319
§. IV. De iis, quæ in vita ipsa laudari possunt.	325
§. V.	

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.	327
§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.	332
§. VII. Animadversiones quædam circa Personarum laudationem.	336
§. VII. De oratione natalitia, seu Genethliaca.	337.
§. IX. De oratione nuptiali, five Epithalamio.	340
§. X. De laudatione Funebris.	343
§. XI. De oratione Eucharistica.	349
§. XII. De Epinio, & Gratulatione.	354
CAP. II. De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.	358
§. I. De Suasione.	359
§. II. De variis variarum ætatum moribus.	364
§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.	367
§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.	372
§. V. De Concitatione, & Conciliatione.	376
§. VI. De Commendatione.	378.
§. VII. De Pétitione.	379
§. VIII. De Consolatione.	380

L I B E R. V.

De Pronuntiatione.

§. I. De Memoria.

385
§ II.

§. II. De Voce.	386
§. III. De Monotonia, & Cantu.	388
§. IV De Gestu.	391.

APPARATUS ELOQUENTIÆ

*Seu Latinorum Auctorum Ætatis Auræ
loca exquisitissima.*

SELECTA ex Virgilio. p. 2. & seq:

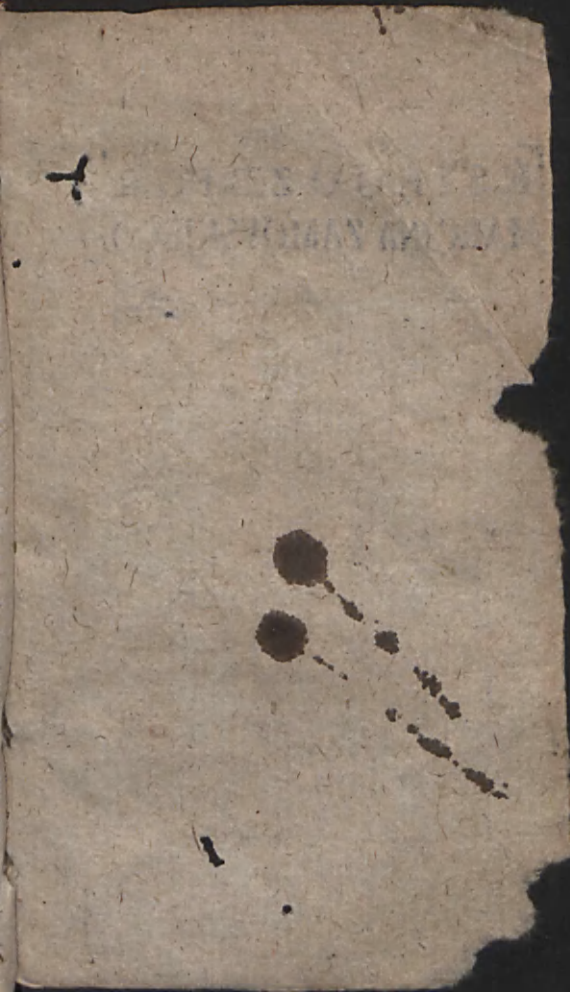
Ex Cicerone.	8
Ex T. Livio.	14
Ex Horatio.	26
Ex Cæsare.	31
Ex Ovidio.	36
Ex Sallustio.	41
Ex Juvenali, & Persio.	45
Ex Q. Curtio.	49
Ex Catullo & Martiali.	53
Ex Paterculo, ex Floro & Svetonio.	57
Ex Lucretio, ex Phædro & Terentio.	61
Ex Tacito.	64
Miscellanea ex Cornelio Nepote, ex Justino, Aufonio, Statio, Columella & aliis p. 67 & sequ.	

A D
M. D. G.

11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO

4666 -KZ

4679 -KZ

ry wala, a juzes dla dawności ułta
sćia światobliwzych wiekow
ana! *Memento dierum antiqu*

ent
nie sobie Pola-

ożn
ach,

na c
czas E-

się n
yczy-

m zborz
przy

yćie *Vene*, n
n, y

entńska wia na
iafet,

yflaw pok
y Je-

miestnikowi?
espie-

ch Kátolic
czym

bulum a
se fide

bramą!
ojaca

Ubro
trych

Brá
ładza

Swi
jefta-

ho
ino sa-Malac

E
ego że

li
Jásnie

elmy

